

895 9139
๖/๗/๖
๘๕

วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์

ปริญญานิพนธ์

ของ

ประทีป เหมือนนิล

๒๓ ธ.ค. ๒๕๒๓

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท ๒๓ พระโขนง กรุงเทพฯ ๑๑ โทร ๓๑๒๑๕๗๕ ๓๑๒๑๐๕๔

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

กุมภาพันธ์ ๒๕๒๓

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๖๖ ๖๕๗๑๙

82953

วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์

บทคัดย่อ

ของ

ประทีป เหมือนนิล

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

กุมภาพันธ์ 2523

บทคัดย่อ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ เพื่อศึกษากลวิธีการแต่ง อิทธิพลของชีวประวัติและบุคลิกภาพของมนัส จรรยงค์ ที่ปรากฏในวรรณกรรม และศึกษาคูณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาปรากฏว่า มนัส จรรยงค์ มีกลวิธีการแต่งเรื่องสั้นเป็นแบบเฉพาะตัว ก่อนิยามสร้างโครงเรื่องด้วยการบรรยายฉาก บรรยายตัวละคร หรือบรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นปมปัญหาหรือแนวคิดสำคัญเพื่อนำเข้าสู่เรื่องอย่างรวดเร็ว แล้วใช้ข้อขัดแย้งที่เกี่ยวกับการชิงรักหักสวาท การแกแค้น การหลอกลวงกัน ปัญหาความยากจนและควมเชื่อต่าง ๆ ในสังคมชนบทมาเป็นจุดเร้าใจในการดำเนินเรื่องเป็นส่วนใหญ่ โดยผู้ประพันธ์ทำตัวเป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริง หรือใช้ตัวละครที่ใกล้ชิดเหตุการณ์เป็นผู้เล่าเรื่อง และปิดเรื่องแบบเถรามากกว่าลักษณะอื่น ตัวละครเกือบทั้งหมดเป็นชาวบ้านในชนบทที่แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาอย่างสมจริง และเต็มไปด้วยอารมณ์ขัน ประกอบกับความสามารถในการใช้สำนวนภาษาง่าย ๆ สั้นกะทัดรัดสร้างฉากและบรรยากาศในชนบทออกมาได้อย่างชัดเจน เรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ จึงสะท้อนให้เห็นสังคมและวัฒนธรรมไทยในชนบทไว้อย่างกว้างขวาง ในขณะที่เดียวกันก็แสดงให้เห็นโลกทัศน์ของมนัส จรรยงค์ ในเรื่องกฎแห่งกรรม และปัญหาสังคมในชนบทไว้มากมายด้วย นอกจากนี้เป็นที่สังเกตว่าชีวประวัติและบุคลิกภาพของมนัส จรรยงค์ มีอิทธิพลปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นของเขาอย่างเด่นชัด

อย่างไรก็ตามเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ มีคุณภาพไม่เสมอกันโดยตลอด เพราะในขณะที่เรื่องสั้นส่วนใหญ่มีเนื้อหาและกลวิธีการแต่งประณีตน่าสนใจมาก แต่ในบางเรื่องกลับมีเนื้อหาและกลวิธีการแต่งไม่ดีเท่าที่ควร และในหลายเรื่อง มนัส จรรยงค์ ใช้โครงเรื่องที่คล้ายคลึงกันมาก

AN ANALYSIS OF MANAS CHANYONG'S SHORT STORIES

AN ABSTRACT

BY

PFATEEP MUA INNIL

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree
at Srinakharinwirot University

February 1980

The thesis is a study of Manas Chanyong's short stories, concerning particularly his style, the influence of his biography and personality as appears in his works as well as the social and cultural values. The findings will be presented in a descriptive analysis.

The study reveals that Manas Chanyong has his own style in composing stories. He likes to use exposition technique in explaining settings, characters, or events causing complications or thoughts in order to make a quick lead to the stories. To carry out interesting stories, he then uses conflicts concerning love competition, revenge, deception, problems of poverty and the beliefs of rural society. The stories are told by Manas himself as an omniscient author or by using the point of view of one of the characters. Usually the stories have sad endings. Most of the characters are rural people who behave in accordance with their real ways of life and senses of humour. His ability to use simple and well proportioned expressions to describe setting and building rural atmosphere is outstanding. All these make his works widely reflect Thai rural society and folk culture clearly showing his worldview of the laws of retribution and the problems of rural society. Furthermore, it is noticeable that his biography and personality have a distinct influence upon his works.

However, his works vary in quality. Most of his works are very interesting in content and style, while others are not. He uses the same few plots in all his works.

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิติได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้

ศาสตราจารย์ ดร. ประธาน
อธิการบดี
กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจากรองศาสตราจารย์ คุณหญิงเต็มสิริ บุญสิงห์ ประธานกรรมการ และ อาจารย์นิศยา บุญสิงห์ กรรมการ ที่ได้อำนวยโอกาส คำแนะนำ และสละเวลาตรวจแกไขข้อบกพร่องด้วยความเอาใจใส่จนปริญญานิพนธ์สำเร็จ ด้วยดี ผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งในน้ำใจและความกรุณาของท่านทั้งสองเป็นอย่างยิ่ง จึง ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ คุณอม จรรยงต์ คุณมนู จรรยงต์ คุณอมนนอย ทวีศักดิ์สกุล และคุณยศ วัชรเสถียร ที่ได้กรุณาให้ข้อมูลเกี่ยวกับชีวประวัติและบุคลิกลักษณะของมนัส จรรยงต์ ด้วยความเต็มใจ

ขอขอบคุณอาจารย์โอภาส ตรีปัญญา อาจารย์มานิตา ตรีสาคร อาจารย์ หัตถิณี กระต่ายอินทร์ อาจารย์สำราญ กุรุครรชิต อาจารย์สุภัทร อนุศาสน์ และ เพื่อน ๆ ทุกคนที่กรุณาให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ จนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วง ไปด้วยดี

ประทีป เหมือนนิล

3	การสร้างบทสนทนา	104-112
	การใช้คำและสำนวนโวหาร	113
	การใช้คำ	113
	การใช้สำนวนโวหาร	125
	ภาพพจน์	134
	โลกทัศน์	146
	โลกทัศน์ที่เกี่ยวกับสังคม	148
	โลกทัศน์ที่เกี่ยวกับความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี	154
	โลกทัศน์เกี่ยวกับชีวิตและเพื่อนมนุษย์	159
4	อิทธิพลของชีวประวัติและบุคลิกภาพของมนัส จรรยงค์ ที่ปรากฏ	
	ในวรรณกรรม	167
	อิทธิพลของชีวประวัติ แก่ จรรยงค์ ที่ปรากฏในวรรณกรรม	168
	อิทธิพลของบุคลิกภาพของมนัส จรรยงค์ ที่ปรากฏในวรรณกรรม	173
	อิทธิพลด้านรูปร่าง	174
	อิทธิพลด้านลักษณะนิสัย	174
5	วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ทางสังคมและ	
	วัฒนธรรม	183
	ลักษณะสังคมไทยที่ปรากฏในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์	184
	ระบบครอบครัว	184
	ระบบการศึกษา	187
	ระบบเศรษฐกิจ	190
	ระบบการเมืองและการปกครอง	190
	ระบบันทนาการ	192

5) ลักษณะวัฒนธรรมไทยเกี่ยวกับค่านิยมและประเพณี

บางประการที่ปรากฏในเรื่องสั้นของมณีส จรรยงค์

199

ค่านิยม

200

การนับถือพุทธศาสนา

200

การรักษาความสนุกสนาน ชอบความสบายและนิยม

การเลี้ยงชีพ

201

การรักษาพวกพ้องและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น

203

การยกย่องผู้มีเงิน มีอำนาจ และเจ้านาย

205

การเชื่อถือโชคกลางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

206

ประเพณี

207

ประเพณีการเกิด

207

ประเพณีการบวช

209

ประเพณีการสมรส

210

ประเพณีขนานใหม่

213

ประเพณีการตาย

214

ประเพณีไหว้ครู

215

ประเพณีนั่งตบ

216

6 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

219

บรรณานุกรม

223

ภาคผนวก

รายชื่อเรื่องสั้นของมณีส จรรยงค์ ที่นำมาวิเคราะห์

229

นับตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา ลักษณะของวรรณกรรมไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากธรรมเนียมแบบเก่า เนื่องมา เพราะเป็นผลจากปัจจัยสำคัญสี่ประการ คือ "ความเจริญทางการศึกษา การส่งนักเรียนไปศึกษาต่างประเทศ ความก้าวหน้าในการพิมพ์และการส่งเสริมการประพันธ์"¹

ในด้านการศึกษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงส่งเสริมโดยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นเป็นครั้งแรกในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ. 2414 และตั้งโรงเรียนสำหรับประชาชนขึ้นแห่งแรกที่โรงเรียนวัดมหรธพาราม เมื่อ พ.ศ. 2427 จากนั้นได้ทรงขยายการศึกษาออกไปสู่ทวยราษฎร์อย่างกว้างขวาง ในระยะต่อมายังได้โปรดเกล้าฯ ให้เลือกสรรเจ้านายและข้าราชการส่งไปศึกษาวิชาการต่างประเทศ โดยเฉพาะในภาษาอังกฤษเป็นจำนวนมากด้วย และบุคคลที่ได้มีโอกาสไปศึกษาต่างประเทศเหล่านี้เองได้นำแบบแผนของวรรณกรรมตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ในวรรณกรรมไทย ตามหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ทำให้กิจการพิมพ์เริ่มตนมาบ้างแล้วตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว มีหนังสือรายต่าง ๆ ออกเผยแพร่ตั้งแต่ พ.ศ. 2411 - 2453 เป็นจำนวนถึง 54 รายการ เป็นหนังสือพิมพ์รายวัน 14 ฉบับ รายสัปดาห์ 14 ฉบับ (เป็นภาษาอังกฤษเสียประเภทละ 6 ฉบับ) รายปักษ์ 7 ฉบับ และรายเดือน 19 ฉบับ เป็นภาษาไทยทั้งสิ้น นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ทั้งร้อยแก้วร้อยกรองไว้มาก และในขณะเดียวกันก็ทรงส่งเสริมให้มีการแต่ง การแปลหนังสือจากต่างประเทศอีกด้วย ทำให้การประพันธ์ในสมัยนั้นเจริญก้าวหน้า และเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก จนนับเป็นหัวเลี้ยวสำคัญของวรรณกรรมไทยอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเริ่ม

¹สุพรรณิ วราทร ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย หน้า 24

เปลี่ยนแปลงแนวจากร้อยกรองเป็นร้อยแก้ว และจากนวนิยายเรื่องนิยายอิงพงศาวดารจีน และเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นเรื่องแปลจากบันทึกคดีภาษาตะวันตก และเรื่องอ่านเล่นที่แต่งใหม่ในลักษณะของเรื่องสั้นและนวนิยาย สิ่งที่ยืนยันความเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจน คือข้อความที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) กล่าวไว้ในคำนำของหนังสือพิมพ์ลัทธิวิทยาสืบแรกเมื่อเดือนกรกฎาคม ร.ศ.119 (พ.ศ.2443) ตอนหนึ่งว่า

เราเกือบจะกล่าวได้ว่าเวลานี้เรื่องกลอนจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นของที่ไม่ใคร่มีใครเอาใจใส่เท่าใดแล้ว แต่ตามความเห็นของเรา ถ้าเอาเรื่องมาแต่งเป็นกลอน เขาแล้วทำให้หายขบขันเสียโดยมาก และเรื่องที่แต่งเป็นกลอนได้นั้นมักเป็นเรื่องที่แต่งสำหรับอ่านกลอน หาใช่สำหรับอ่านเนื้อเรื่องไม่ เพราะเรื่องเหล่านี้พอจับอ่านเขาก็คาดหน้าได้เสียเกือบหมดแล้วว่า มนุษย์หนุ่มจะไปฆ่ายักษ์ตาย แล้วได้ลูกสาวยักษ์เป็นเมียคนหนึ่ง แล้วไปได้อีกคนหนึ่ง แล้วมีลูก ๆ ฆ่ายักษ์ ได้ลูกสาวตามพ่อต่อ ๆ กันไป การที่เรากล่าวมาดังนี้มิใช่จะติเตียนกลอนว่าเป็นของไม่ดีเมื่อใด เราเองก็ชอบเรื่องกลอนอยู่ แต่ถึงอย่างนั้นก็ดี ความจริงยังยืนยันที่อยู่ว่าเวลานี้ไม่มีใครมีใครเอาใจใส่เรื่องกลอนดังที่กล่าวมานั้นเท่าใดแล้ว...¹

สำหรับการเขียนเรื่องสั้นของไทยตามแบบตะวันตกนั้น ได้รับความสนใจจากผู้อ่านในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างมากครั้งแรก เมื่อกรมหลวงพิชิตปรีชากร ได้ทรงนิพนธ์เรื่องอ่านเล่นขนาดสั้นชื่อ "สนุกนิ้นก" ลงพิมพ์ในหนังสือชิรญาณวิเศษ เมื่อ จ.ศ.1248 (พ.ศ.2429) ตามแบบเรื่องอ่านเล่นของอังกฤษที่ทรงคุ้นเคย เนื้อเรื่อง "สนุกนิ้นก" เกี่ยวกับพระสงฆ์หนุ่ม ๆ สู้รบสนทนากัน เรื่องการลาสิกขาออกไปทำงานราชการ มีครอบครัวและมีเรื่องเกี่ยวกับผู้หญิง โดยผู้นิพนธ์ทรงเลือกใช้วัดบวรนิเวศน์เป็นฉาก เพราะเคยผนวชอยู่ในวัดนั้น ทำให้เรื่องมีลักษณะสมจริงมากจนผู้อ่านเข้าใจกันว่าเป็นเรื่องจริง เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ไปต่าง ๆ ทำให้สมเด็จพระปวงวรยาลงกรณ์ ซึ่งทรงเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศน์ทรงเสียพระทัย และเกิดความวุ่นวายจนพระบาทสมเด็จพระ

¹สุพรรณิ วราทร ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย หน้า 38

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบและกล่าวโทษกรมหลวงพิชิตปรีชากร แต่สมเด็จพระปวงเรศวรียาลงกรณกราบทูลขอพระราชทานโทษไว้ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็ทรงยอมยกโทษให้ ดังข้อความในพระราชหัตถเลขาซึ่งแจ้งไปยังสมเด็จพระปวงเรศวรียาลงกรณตอนหนึ่งว่า

...หม่อมฉันทราบอยู่ว่ากรมหลวงพิชิตทำหนังสือนี้ปรารภนา จะทำอย่างหนังสือโนเวลฝรั่งที่เขาแต่งกันนับพันนับหมื่นเรื่อง เป็นเรื่องคิดผูกพันอ่านเล่นพอสนุก แต่เมื่อว่าความจริง ผู้ที่จะแต่งหนังสือเช่นนั้นมักจะต้องมีที่หมายเทียบกับคนในปัจจุบันบ้าง แต่ไม่ได้ทำตามความที่ประพฤติดังจริง ๆ ทุกอย่าง เป็นแต่เก็บเอาบาง ยักเยื้องเสียบ้าง จึงจะชวนให้คิด ก็นึกถึงการที่กรมหลวงพิชิตแต่งหนังสือฉบับนี้ที่ออกชื่อวัชรนิเวศน์นั้น หม่อมฉันเชื่อว่าไม่ประสงค์จะกล่าวด้วยใจความจริงที่เป็นอยู่ในบัดนี้ ถ้าการที่เป็นลวงเกินแล้ว แต่ถึงหม่อมฉันจะไม่ได้นึกสงสัยยืนยันรายวัชรนิเวศน์ประการใดเพราะได้อ่านหนังสือฉบับนี้ก็จริง แต่คงทักปวงเป็นอันมากที่ไม่ได้เคยอ่านหนังสือโนเวลอังกฤษ คงจะหมายความว่าหนังสือพิมพ์แล้วคงจะกล่าวถึงการที่ผู้แต่งนั้นทราบมาตามความจริง ฤๅแต่งเฉพาะหาความให้คนอื่นร้ายตามคำพูด ไม่ใช่ใจใ้ใจผู้แต่งรู้ตัวแลตั้งใจให้คนอื่นทราบว่า หนังสือที่ผู้แต่งนั้นไม่แต่งสำหรับให้คนอื่นเชื่อว่าเป็นความจริง เป็นแต่จะให้อ่านสนุกเท่านั้นดังนี้ได้ เพราะฉะนั้นหม่อมฉันจึงได้อ่านกรมหลวงพิชิต ให้แก่ความเสียใจสว่างทั้ง 5 ข้อคือข้อที่ใดกล่าวนั้นเป็นจริงฤๅไม่ ถ้าไม่เป็นอย่างจริงแล้วเหตุใดจึงได้ใช้ชื่อวัชรนิเวศน์ดังนี้ กรมหลวงพิชิตยังไม่ได้แก่กระทุ้ ไปทูลขอประทานโทษซึ่งโปรดประทานโทษให้ เธอได้รับสิ่งไม่ให้เกิดความผิดแก่กรมหลวงพิชิตนั้น หม่อมฉันก็ยอมยกโทษถวาย แต่มีความเสียใจอยู่มากด้วยกรมหลวงพิชิตก็มีใช้คนอื่น เป็นคนบ่าววัชรนิเวศน์โดยกองเป็นถึงเจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ มาเป็นคนไม่คิดหยั่งหน้าหลังให้รอบคอบ ทำให้เหตุที่คนไม่ทราบความจริง เป็นที่ยินร้ายแก่บัดนี้ เป็นการไม่ควรเลย แต่บัดนี้เธอกรุณาโทษคิดและการที่ผิดที่ปรากฏแก่

คนทั้งปวงแล้ว ก็เห็นจะเป็นอันลางมณโฑลในวัฏกลับเป็นโทษแก่ตัวผู้แต่งที่จะ
ต้องติเตียนมากเหมือนกับได้รับบาปหันตาเห็นอยู่แล้ว ก็ตกลงเป็นพอ ความ
ปรารถนาเป็นยุติกันไฉนเพียงเท่านี้...¹

ความวุ่นวายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากเรื่อง "สนุกนี้ก" นี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า
การประพันธ์เรื่องสั้นตามแบบตะวันตกเป็นสิ่งแปลกใหม่ในวงวรรณกรรมของไทยอย่าง
ยิ่ง จนเป็นที่สะดุดตาสะดุดใจของผู้อ่านและก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง
เสถียร จันทิมาธร ถึงกับลงความเห็นว่า "บันทึกของนักประวัติศาสตร์ก็จารึกลงไป
สมุดโบราณของตนได้เลยว่า 'สนุกนี้ก' เป็นการเปิดศักราชเรื่องสั้นสำหรับเมืองไทย"²
และนับแต่นั้นมาการประพันธ์เรื่องสั้นก็ได้รับความนิยมมากขึ้นเป็นลำดับ มีการแต่งการแปล
เรื่องสั้นและนวนิยายตามแบบตะวันตกอย่างแพร่หลาย แม้หนังสือพิมพ์ชิรญาณพิเศษจะ
เลิกลงกิจการเมื่อ พ.ศ. 2437 แต่ความนิยมเรื่องสั้นกลับมีมากขึ้น เพราะหอพระสมุด
วชิรญาณได้ออกหนังสือพิมพ์ชิรญาณมาแทน มีผู้แต่งและแปลเรื่องลงมากกว่าเดิม นอก
จากนี้ก็ยังมียังหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ เช่น ลัทธิวิทยา ทวีปัญญา และถลัทธิวิทยาลงเรื่องสั้นเป็น
ประจำอีกด้วย ส่วนผู้ประพันธ์และผู้แปลเรื่องสั้นในยุคแรก ๆ นอกจากกรมหลวงพิชิต-
ปรีชากรแล้ว ได้แก่ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๕
กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ และเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นต้น

ลักษณะของเรื่องสั้นตามแบบตะวันตกที่นิยมแต่งกันในสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มีความแตกต่างไปจากลักษณะของนิทาน นิยาย แบบ
ดั้งเดิมของไทยหลายประการ ซึ่ง สุพรรณิ วราทร ได้กล่าวไว้ดังนี้

ทำนองแต่ง เปลี่ยนจากการใช้พรรณนาโวหารซึ่งมีลักษณะไม่สมจริงเป็นการ
บรรยายตัวละครและฉากอย่างสมจริง แต่งบทเจรจาให้เหมือนกับที่เป็นอยู่ใน
ชีวิตจริง

¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีไปมากับสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส

วิธีเสนอเรื่อง นิทานและนิยายที่แต่งกันแต่เดิม ผู้ประพันธ์ใช้วิธีบรรยายเรื่อง แต่เพียงผู้เดียวโดยตลอด แต่เรื่องอ่านเล่นในยุคใหม่มีบรรยายของผู้ประพันธ์ สลับกับบทเจรจาของตัวละคร วิธีเสนอเรื่องเช่นนี้ทำให้เกิดความสนุกสนานและชวนอ่านยิ่งขึ้น

การสร้างโครงเรื่อง เรื่องอ่านเล่นยุคนี้ชวนให้ติดตามยิ่งกว่านิทาน กล่าวคือ มีเงื่อนไขชวนให้ผู้อ่านสงสัยว่าเรื่องจะดำเนินต่อไปอย่างไร ส่วนในนิทานนั้น ผู้อ่านสามารถเดาเหตุการณ์ในเรื่องได้โดยตลอดจากการอ่านเพียงบางตอน เพราะมีโครงเรื่องง่ายและซ้ำ ๆ กัน แต่อย่างไรก็ตามเรื่องอ่านเล่นยุคนี้ก็ยังดำเนินเรื่องไปตามลำดับไม่ขอกย้อน

แนวคิด ตัวละครและเนื้อเรื่องในเรื่องอ่านเล่นยุคใหม่เป็นสื่อแสดงแนวความคิดหรือทัศนะอย่างใดอย่างหนึ่งของผู้ประพันธ์ มิใช่เพื่อสั่งสอนหรือแสดงกตริธรรม แต่เพียงอย่างเดียวเช่นในนิทาน แนวความคิดของผู้ประพันธ์มักสะท้อนภาพสังคมและเหตุการณ์ในยุคนั้น ๆ ด้วย¹

สำหรับที่มาของเรื่องสั้นในสมัยนั้นมีสองทาง ดังที่ สุพรรณิ วราทร กล่าวไว้

คือ

เรื่องสั้นที่แปลถอดมาจากภาษาต่างประเทศโดยตรง ส่วนใหญ่มาจากภาษาอังกฤษ และฝรั่งเศส มีการเรียบเรียงเรื่องตามต้นฉบับเดิมทุกประการ เช่น เรื่องของ เนติบัณฑิตย เรื่องสู้กันด้วยกลืนยาพิสม และเรื่องแต่งงานแก่แก่น เป็นต้น อีกประเภทหนึ่งคือเรื่องสั้นที่แต่งตามแบบแผนวรรณกรรมของตะวันตก แต่ใช้ฉาก ตัวละคร ส่วนภาษาและเนื้อเรื่องเป็นไทย เรื่องประเภทนี้มักแทรกคติหรือข้อคิดและอารมณ์ขันไว้ด้วย ตัวอย่างเช่น เรื่องรักพี่เสียดายน้อง นิทานเรื่องเล่นแร่แปรธาตุ เรื่องสามเณรเป็นโจร เรื่องเนื้อคู่หนึ่งคู่ เรื่องจะเป็นท่านสืบ เรื่อง

¹สุพรรณิ วราทร ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย หน้า 45 - 46

สืบสารจาก และเรื่องสืบรู้ได้โดยกะ อียด เป็นต้น¹

ส่วนเนื้อเรื่องของเรื่องสั้นที่แพร่หลายในหนังสือพิมพ์วิภูษณตั้งแต่ พ.ศ. 2437 เป็นต้นมา ส่วนใหญ่เกี่ยวกับการสืบสวนคดีต่าง ๆ และเรื่องเกี่ยวกับกฎหมาย หรือนักกฎหมาย ที่เป็นเช่นนี้จะน่าจะเป็นเพราะผู้ที่แต่ง แปลและออกหนังสือพิมพ์และวารสารสมัยนั้นส่วนมากเป็นผู้ที่ไปศึกษาต่างประเทศในวิชากฎหมาย จึงมีความสนใจเรื่องนี้เป็นพิเศษ เรื่องสั้นที่มีเนื้อเรื่องแปลกออกไปมักเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ชีวิตครอบครัวแบบไทย ๆ และเรื่องความรู้เบ็ดเตล็ด

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการแต่งและการแปลเรื่องสั้นของไทยจะได้รับความสนใจ และมีการพัฒนาการเขียนเป็นลำดับมา เช่นสำนวนภาษาที่ใช้กะทัดรัด ใกล้เคียงกับภาษาที่ใช้ปัจจุบัน การให้รายละเอียดตัวละครมีความชัดเจนจนสามารถใช้จินตนาการมองเห็นภาพได้ โครงเรื่องมีความซับซ้อนชวนให้ติดตามมากขึ้น ทำให้เรื่องมีความสมจริง และน่าสนใจมากขึ้น แต่ในระยะแรก ๆ เป็นที่นิยมอ่านเฉพาะในหมู่ผู้มีการศึกษาดีและในวงสังคมชั้นสูง ส่วนชาวบ้านยังนิยมอ่านกลอนอยู่ เพิ่งจะเริ่มรู้เรื่องอย่างกว้างขวางในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา เพราะในระยะหลังนี้วรรณกรรมร้อยกรองมีจำนวนน้อยลงมากในขณะที่มีนักประพันธ์อาชีพที่เขียนเรื่องสั้นอย่างจริงจังเพิ่มขึ้นเช่น เรียบเรียง มนต์ จรยุทธ์ แสงไช เทวรินทร์ อิศรา อมันตกุล ร. จันทิมพะอุษา เพลิงธรรม นพพร บุญฤทธิ รัตนะ ยาวะประภาส รงค์ วงษ์สวรรค์ เป็นต้น

ประมาณ พ.ศ. 2508 อาจันต์ ปุณฺณพรรค์ นักเขียนเรื่องสั้นซึ่งกำลังมีชื่อเสียงอยู่ในขณะนั้น ได้ตั้งสำนักพิมพ์โอเลียงห้าแฉก ริเริ่มระบบเขียนเอง-พิมพ์เอง-ขายเองขึ้นเป็นคนแรก โดยนำเรื่องสั้นชุดเหมืองแร่ของตนเองมารวมพิมพ์จำหน่ายเป็นหนังสือฟ็อกเก็ตบุ๊คราคาเล่มละห้าบาท ปรากฏว่า ได้รับความสำเร็จอย่างงดงามทั้งในด้านการเขียนเรื่องสั้นและการจำหน่าย ทำให้สำนักพิมพ์ต่าง ๆ หันมารวบรวม

¹สุพรรณิ วราทร ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย หน้า 51 - 52

เรื่องสั้นของนักเขียนคนอื่น ๆ พิมพ์จำหน่ายอย่างมากมาย เป็นผลให้การอ่านและการเขียนเรื่องสั้นได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวางเรื่อยมาจนปัจจุบัน และมีนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงในการเขียนเรื่องสั้นเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมากเช่น ฅรงศักดิ์ จันทร์เรือง สัจจิต วัชระเทศ ขรรค์ชัย บุนปาน ปกรณ์ ปิ่นเจลิยว สุวรรณี สุคนธา ลาว กำหอม สุชาติ สวัสดิ์ศรี วิทยากร เปียงกูล นิมิตร ภูมิถาวร ทะ ทำอิฐ เกลิมศักดิ์ รงกพลิน กรณ์ ไกรลาศ มั่นยา คำพูน บุญทวี พิบูลศักดิ์ ละครพล และศรีดาวเรือง เป็นต้น และจากสภาพสังคมไทยในปัจจุบันมีแนวโน้มที่เชื่อได้ว่า วรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นจะได้รับความนิยมมากขึ้นยิ่งกว่าบันเทิงคดีประเภทอื่นในโอกาสต่อไป

ในบรรดานักเขียนเรื่องสั้นชั้นเยี่ยมของไทย ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีทั้งในกลุ่มนักอ่าน และนักเขียนว่ามีอยู่ไม่มากนัก อาจกล่าวได้ว่า มนัส จรรยงค์ เป็นหนึ่งในจำนวนนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "สนทะเล" ถึงกับลงความเห็นาว่า "ในกระบวน 'ราชาเรื่องสั้น' ของเมืองไทยด้วยกันแล้ว ในวงการประพันธ์ต้องยกให้แก่ักเขียนผู้มีนามว่า มนัส จรรยงค์"¹ ทั้งนี้เพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า "เรื่องต่าง ๆ ของเขาล้วนเป็น เรื่องขนานแท้และดั้งเดิม เขาไม่เลียนแบบใคร ไม่ขโมยเค้าโครงจากใคร เขาประดิษฐ์ขึ้นเองด้วยความสันติจัดเจนแห่งชีวิตที่ได้ประสบมา และเขาได้ประดิษฐ์ขึ้นอย่างประณีตบรรจง"² และ "บรรยากาศในเรื่องของเขาเป็นไปอย่างไทยและแบบไทยแท้ อาจจะ เป็นบรรยากาศในร้านเหล้าบ้านนอก หรือร้านสุรายาตองตามท่าเรือจางเก่า ๆ เขาไม่ค่อยใช้สำนวนหวานหยดย้อยแบบปลายปากกาจุ่มน้ำผึ้งหรือจุ่มน้ำตาล แต่สำนวนของเขา ก่ออย่างไทย และเป็นภาษาไทยแท้"³

สุชาติ สวัสดิ์ศรี ได้แบ่งกลุ่มทางความคิดของนักเขียนไทย พ.ศ. 2488 - ปัจจุบัน ออกเป็นเจ็ดกลุ่ม คือ กลุ่มพาฝัน กลุ่มชีวิตต่างแดน กลุ่มชีวิตครอบครัว กลุ่มราชสำนัก กลุ่มลูกทุ่ง กลุ่มนักอุดมคติ และกลุ่มก้าวหน้า โดยจัด มนัส จรรยงค์ อยู่ในกลุ่มลูกทุ่ง

¹ สนทะเล "เจ้าโลกีย์" ใน อนุสรณ์มนัส จรรยงค์ หน้า 293

² เฉียน มุขยเกียรติ "มนัส... ยอดมนุษย์" ใน อนุสรณ์มนัส จรรยงค์ หน้า

³ เออม รุจิธิษ "มนัส จรรยงค์" ใน อนุสรณ์มนัส จรรยงค์ หน้า 258

ถึงข้อความตอนหนึ่งดังนี้

กลุ่มลูกทุ่ง (Local Colour group) แนวคิดของกลุ่มนี้พูดถึงอิทธิพลสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นชนบทส่วนมาก นวนิยายและเรื่องราวในแนวนี้อาจแสดงสภาพชีวิตของคนที่อยู่ในท้องถิ่นห่างไกล ตัวละครมักเป็นคนจน เป็นทาส เป็นชาวนา การดำเนินเรื่องก็ดำเนินแบบ "ฉากสถานที่" คือกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น ความรักบ้านเกิดเมืองนอนแต่อดีต ความกล้าหาญ เสียสละ ลัทธิเจ้าถิ่น ซ่องโจร เหลี่ยมนักเลงในชนบทบ้านนอก เรียกว่าเป็น Rustic Life ผู้นำสำคัญที่เน้นให้ความสนใจแนวคิดนี้มากได้แก่ ไม เมืองเดิม และมีผู้สืบทอดแนวคิดเช่น สุ่มทุม บุญเกื้อ "ธีระบุตร" พานิช มณีสี จรรยาต แกม มหรรณพ¹

ลักษณะเรื่องสั้นของ มณีสี จรรยาต ที่ถือว่าเป็นวรรณกรรมแนวลูกทุ่งนั้น ดร. วิทย์ กิระศรียานนท์ แสดงความเห็นว่

เป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับวรรณกรรมไทย เพราะวรรณกรรมย่อมเป็นเครื่องส่องให้เห็นชีวิตอันแท้จริงของคนทั้งชาติ ถ้าชาดงานประพันธ์แนวนี้อยู่เสียแล้ว วรรณกรรมของเราก็จะมีแต่เรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ หรือเรื่องที่แสดงความหรูหราและฟุ้งเฟ้อของชีวิตในเมืองหลวง ทั้ง ๆ ที่ชีวิตไทยแท้ ๆ ของคนไทย 80 เปอร์เซ็นต์อยู่กับคันไถและไถหุ่ย มิใช่รถยนต์ แอคโนดิซีน หรืองานมาดิกลาส และอาหารที่เข้าไส้ก็คือน้ำพริกและแกงส้มผักกะเจต มิใช่ไก่อบฟางหรือสเต็กเนื้อโกเบ...²

¹สุชาติ สวัสดิ์ศรี "แนวคิดของนักเขียนวรรณกรรมไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2488 - ปัจจุบัน" ใน วรรณกรรมไทยปัจจุบัน หน้า 34 - 35

²วิทย์ กิระศรียานนท์ "เพชรน้ำหนึ่งแห่งวรรณกรรมลูกทุ่ง" ใน อนุสรณ์มณีสี จรรยาต หน้า 24

นอกจากวรรณกรรมเรื่องสั้นของ มনীส์ จรรยงค์ จะได้รับยกย่องในเมืองไทย อย่างกว้างขวางแล้ว เรื่องสั้นชื่อ "จับตาย" ของเขาได้รับการคัดเลือกจากสมาคม นักเขียนแห่งประเทศไทยให้ลงพิมพ์ในหนังสือ SPAN ร่วมกับนักเขียนเรื่องสั้นชาติอื่น ๆ ในทวีปเอเชียเพื่อจำหน่ายทั่วโลก เมื่อประมาณ พ.ศ. 2501 โดย ดร. วิทย์ ศิวะศิริยานนท์ แปลเป็นภาษาอังกฤษใช้ชื่อว่า SHOOT TO KILL และได้มีหนังสือพิมพ์ ต่างประเทศวิจารณ์ว่าเรื่องสั้นของนักเขียนไทย ซึ่งชื่อว่า "จับตาย" เป็นเรื่องเยี่ยม ที่สุดระหว่างชาติด้วย

แม้ว่าวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นของ มনীส์ จรรยงค์ จะมีคุณค่าเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป แต่ยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดศึกษาผลงานของเขาอย่างจริงจังนัก ทั้ง ๆ ที่ เสนีย์ เสาวพงศ์ นักเขียนไทยผู้มีชื่อเสียงมากคนหนึ่งก็ได้เคยแสดงความคิดเห็น ไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2509 ว่า "ข้าพเจ้าเห็นพ้องกับคำวิจารณ์ที่ว่า มনীส์ จรรยงค์ เขียน เรื่องชีวิตแบบไทย ๆ เป็นเลิศ สักวันหนึ่งคงจะมีการศึกษางานของ มনীส์ จรรยงค์ เพื่อประเมินผลและคุณค่าของงานของเขาที่มีต่อวงการประพันธ์ของเมืองไทย และชีวิต ทางวัฒนธรรมของไทยเรา"¹

ผู้เขียนปริญญาานิพนธ์นี้ จึงเห็นสมควรที่จะได้ศึกษาวรรณกรรมเรื่องสั้นของ มনীส์ จรรยงค์ อย่างละเอียดถี่ถ้วนและมีหลักเกณฑ์ เพื่อประโยชน์ในการศึกษา วรรณกรรมไทยสืบไป

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษากลวิธีในการแต่งเรื่องสั้นของ มনীส์ จรรยงค์ ในด้านโครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก และบทสนทนา
2. เพื่อศึกษาศิลปะการใช้ถ้อยคำและสำนวนภาษาของ มনীส์ จรรยงค์
3. เพื่อศึกษาโลกทัศน์ของ มনীส์ จรรยงค์

¹ เสนีย์ เสาวพงศ์ "ควาขความอาลัยยิ่ง" ใน อนุสรณ์ มনীส์ จรรยงค์ หน้า 139

4. เพื่อศึกษาอิทธิพลของชีวประวัติ และบุคลิกภาพของ มนต์ จรรย์งค์ ที่ปรากฏในวรรณกรรม

5. เพื่อศึกษาวรรณกรรมเรื่องสั้นของมนต์ จรรย์งค์ ทางสังคมและวัฒนธรรม

ความสำคัญในการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบลักษณะเฉพาะในการแต่ง เรื่องสั้นของมนต์ จรรย์งค์
2. ทำให้ทราบถึงอิทธิพลของชีวประวัติ และบุคลิกภาพของมนต์ จรรย์งค์ ที่ปรากฏในวรรณกรรม

3. ทำให้ทราบคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมในวรรณกรรมเรื่องสั้นของ มนต์ จรรย์งค์

4. เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิชาวรรณกรรมไทยปัจจุบัน และวิชาการเขียนเชิงสร้างสรรค์

สมมุติฐานในการศึกษาค้นคว้า

1. มนต์ จรรย์งค์ มีกลวิธีในการแต่ง เรื่องสั้นเฉพาะตัว
2. มนต์ จรรย์งค์ ใช้ถ้อยคำและสำนวนภาษาต่างๆ กัน
3. มนต์ จรรย์งค์ มีโลกทัศน์กว้างขวาง
4. ชีวประวัติและบุคลิกภาพของมนต์ จรรย์งค์ มีอิทธิพลปรากฏอยู่ในวรรณกรรม

5. วรรณกรรมเรื่องสั้นของมนต์ จรรย์งค์ มีคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม

ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิจัย

เนื่องจากงานประพันธ์ของมนต์ จรรย์งค์ มีอยู่หลายประเภททั้งเรื่องสั้น นวนิยาย และสารคดี แต่วรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นมีอยู่มากที่สุด และเป็นผลงานที่เด่นที่สุด การศึกษารังนี้จึงเลือกศึกษาเฉพาะวรรณกรรมเรื่องสั้นเท่าที่สามารถรวบรวมได้ จำนวน 270 เรื่อง จากหนังสือรวมเรื่องสั้นของมนต์ จรรย์งค์ 27 เล่ม ดังต่อไปนี้

1. เกิดกลางนา
2. คนกรุง
3. คืนวันหนึ่งที่ถนนตะแลงแกง
4. จอมขวาน
5. จับตาย
6. ขาดิทรหด
7. ข่ายเพื่อย
8. ขาเกาะ
9. ชิงที
10. เจ้าคอยลม
11. เจ้าโลภี
12. ดึกเสียแล้ว
13. ทะเลวน
14. ทะเลหลับ
15. ผู้ทรยศ
16. ไฟไหมน้ำ
17. มือทอง
18. มือเสือ
19. เมื่อนานของวันนี้
20. ยาสั่ง
21. เลือดลูกทุ่ง
22. สลัดเกรา
23. สวัสดิ์ ฅ. ผู้เฒ่า
24. สัพเพชีวิต
25. ลินในเลือด
26. หนึ่นรก
27. อายแสนเป็นโจร

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาชีวประวัติและบุคลิกภาพของมนัส จรรย์งค์ จากวิธีการต่อไปนี้
 - 1.1 รวบรวมจากหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้อง
 - 1.2 สัมภาษณ์จากอ้อม จรรย์งค์ มนุ จรรย์งค์ อ้อมน้อย (จรรย์งค์) ทีวีทีดีส์กุล และ ยศ วัชรเสถียร
2. ศึกษาเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ จากหนังสือรวมเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ จำนวน 27 เล่ม
3. วิเคราะห์ทฤษฎีการแต่งเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ ตามแนววรรณศิลป์
4. วิเคราะห์หัตถิพลของชีวประวัติและบุคลิกภาพของมนัส จรรย์งค์ ที่ปรากฏในวรรณกรรม
5. วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ ทางสังคมและวัฒนธรรม
6. การศึกษาค้นคว้าใช้วิธีวิจัยจากเอกสารและเสนอผลแบบพรรณนาวิเคราะห์

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ ยังไม่เคยมีผู้ใดศึกษาโดยตรงอย่างละเอียดและจริงจังมาก่อน เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เท่าที่ปรากฏหลักฐานจึงเป็นเพียงงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับงานประพันธ์บางส่วนของมนัส จรรย์งค์ อย่างสั้น ๆ เป็นส่วนมาก ซึ่งรวบรวมได้ดังนี้

เฉลิม อยู่เวียงชัย¹ กล่าวถึงลักษณะเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ ไว้ว่า นิยมสร้างฉากหรือบรรยากาศไว้ตอนต้นเรื่องเป็นส่วนมาก เพื่อใช้ปูฉากรองรับเรื่องราว และนำแนวความรู้สึกของผู้อ่านให้โน้มน้าวเข้าหาความสมจริง (Realism) ที่ตั้งใจให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง (Realistics) ของประสบการณ์หรือของภาคพื้นกับ

¹เฉลิม อยู่เวียงชัย "ชีวประวัติของมนัส จรรย์งค์" สังคมศาสตร์ปริทัศน์

ชุมชน โวหารที่บรรยายฉากหรือสร้างบรรยากาศสั่นกะทัดรัด มีลีลาการเขียน
 ปราดเปรื่องแวบเช่นเกรยและแจ็ก เซฟเฟอร์แห่งวรรณกรรมตะวันตก ซึ่งประหยัด
 กอญคำจนผู้อ่านบางคนรู้สึกว่ายาว การดำเนินเรื่องมีทั้งแบบเล่านิทานธรรมดาแบบ
 ใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่ง และแบบใช้สรรพนามบุรุษที่สาม บางเรื่องใช้กลวิธีแบบย้อน
 บรรยายเหตุการณ์หนึ่งเชื่อมกับเหตุการณ์ปัจจุบัน แต่พิจารณาโดยทั่วไปแล้วเห็นว่า
 วิธีบรรยายแบบบุรุษที่หนึ่งกับแบบบุรุษที่สามใช้ได้ถนัดกว่าอย่างอื่น ไม่นิยมบรรยายความ
 รู้สึกนึกคิดของตัวละคร แต่นิยมให้ตัวละครประสบเหตุการณ์ในท้องเรื่องแล้วแสดง
 ปฏิกริยาถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของตัวละครโดยทางคำพูด โดยทางการ
 กระทำ หรือพฤติกรรมเป็นส่วนใหญ่ ตัวละครของมณีส จรรยาต์ จึงเป็นประเภท
 เลือดอุ่น หรือที่เรียกว่า Rounded Characters มีชีวิตจิตใจใกล้เคียงจริง ไม่ใช่
 ตัวละครประเภทเลือดเย็นอย่างที่เราเรียกว่า Flat Characters ฉากของเรื่องเป็น
 ชีวิตภูธรหรืออย่างที่เรียกว่า Rustic Life ระบบชีวิตใกล้ชิดผูกพันความรักความ
 ใจตรงไปตรงมา ความเสียสละเจื้อย กตเวทิตบรุษดี ลัทธิเจ้าถิ่น ช่างใจ เล่ห์
 เหลี่ยมนักเลง ความแค้นล้างแค้นด้วยความแค้น หรือความเหี้ยมท้าวแห่งอารมณ์ โดยเขียน
 ในลักษณะพฤติกรรมกับพฤติกรรมหรือเหตุการณ์นั้น ๆ สะท้อนอารมณ์เราใจผู้อ่านเอง
 ไม่บังคับแก่นอารมณ์สะท้อนใจจากผู้อ่านด้วยพรรณนาโวหาร ข้อคิดคำนึง หรือคำ
 แดงใจโดยตรง

ชลธิรา กลัดอยู่¹ กล่าวถึงเรื่องสั้นของมณีส จรรยาต์ ว่า เป็นเรื่องของ
 ประชาชนชาวไทยโดยส่วนรวม คือชาวบ้านชาวนา แก่นของเรื่องชี้ให้เห็นแนวคิดตาม
 หลักพุทธศาสนาเช่นเรื่องกฎแห่งกรรม ชี้ให้เห็นปัญหาสังคมหลาย ๆ ด้าน เช่น การ
 ลักขโมย ก็สะท้อนให้เห็นความมอดอยากของประชาชน ปัญหาความเชื่อของชาวบ้านเป็น
 ผลให้ถูกหลอกง่าย ๆ ปัญหาการยึดถือชนบประเพณีโบราณมากเกินไป ทำให้เกิดความ
 เตือตรอน หรือปัญหาของลูกชาวบ้านชาวนาถูกอารยธรรมเมืองกรุงหลอหลอมจนเสียคน

¹ชลธิรา กลัดอยู่ "คำนำเสนอ" ใน เลือดลูกทุ่ง หน้า 2 - 12

แสดงให้เห็นว่า มนัส จรรยงค์ เขียนแต่ละเรื่องอย่างมีจุดหมายเด่นชัด และมีแนวความคิดที่มุ่งสร้างสรรค์งานศิลปะเพื่อประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมอย่างแท้จริง โครงสร้างของฉาก เหตุการณ์ เนื้อเรื่อง พฤติกรรมและตัวละคร ประสานเกื้อหนุนรายละเอียดย่างดี วัฏไคอย่างกลมกลืนกันสนิทและซับซ้อน นับเป็นคุณค่าทางศิลปะ การแต่งอันควรได้รับการยกย่องอย่างยิ่ง ภาษาที่ใช้เหมาะสมกับสภาวะของเรื่อง แต่ในแง่การใช้ภาษาเป็นสื่อ มนัส จรรยงค์ ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างยิ่งในบางครั้ง แต่บางครั้งก็ใช้ภาษาตายคานหรือแห้งแล้งจนเกินไป ทำให้มีความรู้สึกรสทางภาษาในงานของมนัส จรรยงค์ ไม่สู้สม่ำเสมอ

พิศมัย สิงห์แก้ว¹ กล่าวว่า มนัส จรรยงค์ เป็นนักเขียนเรื่องสั้นที่สะท้อนให้เห็นถึงแก่นแท้ของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งชีวิตในชนบท และแบ่งเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ออกได้เป็นสามประเภท คือ เรื่องสั้นที่มีเค้าโครงเรื่องเป็นสำคัญ เรื่องสั้นที่อาศัยบุคลิกลักษณะของตัวละครเป็นสำคัญ และเรื่องสั้นที่ไม่มีเค้าโครงเรื่องนิยมสร้างข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะมนุษย์กับความยากจนมากที่สุด รองลงมาได้แก่เค้าเรื่องที่ใชข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันเอง ส่วนการผูกเรื่องด้วยข้อขัดแย้งภายในตัวละครมีน้อย กลวิธีในการดำเนินเรื่องนิยมสร้างฉากและบรรยากาศไว้ตอนต้นเรื่อง สร้างปมปัญหาจุ่มด้วยการพรรณนา หรือให้ตัวละครสนทนากันสลับกับการบรรยาย และพรรณนาด้วยถ้อยคำที่ง่ายตรง และประโยคที่กะทัดรัดแล้วจบลงด้วยบทสนทนา หรือบทพรรณนาสั้น ๆ ที่พลิกความคาดหมายของผู้อ่านเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยแทรกอารมณ์ขันไว้ด้วยเสมอทั้งโดยโครงเรื่อง สำนวนภาษาและพฤติกรรมของตัวละคร แนวคิดของเรื่องเน้นความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมตามหลักพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ แม้จะแสดงแนวคิดเกี่ยวกับไสยศาสตร์อยู่บ้างก็ไม่ได้ออกให้ผู้อ่านรู้ว่าควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อ แต่ใช้กลวิธีให้ผู้อ่านพิจารณาเอาเองจากเหตุการณ์และ

¹พิศมัย สิงห์แก้ว การใช้เรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ สอนการเขียนเชิงสร้างสรรค์ หน้า 61 - 89

พฤติกรรมของตัวละคร แนวคิดที่เกี่ยวกับเรื่องจิตใจมนุษย์อื่นได้แก่ความรัก ความ
 ทองการ ความเข้าใจผิด ความเสียสละ และอื่น ๆ ทำให้เข้าใจและหยั่งถึงธรรมชาติ
 ของมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง นอกจากนั้นเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ยัง
 เป็นสื่อแสดงให้เห็นถึงปัญหาและสภาพของสังคมไทยในชนบทอย่างเด่นชัด และบาง
 เรื่องก็เสนอแนวคิดในเชิงเสียสละสังคมไวด้วย

ดร.วิทย์ ธีระศรียานนท์¹ กล่าวว่า วรรณกรรมของมนัส จรรยงค์ ที่ฝาก
 สีมือไว้เด่นชัดคือ วรรณกรรมลูกทุ่งที่กล่าวถึงจากชีวิตประจำวันของชาวชนบท ซึ่งดู
 เฉิน ๆ ก็ไม่น่าสนใจ และตามความรู้สึกของตัวละครเองก็ถึงเป็นสิ่งที่จำเจน่าเบื่อหน่าย
 แต่ด้วยความสามารถของศิลปินทำให้พฤติกรรมอันแสนจะธรรมดาของชาวชนบทมีชีวิต
 จิตใจขึ้นมา มีความหมายขึ้นมาจนอ่านแล้ววางไม่ลง ส่วนตัวละครที่เป็นแบบธรรมดา
 ของชาวชนบททั่วไปก็กลายเป็นคนที่มีเลือดเนื้อ และบุคลิกลักษณะประจำตัวที่น่าสนใจยิ่ง
 ในการวาดภาพตัวละคร มนัส จรรยงค์ ไม่ได้ให้รายละเอียดมากมายว่าคนนั้นเป็น
 คนอย่างไร คนนี้เป็นคนอย่างไร หากใช้วิธีให้ตัวละครประจักษ์หรือแสดงปฏิกิริยาต่อกัน
 ทำให้ผู้อ่านจับได้โดยเร็ว ว่าคนไหนเป็นคนอย่างไร ไปทำอะไรมา จะทำอะไรต่อไป
 ตลอดจนมีอะไรอยู่ในใจ ความสำเร็จในงานประพันธ์ของมนัส จรรยงค์ จึงเนื่อง
 มาจากเรื่องของเขาสร้างอยู่บนรากฐานแห่งความจริง โครงเรื่องและเหตุการณ์ที่
 สร้างขึ้น ตัวละครที่ปั้นขึ้น ตลอดจนบทสนทนาล้วนมีจิตวิจิตร เพราะผู้แต่งเคยคลุกคลี
 กับชีวิตอย่างนั้น แล้วกล่อมเกลาค้นคว้าจินตนาการตามทัศนะของมนัส จรรยงค์ โดยมี
 อารมณ์ขันเป็นสิ่งที่ควบคุม

ชาญ ทัศนกิจ² กล่าวว่า เรื่องของมนัส จรรยงค์ ส่วนมากมักจะแทรก
 ความรู้เบ็ดเตล็ดนิด ๆ หน่อย ๆ อยู่ด้วยเสมอ ถ้าโครงเรื่องแปลก รสเข้ม ไม่ดูไม่
 ฟ้าม ไม่เพ้อเจ้อ ไม่ฟูมฟือเพ้อเจ้อ ส่วนวรรณคดี อ่านง่าย ช่างบ้านกึ่งพูดด้วยภาษา

¹วิทย์ ธีระศรียานนท์ "มนัส จรรยงค์ เพชรน้ำหนึ่งแห่งวรรณกรรมลูกทุ่ง"
 ใน อนุสรณ์มนัส จรรยงค์ หน้า 21

²ชาญ ทัศนกิจ "รำลึกถึงมนัส" ใน อนุสรณ์มนัส จรรยงค์ หน้า 240

สำนวนภาษาชาวบ้าน ชาวปากพูดด้วยภาษาสำนวนชาวบ้าน นักเลงก็พูดด้วยภาษาสำนวน นักเลง เหมาะสมแก่สภาพและฐานะของตัวละครในเรื่อง ไม่ใช่พูดด้วยภาษาสำนวน นักประพันธ์หรือของผู้แต่งเอง อันจะทำให้อารมณ์ของผู้อ่านไม่อาจคล้อยตามเรื่องไปได้เท่าที่ควร

พร มหาราช¹ กล่าวว่า มนต์ จรรย์รงค์ เป็นนามปากกาที่มีมนต์ฝังใจต่อกลิ่นของทองทะเล ทองทุ่ง และบรรยากาศไทย ๆ เช่น เฒ่าโพล่ง และทิดอะไรต่อมิอะไรอีกมากมายที่มนต์ จรรย์รงค์ สรรมาให้อ่านตลอดชีวิตการประพันธ์ของเขา นับเป็นเวลากว่า 30 ปี โดยไม่รู้จำกัหมตสิ้น เรื่องสั้นของมนต์ จรรย์รงค์ ทุกเรื่องมีทั้งมุขตลกขบขันแทรกคติชีวิตและแนวการเขียนที่ไม่มีใครเหมือน กล่าวกันว่าเป็นแบบอย่างของเรื่องสั้นที่สมบูรณ์ที่สุด ทั้งในด้านเค้าโครงเรื่อง การวางตัวละคร การลำดับเรื่อง และจุดไคลแมกซ์ อันเป็นการยากที่เราจะหานักเขียนมาทดแทนเขาได้

สันตสิริ กล่าวถึง มนต์ จรรย์รงค์ ไว้ตอนหนึ่งว่า

ตามความรู้สึกของข้าพเจ้า นิยมแนวการเขียนของคุณมนต์ จรรย์รงค์ ในด้านเรื่องสั้น และนักยกย่องเขาอยู่ในใจตลอดเวลาว่า คุณมนต์ จรรย์รงค์ นี้แหละสมควรจะได้รับสมญานามว่า 'โอ' เฮนรีของไทยโดยแท้ ทั้ง ๆ เมื่อเวลาสนทนากันนั้นคุณมนต์ จรรย์รงค์ ไม่สนใจเลยว่า 'โอ' เฮนรีของฝรั่งนั้นเป็นอย่างไร ทั้งนี้ย่อมแสดงว่าเขาเกิดมาพร้อมพรสวรรค์สำหรับเขียนเรื่องสั้นแบบที่ทั่วโลกนิยมยกย่องโดยแท้... โดยที่เขาเองก็หาทราบไม่และไม่ใยดีจะศึกษาหลักเกณฑ์ แต่ทว่าเรื่องสั้นที่เขาผลิตออกมากลับเป็นไปในลักษณะนั้นเอง อย่างน่าอัศจรรย์ใจ และยิ่งไปกว่านั้นยังมีบรรยากาศเป็นไทยแท้อีกด้วย...²

¹พร มหาราช "เรื่องสั้นเกิดแต่นักเขียนตาย" ใน อนุสรณ์มนต์ จรรย์รงค์ หน้า 375

²สันตสิริ "โอ' เฮนรีเมืองไทย" ใน อนุสรณ์มนต์ จรรย์รงค์ หน้า 414 -

วิมล¹ กล่าวถึงการสร้างตัวละครของมนัส จรรยงค์ ไว้ตอนหนึ่งว่า ใครที่เคยรู้จักเพาโพล่ง เพาหนูของมนัส จรรยงค์ จะมีความรู้สึกว่าเป็นคนแก่ ๆ แบบนั้นมีจริง เป็นคนแก่ที่ขบขันตลกขี้ขลาดทำอะไร ๆ ได้พิสดารเสมอ เพราะคนแก่ของคนไทยเป็น คนช่างเล่นจะกิดปลา ตีไก่ ขึ้นสู่ที่นั่ง มนัส จรรยงค์ วาดภาพตัวละครเหล่านี้ได้ดี จนแทบจะหลุดออกมาจากหนังสือ เป็นภาพที่ทุกคนวาดขึ้นในใจได้อย่างแจ่มชัด คนที่เคย อ่านแล้ว เมื่อบรรยายภาพเหล่านี้สู่กันฟัง จะได้ภาพที่เหมือนกันอย่างน่าอัศจรรย์

อมราวดี ได้กล่าวถึงลักษณะการแต่งเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ไว้ดังนี้

ในบรรดานักเขียนเรื่องสั้นทั้งหมดแห่งโลกหนังสือเมืองไทย มนัส จรรยงค์ เป็นคนหนึ่งที่ดีฉันจิตใจและยกย่องมากที่สุด ทั้งนี้เห็นจะเป็นเพราะคุณลักษณะ แห่งการแต่งเรื่องสั้นของคุณมนัส มาตรงกับรสนิยมของดิฉันเข้า คือใช้ถ้อยคำ สำนวนง่าย ๆ กระจางไม่ออกยอнокคลุมเครือ แต่ภายในความเรียบ ๆ ง่าย ๆ นี้มีเพียบพร้อมทั้งรสชาติเข้มข้นและอารมณ์ขัน ไม่ได้จัดชิดตรงไหนเลย การ บรรยายของผู้เขียนแจ่มชัด พลอยให้ผู้อ่านมองเห็นภาพไปด้วย ไม่ว่าจะเป็น การบรรยายถึงธรรมชาติหรือขนบธรรมเนียมประเพณี หรือเหตุการณ์อันใดในท้อง เรื่องนั้น ๆ ...²

แตรกิตติ์ กล่าวถึงหนังสือรวมเรื่องสั้น "จับตายและรวมเรื่องเอก" ของ มนัส จรรยงค์ ไว้ตอนหนึ่งว่า

เรื่องสั้นที่เขาเคยเขียนมาพอจะประมวลได้เป็น 2 ประเภท คือเรื่องสั้นชนิด ที่มีโครงเรื่องอย่างที่เขาเขียนมาแต่สมัยก่อนอย่างหนึ่ง แล้วในระยะหลัง ๆ นี้เป็นเรื่องสั้นชนิดที่ไม่ถือโครงเรื่องเป็นสำคัญ มุ่งเอาบุคลิกลักษณะของตัวละคร เป็นใหญ่... ในหนังสือเล่มนี้มีทั้งเรื่องที่ได้เติมไปด้วยความสะเทือนใจและ

¹วิมล "อนุสรณ์ของมนัส จรรยงค์" ใน อนุสรณ์มนัส จรรยงค์ หน้า 314 - 315

²อมราวดี "ทวยการวะ" ใน อนุสรณ์มนัส จรรยงค์ หน้า 245 - 246

อารมณ์ขึ้นอยู่หลายต่อหลายเรื่อง แต่ก็เป็นเรื่องที่ต้องอ่านดูด้วยความพิณิจ
พิเคราะห์ เขาจะพาผู้อ่านไปสู่ทัศนคติ ณ จังหวัดยะลาสมัยนั้น อันเป็นที่
มาแห่งเรื่อง "จับตาย" แล้วก็ยังเป็นที่มาแห่งเรื่อง "กากมณุษยธรรม" ที่
เกิดขึ้นจากประสบการณ์เดียวกัน ซึ่งอ่านแล้วชวนให้คิด "โลกอาสาน" และ
"แม้มึงไม่กลับมา" เป็นเรื่องของครอบครัวนักเขียนผู้หัวโหด ซึ่งคอยค่าเรื่อง
ที่ส่งไปขายที่โรงพิมพ์ว่าจะได้เงินมาเลี้ยงครอบครัวที่กำลังทุรนทุรายอยู่หรือ
ไม่ และมนัส จรรย์รงค์ เขียนเรื่องนี้ราวกับว่ามันหล่นออกมาจากหัวใจ
ที่เลื้อยไถลอยู่ริน ๆ ของเขาเองทีเดียว

เรื่องของเขามีทั้งผู้คนที่มีชีวิตอยู่ไปวัน ๆ ด้วยการขอจากเพื่อนฝูง เรื่อง
ของไก่นกและนักเลงชนไก่ เรื่องของยี่เก คนตุก และกะเทย หรือแม้แต่
นักโทษที่ออกจากคุกมาบวช แล้วก็สืบทอดอย่างเรื่อง "ระหว่างวัดกับตุก"
ซึ่งเขียนขึ้นอย่างเรียบ ๆ แต่ช่างเต็มไปด้วยปรัชญาของชีวิต¹

¹ แกร์คเคศว "เรื่องสั้นของมนัส จรรย์รงค์" ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์รงค์ หน้า

ชีวประวัติและบุคลิกภาพของ มนต์ จรรงค

มนต์ จรรงค เกิดที่จังหวัดเพชรบุรี เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2450 เป็นบุตรของนายผ่อง นางเขื่อน จรรงค สำหรับบิดาของมนต์ จรรงค นั้น มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่สะพานเจริญพาศน์ ธนบุรี โดยรับราชการเป็นผู้ช่วยอัยการซึ่งเวลานั้นเรียกว่า "แพ่งอัยการ" แต่ในภายหลังได้ไปเป็นทนายความอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรี และแต่งงานกับมารดาของมนต์ จรรงค ซึ่งเป็นบุตรของผู้พิพากษาที่ 2 ในจังหวัดเพชรบุรีนั่นเอง และมีบุตรด้วยกันรวม 10 คน ดังนี้

1. นายมนต์ จรรงค
2. นางพญู รามนอย
3. นางพิว ชูโต
4. นางเพ็ญใจ จรรงค*
5. นางอุษา สุทธิจารี
6. นายนิคม จรรงค
7. นางบุญยืน วินราช
8. นางยินดี พิทักษานนท์
9. นายประภาส จรรงค
10. นายสุทธธา จรรงค

การศึกษา

มนต์ จรรงค เริ่มเรียนหนังสือกับมารดาที่บ้านตั้งแต่อายุ 3 - 4 ปี เมื่ออ่านหนังสือออกแล้วจึงได้ไปเข้าโรงเรียนตามวาสี พออายุ 8 ปี ได้ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนประจำจังหวัดเพชรบุรี จนถึงชั้นมัธยมปีที่ 2 จากนั้นบิดามารดาได้ส่งไปเรียนต่อ

*ใช้นามสกุลเดิมเพราะหย่ากับสามี

ในกรุงเทพฯ ที่โรงเรียนสุโขทัย วัดพิชัยญาติในชั้นมัธยมปีที่ 3 โดยพักอยู่ที่บ้านเจ้าพระยา ภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ทวน บุนนาค) ซึ่งเรียกกันว่า "เจ้าคุณกรมท่า" และที่นี่เองได้ สอนใหม่นี้ส จรรยงค์ รู้จักการเดินทางเข้าและชนบทรรมนิยมประเพณีของสังคมชั้นสูงใน สมัยนั้น รวมทั้งทำให้เขาแตกฉานในวรรณกรรมเรื่องสามก๊ก ชันสิน พารโธท ตลอดจน บทกลอนทั้งหลาย เพราะเขามีหน้าที่จะต้องอ่านหนังสือเหล่านั้นให้ "คุณใหญ่" ธิดาคณโฑ ของท่านเจ้าคุณฟังก่อนนอนทุกคืน และในช่วงนั้น เนื่องจากความตึงเครียดต่อแสงสีและความเย้ายวนของเมืองหลวง ประกอบกับการได้มีเพื่อนเพิ่มมากขึ้น ทำให้มนัส จรรยงค์ เห็นวาทะวิจารณ์ความโล่งรู้ไปถึงบิดามารดาทางเพชรบุรี และเกิดความห่วงใย จึงส่ง ตัวเข้าไปเป็นนักเรียนประจำที่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ดังที่ มนัส จรรยงค์ เคยเล่าว่า "ผมอยู่บ้านนี้ไม่นานหรอก... เด็กแก่นนี้ใครบ่ใครจะเลี้ยงได้ ตอนหลังเลย ถูกส่งไปเข้าโรงเรียนประจำที่บ้านสมเด็จฯ"¹

เมื่อ มนัส จรรยงค์ ไปเป็นนักเรียนประจำที่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เขาได้พบเพื่อนมาก เช่น ปกรณ์ อังสุสิงห์ (สม) ประสงค์ หงสนันทน์ สงวน ตุลารักษ์ สงวน ทองประเสริฐ ปราโมทย์ (บุญล้อม) พึ่งสุนทร ขำ มกรานนท์ และเพื่อนอีกหลายคนได้มีโอกาสมาเป็นนักเขียนร่วมกันในภายหลัง เช่น พัทธน์ เนตรรังษี ยศ วัชรเสถียร ธนวนต์ จาตุประยูร เลี้ยว ศรีเสวก และ กุหลาบ นพรัตน์ เป็นต้น

มนัส จรรยงค์ เคยเล่าถึงชีวิตตนเองในช่วงที่เป็นนักเรียนประจำ ไว้ว่า
ชีวิตตอนนี้สนุกเหลือเกิน ผมหายใจเป็นฟุตบอลกับดนตรีสองอย่างเท่านั้น เล่นทีม เดียวกันกับขำ มกรานนท์ บุญล้อมเขาเป็นกัปตัน สงวน ทองประเสริฐ เป็นเซนเตอร์ฮาล์ฟ ปกรณ์เป็นประตู ผมเป็นพวกกองหลัง... มันเหมือนกับ เราลงไปชกมวยกัน หอดิคุกลแล้วฟาดกันเข้าเครื่องไปเลย เล่นฟุตบอลสมัยนั้น

¹ รงค์ วงษ์สวรรค์ "สนทนากับผู้เขียนเรื่องจันทาย" ใน อนุสรณ์มนัส จรรยงค์
หน้า 60

ต้องเอาคนเข้ม คนจริง ขาหักเป็นหักกัน ต้นเข้าตองเอากะลาเจาะหน้าแข้ง
ซ่อมไว้ จะได้ฝึกกันให้เต็มที...¹

วงศ์ วงษ์สวรรค์ได้เคยเล่าเกี่ยวกับการเล่นกีฬาของมนัส จรรย์งศ์ ไว้ว่า
"มนัส จรรย์งศ์ อุตสาหะได้เล่นสามารถกับเขาเหมือนกัน แต่เขาได้เพียงครึ่งตัวหรือจะ
พูดให้ถูกก็ได้เพียงครึ่งสี่เท่านั้น เพราะความประพฤติไม่ดี ลงสนามที่ไรพอลีกแล้วโดน
เปลี่ยนทุกที"² แต่อย่างไรก็ตามมีอยู่คนหนึ่ง ที่ มนัส จรรย์งศ์ ไม่กล้าเล่นฟุตบอลรุนแรง
ด้วย ดังที่เขาเคยเล่าไว้ว่า

ชื่อสะเทือนกรับ นามสกุลอะไรก็จำไม่ได้เสียแล้ว เดี่ยวนี้เป็นเกสส์ชกร...
เขาเป็นปีกซ้ายคริสเตียน ผมเป็นฮาล์ฟขวา หัวหน้าทีมออกคำสั่งว่า "มนัส ลือ
ตองเอออายหมอนี่ให้อยู่ละ มันไวยังกะลิง" ผมก็พยักหน้า แต่ผมก็ทำไม่ได้
ไร ก็มันเป็นเพื่อนอยู่บ้านติดกันที่เพชร ผมทำไม่ลงหรอก ลูกบ้านเดียวกัน
กลับบ้านแล้วจะมองหน้าใครได้...³

สำหรับทางดานดนตรี มนัส จรรย์งศ์ ก็ให้ความสนใจอย่างจริงจังเช่นเดียวกัน
ดังที่เขาเคยเล่าว่า

ข้าพเจ้าเมื่ออยู่โรงเรียนก็ได้สนใจทางนี้มาก ถึงแก่ท่านอาจารย์ใหญ่เอาไม้
ตะพดไล่ตี ที่ไล่ตีก็เพราะจวน ๆ จะสอบไล่แล้ว นักเรียนก็จะตบกันตีสี่ห้าเพื่อ
ทองหนังสือกัน เปิดไฟสว่างไสวหน้าสัทธิธราในความขยับหมั่นเพียร แต่ข้าพเจ้า
กลับหิบบอกในเวลาตี 5 เอาหัวสับเสียเพื่อให้เสียงดังค่อยลง เวลาทองขิมก็
เอาผ้าขาวบางปูลงบนขิม แล้วทองไป เช้าวันหนึ่งท่านเจ้าคุณอาจารย์ใหญ่

¹ วงศ์ วงษ์สวรรค์ "สนทนากับผู้เขียนเรื่องจับตาย" ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์งศ์
หน้า 61 - 62

² ต. หน้า 61

³ ต. หน้า 63

ต้นขึ้นมากุณชนันใกล้สอบไล่ พอมาพบข้าพเจ้ากำลังนั่งท่องข่อยอยู่ ท่านถึงแก่
รองออกมาเหมือนได้รับความเจ็บปวดอย่างยิ่ง เจอไมเข้ามาจะเล่นงาน
ข้าพเจ้าแน่นอนอย่างไม่วิตชีวิต...¹

นอกจากนี้ ในช่วงที่เป็นนักเรียนประจำนั้น มนัส จรรยงค์ และพรรคพวก
บางคนยังมีรสนิยมในการแต่งตัวให้พิสดารไปจากปกติ ดังที่ ยศ วัชรเสถียร ได้บันทึก
ไว้ดังนี้

กางเกงขาสั้นสีดำอันเป็นกางเกงเครื่องแบบนักเรียนตามธรรมดาเป็นทรง
กระบอก แต่เราดัดแปลงให้ข้างตัดปลายขาพิถีกับขาอ่อน แล้วกางออกเป็นปีก
ตรงตะโพกอย่างท่อนบนของกางเกงทหารม้า หรือคนขี่ม้าแข่ง ของมนัส
จรรยงค์ พิเรนยิ่งขึ้นไปอีก 2 ข้างเจาะรั้งคุดและติดกระดุมสี่ขาเป็นแถว
เมื่อปลดคุดแล้วจะแยกออกเป็น 2 ชิ้น หมวกลูกเสือซึ่งเป็นหมวกสักหลาด
สีดำปีกกว้าง ตามกฎให้แต่งทรงบวมสามหยิบ แต่เราเปลี่ยนเป็นทรงอย่างหมวก
พวกโอบาลในภาพยนตร์ ผ่าฟันที่มีมาแต่เดิมก็เอาออก ไปซื้อแถบรีบบิ้นสีเหลือง
ขนาดเล็กมาพันผูกเป็นเงื่อนปล่อยชายยาวเลยปีกหมวก ปีกหมวกด้านหนึ่งก็
ถักไหมพม้วนขึ้น รองเท้าบูทสีดำเท่านั้นที่ไม่เปลี่ยนเป็นท่อนบูท เพราะเห็นว่า
มันไม่รับกับกางเกงขาสั้น เวลานั้นหวนนึกถึงแล้วเห็นมันทั้งบาททั้งนาทุเรศที่สุด
แต่ในสมัยนั้นรู้สึกว่ามันช่างโก้เสียจริงๆ...²

มนัส จรรยงค์ ก็เคยเล่าเรื่องเกี่ยวกับการแต่งกายอันพิสดารของตนเองไว้
ในทำนองเดียวกันว่า

พวกเราที่เฝ้าเจสสมัยโบราณ ตอนเป็นนักเรียนชอบเป็นเกาเบอยกันเสียจริง ๆ...
แขนเสื้อผมต้องติดกระดุมถึงเจ็ดเม็ด ใครเขาติดกันสี่ห้าเม็ดเท่านั้น กางเกง

¹ ประหยัค ศ.นาคะนาท "เขาแต่งหนังสือเพราะความรัก" ใน อนุสรณ์มนัส
จรรยงค์ หน้า 400 - 401

² ยศ วัชรเสถียร มนัส จรรยงค์ และไม้ เมืองเดิม หน้า 17 - 18

ก็เหมือนกันติดกระดุมเรียงเป็นแถวยาว เวลาแต่งลูกเสือ เข็มขัดเราก็ตองฝัง
หมุดกันให้พราวไปหมด และเวลาเราเดินกันไปเป็นหมู่กัน เราเดินกันขาล่าง
แบบทาวบอยจริง ๆ ...¹

เนื่องจาก มนัส จรรย์งค์ ใช้ชีวิตการเป็นนักเรียนประจำอย่างสนุกสนานและ
ทุ่มเทเวลาให้กับการศึกษา การฝึกซ้อมดนตรีอย่างมาก จนสามารถเล่นดนตรีไทยได้เกือบ
ทุกชนิด ทำให้การเรียนของเขาตกต่ำลง ดังที่ ยศ วัชรเสถียร ได้เล่าไว้ตอนหนึ่งว่า

เขากับข้าพเจ้ามีความเหมือนกันอยู่หลายอย่าง ถึงรูปร่างจะแตกต่างกันตรงที่
เขาเป็นคนร่างใหญ่ ข้าพเจ้าสันทัด ความเหมือนกันที่แสดงออกให้เห็นในตอน
ที่เรียนอยู่ด้วยกันคือเรียนวิชาคำนวณทุกวิชาได้เลวเต็มที ตอนที่ครูอธิบายก็
ง่าย ๆ ครั้นตอนต้องทำแบบฝึกหัด ทำไม่มันถึงยากเป็นบ้ายังงั้นไปก็ไม่รู้ แล้ว
ทางโรงเรียนก็เอาเป็นวิชาสำคัญมีคะแนนมากเวลาสอบไล่เสียด้วย ทำให้
ข้าพเจ้าสงสัยเหลือเกินว่าเขาจะให้เอาไปใช้ทำไมหาकिनยังงั้น เมื่อเติบโตเป็น
ผู้ใหญ่ มีหน้าพอขึ้นมัธยม 4 ยังเพิ่มวิชาภาษาฝรั่งเศสเข้ามาอีก วิชาภาษาอังกฤษ
ที่ให้เรียนมาตั้งแต่มัธยม 2 - 3 ก็เต็มกลืนอยู่แล้ว ภาษาฝรั่งเศสที่เขาว่ากับ
ว่า เวลาพูดหรืออ่านออกเสียงแล้ว สำเนียงมันไพเราะนัก แต่พวกเรา 5 - 6
คน รวมทั้งมนัส จรรย์งค์ และข้าพเจ้าด้วย อ่านออกเสียงให้ครูพระเรียน
วิธีพากย์ ครูผู้สอนฟัง ท่านบอกว่าอ่านเหมือนพวกคนป่า...²

ดังนั้นเมื่อ มนัส จรรย์งค์ สอบได้ชั้นมัธยมปีที่ 6 อย่างหวุดหวิด และเริ่มขึ้นไป
เรียนในชั้นมัธยมปีที่ 7 เขาก็ออกจากโรงเรียน* ดังข้อความที่ 'รงค์ วงษ์สวรรค์
บันทึกจากการสัมภาษณ์มนัส จรรย์งค์ ไว้ว่า "การผจญภัยแห่งชีวิตได้เริ่มเมื่อเขาขึ้น

¹'รงค์ วงษ์สวรรค์ "สนทนากับผู้เขียนเรื่องจับตาย" ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์งค์
หน้า 70 - 71

²ยศ วัชรเสถียร มนัส จรรย์งค์ และ ไม เมืองเดิม หน้า 16 - 17

* ออม จรรย์งค์ และ มนุ จรรย์งค์ เชื่อว่า มนัส จรรย์งค์ สอบตกชั้นมัธยม
ปีที่ 8 จึงออกจากโรงเรียน

ชั้นเจ็ด เขาออกจากโรงเรียนในชั้นนี้ด้วยเหตุผลบางอย่างของเขา"¹ และตั้งแต่
นั้นมา มนต์ จรรย์รงค์ ก็ไม่ได้กลับเข้าไปรับการศึกษาในโรงเรียนอีกเลย

ประวัติการทำงาน

เมื่อ มนต์ จรรย์รงค์ ออกจากโรงเรียนแล้ว ด้วยนิสัยรักการผจญภัย เขาจึง
ไปสมัครเป็นนักแสดงกายกรรมอยู่ในคณะ "เป้งเทียม" ของนักพลศึกษาชาวเทพศิรินทร์
ซึ่งแสดงประจำอยู่แถวสนามน้ำจืด และร่อนเร่ไปตามงานรื่นเริงต่าง ๆ ปรากฏว่า
มนต์ จรรย์รงค์ แสดงได้ดีจนพระองค์เจ้าศศิพงษ์ประไพ ธิดาพระองค์หนึ่งของพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับทอดพระเนตรเห็นที่ มนต์ จรรย์รงค์ เล่าไว้ว่า
"ผมใช้เท้าเกี่ยวห้อยโหนอยู่บนที่สูง แล้วก็สไลวโอลินถวาย, โอ! นั่นถาพลาชนิดเดียว
ก้อ... คว้า"² นอกจากนี้ มนต์ จรรย์รงค์ ยังฝึกฝนที่จะเป็นกะลาลี่เรือ เพื่อ
ท่องเที่ยวไปทั้งเจ็ดคาบสมุทร อยากเดินทางไปต่างประเทศ และก็พยายามอยู่
หลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ ครึ่งสุดท้ายเขาคิดจะออกไปทางระนองแต่ไปติดอยู่ที่ด่าน
วัดหอเรีย ป้อยต์ จึงเลิกกลัวความคิดแล้วกลับไปทำงานในตำแหน่งสารวัตรศึกษาอยู่ที่
จังหวัดเพชรบุรี แต่ก็ทำอยู่ได้ไม่นานเพราะมีคนมาเล่าให้ฟังว่ากรมกรเหมืองแร่ทาง
ภาคใต้สู้บ่แค่ปะแต่นกัน ทำให้เข้าใจว่ากรมกรเหมืองแร่เป็นอาชีพที่มีรายได้ดี
มนต์ จรรย์รงค์ จึงรวบรวมพรรคพวกวัยทีนเองด้วยกันได้สี่คน คือ มนต์ จรรย์รงค์
นวล จุฑาเพชร พันธุ์ บำราบประมุข และอีกคนหนึ่งชื่อเดิม ส่วนนามสกุลนั้น
มนต์ จรรย์รงค์ จำไม่ได้ แล้วทั้งหมดก็แอบเข้าไปไต่ทองรถไฟชบวนหนึ่งที่ไปจอดเทียบ
สถานีเพชรบุรี ต่างคนต่างรีบผูกผ้าขาวม้าของตัวกับเหล็กที่ยื่นเกะกะอยู่ทำเป็นเปลแล้ว
ซุกตัวเข้าไปนอน จนกระทั่งรถไฟแล่นไปถึงสถานีเล็ก ๆ แห่งหนึ่งในจังหวัดสุราษฎร์ธานี
คนหยอดน้ำมันก็มาพบเข้า ดึงที่มนต์ จรรย์รงค์ เล่าว่า "หมอตะลึงจนพูดไม่ออกไป

¹รงค์ วงษ์สวรรค์ "สนทนากับผู้เขียนเรื่องจับตาย" ใน อนุสรณ์มนต์ จรรย์รงค์
หน้า 72

²ค.

ไปตั้งนาน... แต่พอสีกลับก็ออกมาออกปากไล่ทันทีที่เราจะอ่อนน้อมยังใจก็ไม่ยอม
หน้าซำจะไปตามตำรวจมาจับเสียอีก เลยเสีจกันแค่นั้น"¹ มนต์ จรรย์รงค์ กับเพื่อน ๆ
จึงต้องพากันเดินกลับ ผ่านโซซา ท่าชนะ หลังสวน สวี ชุมพร ประทิว บางสะพาน และ
ย้อนทางเดิมขึ้นมาเรื่อย ๆ ด้วยความขากลำบาก ซึ่งมนต์ จรรย์รงค์ ได้เล่าถึงการเดิน
ทางไว้ว่า "อดกันจนหน้าเหลืองไปเลย ต้องขโมยมันเทศ ฟักทอง เขาตามไรข้างทาง
รถไฟกินกันตายมาเรื่อย ๆ แต่เราไม่เคยเป็นเบกเกอร์ ไม่เคยขอลานใครกิน"² และ
เมื่อทั้งหมดเดินตามไม่พอน นอนกลางดินกินข้างทางรถไฟมาจนถึงทับสะแก เพื่อนคนหนึ่ง
เป็นไข้ป่า เพื่อนอีกคนหนึ่งจึงเอาแหวนที่ติดมืออยู่ไปขายได้เงินมาซื้อสบาบท แล้วพากัน
ขึ้นรถไฟขึ้นสู่บ้าน

ประมาณ พ.ศ. 2471 มนต์ จรรย์รงค์ ได้เข้าไปทำงานในหน้าที่เสมียนไตสวน
และเป็นหัวหน้าวงดนตรีไทยไปพร้อมกันด้วย แต่เนื่องจากมีนิสัยรักอิสระ ไม่ชอบมีนาย
มนต์ จรรย์รงค์ จึงเป็นเสมียนไตสวนอยู่ได้ไม่นานก็ลาออก แล้วหันมาจัดการสอนดนตรีไทย
อย่างจริงจัง จนมีชื่อเสียงและลูกศิษย์ในจังหวัดเพชรบุรีมากมาย ประจวบกับในขณะนั้น
อ้อม บุณนาค ธิดาคนโตของพระยาสุรพันธ์เสนี (อิน บุณนาค) ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้า
เมืองเพชรบุรีในขณะนั้น ได้กลับจากการเรียนหนังสือที่คอนแวนต์ในปารีส มนต์ จรรย์รงค์
จึงได้มีโอกาสเข้าไปสอนดนตรีไทยให้แก่อ้อม บุณนาค ที่บ้านด้วย จนกระทั่งเกิดรักใคร่
ชอบพอกันในที่สุด ดังที่ มนต์ จรรย์รงค์ เล่าไว้ว่า

ตอนนั้นผมเป็นเสมียนไตสวนและครูสอนดนตรีไทยอยู่เพชรบุรี... คืนหนึ่งไปนั่ง
สี่ล้อฝรั่งอยู่ริมแม่น้ำข้างบ้านเจ้าเมือง ลูกสาวท่านได้อินเข้าจึงให้เจ้าจังหวัดมา
เชิญตัวไป เขาบอกว่าคุณให้ไปพบ ผมยังยกมือไหว้อ้อมเขาเสียใหญ่เลยตอนนั้น...
คุณเขาให้ผมขี่ขีมิให้ขี่ ให้เล่นเปียโนให้ขี่ ให้เล่นอะไรต่ออะไรผมก็ทำให้

¹ รงค์ วงษ์สวรรค์ "สนทนากับผู้เขียนเรื่องจับตาย" ใน อนุสรณ์มนต์ จรรย์รงค์
หน้า 74 - 75

² ด. หน้า 75

ทุกอย่าง สมัยนั้นเพลงไทยกำลังได้รับความนิยมสูงสุด คนจึงหันมาฟังต้องหัดให้เป็นกันทั้งนั้น ลูกศิษย์ลูกหาผมมีทั้งลูกสาวนายอำเภอ นางอนามัย นายทหาร และใครต่อใครเยอะแยะ...¹

อ้อม จรรย์รงค์² ได้เล่าเกี่ยวกับชีวิตรักของตัวเองเพิ่มเติมว่า ผู้ที่มีบทบาทสำคัญทำให้เธอรู้จักกับมนัส จรรย์รงค์ ก็อ นายสง่า ร่างบอย ซึ่งเป็นญาติของมนัส จรรย์รงค์ และเป็นเจ้าจังหวัดในขณะนั้น โดยเป็นผู้ชักนำให้มนัส จรรย์รงค์ มาเป็นครูสอนดนตรีไทยที่บ้าน ซึ่ง มนัส จรรย์รงค์ ก็เคยเปิดเผยความจริงว่า "ที่แรกก็สอนกันดี ๆ อยู่หรอก ตอนหลังไม่รู้ยังไงก็รักใคร่ได้เสียกันขึ้น ทั้งสองสามปีแน่ครับผมจึงคิดอ่านพาเขาหนี"³

พ.ศ. 2472 พระยาสุรพันธ์เสนีย้ายไปอยู่จังหวัดราชบุรี เพราะได้เลื่อนตำแหน่งเป็นสมุหเทศาภิบาลฯ มณฑลราชบุรี มีเมืองขึ้นกับมณฑลนี้ 8 จังหวัด คือ นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี สมุทรปราการ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ อ้อม บุนนาค จึงต้องย้ายไปอยู่กับบิดาที่จังหวัดราชบุรีด้วย และในช่วงนี้มีนักประพันธ์ชื่อ สนิท อรรถจินดา ไปสอนดนตรีให้แก่ออ้อม บุนนาค แทนมนัส จรรย์รงค์ ทำให้ มนัส จรรย์รงค์ เกิดความอิจฉาและความหึงหวงอย่างรุนแรงถึงกับมีความคิดที่จะเป็นนักประพันธ์แข่งขันขึ้นมาบ้าง และได้เริ่มเขียนเรื่องสั้นชื่อ "สวรรค์ครึ่งเดือน" ขึ้นมาเป็นเรื่องแรก ใช้นามปากกาว่า "อ. มนัสวีร์" ซึ่งหมายถึง "อ้อม ลูกหลาน" แล้วส่งไปให้หนังสือพิมพ์ 'เคลิเมนต์วันจันทร์' ของหุ่ย คีรีวัฑฒณา ปรากฏว่า บ. บุรณปกรณ์ ซึ่งเป็นผู้ควบคุมแผนกบันเทิงอยู่ลหุพิมพ์ให้เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2473 แต่เปลี่ยนชื่อเรื่องใหม่เป็น "คู่ทุกข์-คู่ยาก" และเป็นที่น่าประหลาดใจว่า

¹ รงค์ วงษ์สวรรค์ "สนทนากับผู้เขียนเรื่องจับตาย" ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์รงค์ หน้า 77

² อ้อม จรรย์รงค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ประทีป เหมือนนิล เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 47/3 ซอยสุรราช พญาไท กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2521

³ รงค์ วงษ์สวรรค์ น.ค.

เรื่อง "คู่ทุกข์-คู่ยาก" ซึ่งมนัส จรรย์งค์ ใช้จินตนาการผูกเรื่องให้พระเอกนางเอกหนีไปมีความสุขด้วยกัน ได้เพียงครึ่งเดือนก็ต้องพลัดพรากจากกัน ได้กลายมาเป็นความจริงในชีวิตรักของมนัส จรรย์งค์ และ อ้อม บุนนาค ในภายหลัง และเมื่อมีผู้นำเรื่อง "คู่ทุกข์-คู่ยาก" ของมนัส จรรย์งค์ ไปเล่าให้พระยาสุรพันธ์เสนินได้ทราบปรากฏว่า ท่านโกรธแค้นเป็นอันมาก¹ แต่ มนัส จรรย์งค์ ก็สามารถเริ่มต้นการเป็นนักประพันธ์ได้สำเร็จ ดังที่เขาเคยเล่าไว้ว่า "ตอนที่เรื่องไถ่ลงนี้ขึ้นเด่นกันใหญ่ ผมกว้านซื้อหนังสือแจกคนเสียแทบทั้งจังหวัด... ที่นี้ก็เลยเขียนกันเรื่อยไป สดุด์สังข์ไม่ได้ก็ไม่สำคัญ ความหึงของผมรุนแรง เราไม่เคยแพ้ใคร..."²

แม้ว่าความรักของมนัส จรรย์งค์ กับอ้อม บุนนาค จะถูกพระยาสุรพันธ์เสนินกีดกันอยู่ตลอดเวลา แต่ มนัส จรรย์งค์ และ อ้อม บุนนาค ก็สามารถนัดหมายไปพบกันได้สำเร็จ และตัดสินใจหนีไปใช้ชีวิตร่วมกันในที่สุด ดังที่ประหยัด ศ. นาคะนาทเล่าไว้ตอนหนึ่งว่า

คุณมนัสจากเมืองเพชรมาทำงานในหน้าที่พนักงานพิมพ์ดีด ประจำสำนักงานนายความ "ผดุงธรรม" ของคุณสงวน ตุลารักษ์ ในพระนคร โดยไม่ได้ตั้งใจ เพราะเขาเพียงแต่นัดพบกับคุณอ้อม ที่บ้านสวนฝั่งธนของท่านผู้หนึ่ง โดยเขามาจากเมืองเพชรแล้วคุณอ้อมมาจากเมืองราชบุรี แต่แล้ววันนั้นกลายเป็นวันตัดสินใจที่จะร่วมชีวิตกันโดยยกเอาเหตุผลแห่งความรักเป็นใหญ่...³

¹ อ้อมน้อย จรรย์งค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ประทีป เหมือนนิล เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 47/3 ซอยสุภราช พญาไท กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2521

² รงค์ วงษ์สวรรค์ "สนทนากับผู้เขียนเรื่องจับตาย" ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์งค์ หน้า 80

³ ประหยัด ศ. นาคะนาท "เขาแต่งหนังสือเพราะความรัก" ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์งค์ หน้า 401

อ๋อมน้อย จรรยา¹ ได้เล่าถึงสาเหตุอันแท้จริงที่อ๋อม บุนนาค ตัดสินใจหนีไปกับมนัส จรรยา² ว่าเป็นการตกบันไดพลอยโจนมากกว่าอย่างอื่น เพราะตอนนั้นอ๋อม บุนนาค ได้ติดตามพระยาสุรพันธ์เสนีจากจังหวัดราชบุรีไปพักที่บ้านในกรุงเทพฯ บริเวณสะพานยมราช แล้วขออนุญาตไปค้างคืนกับคุณยายที่บ้านฝั่งธนบุรี แต่กลับแอบนัดหมายไปพบมนัส จรรยา² ที่บ้านพรรคพวกคนหนึ่ง บังเอิญคุณยายให้เด็กรับใช้นำขนมจีนน้ำยาไปให้พระยาสุรพันธ์เสนี ที่บ้านสะพานยมราช ความลับที่อ๋อม บุนนาค ไม่ได้ไปพักบ้านคุณยายจึงถูกเปิดเผยขึ้น เมื่ออ๋อม บุนนาค กลับบ้านและได้พบน้องกลางทางจึงทราบว่ พระยาสุรพันธ์เสนีรู้ความจริงของคนเสียแล้ว ด้วยความตกใจกลัวและขาดคนที่จะให้คำปรึกษาแนะนำ เพราะขณะนั้นมารดาได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว อ๋อม บุนนาค จึงตัดสินใจหนีไปกับมนัส จรรยา² ทันที

มนัส จรรยา² ได้เล่าถึงชีวิตอันวุ่นวายในช่วงนั้นไว้ว่า

ส่วนทางโน้นก็ให้เพื่อน ๆ ที่เฝ้าเจอสัมัยโบราณของผมเล่าว่าเราหนีไปทางปากน้ำโต เขาก็เลยออกตามล่ากันที่เดียว ถ้าเจอเขาก็ต้องตาย... ชีวิตตอนนี้มัน แหม... สามวันย้ายที่ สองวันย้ายที่ ซัดเซพเนจรไปตามบ้านญาติมิตรเพื่อนฝูง อ๋อมเขามีคนใช้ลูกครึ่งมาด้วยคน เด็กคนนี้ชอบออกไปเดินเล่นตอนที่เรากลับตัวกันเงียบอยู่ในห้อง อ๋อมเขาก็เลยว่ามัน เขากลัวว่าใครจะมาเห็นมันเข้าแล้วล่อลวงมาหาเราถูก อ้ายเด็กนั้นก็หนีกลับบ้าน ตอนนี้เราเลยยิ่งซำรายต้องเตลิดเปิดเบี่ยงไปไหนต่อไหนไม่มีที่สิ้นสุด...²

ยศ วัชรเสถียร ก็เคยเขียนเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ มนัส จรรยา² พาอ๋อม บุนนาค หนีออกจากบ้านตามคำบอกเล่าของ มนัส จรรยา² ไว้อย่างละเอียดดังนี้

¹ อ๋อมน้อย จรรยา¹ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ประทีป เหมือนนิล เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 47/3 ซอยศุภราช หนองเต กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2521

² 'รงค์ วงษ์สวรรค์ "สนทนากับผู้เขียนเรื่องจับตาย" ใน อนุสรณ์มนัส จรรยา²

เมื่อมาถึงกรุงเทพฯ แล้ว ตอนกลางวันต้องขลุกอยู่ในที่พักไม่กล้าไพล่อก
ไปไหน เพราะสมาชิกสกุลขุนนางก็มากมายเหลือเกิน... พอสิ้นแสงตะวันจึง
ออกมาเช่ารถยนต์แท็กซี่ตระเวนชมกรุงกันยกใหญ่ทีเดียว นานวันค่อยกล้าขึ้น
จึงดูหนังดูละคร (ลงมือฉาย ลงมือแสดง 2 ทุ่ม แล้วเลิก 2 ข้าม) กินอาหาร
จีนตามเหลาชั้นหนึ่ง สนุกสนานบันเทิงใจกันเต็มที่ จนกระทั่งเงินสดที่
คุณอ้อมติดตัวหมด จึงเอาเข็มขัดทองคำของเธอไปตัดขายร้านทองที่ละซ้อ
จนหมดไปทั้งเส้นก็พอที่สมาชิกสกุลขุนนางที่ใกล้ชิดกับท่านเจ้าคุณเทศาภิบาล
พบเข้า นำความไปบอกท่านเจ้าคุณจึงมีบัญชาให้พราดเสีย เพราะท่านยังไม่หาย
ขุนแคนและขุนเคื่อง

คุณอ้อมกับแม่สาวใช้ถูกนำไปฝากให้อยู่ที่บ้านเจ้าคุณประยูรวงศ์ (เจ้าจอม
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ) ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีหญิงสูงอายุ
คนหนึ่งคุมแฉ

แต่ไม่มีอะไรจะขวางกันคนทั้งสองได้ โดยอาศัยแม่สาวใช้ คุณอ้อมสามารถ
ส่งข่าวไปให้เขารู้ได้ว่าเธอถูกนำมาอยู่ที่ไหน เขาจึงบอกไปว่าเวลาเย็น ๆ ใน
ลงมานั่งเล่นที่หน้า แล้วเขาจะบอกกำหนดวันที่เขาจะนำรถยนต์เร็วมารับ
เสื้อผ้าไม่ต้องเป็นห่วงเพราะเขายังเก็บไว้มี

เขาจะเอารถยนต์เร็วที่ไหนไปรับเธอ ซ่อนนี้ไม่ยากเลย เพราะสมัยนั้น
เห่เล่นรถยนต์เร็วกัน อู่สุพรรณของเศรษฐีเทียนเชียง กรรณสูตร รับจ้าง
ต่อมีชื่อเสียงมาก มีที่ต่อไว้อยู่หลายลำและ รัตน์ เศรษฐบุตร เพื่อนเกลอ
ของเขาที่เรียนโรงเรียนบ้านสมเด็จฯ เป็นเด็กใน* เช่นเดียวกับเขา นอน
ห้องเดียวกัน ทำงานอยู่ที่นั่นตำแหน่งเชื่อง พอเขาไปบอกก็รับช่วยเหลือเต็มที่

พอถึงวันกำหนดนัดหมาย เขากับรัตน์ เศรษฐบุตร ซึ่งทำหน้าที่กะปัดเป็น
ผู้ช่วย เขาเป็น "พระเอก" นั่งอยู่กลางลำ ชับเรือเร็วไปนอนอยู่หน้าหน้า
สักครู่คุณอ้อมก็ลงมาพร้อมกับผู้ควบคุม พอเห็นว่าเป็นเขาก็มาขึ้นอยู่ที่โป๊ะ เขาจึง

*นักเรียนประจำ

บอกให้รัตนชัยรีบเข้าไป ตัวเขายืนเตรียมตัว พอเรือเจียดไต่จังหวะ เขาก็ร้องขึ้นว่า "อ้อมโคด" นางเอกก็โคดจริงเหมือนกัน และก็พอเหมาะเจาะเหลือเกินที่เขาบรรยายของเธอไว้ได้ด้วยลำแขนอันล้ำสัน...¹

มนัส จรรย์งค์ พาอ้อม บุนนาค ไปเข้าบ้านหลบซ่อนอยู่ในกรุงเทพฯ นั่นเอง จนกระทั่งเงินและของมีค่าเหลือน้อย อ้อม บุนนาค ก็กำลังมีตรรก์บุตรคนแรก มนัส จรรย์งค์ จึงต้องชวนขวายนางานทำ พอดีกับ ผาด อังกินันท์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดเพชรบุรีในสมัยนั้น ซึ่งเป็นน้องชายของนางทรัพย์ อังกินันท์ เจ้าของหนังสือพิมพ์ "หลักเมือง" ได้แนะนำให้ไปสมัครทำงานหนังสือพิมพ์ มนัส จรรย์งค์ จึงได้เริ่มชีวิตนักหนังสือพิมพ์ และนักประพันธ์อย่างจริงจังที่หนังสือพิมพ์ "หลักเมือง" นั่นเอง ดังที่มนัส จรรย์งค์ ได้เล่าถึงการเริ่มต้นงานหนังสือพิมพ์ไว้ว่า

งานของข้าพเจ้าก็คือตรวจปรุฟแก้ตัวผิด และเขียนข่าวซึ่งเรียกกันว่า ข่าวโรงพัก และข่าวท้องที่ งานหนักและเหนื่อยจนนัยน์ตาวิง แต่มันเต็มไปด้วยความภาคภูมิใจว่าเราได้ทำงานหนังสือพิมพ์เป็นงานที่มีเกียรติชนิดหนึ่ง ซึ่งเราขอมติราคาของเราเหนือกว่างานอื่น ๆ ทั้งปวง²

นอกจาก มนัส จรรย์งค์ จะต้องทำงานเขียนข่าวและตรวจปรุฟแล้ว เขายังได้มีโอกาสเขียนนิยายลงในหนังสือพิมพ์ "หลักเมือง" เป็นประจำทุกวัน วันละ 1 หน้า มีรายได้เดือนละ 25 บาท

มนัส จรรย์งค์ เข้าบ้านอยู่ในกรุงเทพฯ จนกระทั่ง อ้อม บุนนาค จลอคบุตรคนแรกคือ อมรา จรรย์งค์ แก้วหลายเดือน จึงขยับขยายไปขอปลุกบ้านหลังเล็ก ๆ ในบริเวณบ้านหลวงอำนาจนทีสุทธกิจ ซึ่งมีศักดิ์เป็นพี่เขยของอ้อม บุนนาค อยู่ที่หมู่บ้านแขกหลังวัดพิชัยญาติฝั่งธนบุรี และในช่วงนั้นพระยาสุรพันธ์เสนิตงคลายความแค้นเคือง

¹ ยศ วัชรเสถียร มนัส จรรย์งค์ และ ไม เมืองเดิม หน้า 37 - 39

² ประหยัด ศ. นาคะนาท "เขาคดหนังสือเพราะความรัก" ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์งค์ หน้า 402

มนัส จรรย์งค์ กับ อ้อม บุณนาค ไปมากแล้ว เพราะมีอยู่ครึ่งหนึ่งเมื่ออ้อม บุณนาค พา อมรา จรรย์งค์ ไปหาพระยาสุรพันธ์เสนีที่บ้าน แต่ไม่พบ จนกระทั่งสี่ทุ่มกว่าพระยาสุรพันธ์เสนีกลับบ้านและได้ยินเสียงอมรา จรรย์งค์ ร้องไห้ ด้วยความที่ท่านเป็นคนรักเด็ก จึงร้องถามว่าเป็นเสียงลูกใครพร้อมกับวิ่งขึ้นบันไดไปดู ครั้นเมื่อพบอ้อม บุณนาค ก็ได้แต่ชะงักพูดไม่ออก และเมื่ออ้อม บุณนาค กลาบลตา พระยาสุรพันธ์เสนีก็ให้คนสนิทไปหยิบเงินให้เป็นการกลับบ้านด้วย¹

พ.ศ.2474 โรงพิมพ์และสำนักงานหนังสือพิมพ์ "หลักเมือง" ที่มนัส จรรย์งค์ ทำงานอยู่ย้ายจากตลาดกรมภูเรศร์ไปอยู่ริมถนนบำรุงเมือง เจ้าของขยายกิจการออกหนังสือพิมพ์รายวัน "อิสสระ" เพิ่มขึ้นอีกฉบับหนึ่ง มนัส จรรย์งค์ ได้เขียนนิยายลงหนังสือพิมพ์ "อิสสระ" ด้วย โดยได้เงินเดือนเพิ่มอีก 5 บาท และที่สำนักงานใหม่นี้อยู่ใกล้กับสำนักพิมพ์เพลินจิตต์ ของนายเวช กระตุกขันธ์ ซึ่งพิมพ์นิยายเป็นเล่มขนาด 16 หน้ายกหนาประมาณ 10 ยก ขายด้วยราคาเขาเล่มละ 10 สตางค์ มนัส จรรย์งค์ จึงลองเขียนนิยายไปเสนอขายต่อนายเวช กระตุกขันธ์บ้าง และปรากฏว่าเรื่องของเขาได้รับการพิมพ์จำหน่ายเรื่อยมา ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นอีก แต่ในขณะเดียวกันก็มีส่วนให้ มนัส จรรย์งค์ คืบเล้าอย่างหนักต่อมาจนตลอดชีวิต ถึงที่ มนัส จรรย์งค์ได้เล่าถึงการคืบเล้าของตนเองไว้ตอนหนึ่งว่า

ข้าพเจ้านอกจากเขียนข่าวแล้วก็ต้องตรวจรูปอย่างชาวเหี้ยมขด เมื่อเสร็จแล้วก็นัยน์ตาลายเต็มทน มองดูทุกสิ่งทุกอย่างมันเหลือมไปหมด แลดูรถยนต์ที่แล่นสวนเราไปมา เห็นส่วนกันที่ละสองคันเหมือน 4 คัน นายดาบเข้า ชวกุล สหายของข้าพเจ้าชวนข้าพเจ้าเข้าไปในร้านย่นวอดี้ดอง ตลาดใหม่กรมภูเรศร์ เขาบอกข้าพเจ้าว่า "นี่ คุณลองสักแก้วเถียวแล้วคุณจะลืมความเหน็ดเหนื่อยหมดทันที"

ข้าพเจ้าเรียกเหล้าสาส์ซึ่งเป็นเหล้าที่ถูกออกแบบาใจหาย คืบเข้าไปแก้วเดียวจริงอย่างว่า มันหายเหนื่อยไปทันทีเหมือนปลิดทิ้ง ข้าพเจ้าชักรูสึกว่าอายสาส์นี้

¹ อ้อม จรรย์งค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ประทีป เหมือนนิล เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 47/3 ซอยสุภราช พญาไท กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2521

เป็นยารวิเศษโดยแท้จริง ปุบเดียวเท่านั้นก็มองดูโลกได้อย่างระรื่นตา ไม่มีเงา
เหลือมเลยสักนิดเดียว และตั้งแต่นั้นมา เมื่อข้าพเจ้าเหนื่อยนั้นความมากจน
นั้นตาวิง ข้าพเจ้าก็เข้าไปในย่นว่าต้อง วันละ 1 แก้วเข้าไป ถ้าไม่ "ย่นว่า
ต้อง" ข้าพเจ้าก็หันเข้าหาเปียร์ นัยน์ตาสว่างก็จริง ๆ สำหรับคนเขียนข่าวและ
ตรวจรูปอย่างข้าพเจ้า โลกนี้ช่างมีความสุขเสียจริง... อีก 15 ปีต่อมา
ข้าพเจ้าเริ่มติดมันเสียแล้วอย่างงอมแงม ข้าพเจ้าได้รายได้อย่างงามจาก
หนังสือพิมพ์ แต่เงินรายได้เหล่านี้ก็เรียกราคาอยู่ตามร้านเหลาและภัตตาคารมี
มากก็ขึ้นเหลา มีน้อยก็ภัตตาคารเล็ก ๆ มีเพียงนิดหน่อยก็เข้าร้านชาวต้มแจก
ในเวลาตื่นเช้าขึ้น ข้าพเจ้าถอนหายใจเฮือกแล้วคิดว่า เงินเหล่านี้ถ้าเราเอา
มาปรนเปรอครอบครัวก็อาจจะมีความสุขกันไปหลายวัน แต่แล้วตกเย็นเข้าอีกเรา
ก็ลืมนั่นเสียสิ้น นี่เป็นความบาปของข้าพเจ้าเองที่เห็นผิดเป็นชอบไป...¹

ผลจากการดื่มเหลาอย่างหนักของ มนัส จรรยงค์ ทำให้เขาต้องเข้าไปรักษา
ตัวอยู่ในโรงพยาบาลครั้งแล้วครั้งเล่า และเมื่ออยู่ครั้งหนึ่งที่มนัส จรรยงค์ ตัดสินใจเลิก
ดื่มเหลาเด็ดขาดอย่างกระตั้นหัน ทำให้เกิดอาการประสาทหลอนของโรคพิษสุราเรื้อรัง
อยู่ระยะหนึ่งด้วย กังที่ มนัส จรรยงค์ ได้บันทึกไว้อย่างละเอียดในเรื่อง "ข้าพเจ้า
เป็นบ้าไป 36 ชั่วโมง"

พ.ศ. 2475 สงวน ตุลารักษ์ เพื่อนสนิทที่ร่วมรุ่นมาจากโรงเรียนบ้านสมเด็จ
เจ้าพระยา และเป็นคนสำคัญคนหนึ่งในกลุ่มของผู้ก่อการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง
พ.ศ. 2475 ได้ออกหนังสือพิมพ์รายวันชื่อ "24 มิถุนา" และมอบให้ มนัส จรรยงค์
เป็นผู้จัดการ แต่เขาทำงานอยู่ได้เพียง 4 - 5 เดือน ก็ลาออกเพราะมีความรู้สึก
ไม่ตรงกับอุดมการณ์ของตน แล้วหันไปร่วมจัดทำหนังสือพ็อกเก็ตบุ๊คของสำนักพิมพ์เพลินจิตต์
อย่างจริงจัง ดังที่ มนัส จรรยงค์ เล่าไว้ว่า

¹มนัส จรรยงค์ ข้าพเจ้าเป็นบ้าไป 36 ชั่วโมง หน้า 4 - 5

ทำกันอยู่สามคนเท่านั้น มีจ่านงค์ วงษ์ข้าหลวง เสาว์ บุญเสนอ แล้วก็ผม เขียนกันเรื่อยไม่รู้กี่นาฬิกาปากกา กัน มันก็อ้ายเรื่องเมียน้อยเมียหลวง แม่เลี้ยง ลูกเลี้ยงทารุณกรรมกันทั้งนั้นแหละครับ เขียนให้คนอ่านร้องไห้ได้มันก็เป็นเรื่อง ขึ้นมา อย่างหนังสือเล่มละสิบห้าสตางค์ก็ได้อะ เรื่องสี่สิบบาท หนังสือสิบสตางค์ ก็สามสิบหรือสามสิบห้า แล้วแต่จำนวนมา¹

เมื่อ มนต์ จรรย์รงค์ มีรายได้มากขึ้น การดื่มเหล้าและเที่ยวเตร่ก็เพิ่มมากขึ้น ไปด้วย แม้กระนั้นการเขียนนิยายให้สำนักพิมพ์เพลินจิตต์ก็ทำให้ มนต์ จรรย์รงค์สามารถ รวบรวมเงินได้จำนวนหนึ่ง ประกอบกับมีวิญญูณของนักต่อสู้เพื่อสิทธิสตรีอยู่แล้ว ทำให้เขา เปลี่ยนงานไปทำไรฝ้ายที่ตำบลบ่อแถม จังหวัดเพชรบุรี แต่ปรากฏว่า ฝ้ายตายหมดเพราะ ฝนแล้ง แะพระอาสาสงคราม เพื่อนสนิทของพระยาสุรพันธ์เสนีย์ซึ่งเลี้ยงไก่อยู่ที่นั่นจะกลับ กรุงเทพฯ และได้มอบไก่ทั้งหมดให้มนต์ จรรย์รงค์ เลี้ยงต่อไป ก็ปรากฏว่า มนต์ จรรย์รงค์ เลี้ยงไปกินไป เพื่อน ๆ ไปเยี่ยมก็เชือดไก่เลี้ยง จนในที่สุดไก่ก็หมด ทุนก็หมด มนต์ จรรย์รงค์ จึงต้องกลับไปทำงานหนังสือพิมพ์ที่กรุงเทพฯ ตามเดิม²

พ.ศ. 2478 มนต์ จรรย์รงค์ กลับไปทำงานที่หนังสือพิมพ์ "หลักเมือง" อีกครั้ง หนึ่งแต่อยู่ได้ไม่นานก็ย้ายไปประจำที่หนังสือพิมพ์ "ประจักษ์" ของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ซึ่งนอกจากจะทำหน้าที่นักข่าวแล้วยัง เป็นที่ช่วยเทศน์ให้กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์เป็นประจำ ทุกเย็นหลังงานแล้วอีกด้วย ต่อจากนั้นก็เปลี่ยนไปทำหนังสือพิมพ์อื่น ๆ อีกหลายฉบับ เช่น "ผิวเหลือง" "ประชามิตร" และ "สุภาพบุรุษรายสัปดาห์" เป็นต้น และในช่วงนี้มนต์ จรรย์รงค์ ได้เริ่มเขียนสารคดีเชิงข่าวและสารคดีชีวประวัติตามคำแนะนำของกุหลาบ สายประดิษฐ์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการเริ่มต้นงานเขียนแบบนี้เป็นครั้งแรกในเมืองไทย เพราะยุคนั้นส่วนมากใช้การแปลมาจากของฝรั่งทั้งสิ้น

¹ รงค์ วงษ์สวรรค์ "สนทนากับผู้เขียนเรื่องจับตาย" ใน อนุสรณ์มนต์ จรรย์รงค์ หน้า 88

² อ้อม จรรย์รงค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ประทีป เหมือนนิล เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 47/3 ซอยสุภราช พญาไท กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2521

ประมาณ พ.ศ. 2480 สว่าง ตุลารักษ์มาชวนในมนัส จรรย์งค์ ไปทำหน้าที่ผู้จัดการร้านค้าแบบสหกรณ์ที่สหกรณ์คน อำเภอยะลา จังหวัดยะลา ในชั้นนั้น มนัส จรรย์งค์ เข้าไปอยู่สหกรณ์โดยปล่อยครอบครัวให้อยู่ที่กรุงเทพฯ แต่ต่อมาครอบครัวเกิดความเดือดร้อนเรื่องการเงิน มนัส จรรย์งค์ จึงรับภรรยาและบุตรอีกสองคนคือ มันทนา จรรย์งค์ กับ มนุ จรรย์งค์ ไปอาศัยอยู่กับนายสง่า รำงาน้อย อดีตเจ้าจังหวัด เมืองเพชรบุรี ซึ่งไปเป็นนายอำเภอที่อำเภอยะรัง จังหวัดยะลา ในขณะนั้น ส่วน อมรา จรรย์งค์ บุตรสาวคนโต เข้าไปอยู่ในวังจึงไม่ได้ติดตามบิดามารดาไปด้วย และเนื่องจากมนัส จรรย์งค์ ได้เข้าไปคลุกคลีกับกลิ่นไอของบรรยากาศป่าดงดิบที่จังหวัดยะลา และนักโทษซึ่งมีวิถีต่าง ๆ กันมากมายเกือบสองปี เมื่อกลับกรุงเทพฯ จึงมีวัตถุดิบไปเขียนเรื่องสั้นได้หลายเรื่อง เช่น จันทาย ช้างเกาะ มือ* และชิงผี เป็นต้น

มนัส จรรย์งค์ กลับไปทำงานหนังสือพิมพ์ที่ "ประชามิตร - สุภาพบุรุษ" ได้ระยะหนึ่ง นายวรกิจบรรหารเจ้าของโรงพิมพ์อักษรนิติซึ่งไปทำสวนมะพร้าวที่เกาะกระดาศ จังหวัดตราดได้ชวนมนัส จรรย์งค์ ไปอยู่ที่เกาะกระดาศด้วย เพราะต้องการจะให้ออกเล่ม¹ มนัส จรรย์งค์ ซึ่งต้องการวัตถุดิบในการเขียนหนังสืออยู่แล้วจึงพาครอบครัวไปอยู่ที่นั่น แต่อยู่ได้เพียง 2 - 3 เดือน ก็กลับกรุงเทพฯ พร้อมกับประสบการณ์จากทะเลมากมาย

พ.ศ. 2488 เมื่อ มนัส จรรย์งค์ กลับจากเกาะกระดาศ ได้ไปทำงานที่หนังสือพิมพ์ "ประชามิตร - สุภาพบุรุษ" อีกครั้งหนึ่ง พร้อมกับตนฉบับนิยายชุดทะเลหลายเรื่อง เช่น เสือฉลาม ทะเลวน จมวกเหล็ก และมือเสือ เป็นต้น หลังจากนั้นก็ย้ายไปทำงานหนังสือพิมพ์อื่น ๆ อีกหลายฉบับ จนกระทั่งเมื่อออกจากหนังสือพิมพ์ "สยามนิกร" แล้วได้ยึดการประพันธ์เป็นอาชีพหลักเพียงอย่างเดียว

* เรื่องเดียวกับกากมนุษย์ธรรม

¹ ยศ วัชรเสถียร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ประทีป เหมือนนิล เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บานเลขที่ 203 ตรอกวัดใหญ่ศรีสุพรรณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.

พ.ศ.2498 มนัส จรรย์งค์ ได้หวนกลับไปทำงานหนังสือพิมพ์ "ไทรายวัน" อีกเป็นครั้งสุดท้าย แต่ทำอยู่ได้ไม่กี่เดือนก็ล้มป่วยต้องเข้าไปรักษาในโรงพยาบาล เมื่อหายป่วยแล้วจึงออกมาเขียนหนังสืออยู่กับบ้านเพียงอย่างเดียว มีนกเขา ปลา กัด และต้นไม้ เป็นเครื่องผ่อนคลายอารมณ์ในยามเหงา โดยใช้ชีวิตคู่ร่วมกับอ้อม บุณนาค ตลอดมา มีบุตรด้วยกัน 5 คนดังนี้

1. นางอมรา (จรรย์งค์) วิลเกษม
2. นางมันทนา (จรรย์งค์) บุณนาค
3. นายมนู จรรย์งค์
4. นายอาทิตย์ จรรย์งค์
5. นางอมน้อย (จรรย์งค์) ทวีศักดิ์สกุล

ในตอนปลายของชีวิตมนัส จรรย์งค์ เวียนเข้าเวียนออกโรงพยาบาลหลายแห่ง หลายครั้งหลายหน ดังที่ มนู จรรย์งค์ เล่าไว้ว่า

โรงพยาบาลหลายแห่งในกรุงเทพฯ ที่พอเข้า ๆ ออก ๆ รวมแล้วคงไม่ต่ำกว่า 50 - 60 ครั้ง ที่ริราชบ้าง วชิระบ้าง โรคติดต่อบ้าง สมเด็จพระยาบาง โรงพยาบาลของกรมชลประทานปากเกร็ดบ้าง และ ฯลฯ โดยเฉพาะโรงพยาบาล ที่ริราชพอเข้าไปรักษาตัวประมาณ 20 - 30 ครั้ง เข้าบ่อยเสียจนต้องใช้นามปากกาหรือนามแฝงเช่นเดียวกับการเขียนหนังสือ เพื่อไม่ให้คนรู้จักชื่อจริงว่า "คิลิก พูนสุข" และแม้ชื่อเหมือนกันว่า "พยอม พูนสุข"¹

ครั้งสุดท้าย มนัส จรรย์งค์ ได้ไปพักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลชลประทานปากเกร็ด นนทบุรี ด้วยโรคตับเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2508 จนกระทั่งถึงแก่กรรมในวันอาทิตย์ที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2508 เมื่อเวลาประมาณ 1 หุ่่ม 15 นาที รวมอายุได้ 58 ปี กับ 5 เดือน

¹มนู จรรย์งค์ หากินกับพ่อ หน้า 14

ความสามารถในการประพันธ์

โดยทั่วไปมักมีผู้รู้จักชื่อนี้ จรรยาต์ ในฐานะนักเขียนเรื่องสั้นเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ความจริงแล้วในชีวิตการเป็นนักประพันธ์อาชีพกว่า 30 ปี ของมนัส จรรยาต์ มีงานประพันธ์ของเขาปรากฏออกมามากมายเกือบทุกประเภท ดังที่ ลาวัณย์ โชตามะระ กล่าวยืนยันไว้ว่า

พนัสเขียนเรื่องไว้มากเหยียบเรือนพัน มีทั้งนวนิยาย สารคดี หรือแม้แต่เรื่องจีน...

พนัสเขียนสารคดีไว้มาน้อย เป็นสารคดีสั้น ๆ ลงใน "ประชามิตร - สุภาพบุรุษ"

สมัย 2488 - 89 แต่ละเรื่องน่าจะไม่ว่าง เพราะนอกจากลีลาในการเขียนที่ชวนให้อ่านสนุกแล้ว ยังเป็นเรื่องที่เขียนในทำนองเล่า ไม่ใช่ลอกและปราศจากการต่อบีกต่อหาง หรือยกเมฆแต่ประการใดเลย...¹

มนัส จรรยาต์ เขียนนิยายไว้มากในระยะแรก ๆ โดยใช้ชื่อนามปากกาว่า "อ. มนต์วีร" และ "ฤทธิ จรรยาต์" เป็นส่วนใหญ่ แต่เนื่องจากนิยายเหล่านั้นมักเป็นเรื่องรักโศกตามสมัยนิยม ในระยะหลังจึงไม่ค่อยมีสำนักพิมพ์ใดนำมาพิมพ์จำหน่ายอีก แม้ตัวมนัส จรรยาต์ ก็เคยปรารภกับคนใกล้ชิดอยู่เสมอว่า ไม่เคยชอบนิยายของตนเองเลย เช่น ที่กล่าวไว้กับยศ วัชรเสถียร ตอนหนึ่งว่า "เราจะต้องเขียนด้วยชื่อจริงเสียบ้างแล้ว แต่ต้องเปลี่ยนสไตล์ใหม่ ให้อ่านเรื่องรักโศกนี้มันได้ชื่อเสียงแต่จากพวกแม่ค้าต้องหาจากพวกมีความรู้สูง ๆ บ้าง"² ดังนั้นเมื่อ สด ภูมระโรหิต กับพรรคพวกรวมกันก่อตั้ง "จักรวรรดิลิลิน" ขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2487 และออกนิตยสาร "รุ่งอรุณ" รายสัปดาห์ "เอกชน" รายสัปดาห์ และ "ลิลิน" รายเดือน จึงปรากฏเรื่องสั้นชื่อ "จับตาย" ลงพิมพ์ในนิตยสาร "ลิลิน" โดยใช้ชื่อ "มนัส จรรยาต์" เป็นครั้งแรก ทำให้มีชื่อเสียงในการเขียนเรื่องสั้นอย่างแพร่หลาย จึงหันมาใช้ชื่อนามจริงทุ่มเทเขียนเรื่องสั้นไว้มากกว่างานเขียนประเภทอื่นๆ และในภายหลังได้ใช้นามปากกา "รุ่ง น้ำเพชร" เขียนเรื่องสั้นเพิ่มขึ้นอีกด้วย

¹ ลาวัณย์ โชตามะระ "พนัสของพวกน้อง ๆ" ใน อนุสรณ์มนัส จรรยาต์ หน้า 330

² ยศ วัชรเสถียร มนัส จรรยาต์ และ ไม เมืองเดิม หน้า 72

ในบรรดาเรื่องสั้นของ มนัส จรรยงค์ ที่มีอยู่มากมายจนไม่มีใครสามารถบอกจำนวนที่แท้จริงได้นั้น เรื่อง "จับตาย" นับว่ามีผู้รู้จักกันมาก ทั้งนี้เพราะได้รับคัดเลือกจากสมาคมนักประพันธ์ออสเตรเลีย (The Fellowship of Australian Writers) ให้แปลเป็นภาษาอังกฤษลงพิมพ์ในหนังสือ SPAN ของออสเตรเลีย ร่วมกับนักเขียนเรื่องสั้นชาติอื่น ๆ ในเอเชีย เพื่อจำหน่ายทั่วโลกเมื่อต้นปี พ.ศ. 2501 โดย ดร.วิทย์ กิระศรียานนท์ เป็นผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษ ใช้ชื่อเรื่องว่า SHOOT TO KILL แต่ความจริงแล้วยังมีเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ อีกเป็นจำนวนมากที่ดีเด่นไม่น้อยกว่าเรื่อง "จับตาย" และบางเรื่องมีผู้ยกย่องมากกว่าด้วยซ้ำไป นอกจากนี้เรื่องสั้นชื่อ "สี่ดา" ของมนัส จรรยงค์ ก็ได้รับคัดเลือกให้เป็นหนึ่งในยี่สิบเรื่องของหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย ในระดับประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย เมื่อ พ.ศ. 2518 อีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามในบรรดาเรื่องสั้นทั้งหลายของเขานั้น มนัส จรรยงค์ เคยบอก รงค์ วงษ์สวรรค์ ไว้ว่า ชอบเรื่อง "ไกล่อสาน" มากกว่าเรื่องอื่น

มนัส จรรยงค์ นับว่าเป็นผู้ที่มีอัจฉริยภาพในการประพันธ์สูงมากคนหนึ่ง ดังที่ มนุ จรรยงค์ ได้บันทึกความสามารถและวิธีการทำงานไว้ดังนี้

พอใช้เวลาในการผลิตสินค้าแต่ละชิ้นเพียง 2 - 3 ชั่วโมงก็เสร็จ วันไหนถ้าร้อน (เงิน) หน่อยก็อาจจะเขียนได้ถึง 2 เรื่องก็เคย จากนั้นพอก็จะส่งต้นฉบับให้แม่อ่านตรวจทานดูอีกที ที่จริงจะว่าแม่เป็นบรรณาธิการส่วนตัวให้กับพ่อก็คงไม่ผิดนัก เพราะเมื่อแม่อ่านจบลงแล้ว พ่อก็มักจะถามว่าเรื่องนี้สมควรจะไปขายที่ไหนดี ถ้าเป็นเรื่องประเภทเบาสมอง แม่ก็จะบอกให้ไปขายที่โรงพิมพ์เพลินจิตต์ ถ้าเรื่องถูกหนอย ดังนั้นเรื่อง "เฒ่า" ทั้งหลาย จึงไปประดิ้งกันอยู่ที่นี่... ส่วนเรื่องที่แม่เห็นว่าดีหรือที่เรียกว่าถึงขนาดทำให้ผมไปขายที่โรงพิมพ์อื่น ๆ ถ้าเรื่องแพงหนอย

พอใช้เวลาเขียนหนังสือตอนเช้าหลังจากที่ไปซื้อกาแฟดำร้อนแก้ว ๆ กับกระดาษฟูลสแตปอีกโหลสำหรับใช้เขียนหนังสือ ต่อเมื่อเสร็จแล้วจึงค่อยกินอาหารหนักเอาเมื่อเวลาประมาณ 10 หรือ 11 โมงเช้า พอเขียนหนังสือโดยไม่มีติดขัดอะไรเลย เพราะพอวางพล็อตไว้ก่อนแล้ว เพราะฉะนั้นตัวหนังสือที่

ไหลออกมาจึงไม่มีการขีดฆ่า สมองพ่อสั่งงานไต่ราวเร็วจนมือตามไม่ทัน ลายมือพ่อหวัคและตัวเล็กมาก ถ้าคนไม่ชินกับลายมือก็จะอ่านไม่ออก ก่อนเขียนหนังสือทุกเรื่องพ่อมักจะก้มลงกราบพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ซึ่งประดิษฐานอยู่ในกรอบไม้สักรูปวงกลม ตั้งอยู่บนโต๊ะเขียนหนังสือของพ่อทุกครั้ง เพราะพ่อนับถือในความเป็นจอมแก้วของพระองค์ท่านมาก

เป็นความเข้าใจผิดอยู่อย่างหนึ่ง คือคนมักจะเข้าใจกันว่า พ่อต้องดื่มเหล้าจึงจะเขียนหนังสือได้ แต่ที่จริงแล้วหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ลงพ่อได้ดื่มเข้าไปแล้วจะดื่มติดต่อกันไปตลอดวัน จากวันเป็นสัปดาห์ เป็นเดือน พ่อก็รู้ตัวเองดีว่าการดื่มของพ่อไม่มีเบรค จนกว่าจะเข้าโรงพยาบาลนั้นแหละจึงจะหยุดเหล้าและเริ่มเขียนหนังสือ...¹

แม้ว่า มนต์ จรรงค์ จะเขียนหนังสือได้เร็ว เขียนได้หลายประเภทและการเป็นนักประพันธ์อาชีพทำให้เขาเขียนหนังสือไว้มากมาย แต่มนต์ จรรงค์ ไม่เคยประสบความสำเร็จร่ำรวยในชีวิตการเป็นนักประพันธ์ของเขาเลย ดังที่ มนต์ จรรงค์ เล่าไว้ว่า

พ่อเป็นคนแปลกอยู่อย่าง คือถ้าเงินไม่ขาดมือจริง ๆ แล้วพ่อจะไม่ยอมจับปากกาเขียนหนังสือเลยจนตัวเดียว ต้องรอให้เงินร่อยหรอเสียก่อนจึงจะเริ่มเขียนเรื่องใหม่ และเป็นอยู่อย่างนี้เรื่อยมา ดังนั้นรายได้ที่พ่อได้รับก็เลยไม่เป็นก้อนหรือเป็นกอบเป็นกำเหมือนกับคนทำงานกินเงินเดือน กลายเป็นเบี้ยหัวแตกไปหมด

ลำพังเงินค่าเขียนเรื่องสั้นอย่างเดียวนั้นไม่พอใช้จ่ายในครอบครัว พ่อก็เลยต้องหันมาเขียนเรื่องยาวเป็นทุนรองรังสำหรับไว้ใช้ซื้อของที่ป็นชิ้นเป็นอันและที่จำเป็น เพราะเหตุนี้แหละ พ่อจึงจำเป็นต้องออกนอกบ้านเสียที เพื่อไปติดต่อกับบรรณาธิการตามหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ทั้งรายสัปดาห์และรายเดือน หาสนามบินให้นวนิยายหรือเรื่องยาวขนาดหลายตอนจบที่พ่อเขียนลง...

¹ มนต์ จรรงค์ หาญกับพ่อ หน้า 3 - 5

วันไหนเงินใกล้จะขาดมือ แม่เป็นฝ่ายเตือนให้พ่อเตรียมตัวทำงานหรือเขียนหนังสือได้แล้ว เพราะเกิดพลาดพลั้งไป พวกลูก ๆ จะลำบากไม่ได้ไปโรงเรียนกัน เมื่อพ่อถูกแม่เร่งรัดทีไรพ่อก็มักบ่นออกแอดว่า แม่ไม่รู้อะไร งานเขียนหนังสือนี้เป็นงานที่ต้องใช้ความคิด ขณะที่เห็นพ่อกำลังนั่งดูปลาแหวกว่ายอยู่ในตู้กระจก หรือมองนกเขากกใจอยู่ในกรงนั้น อย่าคิดว่าพ่อกำลังทำอะไร เพราะนั่นเป็นเวลาที่พ่อกำลังคิดหาคำตอบสำหรับจะเขียนต่อไป จึงดูเหมือนว่าพ่อก็คือคนเกียจคร้าน พ่อเองยังพูดอยู่เสมอว่างานเขียนหนังสือไม่ใช่ของง่าย ถ้าเขียนง่ายป่านี้นักเขียนกันทั้งเมืองแล้ว ยิ่งเรื่องสั้นพอออกปากว่าเขียนยากที่สุด...¹

นอกจากนี้ยังมีเกร็ดชีวิตของ มนต์ จรรงค์ หลายตอนที่ผู้ใกล้ชิดหลายคนได้เล่าสืบทอดกันมาตรงกัน และแสดงให้เห็นอัจฉริยภาพในการประพันธ์ของมนต์ จรรงค์อย่างเด่นชัด เช่นที่ มนุ จรรงค์ เล่าไว้ตอนหนึ่งว่า

ตอนนั้นครอบครัวของเรามีความสัมพันธ์กับครอบครัวของคุณไพบูลย์ แพร่พันธุ์ (ชาขอบ) มาก พ่อมักจะพาผมไปเยี่ยมลุงโชติเสมอ เวลานั้นโรงเรียนปิดเทอมปลาย พ่อจึงฝากให้ผมอยู่ที่บ้านลุงโชติ เพื่อคอยเป็นมือปิ่นรังซื้อเหล้า... ต่อมา / พ่อมาเยี่ยม พ่อติลุงโชติป่วย เวียนหนังสือไม่ได้ บนโต๊ะไม่มีเงินเหลือติดโต๊ะเลยสักเก็ดเดียว ตามปกติลุงโชติได้เงินมาก็จะไม่เก็บเข้าฝากเข้าห่อ แต่จะกองไว้บนโต๊ะ ใครจะหยิบไปใช้สอยหรือซื้ออะไรก็ได้ พ่อจึงร้องบอกผมให้ไปหากระต่ายกับดินสอ พ่อใช้เวลาเขียนไม่นานนักก็เสร็จ สั่งให้ผมไปขายที่โรงพิมพ์แถวถนนสีลมเมื่อได้เงินมาพ่อก็นำไปวางบนโต๊ะต่อหน้าลุงโชติ ลุงโชติบอกให้พ่อแบ่งไปใช้บ้าง พ่อก็ไม่ยอมเอาทั้ง ๆ ที่พ่อก็ไม่เหมือนกัน ความที่พ่อมีน้ำใจกับลุงโชติเช่นนี้ ทำให้ลุงโชติยิ่งเอ็นดู น้ำตาลอกและพูดขึ้นเบา ๆ (ผมจำได้) ว่า "ผมไม่รู้จะตอบแทนคุณอย่างไรดี แต่เอาเถอะ... ผมจะให้ของที่ผมรักที่สุด"

¹ มนุ จรรงค์ หากินกับพ่อ หน้า 19 - 20

ตกลงในเย็นวันนั้น ผมจึงต้องช่วยพ่อแมกของที่หนักอึ้งกลับบ้าน มันเป็นโต๊ะ
เขียนหนังสือขนาดกะทัดรัดกลางเก้าอี้กลางโคมตัวหนึ่ง หาน้ำมันชะแล้กลีคำ
เป็นโต๊ะที่สูงโซ่ติหรือ "ขาชอบ" ใช้เขียนเรื่อง "ผู้ชนะสิบทิศ" เกือบจบ...¹

แม้ว่า มนัส จรรยงค์ จะใช้เวลาในการแต่งเรื่องสั้นแต่ละเรื่องเพียง 2 - 3
ชั่วโมงเป็นอย่างมาก ลงมือเขียนโดยไม่มีการขีดฆ่า และไม่เคยอ่านบททวนต้นฉบับของ
ตัวเองเลย เพราะกลัวจะหมั่นไส้ต้องฉีกทิ้ง² แต่เรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ก็มีคุณค่า
ดีเด่นเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีลักษณะเด่นพิเศษที่ "เรื่อง
ต่าง ๆ ของเขาล้วนเป็นเรื่องขนานแท้และดั้งเดิม เขาไม่เลียนแบบใคร ไม่ขโมยเค้า
โครงจากใคร เขาประดิษฐ์ขึ้นเองด้วยความสันติจิตเจเนแห่งชีวิตที่ได้ประสบมา และ
เขาได้ประติษฐ์อย่างประณีตบรรจง"³ รวมทั้ง "บรรยากาศในเรื่องของเขาเป็นไป
อย่างไทยและแบบไทยแท้อาจจะเป็นบรรยากาศในร้านเหล้าบ้านนอก หรือร้านสุรายาตอง
ตามหาเรือจ้างเก่า ๆ เขาไม่ค่อยใช้สำนวนหวานหยดย้อยแบบปลายปากกาจุ่มน้ำผึ้งหรือ
จุ่มน้ำตาล แต่สำนวนของเขาก็อ่างไทยและเป็นภาษาไทยแท้"⁴ และจากลักษณะงาน
เขียนดังกล่าว ทำให้หลายคนเข้าใจว่ามนัส จรรยงค์ อ่านหนังสือภาษาอังกฤษไม่ได้
จึงมีข้อเสียงเพราะการเขียนแบบไทย ๆ ขึ้นมา ทั้ง ๆ ที่ความจริงแล้วมิได้เป็นเช่นนั้น
เพราะเขาเคยให้สัมภาษณ์แก่ รงค์ วงษ์สวรรค์ ไว้ว่า "ความจริงผมทั้งอ่านได้ทั้ง
แปลได้ พูดนั้นแหละไม่ค่อยสะดวกปากเพราะเราไม่ได้พูดบ่อย ๆ ผมจะได้เปรียบคนอื่น

¹ มนุ จรรยงค์ หากินกับพ่อ หน้า 7 - 9

² ออม จรรยงค์ และ มนุ จรรยงค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ประทีป เหมือนนิล เป็น
ผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 47/3 ซอยสุทธราช พญาไท กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 17 กันยายน
พ.ศ. 2521

³ เจนียน บุญขี้เถรติ "มนัส...ยอดมนุษย์" ใน อนุสรณ์มนัส จรรยงค์ หน้า
406 - 407

⁴ เออม รุจิธิษ "มนัส จรรยงค์" ใน อนุสรณ์มนัส จรรยงค์ หน้า 258

เสียด้วยซ้ำไป อ่านไปเขียนไป ติดขัดตรงไหนก็มีฟิลโล่ ดิตชันนารี* อยู่ข้าง ๆ ตัว"¹

มนู จรรยาต์ ก็เคยเขียนยืนยันเกี่ยวกับความรู้ภาษาอังกฤษของมนัส จรรยาต์ ไว้ว่า

แม้กาซีนต่างประเทศก็ชอบอ่านเหมือนกันว่าง ๆ มักให้แม่ไปหาซื้อและ
เหมามาจากตลาดนัดในราคาที่ไมแพงนัก เพราะการอ่านหนังสือว่าเป็น
สำหรับอาชีพของพ่อมาก ภาพยนตร์ก็ชอบ แต่ดูเป็นบางเรื่องเท่านั้น พ่อเคย
บอกกับผมว่าไม่ค่อยอยากไปดูมากนัก กลัวว่าถ้าถูกใจแล้วจะจำแบบอย่างมา
เขียน พ่อระวังตัวมากในเรื่องนี้ กลัวจะเสียชื่อ...²

นอกจากนั้นเป็นที่สังเกตได้ว่า มนัส จรรยาต์ จะมีอายุมากขึ้นในช่วงท้าย
ของชีวิต และ "ไม่ค่อยชอบออกนอกบ้านเลย เพราะถ้าออกไปแล้วก็มักจะพบกับเพื่อน
ฝูงและพากันดื่มเหล้า เงินค่าเรื่องก็จะไม่มีเหลือกลับถึงบ้าน"³ แต่เรื่องสั้นของเขา
ทันสมัยและสอดคล้องกับสภาพสังคมอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะ มนัส จรรยาต์ หาวัดฤทธิ
โดยการให้เงินมนู จรรยาต์ ไปเที่ยวในที่ต่าง ๆ เช่น ในทกลับ เป็นต้น แล้วให้กลับ
มาเล่าเหตุการณ์และบรรยากาศที่น่าสนใจต่าง ๆ ให้ฟัง จากนั้นมนัส จรรยาต์ ก็จะ
อาศัยความจำแจ้งในการประพันธ์แต่งเรื่องสั้นออกมาได้อย่างน่าอ่านเสมอ เช่น เรื่อง
สปอนเซอร์ แมงดาบูลส์ บอกคุณพ่อด้วยว่าเขาไปดูงานที่ฮ่องกง มือปืนไม่ควัก และ
สามล้อบอลล์ เป็นต้น⁴ นับว่า มนัส จรรยาต์ เป็นผู้มีมีความสามารถในการประพันธ์
อย่างสูงยิ่งของเมืองไทยทีเดียว

*หมายถึง อ้อม จรรยาต์ ซึ่งเป็นภรรยาที่มีความรู้ทางภาษาอังกฤษดี

¹ รงค์ วงษ์สวรรค์ "สนทนากับผู้เขียนเรื่องจับตาย" ใน อนุสรณ์มนัส จรรยาต์
หน้า 112

² มนู จรรยาต์ หากินกับพ่อ หน้า 21

³ ด. หน้า 3

⁴ มนู จรรยาต์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ประทีป เหมือนนิล เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่
47/3 ซอยสุรราช พญาไท กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2521

บุคลิกภาพของมนัส จรรยงค์

บุคลิกภาพ หมายถึง "ลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลในการปรับตัวต่อสถานการณ์แวดล้อม ตลอดจนอุปนิสัย ความเชื่อ ทัศนคติและค่านิยมของบุคคล"¹ และจากการศึกษาบุคลิกภาพของมนัส จรรยงค์ ด้วยวิธีสัมภาษณ์บุคคลที่เคยใกล้ชิด รวมทั้งการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปบุคลิกภาพของมนัส จรรยงค์ ได้ อย่างกว้าง ๆ ดังนี้

1. รูปร่าง มนัส จรรยงค์ เป็นผู้มีรูปร่างสูงใหญ่ลำสันตมกาย ผมหักตกละเอียด² ส่วนในสายตาของคนอื่น ๆ เช่น ประเสริฐ พิจารณ์โสภณ กล่าวว่า "ท่านผู้นี้เป็นคนรูปร่างสูงใหญ่ ทรห่าน ผิวคล้ำ และบอกถึงความเป็นผู้ชายเต็มตัว ดูทั้งมีกบีนและทั้งฉกาจฉกรรจ์"³ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของยศ วัชรเสถียร ผู้เป็นเพื่อนสนิทที่กล่าวว่า "เขามีร่างสูงกว่าเพื่อน ผิวคล้ำจัด บอกลักษณะลูกทุ่งเต็มตัว แต่เขาไม่เคยแสดงท่าทีนักเลงโตข่มขู่ใครเลย ซึ่งบ่งบอกว่าเขาไม่มีความเป็นคนเกเรหรืออันธพาลเลยแม้แต่น้อย แม้ว่ารูปร่างหน้าตาของเขาจะเหมาะสมกับตำแหน่ง 'ดาวร้าย' เมื่อแสดงละครหรือภาพยนตร์"⁴

2. ลักษณะนิสัย

2.1 มีอารมณ์ขัน การมีอารมณ์ขันนับเป็นลักษณะเด่นพิเศษของมนัส จรรยงค์ ที่ผู้ใกล้ชิดคุ้นเคยต่างก็ยอมรับสอดคล้องกันว่า "คุณมนัส เป็นคนรื่นเริง ไม่มี

¹วนิดา ลิขิตกันทิมา การศึกษาบุคลิกภาพของสุนทรภู่ตามหลักจิตวิทยา หน้า 16

²อ้อม จรรยงค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ประทีป เหมือนนิล เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 47/3 ซอยสุกรราช พญาไท กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2521

³ประเสริฐ พิจารณ์โสภณ "แด่มนัส จรรยงค์ของเรา" ใน อนุสรณ์มนัส จรรยงค์ หน้า 341

⁴ยศ วัชรเสถียร มนัส จรรยงค์ และ ไม เมืองเดิม หน้า 16

ทุกย แม้จะไม่มีทรัพย์สินติดกระเป๋าเลย เขาก็ยังหัวเราะตรึมแรงและคุ้ยสนุกไป खाได้ตลอดเวลา"¹ หรือ ป. อินทรปาลิต กล่าวว่า

มนัส เป็นคนร่าเริงมีอารมณ์ขันแบบเดียวกับข้าพเจ้า ใช้จ่ายเงินอย่างฟุ่มเฟือย เลี้ยงเพื่อนฝูงโดยไม่ต้องคำนึงถึงว่า วันพรุ่งนี้และวันต่อไปจะไม่มีเงินใช้ มนัสชอบร้องเพลงและเล่นดนตรีไทย ดูเหมือนว่าเขาไม่เคยมีเรื่องทุกข์โศกกับใครเลย เขานั่งเขียนหนังสือไปปากก็คุยกับเพื่อนร่วมงาน คุยเรื่องท่องเที่ยว เรื่องที่ผู้ชายชอบคุยกัน ชวนข้าพเจ้าเพื่อนฝูงแบบหน้าตาย ทำให้เพื่อน ๆ หัวเราะกันเกรียวกราวบ่อย ๆ ...²

อย่างไรก็ตามการมีอารมณ์ขันของมนัส จรรยาต เป็นลักษณะเฉพาะตัวที่ไม่เหมือนใคร ดังที่ ยศ วชิรเสถียร กล่าวว่า "เป็นคนมีนิสัยใจคอเยือกเย็น มีอารมณ์ขันอยู่เป็นนิจกาล หัวใจเปี่ยมอยู่ด้วยความโอบอ้อมอารีต่อทั้งเพื่อนมนุษย์และสัตว์ เมื่อร่วมวงสังสรรค์กับเพื่อนฝูงชอบฟังคนอื่นพูด แล้วหัวเราะ ๆ อยู่ในลำคอมากกว่าพูดเอง แต่เมื่อพูดออกมาบ้างแล้ว เพื่อนฝูงก็ได้หัวร่อกันตรึมแรง"³ หรือที่ อาณัติ จรรยาต กล่าวว่า "พ่อของมันเป็นคนเจี๊ยบขรั้ม และเส่ร้าถ้าดูเดิน ๆ แต่แท้ที่จริงแล้วพ่อเป็นคนร่าเริง ชอบทำให้คนอื่นหัวเราะ นั้นเป็นนิสัยของพ่อ กับลูก ๆ ถ้าคนไหนเห็นคเห็นอกกลับมาจากเรียนหรือทำงาน เมื่อได้พูดกับพ่อ 2 - 3 คำ ก็จะยิ้มออกมาได้ด้วยความหมดกังวลและเบาใจ แม้แม่เองก็ไม่เคยโกรธพ่อไ้มานานเลย พ่อล้อเสียพักเดียวก็จะอดหัวเราะไม่ได้"⁴ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเวลาดื่มเหล้า มนัส จรรยาต ยังมีอารมณ์ขันมากเป็นพิเศษ ดังที่ มนุ จรรยาต เล่าไว้ว่า

¹เฉลิม วุฒิโอสิต อนุสรณ์มนัส จรรยาต หน้า 367

²ป. อินทรปาลิต "เพื่อนรุ่นพี่" ใน อนุสรณ์มนัส จรรยาต หน้า 91

³ยศ วชิรเสถียร มนัส จรรยาต และ ไม เมืองเดิม หน้า 11

⁴อาณัติ จรรยาต อนุสรณ์มนัส จรรยาต หน้า 178

ตามปกติพ่อเป็นคนเงียบขรึมแต่ก็เต็มไปด้วยอารมณ์ขัน ยามที่ดื่มเหล้าเข้าไป
พ่อจะหาเรื่องสนุก ๆ ในอดีตมาเล่าให้พวกเราได้หัวเราะกัน พ่อมักจะหา
คำพูดแปลก ๆ มาใช้กับพวกเรา และทำเสียงเลียนพระเพี้ยนเมื่อต้องการ
จะขว่งเงินค่าเหล้าจากแม่

"ไม่เท่าไร ?" เสียงของพ่อดังกังวานและแปลกให้เงิ๊งเสิร์จ "มีเท่าไร ?"
พอแม่หยิบเงินให้แล้วพ่อก็คงพูดขึ้นอีกว่า

"ใครจะเป็นวีรบุรุษไปซื้อเหล้าให้พวกกินไต่บ้าง ?" พ่อมักจะใช้คำพูดนี้
เสมอในตอนที่เป็นเวลาฝนตกฟ้าร้องหรือเป็นเวลากลางคืนที่เดือนมืดมิด พูด
แล้วเป็นต้องหันมามองหน้าผาทุกที คงจะเห็นเป็นพี่ชายคนโตและกำลังนำใช้
พอมรับอาสาแล้วพ่อก็ร้องว่า "เออดี" และมักจะตะโกนตามหลังอีกว่า

"เฮ้ย... ัวตายดีกว่าชวดแตกนะโว้ย"

ครั้นเมื่อผมกลับมาถึงบ้านด้วยร่างเปียกโชกน้ำฝน พ่อกลับตีหน้าซึ่งขังพูด-
และเสียงเกรี้ยวกราดว่า

"ไปซื้อมาทำไม... เอาไปคืนเตี้ยวันนี่เปลืองเงิน" พ่อว่า

พ่อบอกจะทำจะเอาไปคืน พ่อกลับตะโกนเรียกจนเสียงหลง กลัวผมจะเอาไป
จริง ๆ ... บางครั้งเมื่อแม่โกรธพ่อพ่อก็คงร้องกลอนลิเกขอลินตากับแม่

"นอนเอยนอนเอย	เจ้าคิดลวาทขาดแล้วเจียวหรือนองเอย
เห็นหน้าก็อยากรู้จัก	อีกทั้งมาพบหักศอกยังไม่คืนไม่เกย
โอ้อิโอรักมารุกรมาราน	ทำให้พี่เสียวชานนอนก็ไม่เสบย
ถ้าแม่นสมจิตนิษฐา	จะปลูกเรือนปั้นหย่าให้มันเออระเหย
จะขอกอดแม่นอนงสาวอยู่ที่หน้ามุข	ร่วมทุกข์ร่วมสุขร่วมเขนย
แต่ว่าน้องฝากตนไว้กับโคนรัก	พี่คำคอยนวยสีกดีประจุกตอเตย
โอ้แม่เรือลอยตามคลื่น	ไปไหนนอนเขา... เอ-ช-ย"

เมื่อพ่อร้องจบลงแล้วก็จะทำปากเป็นพิณพาทย์รับไปในตัว พร้อมกับรำป้อเขา
ไปหาแม่ แต่แม่มักจะเดินหนีเสียและเมื่อเห็นว่าแม่ยังไม่หายโกรธ พ่อก็จะร้อง
อีกว่า

"แต่ก่อนนี้พี่อยู่ในวัง ชื่อเสียงพี่โด่งดังเหมือนดังช่ออุ้ม" ร้องจนแม่ยิ้มออกมาได้

"ถูกลูกพระยาเหมือนกัน-แต่ว่าเป็นพญาไร้ใบ หรือพญามือเหล็ก" พ่อพูดล้อเล่นกับแม่เสมอยามที่ใดคมเหลาเขาไป พูดแล้วก็หัวเราะอย่างสนุกสนาน...¹

2.2 มีน้ำใจกว้างขวาง รักเพื่อน และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นเสมอ การเป็นผู้มีใจกว้าง รักเพื่อน และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นนี้เป็นลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของ มนต์ จรรงค์ ที่มีผู้กล่าวถึงอยู่เสมอตลอดช่วงชีวิตของเขา เช่น ในช่วงที่เป็นนักเรียนประจำอยู่ที่โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จเจ้าพระยา สมบุญ เมืองอักษร เพื่อนร่วมรุ่นคนหนึ่งเล่าไว้ว่า

มนต์เป็นคนที่มีรักโรงเรียนและเพื่อนร่วมโรงเรียนเป็นที่สุด เป็นคนที่มีนิสัยโอบอ้อมอารีต่อเพื่อนทุกคน เพื่อนทุกคนก็ชอบพอรักใคร่มนต์สักมาก เมื่อมนต์มีโอกาสดอกใบนอกโรงเรียน พวกเพื่อนก็ถือโอกาสฝากชื่อของกินกันเป็นแฉวมนต์จะไปไหนก็ตาม ก่อนกลับจะต้องไป "เลี้ยงกำกั" ชื้อข้าวเหนียว บะหมี่หมูแดงและอาหารอื่น ๆ หอบพะรุงพะรังนำมาฝากเพื่อนฝูงเสมอ...²

เมื่อมนต์ จรรงค์ ได้เข้าไปอยู่ในวงการประพันธ์ มีรายได้จากการเขียนหนังสือของตัวเอง ความใจกว้าง รักเพื่อน และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นก็ยังเป็นทิวขวัญมากขึ้น ยศ วชิรเสถียร ถึงกับลงความเห็นว่ ใครได้คบกับมนต์ จรรงค์ แล้วเป็นต่อนับถือ มนต์ จรรงค์ อย่างสูงสุด³ หรือดังที่นาย อินทนต์ (มาลัย ชูพินิจ)

¹ มนุ จรรงค์ หากินกับพ่อ หน้า 5 - 24

² สมบุญ เมืองอักษร อนุสรณ์มนต์ จรรงค์ หน้า 164

³ ยศ วชิรเสถียร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ประทีป เหมือนนิล เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 203 ตรอกวัดใหญ่ศรีสุพรรณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2521

เพื่อนผู้ชายโสของเขากล่าวไว้ว่า "มนัสคนนั้น สูง โง่อกว้างและรักเพื่อนไม่ทิ้งเพื่อน ซึ่งมีค่าความหมายสำคัญไม่ว่าท่านจะอยู่ในยุคนี้หรือยุคไหน และครั้งหนึ่งท่านได้ชื่อว่าเป็นเพื่อนของมนัส นั่นหมายถึงพรอันประเสริฐอย่างหนึ่งสำหรับผู้ชายเราที่จะได้ลูกผู้ชายไว้สำหรับช่วยต่อย และถ้าจำเป็นอาจช่วยตายแทนกันได้ เพียงแต่โอกาสยังไม่เหมาะสำหรับการพิสูจน์ในข้อนี้"¹ สมกับที่เอ่อม รุจิธิษ ได้เคยเล่าว่า

เมื่อครั้งสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง เราทำงานอยู่ด้วยกันที่หนังสือพิมพ์ "นิกร" เมื่อเครื่องบินสัมพันธมิตรมาโจมตีกรุงเทพฯ วันหนึ่งเป็นเวลากลางวันราว ๆ 11.00 น. เศษ เสียงหวอหลบภัยดังขึ้น ตอนนั้นหนังสือพิมพ์ "นิกร" อยู่ที่สี่ลม เครื่องบินเริ่มทิ้งระเบิดบริษัทเบอร์เนียว อุบัติงอกก่อกองเรือมาจนถึงตรอกซุง ตรอกไก่ บางรัก มนัส จูงมือข้าพเจ้าวิ่งออกจากสำนักงานที่สี่ลม ตอนนั้นกำลังถูกละหุกลั่นดี ข้าพเจ้าตัดสินใจไม่ถูก ถ้าวิ่งไปทางบางรักก็เสร็จแน่ ข้าพเจ้าก็สุขภาพไม่ดี เพิ่งหายป่วยจากโรคหัวใจ อย่าว่าแต่จะวิ่งเลย แม่เดินเร็วก็เหนื่อยหอบแทบแย่ ข้าพเจ้าบอกมนัสว่าไปเถอะ ไม่ต้องเป็นห่วงข้าพเจ้า แต่เขาก็ไม่ยอมทิ้งข้าพเจ้าด้วยความที่เป็นห่วงเพื่อน แม้ระเบิดจะตกลงหลังมาก็ริน ๆ ข้าพเจ้าคิดว่าเวลานั้นน่าหากเขาเอาข้าพเจ้าขึ้นคอไป เขาก็คงจะทำได้ เพราะการเดินเตาะแตะของข้าพเจ้าดูไม่ทันใจเขาเลย บนถนนสี่ลมขณะนั้นผู้คนมาแต่ไหนไม่ทราบ วิ่งกันเกรียวไปหมดท่ามกลางเสียงกัมปนาทของระเบิดทำลาย แต่เราก็ตลอดรอดฝั่งมาได้...²

นอกจากนี้ยังมีเกร็ดชีวิตของมนัส จรรยาต์ อีกมากมายที่แสดงให้เห็นความใจกว้าง รักเพื่อน และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของเขาเช่น เฉนิยน บุญเกียรติ เคยเล่าว่า

¹ 'รงค์ วงษ์สวรรค์ "สนทนากับผู้เขียนเรื่องจับตาย" ใน อนุสรณ์มนัส จรรยาต์ หน้า 65 - 66

² เอ่อม รุจิธิษฐ "มนัส จรรยาต์" ใน อนุสรณ์มนัส จรรยาต์ หน้า 258

ในชีวิตส่วนตัว ความมีน้ำใจกว้างขวางเอื้อเฟื้อต่อมิตรสหายมีมากมายจนในบางครั้งทำให้เขาตกอยู่ในฐานะที่ลำบาก ในสมัยที่เขารุ่งเรืองด้วยทรัพย์สิน ไม่มีเพื่อนฝูงคนใดได้รับคำปฏิเสธการช่วยเหลือเกื้อกูลจากมันส์ และคุณอม ภรรยาขอรถรักของเขา... สมัยที่เราทำงานอยู่ด้วยกันที่สำนักงาน "ประชามิตร" นำโดยคุณกุหลาบ สายประดิษฐ์ และคุณมาลัย ชูพินิจ มันส์ ฯ และคุณอม ฯ ได้ตั้งร้านค้าขายโดยความอุปการะเกื้อหนุนของคุณนาค สิ่งศักดิ์ ด้วยความใจกว้างของเขา ถ้าเพื่อนผู้ใดประสงค์จะได้สิ่งของในร้าน มันส์ ฯ ยินดีหยิบยื่นให้โดยไม่คิดมูลค่าใด ๆ ปรากฏว่าภายในระยะเวลาไม่นานสินค้าในร้านก็พร่องไปทุกที และต้องเข้านร้านเปล่าไปในที่สุด นี่ก็ลักษณะนิสัยของมันส์ จรรยาณ...¹

เสฐียร พันธรังษี ก็เคยเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับมันส์ จรรยาณ ไว้ว่า
คืนหนึ่งในฤดูร้อน เรากลับจากทำงาน เข้าบ้านเห็นประตูกุ้งกั๊ดพังเข้ามา
เสื้อผ้ามืดสน เรามีน้ำดื่มอยู่ 2 - 3 ขวดก็หายไปด้วย อ้าวว่าแต่น้ำอาบ
แม่แต่น้ำดื่มสักหยดก็ไม่มี ชาวบ้านหลับกันไปหมดแล้ว แต่เพื่อนกับข้าพเจ้ากลับ
ไม่ลง กระหายน้ำใจจะขาด

บอกให้เพื่อนอยู่บ้าน ตรงไปวัดฯ พระเป็นที่พึ่งแต่ไม่ทันจะถึงวัด เห็นบ้าน
หนึ่งยังมีแสงไฟริบหรี่อยู่ สุนัขกระโซกเจ้าของบ้านร่างสูงใหญ่ออกมา เขาถาม
ว่าใคร ตอบไปว่าใคร เราจำเสียงกันไม่ได้ เมื่อเราเดินเข้ามาใกล้จึงรู้ว่า
ใครเป็นใคร เขาบอกว่านี่กว่าเด็กที่ไหนดอกมาขโมยของวัดเสียอีก

มันส์ จรรยาณ ถูกลักจากคุมมา 2 ถึง ถึงหนึ่งน้ำอาบ ถึงหนึ่งน้ำกิน
หิวเข้าไปถึงห้อง เพื่อนกับข้าพเจ้าได้หิ้วน้ำกินน้ำอาบและแก้มนอน ได้อยู
อย่างนี้หลายคืน...²

¹เจนีเยน บุคเยเกียรติ "มันส์... ยอดมนุษย์" ใน อนุสรณ์มันส์ จรรยาณ หน้า

²เสฐียร พันธรังษี อนุสรณ์มันส์ จรรยาณ หน้า 390

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้เงินเพื่อเลี้ยงเพื่อนฝูงของมนัส จรรย์กั นัน เป็นที่เลื่องลือกันทั่วไป ดังที่ รงค์ วงษ์สวรรค์ ได้บันทึกไว้นั่นว่า

สมัย "ชาติไทยวันอาทิตย์" ขาดิบขายคืออยู่ในตลาดหนังสือ มีผู้นำเรื่อง "มนัส จรรย์กั ขอยืมเงินเมีย" ไปเขียนไว้อย่างครั้นเคร่ง เรื่องมันมีอยู่ว่าเมื่อมนัส จรรย์กั เบิกค่าเรื่องมาได้อีกร้อยบาท เขาจะแบ่งไว้ในกระเป๋าทั้งสองข้างเท่า ๆ กัน ส่วนหนึ่งเป็นของเขา ส่วนหนึ่งเป็นของเมีย 50 บาท ส่วนของเขานั้นแน่เสียยิ่งกว่ารุ่งขึ้นของวันเสาร์คือวันอาทิตย์ เขาจะต้องใช้มันให้หมดไปกับเพื่อนฝูง หาสืบของเมียก็ส่วนของเมีย แต่เพราะเจาคความมือแน่นของเขา นั้นแหละ ส่วนของเขาจึงหมดไปอย่างรวดเร็วแล้วทีนี้จะทำยังไงกัน ออกปากขอยืมเพื่อนฝูงหรือก็ไม่ปิดรายการกันเสียที เขาคงนึกได้อยู่หลายคลับ แล้วยืมออกมาได้ ความมือลงไปในกระเป๋าส่วนของเมีย "ออม ออมจำ ขอยืมสักสิบเถอะนะ" เขารางออกมาอย่างเกรงใจเต็มที่ แล้วยังเกรงใจอยู่อย่างนี้อีกสี่หมื่นหมดกระเป๋า แล้วจึงกลับบ้านไปหาออม...¹

เพชร ชมพู หรือ ประเสริฐ พิจารณ์โสภณ นักประพันธ์และนักหนังสือพิมพ์รุ่นน้องของมนัส จรรย์กั ซึ่งเคยร่วมวงเหล้าและมีประสบการณ์เกี้ยวเืองกับมนัส จรรย์กั อยู่พอสมควรก็ได้เล่าเรื่องราวของมนัส จรรย์กั ไว้นั่นว่า

เย็นน (เมื่อสี่สิบปีก่อนนี้) เขาเดินนำหน้าข้าพเจ้าเข้าร้านนายจั่วตลาดบ่าเพื่อบุญตรงข้ามเฉลิมกรุง สิ่งเหล่า เขาเบิกเงินค่าเรื่องมาได้อีกร้อยบาท ข้าพเจ้ามีติดกระเป๋าติดารดเมล 2 บาท ข้าพเจ้าเรียกเขาว่าพี่ เกรงใจเขาเป็นที่สุด เพราะเขาควรจะกลับบ้านเอาเงินไปให้ครอบครัวซึ่งไม่ร่ำรวย ข้าพเจ้าไม่มีค่าพอที่จะกินเงินซึ่งเป็นของครอบครัวเขาเลย แต่เขาได้พูดว่า "ผมรู้สึกละอาย-เมื่อเวลามีเงินแล้วไม่ได้เลี้ยงเพื่อนฝูง" ข้าพเจ้าจึงต้องตามเขามา แต่ขอรอง

¹ รงค์ วงษ์สวรรค์ "สนทนากับผู้เขียนเรื่องจับตาย" ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์กั

ว่าอย่าให้เด็กนัก เพราะหาซื้อหนึ่งกลั้วเงินของเขาจะหมดมาก ขอสองบาทเจ้า มีคาร์ดเมลี่เพียงสองบาท ถ้าคาร์ดเมลี่หมดจะกลับบ้านอย่างไร บ้านอยู่ลึกเขาไปในตรอกวัดนางสี สั้งธน ส่วนเขานั่นอยู่สี่แยกบ้านขมิ้น ถ้าแยกกันแล้ว เขาจะต้องนั่งรอไปลงเรือที่ท่าพรานนก ข้ามฟากแล้วไปต่อจนถึงบ้านขมิ้น

ในที่สุดก็ตัดสินใจ ย้ายที่นั่นไปหกลีบกว่าบาท ออกจากร้านนั้นเขาชวนเดินต่อกินลมในแสงเย็น แลยสองพี่น้องรุ่นพี่กับรุ่นลูกเดินไปเลี้ยวเข้าร้านใหม่ที่เขาซิงซ่า สิ่งทีละก้อยอย่างที่แรกนั้นแหละ เด็กานักเขาทุกที รถเมลี่หมดแล้วเงินก็หมดครอยบาท

"ไปกลับบ้าน" เขาชวน เดินโงนเงนออกจากร้าน ขาพเจ้าตัวเวียงขาเป๋ตามออกไป

"คุณมีเท่าไร - เงินนะ" เขาถาม

"สองบาท"

"สู้ผมไม่ได้ ผมเกลี้ยงเลย"

เขาเรียกรถสามล้อ จุกแซนขาพเจ้าซุนมั่งด้วยกันแล้วส่งสามล้อ

"ไปท่าพระจันทร์"

คราวก่อน เขาเคยก่อตรงเท่าไรเป็นค่าเรือข้ามฟาก คราวนี้จะเป็นอย่างไร ขาพเจ้าใจไม่ดีเลย จนมาถึงท่าพระจันทร์ เขาลงไปก่อน ขาพเจ้าตามไป

"เอาเท่าไร น้องชาย" เขาถามสามล้อ

"ขอหาบาทครึ่ง"

เขาถอดเสื้อเชิ้ตสีขาวออก ล้วงบุหรือควากกระเป๋าสีขาว วางเสื้อบนเบาะรถ แล้วบอกว่า "นี่น้องชาย 'ไม่มี'เงินเลย น้องชายเอาเสื้อตัวนี้แทนค่าโดยสารก็แล้วกันนะ"

เขาเดินผละจากสามล้อซึ่งนั่งงง หอหาขงก็ตะโกนตามมาว่า

"เอาคืนไปเหอะครึ่ง ไม่มีเงินก็ไม่เป็นไร"

"เอาเหอะ เอาไปเหอะ ถ้าไม่เอาไปขายก็เอาไว้ใส่ซักรัก ชอบใจมากน้องชาย"

เขาจึงพาเจ้าไปยังท่าเรือ ลงเรือที่มีคนนั่งอยู่พอแน่น ๆ กำลังดี เขา
ชวนเจ้าลงเรือ คนทั้งหมด หันมาดูคนตัวใหญ่ไม่ใส่เสื้อคนนี้

"รู้สึกเย็น ๆ หน่อยนะ" เขาพูดเบา ๆ กับเจ้า คนอื่นยิ้ม เจ้า
หัวเราะ เขาก็เลยหัวเราะด้วย

"คุณมีสองบาทไม่ใช่หรือ เดี่ยวช่วยค่าเรือด้วย"

ขามไปถึงพรานนกจนได้ เดินพากันไป คินเนนเจ้าต้องนอนกับเขา รุ่งเช้า
ภรรยาของเขาซึ่งเจ้าเรียกว่าพี่เหมือนกัน ก็หุงข้าวต้มให้กินแล้วจ่ายสตางค์
การณให้ทั้งเจ้าและเขาไปทำงาน

เจ้า เพชร ชุ่มพู

เขา-พนัส, มนัส จรรย์งค์...¹

เนื่องจาก "มนัส จรรย์งค์" เป็นคนที่มีความกว้างขวางยิ่งกว่ามหาสมุทร มี
ความรักและปรารถนาดีต่อทุก ๆ คน มีแต่การเสียสละ และให้ทั้ง ๆ ที่ตัวเองควรจะ
เป็นฝ่ายรับ ซึ่งนี่ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ต้องยากจน"²

2.3 ชอบคนสุรา ในบรรดานักประพันธ์ไทยที่ชอบดื่มสุราร่วมกัน มนัส
จรรย์งค์ นับว่าเป็นที่เลื่องลือกันมากที่สุด โดยมีความนิยมในการดื่มสุราชนิดเดียวกันกับ
โชติ แพร่พันธุ์ (ยาขอบ) คือ "เหล้าขาวชนิด 28 ดีกรี และจะต้องเป็นโรงงาน
บางอี้นด้วยจึงจะกินได้"³ มนุ จรรย์งค์ เล่าเกี่ยวกับการดื่มสุราของมนัส จรรย์งค์
ไว้ว่า

ปกติพอเป็นคนที่มีการผจญอะไร เมื่อกระทบกับความไม่สมหวังหรือแม้จะใคร่
ขำทีอะไรก็ตาม พอจะหันเข้าหาเหล้าเพื่อระงับอารมณ์นั้นทันที และการดื่ม
เหล้าของพ่อแต่ละครั้งติดกับกัน คือพ่อจะดื่มติดต่อกันไปทั้งวัน และทุกวัน

¹เพชร ชุ่มพู "มนัส จรรย์งค์" ฟ้าเมืองไทย 33 : 6 พฤศจิกายน 2512

²ประเสริฐ พินารณโสภณ "แด่มนัส จรรย์งค์ของเรา" ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์งค์
หน้า 340

³มนุ จรรย์งค์ หากินกับพ่อ หน้า 8

นอกจากเวลานอนหลับ

เรื่องอาหารนั้นไม่ต้องพูดถึง และแม่ก็ไม่ต้องทำให้ลำบาก เพราะพ่อจะไม่ยอมแตะต้องอาหารเลยนอกจากน้ำหรือผลไม้เปรี้ยว ๆ เท่านั้น ถ้าเป็นระยะที่ยังแข็งแรงคราวหนึ่ง ๆ พ่อจะดื่มติดต่อกันได้เป็นเวลา 30 - 40 วัน และไม่มีวันที่พ่อจะหยุดเหลาเองได้ นอกจากจะต้องเข้าโรงพยาบาลนั่นแหละเป็นเวลาทีพ่อจะเลิกเหลา (ชั่วคราว) ได้ ในปีหนึ่ง ๆ พ่อจึงต้องเข้าโรงพยาบาลหลายครั้ง เพื่อออกเหลาพร้อมกับรักษาโรคเรื้อรังที่เกิดจากพิษแอลกอฮอล์ไปตาย...¹

อย่างไรก็ตาม มนัส จรรยงค์ ได้พยายามที่จะเลิกดื่มสุราอย่างเด็ดขาดอยู่เสมอ แต่ไม่เป็นผลสำเร็จดังที่น้อย อินทนนท์ ได้เล่าไว้ตอนหนึ่งว่า

ความปรารถนาอันยิ่งใหญ่ในชีวิตของมนัส จรรยงค์ นับแต่จบงานประพันธ์อยู่ที่การเลิกสุราและเมรัยอย่างเด็ดขาด ความสำเร็จในการพยายามมาเป็นเวลาร่วม 20 ปี อยู่กับการเลิกสุราและเมรัยของเขาเป็นไปไม่ได้อย่างเด็ดขาด ครึ่งหนึ่งขณะที่ยังทำงานร่วมกันที่ประจักษ์ตราบุรุษ ข้าพเจ้าขอรับรองให้มนัสหยุดแตะต้องของรักสิ่งนั้น เขาก็รับคำและปฏิบัติตามคำนั้นสัญญาได้เป็นเวลานานถึง 3 เดือน แต่พอเจอเพื่อนและเสียเพื่อนไม่ได้ ว่าเข้าไปใหม่อีกครั้งมนัสก็ปราชัยแก่คน ๆ เดียวที่เขาไม่เคยเอาชนะได้... นั่นคือมนัส จรรยงค์ ภายในคืนเดียวมนัสดื่มเสียคึกกับที่บำเพ็ญตบะมาเป็นเวลาถึง 3 เดือน เหมือนกัน รุ่งเช้าเห็นข้าพเจ้าไปเยี่ยมที่โรงพยาบาล มนัสยังพันขาวยืมกะลัมกะเหลียวว่า แอ่ แอ่ ผมงกินเหล้าอีก ²

ครึ่งหนึ่ง มนัส จรรยงค์ หยุดเหลาโดยกะทันหันด้วยความมุมานะ เพราะเหตุ
ว่า

¹ มนุ จรรยงค์ หากินกับพ่อ หน้า 12 - 13

² 'รงค์ วงษ์สวรรค์ "สนทนากับผู้เขียนเรื่องจับตาย" ใน อนุสรณ์มนัส จรรยงค์
หน้า 67

ข้าพเจ้านั่งพิจารณาตัวเอง ดูสถานการณ์ภายในบ้านอันเต็มไปด้วยความ
 ยากจน มองดูสภาพของตัวเองที่รับอาหารไม่ได้เลยมา 7 วันแล้ว ได้แต่น้ำแข็ง
 หรือน้ำหวาน น้ำส้ม ความโกรธแค้นมันดาลเดือดขึ้นมา ครั้นแล้วข้าพเจ้าก็จับ
 ขวดยเหล็กเหวี่ยงออกไปทางหน้าต่างเสียทันที "ตง! ตง! ตง! มึงกับกูชาดกัน..."
 ข้าพเจ้าคำราม...¹

ในช่วงนั้น มนัส จรรยงค์ อยู่บ้านกับเด็กผู้ชายที่ได้อาศัยใช้สอยให้ทำครัว หรือ
 วิ่งซื้อเหล้ากาแฟและบุหรี่อีกคนเดี๋ยวเท่านั้น เพราะอ้อม จรรยงค์ ก็ไปป่วยอยู่ที่
 โรงพยาบาลศิริราช เมื่อมนัส จรรยงค์หยุดดื่มเหล้าก็เริ่มปวดท้องและเกิดอาการประสาท
 หลอนทางนัยน์ตาขึ้นมาอย่างกะทันหัน ลมพัดมาหรือมุ้งที่เตียงก็เห็นเหมือนคนเดินไปเดินมา
 บนเรือนของเขามากมาย ทำให้เขาต้องลุกขึ้นไปพูดคุยรับรองแขกที่มาเยี่ยมเยือนอยู่
 คนเดียว จนคนที่อยู่ห้องแถวติดกับบ้านของมนัส จรรยงค์ พากันประหลาดใจเพราะไม่
 เห็นมีใครมาหามนัส จรรยงค์ เลย และในคืนวันที่ 4 ที่เขาเกิดอาการประสาทหลอน
 เด็กผู้ชายในบ้านมีเหตุบังเอิญถูกตำรวจจับไป และมีจดหมายให้มนัส จรรยงค์ ไปประกัน
 แด่มนัส จรรยงค์ก็ไม่สามารถไปช่วยได้ เพราะไม่ได้กินอาหารมาสิบวันแล้ว นอนก็ไม่หลับ
 มาหลายคืน ยิ่งกว่านั้นกลับเข้าใจว่าที่บ้านของเขาเต็มไปด้วยตำรวจ และคอยจะคิดยิงทิ้ง
 เขาอยู่ตลอดเวลา ความหวาดกลัวทำให้เขาหลบหนีภาพหลอนเหล่านั้นไปในที่ต่าง ๆ
 แม้มีผู้พาเขาไปตรวจรักษาในโรงพยาบาลเขาก็หนีออกมาอีกเพราะประสาทหลอนอยู่ตลอด
 เวลา แต่ในที่สุดมนัส จรรยงค์ ก็ยอมเข้าไปอยู่ในโรงพยาบาล เพราะเชื่อว่าคงไม่มี
 ใครเขาไปคอยลอบทำร้ายเขาได้ หลังจากที่ไม่ได้รับประทานอาหารมา 13 วัน กับอดนอน
 มา 5 คืน และได้รับการรักษาจากนายแพทย์ทองน่าน วิภาตะวินัย จนเป็นปกติ หลังจาก
 นั้นมนัส จรรยงค์ ก็ออกท่องเที่ยวไปเพื่อจะให้ลืมเหล่า แต่ในไม่ช้าเขาก็กลับมาดื่มอีกครั้งที่
 เขาได้บันทึกไว้นั่นว่า

¹มนัส จรรยงค์ ข้าพเจ้าเป็นบ้าไป 36 ชั่วโมง หน้า 7

แต่แล้วที่ผู้ชายจากคนรักอีก คือชายแพ่แก่ตัวเอง ตามใจตัวเองเช่นเคย
มันยั่ววน มันเราชาวเขาเหมือนผู้หญิงสาวสวยนั่งอยู่ตรงหน้า หรือเป็นเงิน
กองอยู่ปึกเบื้อเรอ ใครเลยเล่าจะไม่อยากใช้ ครั้นแล้วชาวเขาก็ก้อมมือ
ออกไป แล้วหยิบเอาแม่เหล็กดำนั่นมาสีเชียวอ่อน อย่างที่เมรี กอเรลลี
แกงซอไว้ คมเข้าไปอย่างใจเย็น นิสสัยเป็นเรื่องแก้กันได้ แต่สันดานนั้น
แก้ยาก พอโดนเข้าไปแกวเดี้ยวแกวแรก แกวที่ 2 มันก็ตามมา แล้ว 4 -
5 - 6 ฯลฯ - ครั้นแล้วโลกนี้ก็เป็นอย่างชาวเขาคนเดียว...¹

ดังนั้น มนัส จรรย์ก จึงต้องเข้า ๆ ออก ๆ ตามโรงพยาบาลต่าง ๆ อีก
หลายครั้งหลายหนจนกระทั่งสิ้นชีวิต

2.4 ชอบท่องเที่ยว ผจญภัยและเป็นนักสู้ชีวิต มนัส จรรย์ก เคยเล่า
ให้ 'รงค์ วงษ์สวรรค์ ฟังว่า "เราชอบดูหนังตาวนอยกัน ชอบอ่านหนังสือที่เกี่ยวกับ
การผจญภัย รักการผจญภัยเป็นชีวิตจิตใจ ชอบความเป็นสุภาพบุรุษและลูกผู้ชาย"²
และเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับชีวิตจริงแล้วย่อมเห็นได้ว่าสอดคล้องกันเป็นอย่างดี
เพราะการที่มนัส จรรย์ก เคยไปสมัครเป็นนักแสดงกายกรรม เคยแอบเข้าไปอาศัย
อยู่ใต้ท้องรถไฟ เพื่อเดินทางไปทำงานปักษ์ใต้ หรือการที่เขาไปทำงานอยู่ในหลุมดิน
อำเภอดงรัก จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นป่าลึกเต็มไปด้วยไข้ป่าย่อมเป็นเครื่องยืนยันที่อยู่แล้ว
รวมทั้งยังเป็นนักต่อสู้ชีวิตที่ทรหดอดทนอีกด้วย ดังที่ เอ็ม รุจิธิษ กล่าวไว้ตอนหนึ่ง
ว่า

ว่ากันโดยชีวิตส่วนตัว นอกจากเขาจะเป็นนักเขียนแล้ว เขายังเป็นนักสู้กับชีวิต
อย่างโชกโชน ในฐานะที่ชาวเขารู้จักมักคุ้นกับมนัส ชาวเขาประทับใจในความ
แข็งแกร่งของเขา มนัสมีรูปร่างสูงใหญ่สมชายชาติศรี เขายิ้มเสมอต่อโชคชะตา
และเป็นนักต่อสู้อย่างแท้จริง...³

¹ มนัส จรรย์ก ชาวเขาเป็นบ้าไป 36 ชั่วโมง หน้า 38 - 39

² 'รงค์ วงษ์สวรรค์ "สนทนากับผู้เขียนเรื่องจับลาย" ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์ก
หน้า 72

³ เอ็ม รุจิธิษ "มนัส จรรย์ก" ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์ก หน้า 257

2.5 หยิ่งในเกียรติและศักดิ์ศรีของตนเอง มนต์ จรรย์งค์ เป็นนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงมากคนหนึ่ง แต่เขาก็ไม่เคยร่ำรวยจนตลอดชีวิต แม้กระนั้นมนต์ จรรย์งค์ ได้ชื่อว่าเป็นผู้หยิ่งในเกียรติและศักดิ์ศรีของตนเองอย่างยิ่ง ดังที่ลาวัญย์ โชตามะระกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

พินัส เป็นคนกินเหล้าเก่งอย่างฉกาจฉกรรจ์ แต่ทว่ากินแบบเสีย คือใช้กैसेาะใส่ทอง จับเงินกินเอง ไม่ใช่กินแบบกวางคือคอยแต่เล็มหญ้าหรือระบัดใบตามแต่จะผ่านหน้าตาไป ไม่มีวันเสียละที่พินัสจะงอนง้อ หรือชักนำให้ผู้อื่นเลี้ยงเหล้า ไม่มีวันที่พินัสจะเป็นแขกไชโย ถึงจะกินเหล้าก็กินด้วยเงินของตนเอง เงินที่ได้จากการเขียนหนังสือ... พินัสเขียนเรื่องกิน เขียนเรื่องขาย แต่ก็ไม่เคยจ้องคนซื้อมีบางแห่งบางสำนักที่ท่าทางกับพินัส ในทำนองจะให้พินัสสิโรราบเข้าไปหา แต่ไม่มีวันที่พินัสจะทำเช่นนั้นเป็นอันขาด เงินนั้นอยากได้เสมอหรอก แต่ที่จะให้ไปกราบกรานออกค่อนนั้นมันเสียเถอะ "ไม่ได้ไปขอทานมันนี่หว่า" พินัสบอกอย่างนี้... คุณประยูร "สุขเล็ก" จรรย์างษ์เล่าให้ฟังว่าพินัสเป็นนักเขียนใหญ่จริง ๆ เพราะสมัยที่คุณประยูรเป็น บ.ก. "สยามสมัย" นั้น เคยให้สิทธิพิเศษแก่พินัสไว้ว่า สำหรับพินัสนั้นจะเขียนมากี่เรื่อง ๆ ก็ได้ คุณประยูรรับหมดทั้งนั้น แต่ของคนอื่นต้องเรื่องเก่าลงแล้วเสียก่อน จึงจะส่งเรื่องใหม่ได้ แต่ทว่าพินัสไม่เคยใช้สิทธิอันนี้เบียดเบียนสิทธิของคนอื่นเลย แม้แต่ครั้งเดียว...¹

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิชาชีพการประพันธ์นั้น มนต์ จรรย์งค์ หยิ่งในเกียรติและศักดิ์ศรีของตนเองอย่างที่สุด ดังที่ เลี้ยว ศรีเสวก กล่าวว่า "ขณะที่มนต์ จรรย์งค์ เขียนหนังสือ เขาเป็นเทพบุตรและมีข้างอาย เขาไม่เคย "ปลิ้น" งานของคนอื่นมาเป็นงานของตน"² หรือที่บรรจบ ชุวันนันท์ ก็เคยเล่าว่า

¹ลาวัญย์ โชตามะระ "พินัสของพวกน้อง ๆ" ใน อนุสรณ์มนต์ จรรย์งค์ หน้า 333 - 335

²เลี้ยว ศรีเสวก "จากเพื่อนคนหนึ่งถึงมนต์ จรรย์งค์" ใน อนุสรณ์มนต์ จรรย์งค์ หน้า 374

มนัส จรรย์งค์ เป็นผู้บริสุทธิ์ในการประพันธ์ มีแบบอย่างการเขียนเป็นของตนเอง ไม่เลียนแบบใคร ไม่ขโมยความคิดของใคร ไม่ลอกเรื่องของใคร เมื่อยังอยู่ในวัยฉกรรจ์ เขากับข้าพเจ้าเที่ยวเตร่กันอย่างหัวทกกันชีวิตจะไปไหนก็ไปกันไม่เคยขัด เพราะเขาเป็นคนตามใจเพื่อน ขออย่างเถียวเท่านั้น ก็ออฮาไปหย่อนอารมณ์ในโรงภาพยนตร์ เขาบอกว่า เขาดูหนังไม่ได้ ความคิดและแบบอย่างต่าง ๆ ของฝรั่งในภาพยนตร์จะเข้ามาติดอยู่ในสมอง เป็นอันว่าถ้าวันไหนข้าพเจ้าต้องการดูภาพยนตร์ วันนั้นก็ไม่ไปกับคุณมนัส...¹

นอกจากนี้มนัส จรรย์งค์ ก็เคยกล่าวไว้ว่า "การเขียนทุกอย่างเราอาศัยความรู้สึกของตัวเองเราก็ดูได้ตลอด ข้อสำคัญอย่าไปลอกทรานของผู้อื่นเขา เพราะเขาทำมาดีแล้ว เมื่อเราลอกหรือเลียนแบบเขามา คนที่หัวเราะเยาะเราคือท่านผู้อ่านนั่นเอง"²

2.6 รักอิสระ จากการศึกษาวีชีวิตของมนัส จรรย์งค์ พบว่า งานอาชีพส่วนใหญ่ที่เขาเลือกทำมักเป็นอาชีพอิสระที่ไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร โดยเฉพาะชีวิตของข้าราชการนั้น มนัส จรรย์งค์ เขาไปเกี่ยวขวงด้วยน้อยที่สุด ดังที่นิยม จรรย์งค์ กล่าวไว้ว่า

ฉันไม่ชอบรับราชการ จำได้ว่าเคยไปทำงานในแผนกมหาดไทยได้ไม่ถึงปีก็ออก และมีได้กลับเข้าไปรับราชการอีกเลย จึงทำให้ทั้งการเรียนกฎหมายซึ่งคุณพ่อมุ่งหมาย ข้าพเจ้าเข้าใจว่าฉันสิ ฯ เป็นคนรักอิสระภาพ และเสรีมันในตัวเองอย่างจริงจัง ซึ่งฉันจะพูดเสมอว่า "โซ่ก็โซ่อย่างเสือ จับเนื้อกินเอง"... ชีวิตงานของฉันมักจะไม่ทำงานอยู่ใต้อาณัติของผู้อื่นใด ตลอดจน

¹บรรจบ สุวานนท์ อนุสรณ์มนัส จรรย์งค์ หน้า 408

²ศิริชัยรัชต์ "จับตายและเผาโลกีย์" ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์งค์ หน้า 298

เรื่องที่เขียนจะไม่ยอมเขียนตามแนวของหนังสือของใครเลย และพยายาม
ให้ใหม่เสมอ...¹

ชอบ มณีน้อย ก็เคยกล่าวถึงลักษณะนิสัยของมนัส จรรยาต์ ไว้ตอนหนึ่งว่า
เขาใช้ชีวิตให้เคลื่อนไหวคล้อยตามเดือนตามตะวันไปวันหนึ่ง ๆ อย่างอิสระเสรี
ในลักษณะความใจตัวเอง ไม่มีทุกข์ไม่มีโศก ไม่คิดจำนงถึงอดีตและอนาคต
มีแต่ความพอใจในปัจจุบันเมื่อยามได้อยู่ในวงล้อมของบรรดามิตรสหายที่มี
รสนิยมในทางเดียวกัน ในยามที่ประกอบกิจในการเขียนหนังสือเขาก็จะพบ
แต่ความสุขใจกับบทบาทของตัวละครที่ตนเป็นผู้ลิขิตชีวิตให้ออกมาแสดงตาม
ท้องเรื่องที่เขาได้กำหนดขึ้นไว้ ผลงานของเขาที่ได้สร้างสำเร็จขึ้นแต่ละ
ชิ้นจึงจะเป็นผลงานที่ให้อิทธิพลแต่เพียงศักดิ์ศรีมากกว่าที่จะกลายเป็นกอง
มรดกตกทอดถึงผู้อยู่ข้างหลัง...²

นอกจากนี้เป็นที่สังเกตได้ว่า มนัส จรรยาต์ พอใจกับอาชีพนักหนังสือพิมพ์
และอาชีพนักบรรณารักษ์มากกว่าอย่างอื่น เพราะเป็นอาชีพที่อิสระไม่อยู่ในบังคับของใคร
ดังทวาทิจของเขาดอนหนึ่งว่า "รสนชาติอันโอชาของชีวิตหนังสือพิมพ์เป็นรสนชาติที่
ประหลาดที่สุดของบรรดาการงานทั้งหลาย คนหนังสือพิมพ์เป็นคนอิสระ เป็นตัวของ
เขาเองทุกคนไป และอยู่ในดินแดนแห่งเสรีภาพ เสรีภาพในทางความคิดความเห็น
จะเป็นภัยหรือไม่เป็นภัยก็ตาม จะเป็นความผิดถูกหรือไม่ก็ตาม..."³ อย่างไรก็ตาม
การต้องทำหนังสือพิมพ์ในอาชีพของคนอื่น เช่น หนังสือพิมพ์ "24 มิถุนา" ก็ไม่อยู่ใน
รสนิยมของมนัส จรรยาต์ เช่นเดียวกัน

¹นิยาม จรรยาต์ "ที่มนัส จรรยาต์ ในความทรงจำของน้องทุกคน" ใน
อนุสรณ์มนัส จรรยาต์ หน้า 353

²ชอบ มณีน้อย "หนังสือเล่มนี้สำเร็จขึ้นมาได้เพราะแรงช่วยเหลือของเพื่อน ๆ"
ใน อนุสรณ์มนัส จรรยาต์ หน้า 429

³ประหยั๊ก ศ.นากะนาท "เขาแต่งหนังสือเพราะความรัก" ใน อนุสรณ์มนัส
จรรยาต์ หน้า 403

2.7 สุภาพ ถ่อมตัวและเกรงใจผู้อื่น ในชีวิตจริงของมนัส จรรย์งค์ เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มคนที่รู้จักคุ้นเคยว่า เป็นคนสุภาพ ถ่อมตัวและเกรงใจผู้อื่นอย่างยิ่ง ดังที่ เสนีย์ เสาวพงศ์ กล่าวว่ "จากความคุ้นเคยส่วนตัว ข้าพเจ้ารักและชอบ มนัส จรรย์งค์ ในความสุภาพ ความถ่อมตัวและความเห็นอกเห็นใจที่มีต่อผู้อื่น ไม่เคยมีสักครั้งที่จะได้ยินมนัส จรรย์งค์ พูดจาในทำนองโอ้อวด เขาไม่ชอบการแสดงตัว ใครที่ไม่รู้จักจะไม่คิดว่าบุคคลที่เขาเห็น พบหรือพูดจาด้วยนั้นคือมนัส จรรย์งค์"¹ หรือที่ น. ประภาสธิต ก็กล่าวว่า "การพูดน้อยและถ่อมตนเป็นคุณสมบัติของมนัส ๔ ที่แลเห็นได้ตั้งแต่แรกรู้จัก"² หรือที่ลาวัญย์ โชตามะระกล่าวว่า "กับพวกนักเขียน รุ่นน้องที่เรียกกันว่าพี่ พี่นัสก็ไม่เคยถึงตัวเป็นพี่แฉ่งตัวเป็นพี่ คือให้ความปราณีต่อ จินพี่กับน้องเท่านั้น"³ แม้กับผลงานประพันธ์ของเขาซึ่งได้รับการยกย่องอย่าง กว้างขวาง มนัส จรรย์งค์ กลับมีความเห็นว่า "ผมอยู่ใต้ก็เพราะความเอ็นดูของ มิตร ถ้าเขาไม่ซื้อเราตายไม่ว่าผมเก่งกาจอะไร"⁴

นอกจากนี้ในยามที่เขาเจ็บป่วยต้องเข้าไปรักษาตัวในโรงพยาบาล เขาก็ยังเกรงใจนายแพทย์ที่มาดูแลรักษาวนต้องเปลี่ยนโรงพยาบาลอยู่เสมอ

2.8 เปิดเผย และจริงใจต่อผู้อื่น มนัส จรรย์งค์ เป็นนักประพันธ์ ที่มีเกร็ดชีวิตส่วนตัวให้เพื่อน ๆ และผู้ที่รู้จักคุ้นเคยนำไปเขียนเป็นเรื่องราวได้มากมาย ทั้งนี้เพราะความที่เป็นคนเปิดเผยและจริงใจ เขาจึงมักเล่าเรื่องของเขาให้ผู้อื่นฟังโดยไม่ปิดบัง ดังที่ มนุ จรรย์งค์ เคยเล่าว่า "ปกติเพื่อไม่มีความลับกับใคร มีอะไรมักจะเปิดเผยให้รู้กันเสมอ แม้แต่ลูก ๆ เอง ถ้าใช้จ่ายในบ้านแต่ละวันมีเท่าไรรู้กันหมด และยอดเงินเหลือเท่าใดก็รู้กันอีกเหมือนกัน เพราะเหตุนี้กระมัง

¹ เสนีย์ เสาวพงศ์ "ด้วยความอาลัยยิ่ง" ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์งค์ หน้า 138 - 139

² น. ประภาสธิต "ยุคหนึ่งของประสามิตร-สุภาพบุรุษ" ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์งค์ หน้า 115

³ ลาวัญย์ โชตามะระ "พี่นัสของพวกน้อง ๆ" ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์งค์ หน้า 336

⁴ รงค์ วงษ์สวรรค์ "สนทนากับผู้เขียนเรื่องจ๊ับตาย" ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์งค์ หน้า 64

พวกเราจึงไม่กล้าทำตัวเกะกะเกเรในทางที่จะทำให้พ่อแม่เสียเงินเสียทอง และ
เดือดเนื้อร้อนใจ"¹ แม้แต่เมื่อเขามีอาการเกี่ยวกับโรคพิษสุราเรื้อรัง ซึ่งอาจเป็น
เรื่องน่าอายสำหรับบางคน แต่มนัส จรรย์งค์ กลับนำมาเขียนเปิดเผยไว้เสียเองใน
เรื่อง "ข้าพเจ้าเป็นบ้าไป 36 ชั่วโมง" ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

ข้าพเจ้าจะได้เริ่มสัมผัสกับตัวเองถึงความรู้สึก และความเป็นไปเกี่ยวกับโรค
พิษสุราเรื้อรังของข้าพเจ้า แม่วามันอยู่ข้างจะเป็นเรื่องประจักษ์ตัวเองอยู่
สักหน่อย แต่ข้าพเจ้าก็คิดว่าไม่เป็นไรและเต็มใจ ทั้งนี้เพราะได้เคยส่งสย
มาเต็มแก่ เมื่อครั้งไปสมัครเข้ารับราชการ เขาระบุโรคที่ทางราชการรังเกียจ
ไว้หลายอย่าง ซึ่งในจำนวนนั้นมีโรคพิษสุราเรื้อรังรวมอยู่ด้วย ข้าพเจ้ารู้จัก
โรคอื่น แต่โรคพิษสุราเรื้อรังนี้ข้าพเจ้าไม่เคยรู้จักเลยว่ามันเป็นอย่างไร ?
แต่เดี๋ยวนี้ข้าพเจ้ารู้จักแล้ว... อย่างซาบซึ้ง...²

2.5 ป้อสตัยและรับใช้ชอบต่อครอบครัว แม้ว่า มนัส จรรย์งค์ จะชอบ
ดื่มเหล้า แต่เขายังซื่อสัตย์ต่อความรักและรับผิดชอบต่อครอบครัวอยู่เสมอ ดังที่ เลียว
ศรีเสวัก ได้เล่าว่า "ชีวิตของมนัส จรรย์งค์ อาจถูกกล่าวหาว่าเต็มไปด้วยความ
เหลวแหลก แต่เขาก็ไม่เคยเหลวแหลกสำหรับชีวิตรักที่มีต่อ 'อ้อม' ของเขา นอกจาก
จะเป็นพัวพันคือ ลักขโมยแห้วกินโดยไม่ให้เมียเห็น หรือออกอันตึดดินจนกระทั่ง 'อ้อม'
สงสาร แต่เขาไม่เคยทรยศรักจนวันตาย"³ หรือที่ ชะเอม อันตรเสน กล่าวไว้ว่า

มนัสมีน้ำใจเป็นเพชร กล่าวหาอย่างเปิดเผยและสุจริตต่อเพื่อนไม่ว่าสูงอายุนหรือ
อ่อนกว่า ไม่เอาเปรียบแม้กระทั่งสัตว์หรือคนโรคม ข้าพเจ้าชอบความเป็นคน
จริงของเขา ที่กล้าเผชิญทุกขโดยไม่ยอมกระทำการสุจริตเพื่อคลี่คลายทุกข กล่าวหา
ต่อผู้ เพื่อประทัชชาติกรรมมิให้มันเข้าไปเสียทุกกระเบียดนิ้ว เขารักครอบครัวและ

¹ มนุ จรรย์งค์ หากินกับพ่อ หน้า 19 - 20

² มนัส จรรย์งค์ ข้าพเจ้าเป็นบ้าไป 36 ชั่วโมง หน้า 1

³ เลียว ศรีเสวัก "จากเพื่อนคนหนึ่งถึงมนัส จรรย์งค์" ใน อนุสรณ์มนัส
จรรย์งค์ หน้า 373

ข้อสำคัญคือเกินกว่าที่ใครอาจนึกกะเน มนต์อาจจะประมาณต่อเรื่องที่เรียกว่ารักในทุกกรณี แต่เขาไม่เคยทรยศต่อคนรักและสิ่งที่เขารัก ทั้งเมีย ทั้งลูก ทั้งเพื่อนทั้งรูปธรรมนามธรรม...¹

นอกจากนี้ ดร.วิทย์ ก็เคยกล่าวถึงมนต์ จรรยาต์ ไว้ว่า มนต์ จรรยาต์ เป็นนักเขียนผู้หนึ่งที่ขานเจ้านับถือ และเลื่อมใสศรัทธาจริง มิใช่เพียงแต่นับถือฝีมือในการแต่งเรื่องเท่านั้น หากยังนับถือวิถีครองชีวิตของเขาด้วย การที่นับถือก็เพราะมนต์ จรรยาต์ เป็นคนจริง จริงต่อชีวิต จริงต่อความรัก และจริงต่ออาชีพนักประพันธ์ มนต์ จรรยาต์ มีสิ่งจะต่อผู้ที่รักเพียงไร ก็มีสิ่งจะต่อหน้าที่ของนักเขียนเพียงนั้น จึงปรากฏว่าถึงแม้จะเคยลำบากยากแค้นเพียงใดก็ไม่เคยขายอุดมการณ์...²

ในส่วนที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบในครอบครัว แม้ว่า มนต์ จรรยาต์ จะใช้เงินส่วนหนึ่งในการดื่มเหล้า เที่ยวเตร่ และเลี้ยงเพื่อนฝูง แต่ มนต์ จรรยาต์ ก็ยังทำหน้าที่ของหัวหน้าครอบครัวอย่างสมบูรณ์ โดยรับผิดชอบในเรื่องการหารายได้มาใช้จ่ายในครอบครัวทุกสิ่งทุกอย่างเพียงผู้เดียว ดังที่เขาเคยกล่าวไว้ รวี พรเลิศ พังทอนหนึ่งว่า

ด้วยมือ ด้วยสมองและตัวหนังสือแท้ ๆ ที่บันทึกไว้มันเกิดที่หัวกอด้าย และหล่อเลี้ยงชีวิตลูกทั้งห้าคนของผมิให้เติบโตมาตราบนทุกวันนี้ พร้อมด้วยการศึกษาพอควรแก่การคุ้มครองตัวในอนาคต ยืนอยู่บนสองขาและสองแขนโดยตลอดมา จะเปลี่ยงหล้าออกไปบ้างก็ตรงความเจ็บป่วยนี้แหละ ที่ใคร ๆ ก็ต้องยอมมัน...³

¹ชะเอม อันตรเสน "พ่อเพื่อนเพชร" ใน อนุสรณ์มนต์ จรรยาต์ หน้า 186

²วิทย์ ศิวะศรียานนท์ "มนต์ จรรยาต์ เพชรน้ำหนึ่งแห่งวรรณกรรมลูกทุ่ง" ใน อนุสรณ์มนต์ จรรยาต์ หน้า 21

³รวี พรเลิศ "มนต์ จรรยาต์ หนึ่งในสี่ของนักประพันธ์แห่งเอเชีย" ใน อนุสรณ์มนต์ จรรยาต์ หน้า 345

อย่างไรก็ตามแม่ในระหว่างที่เข้าไปรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล หากทางบ้านมีความจำเป็นเรื่องการเงิน มนัส จรรย์งค์ ก็ยังรับผิดชอบในการผลิตงานประพันธ์อยู่เสมอ ทั้งที่ ไพศาล ลิปะตะสุนทร เกยเลาไวว่า

“แม่ว่าจะอยู่ในสภาพของคนไข้ แต่มันก็มีไต่ละแว่นความรู้สึกรับผิดชอบของเขาที่ฟังมีต่อครอบครัว ดังนั้นคนฉบับบทประพันธ์ของเขาจึงทยอยออกจากโรงพยาบาลไปสู่โรงพิมพ์เป็นระยะ ๆ แม่ว่าเมื่อที่เขาใช้มันปั่นตัวอักษรขึ้นนั้นจะสั้นระริกและกระตุกในบางขณะอยู่ตลอดเวลาก็ตาม ผมเคยมองภาพของมนัสในลักษณะดังกล่าวด้วยความสงสาร และเวทนาอย่างจับใจ แต่มันก็พยายามบิดความรู้สึกลงด้วยการทำตลกของเขา คือทำเป็นตีมือตัวเองแล้วส่ง “อย่าเพิ่งสิ้นชีวะ ยังไม่ถึงเวลา (กินเหล้า) เว้ย”¹

2.10 รักคนตรีและสามารถเล่นดนตรีได้อย่างดี น้อย อินทนนท์ เคยกล่าวถึงมนัส จรรย์งค์ ไว้ตอนหนึ่งว่า “จิตใจมนัส จรรย์งค์ รักดนตรี เท่ากับการประพันธ์ เท่า ๆ กับการท่องเที่ยว เท่า ๆ กับการคบเพื่อน และสุรา”² โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับคนตรีนั่น มนัส จรรย์งค์ มีความสนใจเป็นพิเศษมาตั้งแต่สมัยเด็ก ๆ ในขณะที่เพื่อนนักเรียนพากันดูหนังสือเพื่อเตรียมสอบ แต่มนัส จรรย์งค์ กลับฝึกซ้อมดนตรีอย่างจริงจัง และแสวงหาครูดนตรีเรื่อยไปโดยเป็นลูกศิษย์ครูถึง ๖ คน นอนสาวเจ้าจอมพิชัย ครูดนตรีเอกในสมัยนั้น ซึ่งมนัส จรรย์งค์ เคยเล่าว่า “ไม่ได้เสียเงินเสียทองอะไรหรอก กรูบอกว่าขอสายซอให้ครูสักสายก็พอ แล้วก็ถ่ายวิชาให้หมดไปหมดๆ... ตอนหลังไปเรียนกับครูเจริญไปอีก สมัยนั้นเขาวางกันว่าเล่นซอต้องให้เสียงดังเหมือนปี่จึงจะเพราะ”³

นิยม จรรย์งค์ น้องชายคนหนึ่งของมนัส จรรย์งค์ ก็เคยเล่าถึงความสามารถในทางดนตรีของมนัส จรรย์งค์ ไว้ว่า

¹ไพศาล ลิปะตะสุนทร “เพื่อน ‘แก้ว’” ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์งค์ หน้า 226

²รงค์ วงษ์สวรรค์ “สนทนากับผู้เขียนเรื่องจับต่าย” ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์งค์ หน้า 66

³ด. หน้า 62

ข้าพเจ้ายังจำได้ถึงการแสดงดนตรี ซึ่งในสมัยเมื่อ 30 ปีเศษมานี้ พี่นัสเป็นที่ยกย่องนิยมของชาวเพชรบุรีเป็นอย่างยิ่ง การฉายภาพยนตร์คืนไหนถ้ามีการแสดงดนตรีของวงนายมนัส จรรย์รงค์ แล้ว คืนนั้นรับรองได้ว่าคนดูภาพยนตร์จะแออัดยัดเยียดจนไม่มีที่นั่งที่เดียว การแสดงดนตรีนี้ก็จะแสดงสลับกับภาพยนตร์ คนดูจะไม่คำนึงถึงว่าหนังเรื่องอะไร โรงภาพยนตร์สมัยนั้นเป็นสองชั้น คนดูจะอยู่ชั้นบน พี่นัสเล่นดนตรีได้ทุกชนิด เช่น ไวโอลิน ซิม ออร์แกน และขลุ่ยทุกชนิด ตลอดจนห่อสามสายซึ่งคุณพ่อเป็นผู้ประดิษฐ์ให้เล่นและทำเป็นพิเศษเหนือเครื่องเล่นของคนอื่น คนดูชั้นล่างซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้เรียกร้องให้พี่นัสเล่นเพลงเดี่ยวโดยใช้เสียงตะโกนชื่อเพลงและเครื่องเล่นมาพร้อมกัน คนทั้งหมดก็จะตบมือให้ร้องกันเกรียวกราว ข้าพเจ้าเป็นเด็ก ยังฟังเพลงไม่เป็นว่าความไพเราะเพราะพริ้งแค่ไหน และตามความทรงจำของข้าพเจ้านั้นพอสุดเสียงเพลงแล้ว เสียงตบมือและให้ร้องกันโรงแทบหวั่น มาทราบเอาเมื่อใหญ่มาแล้วว่า ถ้าคืนไหนคุณพ่อมไปดูภาพยนตร์แล้ว การตบมือและการเรียกร้องความสนใจของนักดูภาพยนตร์ในคืนนั้นจะโอดกรวญเป็นพิเศษ มาทราบชัดเอาเมื่อคุณพ่อมมาเป็นพี่สะใภ้ข้าพเจ้าแล้ว ว่าการให้ร้องของคนทั้งวงนั้นมีส่วนพัวพันกับความรักอันซาบซึ้งของคนทั้งสอง...¹

นอกจากนี้ สะเอม อันตรเสน ก็เคยกล่าวถึง มนัส จรรย์รงค์ ไว้ตอนหนึ่งว่า

คงมีน้อยคนที่จะทราบว่า มนัสเคยสร้างเพลงทำนองสากลไว้หลายเพลง มีเพลงหนึ่งลีลาแบบญี่ปุ่น ข้าพเจ้ารู้ดีว่ามนัสไม่เคยไปญี่ปุ่น หัวจิตมีได้เกิดขึ้นอย่างผลิดลามาเมื่อเครื่องบินใกล้ภูเขามูจิยามา แต่อาศัยที่เขาเป็นนักดนตรีชนิดเข้าอันดับแล้วไม่เคยตก ฉะนั้นจึงคงเกิดโดยฉะฉาน ๆ ยืนยันถ่องเป็นแน่...²

¹นิคม จรรย์รงค์ "พี่นัส จรรย์รงค์ ในความทรงจำของน้องทุกคน" ใน อนุสรณ์ มนัส จรรย์รงค์ หน้า 351 - 352

²สะเอม อันตรเสน "พ่อเพื่อนเพชร" ใน อนุสรณ์มนัส จรรย์รงค์ หน้า 186

เนื่องจากมนัส จรรย์งค์ เป็นผู้ที่มีความสามารถทางดนตรีสูง เขาจึงนำไปประกอบอาชีพด้วยการเป็นครูสอนดนตรีไทยอยู่ระยะหนึ่ง และด้วยความสามารถทางดนตรีนี้เองที่ทำให้มนัส จรรย์งค์ ได้ออม บุนนาค มาเป็นคู่ชีวิตในที่สุด

นามปากกา

1. มนัส จรรย์งค์
2. อ. มนัสวีร์
3. ฤดี จรรย์งค์
4. รุ่ง น้ำเพชร

ผลงานประพันธ์

สารคดี เฉพาะที่รวมพิมพ์เป็นเล่มแล้วมีดังนี้

1. ขาพเจ้าเป็นบ้าไป 36 ชั่วโมง
2. เดินคลไบนรถเมล์
3. ผันรายในชีวิตของขาพเจ้า*

นวนิยาย

1. กันขยาเทวี
2. เกิดในกระท่อม
3. ฉมวกเหล็ก
4. เจ้าพญาบาท
5. ดอกแสดแดง
6. ดอกสร้อย
7. ทะเลวน
8. เทพธิดามืด
9. เทพธิดาอ่าวสลัด

* เรียบเรียงจากบันทึกความทรงจำของพระยาสุรพันธ์เสนี

10. ราชทูตแดน
11. ในโรงเรียนหญิง
12. ประตูทอง
13. ไฟปรารภณนา
14. มรสุม
15. มือถือ
16. ล้างแค้นกาย
17. ล่องมนุษย์โลก
18. เล่ห์โลกีย์
19. เลือดอัสตร
20. สามทวีป
21. สายันที
22. แสนแกน
23. แสนงอน
24. เหยื่อนับถือ
25. เหยี่ยวทะเล
26. เหยื่อโลกีย์
27. วาญะภูภรรมาแลง

ฯลฯ

เรื่องสั้น เจเนาะที่รวมพิมพ์เป็นเล่มแล้วมีดังนี้

1. เกิดกลางนา
2. คนกรุง
3. คืนวันหนึ่งที่ถนนตะแลงแกง
4. จิวไม้หนาม

5. จอมขวาน
6. วันตาย
7. ชาตัทธทค
8. ภายเพื่อย
9. ชาเกาะ
10. ชิงชี
11. เฒาทรามตะนอง
12. เฒาลอยลย
13. เฒาโลกีย
14. เฒาเสเพล
15. ควกรักเหนือหลุมศพ
16. ดึกเสียแล้ว
17. ทะเลวน
18. ทะเลกลับ
19. ปีศาจสัมนา
20. ฐุทรยศ
21. ไฟไหมน้ำ
22. มือทอง
23. มือเสือ
24. เม่อวานของวันนี้
25. ยาสั่ง
26. เลือคลูกทุ่ง
27. วัชคึก
28. สลักเตรา
29. สวัสดิดี พ. ฐ. เฒา

- 30. สัพเพชีวิท
- 31. สิ้นในเลือด
- 32. หันรก
- 33. อยู่หรือตาย
- 34. อายแสนเป็นใจ

✧ วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของมณีส จรรย์รงค์ ✧

1. กลวิธีในการแต่งเรื่องสั้น

เรื่องสั้น คือวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดีอย่างหนึ่ง ซึ่ง เจือ สตะเวทิน¹ กล่าวว่า ต้องมีลักษณะเฉพาะดังนี้

1. มีโครงเรื่อง
2. มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวและมีผลอย่างเดียว
3. ไซเวลานอย
4. ไซตัวละครนอย
5. มีขนาดสั้น

เจ. แบร์ก เอสเซนเวน² (J.Berg Esenwein) ได้ให้ความเห็นว่า เรื่องสั้นที่ดีควรมีลักษณะดังนี้

1. มีเหตุการณ์สำคัญอันเป็นต้นเรื่องแต่เพียงอย่างเดียว
2. มีตัวละครที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในท้องเรื่องแต่เพียงตัวเดียวเท่านั้น
3. มีจินตนาการหรือมโนภาพให้ผู้อ่านเห็นคล้อยตามไปด้วย
4. มีพล็อตหรือการผูกเงาเรื่องให้ผู้อ่านฉงนและสนใจ
5. มีความแน่นหรือเขียนอย่างรัดกุม
6. มีการจัดรูป ลำดับเหตุการณ์ให้มีชั้นเชิงชวนอ่าน
7. ให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกบางอย่างใดอย่างหนึ่ง

กระแสร มัลยาภรณ์³ แบ่งเรื่องสั้นออกเป็น 4 ชนิด ดังนี้

1. ชนิดผูกเรื่อง (Plot Story) คือเรื่องสั้นที่ถือเอาเงาเรื่องเป็นสำคัญ การดำเนินเรื่องมักเต็มไปด้วยการผูกปม และสร้างข้อขัดแย้งให้คนอ่านสนใจที่จะ

¹ เจือ สตะเวทิน เรื่องสั้นตัวอย่าง หน้า 238 - 239

² เปลื้อง ณ นคร คำบรรยายวิชาการศึกษาประพันธ์และการหนังสือพิมพ์ หน้า 72

³ กระแสร มัลยาภรณ์ วรรณกรรมไทยปัจจุบัน หน้า 50 - 55

ติดตามเรื่องอยู่ตลอดเวลา

2. ชนิดสร้างตัวละคร (Character Story) คือเรื่องที่ต้องเอาการ
วาดตัวละครเป็นสำคัญ เน้นที่จะสร้างตัวละครให้เด่นชัดเป็นพิเศษ

3. ชนิดให้แนวคิด (Theme Story) คือเรื่องที่ต้องต้องการแสดง
แนวคิดอย่างใดอย่างหนึ่งของชีวิตต่อผู้อ่านเป็นสำคัญ

4. ชนิดสร้างบรรยากาศ (Atmosphere Story) คือเรื่องที่สร้าง
ฉากอันมีบรรยากาศชวนให้คล้อยไปตามเรื่อง งานเขียนแบบนี้ต้องใช้ศิลปะในการแต่ง
สูง เพื่อให้ผู้อ่านมีความรู้สึกร่วมด้วยมากที่สุด

เจือ สตะเวทิน¹ กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญในการแต่งเรื่องสั้นไว้
ดังนี้

1. โครงเรื่อง (Plot) คือเหตุการณ์ชุดหนึ่งรวมกันเข้าก่อให้เกิด
ผลอย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยส่วนสำคัญดังนี้

1.1 การเปิดเรื่อง คือจุดเริ่มเรื่องซึ่งนับว่าสำคัญมาก เพราะถ้า
เริ่มต้นไม่ดี ไม่สะกดสายตาสะกดใจหรือไม่ก่อให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นแล้ว ผู้อ่านก็
อาจจะไม่ติดตามเรื่องราวในตอนต่อไปเลยก็เป็นได้ การเปิดเรื่องทำได้หลายวิธีดังนี้

1.1.1 สร้างใหม่ในกฎการหรือการกระทำที่ก่อให้เกิดความ
สนใจโดยเร็ว

1.1.2 ใช้บทสนทนา

1.1.3 ใช้การพรรณนา อาจเป็นการพรรณนาบุคลิกลักษณะ
ของตัวละครสำคัญ หรือเป็นการพรรณนาฉากและบรรยากาศของเรื่อง

1.1.4 ใช้การบรรยาย

1.1.5 ใช้สุภาษิต บทกวี ข้อความคมคายชวนให้คิด

1.2 การดำเนินเรื่อง คือช่วงที่สืบเนื่องมาจากตอนเปิดเรื่อง ซึ่งจะ
ต้องดึงความสนใจของผู้อ่านไว้ให้ได้เสมอ โดยสร้างใหม่มีความขัดแย้ง (Conflict)

¹เจือ สตะเวทิน ศิลปะการประพันธ์ หน้า 48 - 67

ที่เราใจ แล้วคลี่คลายความขัดแย้งไปจนปิดเรื่อง ทั้งนี้ต้องอาศัยกลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่องและกลวิธีในการเล่าเรื่องที่ประกอบด้วย ซึ่งอาจแยกรายละเอียดเพิ่มเติมได้ดังนี้

1.2.1 ความขัดแย้ง (Conflict) แบ่งออกได้ดังนี้¹

1.2.1.1 ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

(Man against Man)

1.2.1.2 ความขัดแย้งกับตัวเอง (Man against himself) เช่น การต่อสู้กับความรู้สึกภายในใจ

1.2.1.3 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากสาเหตุภายนอก (Man against an outside force) เช่น การต่อสู้กับธรรมชาติ สังคม สัตว์ รวมไปถึงพระเจ้า ศาสนา หรือชะตากรรมของตนเอง

1.2.1.4 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเนื่องจากความเห็นไม่ตรงกัน (Idea against Idea)

1.2.2 กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง ผู้แต่งอาจกระทำได้หลายวิธีดังนี้²

1.2.2.1 เล่าเรื่องตามลำดับปฏิทิน คือการเล่าเรื่องไปตามลำดับก่อนหลัง

1.2.2.2 เล่าเรื่องย้อนหลัง (Flash back) คือเรื่องนี้อาจเกิดขึ้นในตอนใดของเรื่องก็ได้ แต่มีวิธีการเล่าย้อนกลับไประยะไปมากับเรื่องในปัจจุบัน

1.2.2.3 เล่าเหตุการณ์เกิดต่างสถานที่สลับกันไปมา

1.2.3 กลวิธีในการเล่าเรื่องหรือเทคนิคเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่อง (point of view) อาจแบ่งได้ดังนี้³

¹ ชูทิพย์ นาถ เรื่องสั้นภาษาอังกฤษและเรื่องสั้นอเมริกัน หน้า 45

² กุหลาบ มลลิกะมาส์ วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 91

³ ทองสุข เกตุโรจน์ การเขียนแบบสร้างสรรค์ หน้า 1 - 3

1.2.3.1 ใช้บุรุษที่หนึ่งซึ่งเป็นตัวละครสำคัญในเรื่อง
เป็นผู้เล่า (The First - person narrator as a main character)
คือการให้ตัวละครสำคัญเล่าเรื่องของตนเอง โดยใช้สรรพนาม "ผม" "ฉัน" "ดิฉัน"
"ข้าพเจ้า" หรือ "เรา"

1.2.3.2 ใช้บุรุษที่หนึ่งซึ่งเป็นตัวละครรองในเรื่อง
เป็นผู้เล่า (The First - person narrator as a minor character)
คล้ายวิธีแรก แต่ใช้ตัวละครรองซึ่งมักจะเป็นผู้ใกล้ชิดกับตัวละครสำคัญเป็นผู้เล่า

1.2.3.3 ผู้ประพันธ์ในฐานะที่เป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริง
ทุกอย่างเป็นผู้เล่า (The omniscient author)

1.2.3.4 ผู้ประพันธ์ในฐานะที่เป็นผู้สังเกตการณ์เป็น
ผู้เล่า (The author as an observer) คล้ายวิธีที่สาม แตกต่างที่ผู้ประพันธ์
ไม่สามารถทราบความรู้สึกนึกคิดของตัวละครได้เลย มีหน้าที่แต่เพียงรายงานเฉพาะ
สิ่งที่ตนเห็น ได้ยินได้ฟังได้สังเกตการณ์สนทนา หรือการกระทำของตัวละครเท่านั้น

1.2.3.5 ใช้บุรุษที่หนึ่งเป็นผู้เล่าด้วยวิธีการกระแสนึก
ประหวัด (Stream of consciousness) คือให้บุรุษที่หนึ่งเล่าเรื่องของตน
เอง แต่ปรากฏในรูปกระแสนึกประหวัดไปถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ¹

1.3 การปิดเรื่อง กระทำได้หลายวิธีดังนี้²

1.3.1 จบแบบขมวดหรือหักทวน (Surprise ending
หรือ Anti - climax) เป็นการจบชนิดพลิกความคาดหมายของผู้อ่าน

1.3.2 จบอย่างเศร้า (Tragic ending)

1.3.3 จบอย่างหวานชื่น (Happy ending) คือการ
จบเรื่องด้วยความสุขหรือผลสำเร็จของตัวละครในที่สุด ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะการ
สมหวังทางด้านความรักเท่านั้น

¹ กุหลาบ มลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 90

² กระแสร์ มาลาภากรณ วรรณกรรมไทยปัจจุบัน หน้า 31

1.3.4 จบแบบเป็นจริงในชีวิต (Realistic ending)

เป็นการจบแบบทิ้งปัญหาไว้ให้ผู้อ่านคิดหาคำตอบเอาเอง เพราะในชีวิตจริงมีปัญหาหลายอย่างที่ไม่สามารถแก้ปัญหาหรือหาคำตอบให้แก่ปัญหานั้นได้

นอกจากนี้ กุหลาบ มลลิกะมาส¹ ได้กล่าวถึงลักษณะโครงเรื่องที่ดีไว้ดังนี้

1. มีความสัมพันธ์กันระหว่างเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องประดุจลูกโซ่ เกี่ยวเนื่องกันจากเรื่องเล็กไปสู่เรื่องใหญ่อย่างมีเอกภาพ มีรายละเอียดเท่าที่จำเป็น ไม่มากหรือน้อยเกินไป วนเนื้อเรื่องแน่นหรือหลวม

2. ถ้ามีโครงเรื่องย่อยจะต้องมีความหมายต่อโครงเรื่องใหญ่ และมีความสัมพันธ์กัน

3. มีเทคนิคในการลำดับเรื่อง ให้เข้าใจได้กระจ่างแจ้ง มีวิธีเปิดและปิดเรื่องอย่างประทับใจ

4. สร้างความสนใจใกรูเรื่องต่อไป

5. มีข้อขัดแย้งที่น่าสนใจ

6. ไม่มีเหตุประจวบหรือเหตุบังเอิญ และถ้าหากมี ผู้แต่งก็ต้องมีความสามารถพอที่จะใช้

7. ชี้ให้เห็นโลก หรือสังคมมนุษย์อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง

2. ตัวละคร (Characters) คือผู้มีบทบาทในเนื้อเรื่อง อาจเป็นคนหรืออย่างอื่น เช่น สัตว์ ดอกไม้ ถนน ภาชนะ ฯลฯ

2.1 วิธีแนะนำตัวละคร อาจแยกออกได้ดังนี้²

2.1.1 แบบเล่าเรื่อง (Narrative) นักประพันธ์จะเป็นผู้แนะนำตัวละครออกมาตรง ๆ ว่าเป็นลักษณะไหน มาจากไหน มีประวัติความเป็นมาอย่างไร ฯลฯ หรืออาจแนะนำว่าตัวละครนั้นมีความคิดเห็นต่อสิ่งแวดลอม เหตุการณ์หรือต่อผู้อื่นอย่างไรบ้าง

¹กุหลาบ มลลิกะมาส วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 82 - 83

²ซูทิพย์ นาฏ เรื่องสั้นภาษาอังกฤษและเรื่องสั้นอเมริกัน หน้า 22 - 23

2.1.2 แบบให้เห็นจากการกระทำของตัวละครเอง (Dramatic) โดยที่ผู้เขียนไม่ต้องบรรยาย เช่น จากคำพูด หรือความรู้สึกนึกคิด เป็นต้น

2.2 การกำหนดลักษณะนิสัยของตัวละคร อาจแยกออกได้ดังนี้¹

2.2.1 ตัวละครที่ไม่ซับซ้อน (Flat or simply depicted character) ตัวละครแบบนี้ผู้อ่านจะทราบทันทีว่าตัวละครเป็นใคร มาจากไหน และมีประวัติความเป็นมาอย่างไร

2.2.2 ตัวละครที่สลับซับซ้อน (Round or complex character) ตัวละครแบบนี้มักประพันธ์ไม่ได้แนะนำโดยตรงว่ามีบุคลิกลักษณะนิสัยเป็นอย่างไร ผู้อ่านจะต้องศึกษาจากส่วนประกอบอื่น ๆ เช่น การกระทำ คำพูด การปฏิบัติต่อตัวละครอื่น นวนิพนธ์มาตัดสินว่าตัวละครเป็นคนชนิดใด

2.2.3 ตัวละครที่มีบทบาทคงที่ (Static character) ดังแต่ต้นจนจบเรื่อง

2.2.4 ตัวละครที่มีบทบาทเปลี่ยนแปลง (Dynamic character) คือตัวละครที่อยู่ใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมจนทำให้ตัวละครเปลี่ยนแปลงไปในที่สุด

3. ฉาก (Setting) หมายถึง สถานที่และเวลาที่เรื่องนั้น ๆ เกิดขึ้น "ถือว่ามีส่วนสำคัญต่อเรื่องสั้นในการที่จะบอกผู้อ่านว่าเรื่องนั้นเกิดที่ไหน เมื่อไร แต่ฉากมิใช่หมายถึงเพียงแต่สถานที่เกิดเท่านั้น ยังหมายถึงรายละเอียดอื่น ๆ ที่จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องสั้นนั้นดียิ่งขึ้น ได้แก่ การสร้างอารมณ์ (Mood) บรรยากาศ (Atmosphere) การเปลี่ยนแปลงหรือการแนะนำตัวละคร ซึ่งมีส่วนพัวพันไปถึงเนื้อเรื่องและแก่นของเรื่องสั้นนั้นด้วย"²

คุณัญจวน อินทรกำแหง³ กล่าวว่า ฉากที่ดีควรมีลักษณะดังนี้

1. สอดคล้องกับเนื้อเรื่องและช่วยสร้างบรรยากาศ

¹ ฐิติพงษ์ นาฏ เรื่องสั้นภาษาอังกฤษและเรื่องสั้นอเมริกัน หน้า 23 - 24

² ด. หน้า 38

³ คุณัญจวน อินทรกำแหง ลมพันธุ์ เลขะพันธุ์ และ ประทีป วาทิกทินกร การอ่านและการพิจารณาหนังสือ หน้า 73

2. ถูกต้องตามสภาพความเป็นจริง

4. บทสนทนา (Dialogue) คือคำพูดของตัวละครที่ใช้โต้ตอบกันในเรื่อง โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญดังนี้¹

1. เพื่อช่วยดำเนินเรื่องแทนการบรรยายของผู้แต่ง
2. เพื่อช่วยให้รู้จักตัวละครในเรื่อง ทั้งรูปร่างลักษณะหน้าตาและนิสัยใจคอ โดยผู้แต่งไม่ต้องบรรยายตรง ๆ
3. เพื่อช่วยให้มีวิธีการไม่ซ้ำซาก คือเปลี่ยนเป็นบทสนทนาบ้าง เป็นการบรรยายบ้าง
4. เพื่อสร้างความสมจริง คำพูดที่สมมุติว่าเป็นถ้อยคำจริง ๆ ของตัวละคร ทำให้รู้สึกใกล้ชิดกับความเป็นจริงมากกว่าคำบรรยายของผู้แต่ง
5. เพื่อทำให้บทประพันธ์น่าอ่าน น่าสนใจและมีชีวิตชีวาขึ้น โดยเฉพาะบทสนทนาที่กลมกลืน มีอารมณ์ขัน หรือพูดได้ถูกต้องตามฐานะของตัวละคร และสัมพันธ์กับบทบาทในตอนนั้น ๆ

เจือ สตะเวทิน² กล่าวถึงบทสนทนาที่ดีไว้ดังนี้

1. ต้องประหยัด ไม่พูดนอกเรื่อง
2. ต้องง่ายและเป็นไปตามธรรมชาติ เหมาะสมแก่ฐานะของตัวละคร
3. ต้องรู้จักผันแปรถ้อยคำหรือรู้จักหลีกคำ เช่น การใช้คำบอกเล่าเกี่ยวกับบทสนทนา คำสามัญคือ "พูด" หรือ "กล่าว" แต่จะใช้คำเหล่านี้ซ้ำซากไม่ดี จึงการใช้วิธีผันแปรถ้อยคำให้เหมาะสมแก่อารมณ์หรืออุปนิสัยของตัวละคร เช่น พิมพ์ เสริม คร่ำครวญ พูดโพล่งออกมา ฯลฯ

จากเกณฑ์การศึกษาวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นโดยทั่วไปดังกล่าวแล้ว เมื่อนำไปใช้วิเคราะห์การแต่งเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ ได้พบว่า จากเรื่องสั้นจำนวน 270 เรื่อง มนัส จรรย์งค์ นิยมแต่งเรื่องสั้นชนิดสร้างตัวละครไว้มากที่สุด คือ

¹ กุหลาบ มลลิกะมาศ วรรณคดีวิจารณ์ หน้า 89

² เจือ สตะเวทิน ศิลปะการประพันธ์ หน้า 56 - 57

162 เรื่อง รองลงมาได้แก่เรื่องสั้นประเภทเรื่อง จำนวน 91 เรื่อง ชนิทสร้าง
บรรยากาศ 12 เรื่อง และเรื่องสั้นแนวคิด 5 เรื่อง

***ส่วนการวิเคราะห์ทฤษฎีการแต่งเรื่องสั้นของมนัส จรรย์รงค์ โดยพิจารณา
จากองค์ประกอบของเรื่องสั้น ปรากฏผลดังนี้

1. การสร้างโครงเรื่อง พิจารณาได้จากส่วนประกอบที่สำคัญดังนี้

1.1 การเปิดเรื่อง จากการศึกษารายชื่อเรื่องสั้นของมนัส จรรย์รงค์ จำนวน
270 เรื่อง ได้พบว่า มนัส จรรย์รงค์ นิยมเปิดเรื่องสั้นของเขาด้วยการบรรยายมาก
ที่สุด คือ 200 เรื่อง รองลงมาได้แก่การเปิดเรื่องด้วยการพรรณนา 52 เรื่อง เปิด
เรื่องโดยใช้สุภาษิต ข้อความกตัญญูชวนให้คิดหรือในลักษณะที่เป็นบทเพลงรวม 11 เรื่อง
เปิดด้วยการสร้างนาฏการ จำนวน 6 เรื่อง ส่วนการเปิดเรื่องโดยใช้บทสนทนาของ
ตัวละครมีอยู่เพียง 1 เรื่อง แต่เป็นที่สังเกตว่า ไม่ว่ามนัส จรรย์รงค์ จะเปิดเรื่องโดย
วิธีใด มักจะนำบทปัญหา หรือแนวคิดสำคัญของเรื่องมาเราใจให้ผู้อ่านติดตามอยู่เสมอ
ซึ่งอาจพิจารณาแยกย่อยได้ดังนี้

1.1.1 การเปิดเรื่องแบบบรรยาย มนัส จรรย์รงค์ นิยมใช้การ
เปิดเรื่องแบบนี้มาก เพราะเรื่องสั้นส่วนใหญ่ของเขาจะเริ่มต้นด้วยการบรรยายตัวละคร
บรรยายฉาก หรือเหตุการณ์ที่เราใจด้วยสำนวนภาษาที่สั้น ๆ ง่าย ๆ แต่เขาเรื่อง
อย่างรวดเร็ว แล้วจึงทวีความเข้มข้นมากขึ้นเป็นลำดับ เช่น ในเรื่อง "จับตาย"
มนัส จรรย์รงค์ เปิดเรื่องด้วยการบรรยายตัวละคร ซึ่งเป็นนักโทษในทัณฑนิคม จังหวัด
ยะลาอย่างเรียบ ๆ แต่เราใจผู้อ่านได้อย่างดียิ่งดังนี้

ถึงอย่างไรพวกเขาทั้งหลายก็ไม่ขอให้ออกการที่จะโดนตนไม่เหล่านลงมาตาม
หน้าที่ของเขา พวกเขามีอยู่ด้วยกันราว 140 คน เขาอยู่กันตามไหล่เขา
ปลูกเป็นกระถอมเล็ก ๆ หลังคามุงด้วยใบหวาย ต้นไม้เหล่านในใหญ่บางเล็กบาง
บางคนใหญ่จนเมื่อเขาโดนมันลงมาแล้ว มันล้มเสียงดังราวกับฟ้าผ่า พวกเขา
จะออกไปทำงานได้วันละ 50 คนบาง 60 คนบาง เหลือนอกนั้นสันถวยพิชชี
จับัน มาเลเรียนะหรือ ? เขาเป็นกันทั้ง 140 คนนั้นแหละ...

(จับตาย : จับตาย : 302)

ในเรื่อง "พลาญทองคำ" มนต์ จรรย์กั เปิดเรื่องด้วยการบรรยายตัวละคร กับการบรรยายจากผสมกลมกลืนกันไปอย่างแนบเนียน ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพได้อย่างชัดเจน เป็น

เสียงหวีดหวิวคเณตองกระทุ้งของพวกสาว ๆ ที่กำลังกระทุ้งน้ำเป็นฟองฝอยอยู่ในลำคลองบานฉา ทำให้เจ้าหนุ่มน้อยผู้เลื่องอาตมากรวยการเป็นกวางุชางจงมองดูอูญควยนั้นตาอันเต็มไปด้วยความสนใจ พระอาทิตย์ในเวลาเช้าประยุมมยอตกเขานันยาวเหยียด ทำให้แลเห็นเป็นแสงสีต่าง ๆ หลากสี ป่าเขาเล่าเนาไฟพระขณะนั้นถูกกลาบไวด้วยแสงแดดคนนสีน ตลอดจนน้ำในลำคลองก็พร่าพรัว เจ้าหนุ่มน้อยมองดูเจ้าสาวหนึ่งอันแรกจะรุ่งไขว้างตา มันจึงแลวมองอีกด้วยความเสนาหา ตัวเองเป็นตนบ้านอื่น เพิ่งเอาช่างมารับจ้างเขาจัดซุง...

(พลาญทองคำ : เกิดกลางนา : 57)

นอกจากมนต์ จรรย์กั จะนิยมเปิดเรื่องโดยการบรรยายตัวละครหรือบรรยายฉากดังใดกลาแล้ว การเปิดเรื่องด้วยการบรรยายเหตุการณ์ที่เรารู้ใจผู้อ่านทันทีเพื่อนำเข้าสู่เนื้อเรื่องก็มีอยู่มากเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างในเรื่อง "กฎหมาย 2 กง" เช่น

ความลับสนอกหมานในคำครองชีพภายในหมู่บ้านกระจอยร้อยใดเกิดขึ้นแล้วทำให้หนักเกรษฐกิจท้วงหัวหมนในการที่จะแก้ไข นักเลงสุราลระดับมาตรฐานการครองชีพของเขาวางรับด้าน จากสุราหสมมาเป็นสุราบริสุทธิ์ของรัฐบาล พวกเล่นสุราขาวของรัฐบาลอยู่บลูกกลฐานะลงมาหาเหล่าเถื่อน เพื่อลดการใช้จ่ายในนอยลง แล้วพวกกินเหล่าเถื่อนก็ลดลงไปหาน้ำตาลเมาหรือน้ำขาวและสาโท พวกที่ดึกกาแพ 3 เวลา ลดระดับลงให้เหลือแต่เพียงเวลาเดียว ชาวจากกรุงสก ๆ และใหม่เอี่ยมจากวิทุยใช้ถ่านเปิดเผยว่า รัฐบาลใดห้ามสูบฝิ่นโดยเด็ดขาดก่อนสิ้นปีนี้ ทำให้พวก "คนยา" อกระที่กลัวความหว้าใจไปตาม ๆ กัน

(กฎหมาย 2 กง : เจ้าโลกีย์ : 151)

1.1.2 การเปิดเรื่องแบบพรรณนา การเปิดเรื่องแบบนี้มนัส จรรยงค์ นิยมการพรรณนาฉากและบรรยากาศของเรื่อง เพื่อปูอารมณ์ของผู้อ่านให้พร้อมที่จะติดตามเนื้อเรื่องมากกว่าอย่างอื่น โดยเฉพาะการพรรณนาธรรมชาติและชีวิตความเป็นอยู่ในชนบทของไทย เป็นวิธีเปิดเรื่องที่มนัส จรรยงค์ เลือกใช้มาก และทำได้ยอดเยี่ยมที่สุด เพราะสามารถเสนอภาพที่ชัดเจนและเห็นจริงได้เป็นพิเศษ เช่น

รุ่งอรุณเบิกฟ้าแล้ว แผ่นดินที่หลับใหลไม่ได้สติก็ค่อย ๆ ตื่นขึ้นมาด้วยอาการซึมเซาและหาวนอน วิถีวาก็โลดแล่นเตล้นรำออกมา สบัดเขาสบัดหางออกจากตอกคุ่มเดินมาตามทางเดิน ถนนไฟจากครวก็เริ่มพวยพุ่งเป็นกลุ่ม ๆ ขึ้นสู่อากาศ แลวกก็ค่อยสูญหายละลายไป พวกเด็ก ๆ เปลี่ยนร่างออกวิ่งโฉบรับแสงแดดอ่อนแห่งเวลาอรุณที่สดชื่น และพากันวิ่งเกวียนกราวในขณะที่ได้ยินเสียงรอกบอกต่อ ๆ กันมาเอ็ดอึงสนั่นทุ่งกว้าง...

(จำเลยสารภาพ : จับตาย : 89)

นอกจากการเปิดเรื่องด้วยการพรรณนาฉากและบรรยากาศดังได้กล่าวแล้ว มีเรื่องสั้นอีกหลายเรื่องที่ มนัส จรรยงค์ เปิดเรื่องด้วยการพรรณนาตัวละคร ซึ่งก็สามารถเข้าใจให้ผู้อ่านติดตามได้ดี เช่น

หญิงสาวสวยสราญอยู่ในชุดธรรมดา นุ่งน้อยห่มน้อย กางเกงขาสั้นเสื้อสปอร์ตบางเหมือนเยื่อหุ้มที่เขายใช้บีบขลุ่ยให้เสียงแหลม รุ่งกาวยาว ๆ มาด้วยฝีเท้าอันเร็ว ในขณะที่วิ่งผ่านดอกตะแบกนั้น ลมปะทะหน้าและทรวงอกของหล่อน ทำให้เห็นส่วนสัคและสิ่งเขี้ยวขนอันร่อนเร่า ส่วนโค้งต่าง ๆ ตลอดจนทรวงอกอันกว้างล้ำมาข้างหน้า เอาจกมกั้วคอดเหมือนนางมาตัวงามที่กำลังพยับน้อย ๆ หล่อนส่งเสียงหัวเราะแหลมเล็กเหมือนเสียงนก แล้วหยุดยืนอยู่ใต้ร่มตะแบก หอบชั๊กควายความเหนื่อย ทำให้หล่อนระบายลมหายใจแรง นัยยะเป็นภาพสราญตายิ่งขึ้น

(แผ่นดินทอง : ซาเกะ : 303 - 304)

ในเรื่อง "สลัดเตรา" ก็เป็นการเปิดเรื่องด้วยภาพพรรณนา
ตัวละครเช่นเดียวกัน แต่แทรกการพรรณนาฉากและบรรยากาศของเรื่องเข้าไปด้วย
ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจคล้อยตามได้ดียิ่งขึ้น เช่น

แม่เข้านั่งอยู่หน้ากระท่อม นัยน์ตาอันเป็นสีน้ำขาวของแกทอดออกไปข้างหน้า
ไกลแสนไกล ผ่านละเมาะเล็ก ๆ เสมาและกระบองเพชร ผ่านรวบอันและ
โรงเก็บร้างไปจนจรดขอบฟ้า กลิ่นปลา กลิ่นเกลือ และกลิ่นไอของน้ำทะเล
ผสมกันทำให้เกิดกลิ่น จิตถึงความหลังและจิตถึงข้างหน้า แล้วน้ำตาของแกก็
ค่อย ๆ ไหลซึมออกมา แกคิดถึงลูกชายคนเดียวของแกที่ต้องออกไปแคว่งตัว
อยู่ในทะเลอันกว้างขวาง แกเองเคยเตือนอยู่เสมอว่า "ลูกเอ๋ย ก็บ่ก็ทะเล
ตอกกทะเล"

(สลัดเตรา : สลัดเตรา : 1)

1.1.3 การเปิดเรื่องด้วยสุภาษิต ขอความคมคายชวนให้คิด

และบทเพลง การเปิดเรื่องด้วยวิธีนี้ มนัส จรรยงค์ เลือกใช้ไว้อย่างละมุนก็เรื่อง
แต่ก็สามารถทำได้ดี และช่วยให้เกิดความแปลกใหม่ได้มาก เช่น ในเรื่อง "คนโบสถ์
เดียว" มนัส จรรยงค์ นำคำบาลีมาเปิดเรื่อง ซึ่งนอกจากจะทำให้น่าสนใจแล้ว
ยังช่วยชี้นำแก่นเรื่องให้แก่ผู้อ่านด้วย

บุญญ์ โจเรหิทร
'บุญ' โจรนำไปโดยยาก

(คนโบสถ์เดียว : เมื่อวานของวันนี้ : 71)

ในเรื่อง "ยี่สุ่นเป็นหม้าย" "บางแก้ว" และเรื่อง "มือ" มนัส
จรรยงค์ เปิดเรื่องด้วยข้อความที่คมคายชวนให้คิด ชวนให้ติดตาม ซึ่งนับเป็นกลวิธีที่
นำไปสู่เนื้อเรื่องที่อีกอย่างหนึ่ง เช่น

เขาเป็นชายชั่ว - เป็นศิลปินที่มีแต่ความเพ้อฝันและอารมณ์
แต่เบื้องหลังของความชั่วนั้น เขาได้พบว่าความจริงที่ทุกคนในโลกนี้จะต้อง

พบอย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิตอย่างสายชั้วคนหนึ่ง และเขาได้เสียสละสิ่งที่สูง
ที่สุดในชีวิตของเขา เพื่อบูชาความจริงที่เขาได้นับพบนี้...

(ยูลีนเป็นหมา : ซาติทรหด : 40)

เมื่อความจนเขาประทุ ความรักก็จะเหวี่ยงออกมาต่าง แต่เมื่อความรักเขา
ประทุ ความฉิบหายแห่งเกียรติยศชื่อเสียง บางทีก็จะเหวี่ยงออกมาต่าง

(บางแก้ว : ซาเกาะ : 20)

เกียรติยศ - ลาซา ท่านเอ๋ย มันเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ชายเราเพียงใด
เกียรติยศมันก็นำตา ท่านนี้จะบอกความเจ็บปวดของลูกผู้ชายเรา เปล่า
หามิได้ มันไม่ได้มีเฉพาะในวงสังคมอันสูงส่งของผู้ชายชนิควิสกีโซดา
เท่านั้น ทุกหัวระแหงทุกมุมโลก แม้ในวงกัญชาทะเลาะลายเกียรติยศก็มี
ความหมายอยู่ในตัวของมันเองเท่าเทียมกัน

(มือ : ชิงผี : 105)

ในเรื่อง "ยาสั่ง" มนต์ จรรยงค์ เปิดเรื่องด้วยบทเพลงของ
ชาวกะเหรี่ยง ซึ่งเป็นรูปแบบที่แปลกแต่มีเนื้อหาที่กลมกลายชวนให้ติดตามได้เป็นพิเศษ
เช่น

"ทั้งบอกกลองเลื้อ - เอ้อ - เอ้อ - ดังไกลก เสง เบ่ไม่ทิ้งลัง - เบ
ไม่ทิ้งลัง - ฯลฯ"

เสียงร้องเพลงนี้ ดังลวดป๋ามาแก่ไกลพร้อมด้วยเสียงกลองยาวกับฉาบเล็ก
ประสานอยู่ตลอดเวลา นาน ๆ ก็แว่วเสียงแคนเบา ๆ ดังลวดมาเป็นหมู่ ๆ
เนื้อเพลงเหล่านั้นแปลว่า "ฟังตัวฉันร้องเนอ - เอ้อ - เอ้อ - ดังนกร้องเพลง
เขาไม่ยอมทิ้งรัง - เขาไม่ยอมทิ้งรัง ฯลฯ"

(ยาสั่ง : ยาสั่ง : 1)

1.1.4 การเปิดเรื่องโดยใช้นาฏการ การเปิดเรื่องแบบนี้มัก
เริ่มต้นด้วยการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งของตัวละคร ที่ก่อให้เกิดความสนใจทันที ซึ่งมี

ปรากฏในเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ น้อยมาก และที่มีอยู่บ้างก็ได้เป็นการเปิดเรื่องด้วยนาฏการที่ตื้นตันเร้าใจถึงขีดสุด หากเป็นแต่เพียงการยกเอาพฤติกรรมของตัวละครเรียบ ๆ บางอย่างมานำเรื่องเพื่อเรียกร้องความสนใจคู่ไปกับการบรรยายเรื่องเท่านั้น ดังตัวอย่างเช่น

เขาเพิ่งพรุดออกจากสำนักงานในเย็นวันนั้น อากาศค่อนข้างอับ ทุกสิ่งทุกอย่างที่แวดล้อมตัวเขาอยู่ ดูหม่นหมองโรยราอย่างสิ้นดี

(หัวใจจืด : ฉบับตาย : 198)

1.1.5 การเปิดเรื่องด้วยบทสนทนา ในเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ จำนวน 270 เรื่องที่นำมาใช้ศึกษาครั้งนี้ ไม่มีเรื่องใดที่เปิดเรื่องด้วยการใช้บทสนทนาของตัวละครอย่างชัดเจนเลย เพราะส่วนมากมนัส จรรย์งค์ นิยมใช้บทสนทนาของตัวละครแทรกไว้กับการเปิดเรื่องโดยวิธีอื่น แม้ที่พออนุมานว่าเป็นการเปิดเรื่องด้วยบทสนทนาในเรื่อง "ไม่งาม" ก็มีใช้เป็นการเจรจาโต้ตอบของตัวละครโดยตรง เพียงแต่ให้ตัวละครรำพึงอยู่ในใจเท่านั้น เช่น

"เอ็งมีคู่..."

เขาแผ่เสียงอยู่แต่ภายในใจเท่านั้น

"โทษของเอ็ง - มีอยู่ทางเดียวเท่านั้น ... เอ็งต้องตาย"

(ไม่งาม : ๒๖๔ : 264)

จากตัวอย่างการเปิดเรื่องในการแต่งเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ ดังได้กล่าวมาแล้ว ขอนี้ให้เห็นว่าแมนัส จรรย์งค์ จะพยายามเปิดเรื่องสั้นของเขาด้วยกลวิธีต่าง ๆ กันออกไปหลายแบบ แต่ก็มีลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัดเจนร่วมกันว่า มนัส จรรย์งค์ นิยมเปิดเรื่องโดยการนำปัญหาหรือแนวคิดสำคัญในเรื่องมาล้อเร้าใจผู้อ่านด้วยสำนวนภาษาง่าย ๆ สั้น ๆ และนำเข้าสู่เรื่องอย่างรวดเร็วเป็นส่วนมาก ซึ่งชวนให้ติดตามเนื้อเรื่องต่อไปได้อย่างดียิ่ง

1.2. การดำเนินเรื่อง คือช่วงกลางของเรื่องสั้นที่ต่อเนื่องมาจากตอนเปิดเรื่อง ซึ่งผู้แต่งจะต้องดึงดูดความสนใจของผู้อ่านไว้ให้ใดเสมอ โดยใช้

กลวิธีในการสร้างความขัดแย้ง กลวิธีในการดำเนินเรื่อง และกลวิธีในการเล่าเรื่องที่ ซึ่งเมื่อนำไปใช้ศึกษาเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค แล้ว ปรากฏผลดังนี้

1.2.1 กลวิธีในการสร้างความขัดแย้ง จากการศึกษากลวิธีในการสร้างความขัดแย้งในเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค ได้พบว่า มนัส จรรย์งค นิยมแต่งเรื่องสั้นโดยใช้ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ไว้มากที่สุด คือ 167 เรื่อง รองลงมาได้แก่ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม จำนวน 81 เรื่อง ส่วนการใช้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในใจของตัวละครเองมี 14 เรื่อง และความขัดแย้งเนื่องจากความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันมี 8 เรื่อง ซึ่งจะขอแยกรายละเอียดดังนี้

1.2.1.1 ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ กลวิธีในการสร้างความขัดแย้งแบบนี้ มนัส จรรย์งค นิยมใช้แต่งเรื่องสั้นของเขามากที่สุด โดยมักเป็นเรื่องการใช้เล่ห์เหลี่ยมคดโกงหลอกลวงกัน การชิงรักหักสวาท และการแกล้งกันเป็นส่วนใหญ่ เช่น ในเรื่อง จับตาย ตอกทอย เงินแดง และเรื่องสามชาย เป็นต้น

เรื่อง "จับตาย" เป็นเรื่องราวของ "พร" นักโทษในทัณฑนิคม ที่อำเภอรามโต จังหวัดยะลา ไปหลงรักผู้หญิงคนเดียวกับผู้คุมชื่อประสิทธิ์ เกิดขัดแย้งกันจนพรทำร้ายประสิทธิ์ และต้องหลบหนีการตามล่าเพื่อ "จับตาย" อย่างหัวซุกหัวขุ่น แต่พรก็ต้องตายด้วยไขป่วนที่สุด

เรื่อง "ตอกทอย" เป็นเรื่องของ "แผน" ผู้มีอาชีพตีผิงชาย ได้ออไปพบว่า "ฤทธิ์" ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทมาเป็นคู่กับภรรยาของตน จึงวางอุบายแกล้ง โดยทำทีว่าจะสอนวิชาตีผิงให้ฤทธิ์ แล้วปล่อยให้ผิงตอยจนฤทธิ์ตกคนไม่ตาย

เรื่อง "เงินแดง" เจ้ายอดเกิดเบื่อหน่าย จึงขายวัวขายเกวียนรวบรวมเงินไปหางานทำที่กรุงเทพฯ ได้พบกับสามีภรรยาทำทางภูมิฐานคนหนึ่งซึ่งเขามาหักทลายและชวนไปพักที่บ้านด้วย ยอดไวใจจึงฝากเงินของตนไว้ก่อน แต่เมื่อมาขอเงินคืนภายหลังปรากฏว่าได้แต่เงินปลอมทั้งหมด

เรื่อง "สามชาย" เป็นการชิงรักหักสวาทระหว่างชายสามหญิงหนึ่ง โดยเจ้าดวงกับเจ้าขวัญต่างก็รักกระถินอยู่ด้วยกัน ทั้งคู่จึงพยายามใช้กลวิธี

ที่จะเอาชนะกันอยู่ตลอดเวลา แต่กระนั้นกลับหนีไปกับเจ้าจอมคนรักของตนในที่สุด

1.2.1.2 ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสภาวะภายนอก

มนัส จรรย์งศ์ เลือกใช้ความขัดแย้งแบบนี้ในเรื่องสั้นของเขาเหมือนกัน โดยมีทั้งความขัดแย้งกับสังคม ความยากจน ธรรมชาติ และความเชื่อต่าง ๆ เป็นต้น เช่น ในเรื่อง "เขากรุ้ง" แม้ยังไม่กลับมา เปลป๋า และเรื่อง "กินเมีย" เป็นต้น

เรื่อง "เขากรุ้ง" เจ้าเลศหนีออกจากบ้านที่กรุงเทพฯ ไปอาศัยอยู่กับผู้ใหญ่วัยที่บ้านนอกตั้งแต่เล็ก ๆ เพราะเมื่อมารดาสิ้นชีวิตลงบิดาไปมีภรรยาใหม่ และร้ายกับเขามาก ครั้นบิดาของเขาถึงแก่กรรม เจ้าเลศกลับได้รับมรดกมากมาย แต่เมื่อเจ้าเลศไปใช้ชีวิตในเมืองหลวงอยู่ระยะหนึ่ง เขาก็กลับไปอยู่บ้านนอกตามเดิม เพราะทนอยู่ในสังคมเมืองหลวงไม่ได้

เรื่อง "แม้ยังไม่กลับมา" เป็นเรื่องของนักประพันธ์ผู้ยากจนซึ่งเฝ้ารอคอยภรรยาที่ไปขายตนฉบับอย่างหุนหุนราย เพราะตนเองกำลังป่วย ลูก ๆ ก็กำลังหิวอาหาร แต่ภรรยาของเขากลับยังไม่กลับมาเพราะถูกรถชน และไม่มีใครรับซื้อเรื่องของเขาเลย ซึ่งชี้ให้เห็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับความยากจนไว้อย่างเด่นชัด

เรื่อง "เปลป๋า" เป็นเรื่องราวของการรักษาฝีดาษหรือไข้ทรพิษในชนบทแห่งหนึ่ง ที่แยกคนเจ็บไปไว้ในที่หุบเขาซึ่งโดดเดี่ยววังเวงและหนาวเหน็บ ฉะนั้นเมื่อลูกชายของสร้อยอายุ 5 ขวบเป็นไข้ทรพิษ สร้อยจึงถูกบังคับให้นำลูกไปไว้ในกระท่อมที่หุบเขา และในที่สุดสร้อยและลูกก็ต้องสิ้นชีวิตอยู่ที่กระท่อมนั่นเอง

เรื่อง "กินเมีย" เป็นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งของมนุษย์กับความเชื่อซึ่งไร้เหตุผล เพราะหมอบุญทำนางว่าเจ้าดวงเป็นคนกินเมีย สร้อยระย้าจึงไม่ยอมแต่งงานด้วย ครั้นเจ้าดวงไปแต่งงานกับหญิงสาวคนอื่น ๆ ก็มีอันเจ็บป่วยล้มตายไปหมด ส่วนสร้อยระย้าเอง เมื่อแต่งงานไปกับชายคนอื่น ๆ สามียุคคนก็มีเหตุให้สิ้นชีวิตเช่นเดียวกัน แต่เมื่อให้เจ้าดวงแต่งงานกับสร้อยระย้าก็ปรากฏว่า เจ้าดวงป่วยและสิ้นชีวิตภายหลังจากแต่งงานได้เพียง 4 เดือนเท่านั้น

1.2.1.3 ความขัดแย้งกับตัวเอง การสร้างความขัดแย้ง

แบบนี้ปรากฏในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ เพียง 4 เรื่อง แต่ก็นับว่าเป็นกลวิธีที่ท้าวหนาวอยู่มาก เพราะการสร้างความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในใจของตัวละครเพ็งมีผู้นำมาใช้กันมากเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง ซึ่งอาจสังเกตได้จากเรื่อง ดึกเสียแล้ว ยกเดี่ยว คนโบสถ์เดี่ยว ระหว่างวัดกับคุก และเรื่อง สวัสดิ์กับความหลัง เป็นต้น

เรื่อง "ดึกเสียแล้ว" เป็นเรื่องราวของ "หัต" นักเลงใหญ่ที่เก็บเด็กผู้หญิงคนหนึ่งมาเลี้ยงไว้ จนเมื่อหัตโตเป็นสาวขึ้น หัตกลับหลงรักหล่อนอย่างซื่อสาว แต่ก็ไม่กล้าเปิดเผยความจริงให้รู้ หัตต้องต่อสู้กับความตองการภายในใจของตนเองอย่างมากจนสิ้นชีวิต

เรื่อง "ยกเดี่ยว" แสดงให้เห็นความรู้สึกของนักมวยที่ถูกจ้างให้ยอมแพ้ต่อสู้ แต่เขาก็ตัดใจเอาชนะคู่ต่อสู้ในที่สุด

เรื่อง "โบสถ์เดี่ยว" ได้ชี้ให้เห็นความขัดแย้งภายในใจของตัวละครที่บวชเป็นพระและไต่ทราบดีว่าคนรักหนึ่งตามองชายตนเองไปเสียแล้ว แต่ในที่สุดก็ระงับความแค้นโดยอมบวชอยู่ตลอดไป

สำหรับเรื่อง "ระหว่างวัดกับคุก" และ "สวัสดิ์กับความหลัง" ใช้โครงเรื่องที่คล้ายคลึงกันคือให้ตัวละครหนีโทษออกมาจากคุก แต่เมื่อกลับไปถึงบ้านก็ไต่ทราบดีว่าภรรยาตนเองมีสามีใหม่เสียแล้ว ตัวละครต้องต่อสู้กับความรู้สึกแค้นเคืองในใจอย่างมากก่อนที่จะหักห้ามใจสำเร็จ

1.2.1.4 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเนื่องจากความเห็นไม่ตรงกัน

มนัส จรรยงค์ ใช้ความขัดแย้งแบบนี้ในเรื่องสั้นของเขาน้อย เท่าที่พอจะยกตัวอย่างให้เห็นได้อย่างชัดเจนคือเรื่อง "คนกรุง" ซึ่งให้ "เชิด" เศรษฐีบ้านนอกที่ไผ่ผันจะได้ภรรยาชาวกรุง แต่เมื่อเขามีตนรักเป็นสาวชาวกรุงจริง ๆ ความคิดเห็นและรสนิยมกลับต่างกันมากมายจนเขาทนต่อไปไม่ได้ เพราะเกิดความรู้สึกว่า "นกคนละอย่างทำไมมาอยู่ในรังเดียวกัน" เชิดจึงเก็บขาวของหนีจากสาวชาวกรุงไปในที่สุด

1.2.2 กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง จากการศึกษากลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่องในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ พบว่า มนัส จรรยงค์ นิยมดำเนินเรื่อง

ด้วยการเล่าไปตามลำดับก่อนหลังหรือตามปฏิทินมากที่สุดจำนวน 141 เรื่อง รองลงมา คือการดำเนินเรื่องด้วยการเล่าย้อนคน (Flash back) จำนวน 129 เรื่อง ส่วนการเล่าเหตุการณ์ที่เกิดต่างสถานที่สลับกันไปมาไม่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนนัก ซึ่งอาจแจกแจงรายละเอียดได้ดังนี้

1.2.2.1 การเล่าเรื่องตามปฏิทิน กลวิธีในการดำเนิน

เรื่องแบบนี้ จะเรียงลำดับไปตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหลัง ทำให้ผู้อ่านเข้าใจ เนื้อเรื่องได้ง่าย เช่น เรื่อง นกอบท ต่างขาว ละครนอกบท เงินแดง ทินเองจินา และเรื่อง ชำเหมา เป็นต้น ดังตัวอย่างบางตอนในเรื่อง "ชำเหมา" ดังนี้

...ทั้งสองคนเรียนหนังสือได้ไม่สูงนัก งานวิชาชีพที่รักตัวพ่อแม่และแม่ทำให้เขา ต้องออกจากโรงเรียน...

กาลเวลาไถลวงเลยไปเรื่อย ๆ นับถว้จำนวนปี เจ้าฟ้าแฝดสองคนก็ เติบโตกลายเป็นหนุ่มขึ้นมา ส่วนแม่เจ้าอ่อนกลืนชีวิตไปด้วยโรคมะเร็ง คง เหลือพ่อเฒ่ามั่งกับลูกฟ้าแฝดเพียง 2 คนเท่านั้น ในเวลาเช้าพ่อเฒ่าแทนที่ จะลงไปไร่และทำงาน เคี้ยวนี้พ่อเฒ่าไม่ต้องทำอย่างนั้นเสียแล้ว เช้า ๆ ลูกจะขม่น้ำและชงชาจีนมาให้ พ่อเฒ่าก็จะมองดูพืชผักภายในสวนครัว และ มองดูขอบฟ้าอันตระการตาไปด้วยแสงสีทอง เจ้าฟ้าแฝดสองคนทำงานกัน เหมือนเครื่องจักร เพราะว่าเคี้ยวนี้ชาวโพดเป็นสินค้าออกที่สำคัญ มันเลี้ยง ชีวิตครอบครัวของเขามาหลายปีติดต่อกันแล้วตั้งแต่ก่อนสมัยพัฒนา...

(ชำเหมา : ยาสั่ง : 13 - 14)

อย่างไรก็ตาม เป็นที่สังเกตว่าการเล่าเรื่องตามปฏิทินนั้น มีลักษณะคล้ายนิทาน ฉะนั้นในเรื่องสั้นบางเรื่องของมนัส จรรยงค์ ที่มีเนื้อหาไม่ เข้มข้นนักจึงไม่เร้าความสนใจของผู้อ่านเท่าที่ควร เช่น ในเรื่อง ผืนหวานในฤดูร้อน เป็นต้น

1.2.2.2 การเล่าเรื่องย้อนตน กลวิธีในการเล่าเรื่อง

แบบนี้ มนัส จรรยงค์ นิยมนำตอนจบของเรื่อง หรือความคิดสำคัญในเรื่องมาเริ่ม เป็นปมปัญหาเร้าใจผู้อ่านไว้ตั้งแต่ตอนเปิดเรื่อง แล้วจึงคลี่คลายเรื่องสลับไปมากับ

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งสามารถเรียกสร้างความสนใจให้ติดตามเรื่องไปโดยตลอดได้มาก เช่น เรื่อง ชาเกาะ ทางโหนด คัดขวาก ลีดา ครูแก หินรัก มือทอง และเรื่อง พ่อครู เป็นต้น ดังตัวอย่างการเริ่มต้นในเรื่อง "พ่อครู" บางตอนดังนี้

ถึงแม้กาลเวลาจะไต่ล้อยเลื่อนเคลื่อนคล้อยมาได้เกือบ 40 ปีเต็มแล้ว
แจ๊คคนเก่า ๆ ชราภาพอายุ 50 ปีขึ้นไป ก็ยังคงจะจำได้ดีถึงสำเภาอ้ายตัวโง
มหาประลัยในบทของนาฏคนตรีมีชื่อ ถูกจำคุกตั้งแต่ในวัยยังหนุ่มแน่น ฐานฆา
กรรชาของเขาเอง

เขาโงจริง ๆ หน้ากร้อ ผมหยิก นัยน์ตาแหลมเล็ก เล็กเหมือนตาปลา
ทุกสิ่งทุกอย่างบนใบหน้าดูเหมือนจะช่วยกันประกอบให้ลักษณะโงและทจริต
ของเขาเด่นชัดขึ้นมาจนใคร่ได้รับความเกลียดชังจากคนดูโดยทั่วไป...

(พ่อครู : จับตาย : 282 - 283)

ส่วนการนำตอนกลางเรื่องมาเริ่มต้นแล้วเล่าย้อนกลับไปที่มี
อยู่บ้างในบางเรื่อง แต่ไม่เป็นที่นิยมใช้ของมนัส จรรยงค์ มากนัก

1.2.2.3 การเล่าเหตุการณ์เกิดต่างสถานที่สลับกันไปมา

การดำเนินเรื่องแบบนี้ไม่ปรากฏชัดเจนนักในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ แม้จะมีเรื่อง
ที่เล่าเหตุการณ์เกิดต่างสถานที่สลับกันไปมาอยู่บ้าง ก็มีใช้เหตุการณ์ที่แยกจากกันอย่าง
เด็ดขาด ส่วนมากจะเป็นเหตุการณ์เดียวกัน แต่ต่อเนื่องไปใช้ฉากต่างสถานที่กันเท่านั้น
ที่พออนุมานว่าเป็นการดำเนินเรื่องแบบนี้ได้บ้างเช่นเรื่อง ยอดศิลปิน และเรื่อง
หนังกับเขา เป็นต้น ดังตัวอย่างเช่น

ในเรื่อง "หนังกับเขา" เริ่มเรื่องที่ตำบลหนองปลาไหล
โดยตัวของเจ้าเปลี่ยนถูกขโมยไปจนหมดคอก เจ้าปลั่งกับพรรคพวกตามไปจนถึง
หนองปลง และไ้รู้ว่าเจ้ายอดขโมยตัวของเจ้าเปลี่ยนไป เจ้าปลั่งกับพรรคพวก
จึงขโมยตัวของเจ้ายอดกลับไปหนองปลาไหลเป็นการแค้น เจ้ายอดกับพรรคพวกก็
พากันไปฉกฉวยเรือคนลูกสาวเจ้าเปลี่ยนที่หนองปลาไหลไปยังหนองปลงอีก การเล่า
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่องจึงสลับสถานที่กันไปตามจนจบเรื่อง

1.2.3 กลวิธีในการเล่าเรื่องหรือเทคนิคเกี่ยวกับผู้เล่าเรื่อง

จากการศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับการเล่าเรื่องในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ได้พบว่า ส่วนใหญ่ มนัส จรรยงค์ จะใช้วิธีเล่าเรื่องแบบให้ผู้อ่านรู้เป็นจุดๆ เห็นจริงทุกอย่างเป็นผู้เล่าเรื่อง ก็มีจำนวนถึง 234 เรื่อง รองลงมาได้แก่การใช้บุรุษที่หนึ่ง ซึ่งเป็นตัวละครรองในเรื่องเป็นผู้เล่า จำนวน 16 เรื่อง การใช้บุรุษที่หนึ่งซึ่งเป็นตัวละครเอกเป็นผู้เล่าเรื่องมีอยู่ 11 เรื่อง การใช้ผู้อ่านรู้ในฐานะผู้สังเกตการณ์เป็นผู้เล่ามี 7 เรื่อง ส่วนการใช้บุรุษที่หนึ่งเป็นผู้เล่าด้วยกระแสดิจิประหวัดมีอยู่เพียง 2 เรื่อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.2.3.1 การกำหนดให้ผู้อ่านรู้ในฐานะที่เป็นผู้รู้
เห็นจริงทุกอย่างเป็นผู้เล่า ทฤษฎีในการเล่าเรื่องแบบนี้ ผู้อ่านจะรู้ตัวเป็นผู้รอบรู้เหตุการณ์และเรื่องราวเกี่ยวกับตัวละครในเรื่องอย่างแจ่มแจ้งทุกอย่าง ตั้งแต่รูปร่างลักษณะนิสัย ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดภายในใจของตัวละครทุกตัว ดังตัวอย่างในเรื่อง "กฤษณพลัด" ดังนี้

เขาเป็นปลัดอำเภอเมื่ออายุได้ 23 ปีเท่านั้นเอง และเป็นปลัดอำเภอเมืองเสียด้วย ภายในตัวเมืองแถบ ๆ นั้น ใคร ๆ ก็รู้จักเขา หนุ่มน้อยรูปร่างสูงสง่าและแข็งแรง ร้องเพลงใดเพราะถูกใจผู้หญิง คมเหลาแต่พอเมาและชอบสนุก เกลี้ยคนทีเหยียดหยามคนจนเป็นอุปนิสัยชนิดเดียวกับพระเอกทั้งหลายที่ส่งอุปนิสัยของตัวมายังสื่อสัมพันธ์ในหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์

"ปลัดเทศรักความยุติธรรม ผมทำงานไม่เห็นแก่หน้าใครทั้งสิ้น" เขามักจะพูดเช่นนั้นอยู่เสมอในเมื่อเขานั่งโต๊ะทำงานและมีใคร ๆ มาติดต่อกับเขา สิ่งที่ปลัดเทศหนักใจในเรื่องการแต่งงานของเขานั้น... ก็คือเรื่องเงิน เรื่องทองนี่แหละ! เขายังวางเงินสินสอดและทองหมั้นยังไม่ครบวิ่งกันจนสุดเหวี่ยงแล้วก็ยังไม่พออนุ้ยเอง เขาไม่รู้จะทำอย่างไรดี ?

เขาหาหนทางที่จะ "ตบ" ไม้ว่าจะคิดใดคดีหนึ่งซึ่งผ่านมา แต่กตบไม่ได้สักที เพราะว่าเจ้าพวกจำเลยเหล่านั้นส่วนมากจน จนประหนึ่งว่าแม่แต่จะกินเขาไปยังไม่พอสัก...

1.2.3.2 การใช้บุรุษที่หนึ่งซึ่งเป็นตัวละครรองเป็นผู้เล่า
 กลวิธีในการเล่าเรื่องแบบนี้ ถ้าผู้ประพันธ์สามารถสร้างให้ตัวละครรองผู้เล่าเรื่องนั้น ได้มีความผูกพันใกล้ชิดกับตัวเอกมากเท่าใด การเล่าเรื่องและสร้างบรรยากาศ ในเรื่องจะเร้าใจและสมจริงได้มากเท่านั้น และเป็นที่สังเกตว่า มนัส จรรยงค์ สามารถใช้กลวิธีในการเล่าเรื่องแบบนี้ไว้ในเรื่องสั้นของเขาอย่างแนบเนียน ซึ่งช่วยให้ได้เรื่องสั้นที่มีคุณภาพดีเกินกว่าการเล่าเรื่องโดยวิธีอื่น เช่น เรื่อง ซาเกาะ และ จับตาย เป็นต้น

ในเรื่อง "ซาเกาะ" มนัส จรรยงค์ ให้ "ไฟศาล" ในฐานะผู้ที่ได้มีส่วนรู้เห็นเรื่องราวของวีชนชื่อซาเกาะอย่างใกล้ชิด เป็นผู้ถ่ายทอด พฤติกรรมและเหตุการณ์ทั้งหมด โดยแทรกความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของผู้เล่าที่มีต่อซาเกาะ ไปยังผู้อ่านด้วย ซึ่งสามารถสร้างอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี เช่น ตอนที่ไฟศาลแอบไปพบซาเกาะถูกเจ้าของทรมานเพื่อจะให้แพ้นั้น ดังนี้

คืนวันนั้น เลาะคูมีแอฟาดันกับเปื่องไปดูซาเกาะ เราเดินกันไปตามถนน สักครู่ก็เข้าไปภายในสวนยางที่ปลูกใหม่ ยางขึ้นสูงเพียววาเดียวเท่านั้น เรา เดินไปตามคันดินสักครู่ก็แลเห็นว้ายืนอยู่ตะกุ่มในแอ่งน้ำที่ลึกแค่หัวเข่า

"นั่นไงซาเกาะ" เลาะกระซิบ "เห็นไหม ?"

เปื่องหยุดมองดูแล้วนิ่งเงียบ แต่ฉันนึกคำอะไรจะอยู่ในใจ คนอัปรีใจยักษ์ คนที่โหดร้ายแก่กระทั่งสัตว์เลี้ยงที่ซื้อแสนชื่อของตัวเอง เราพากันเดินเข้าไปใกล้

ซาเกาะยืนนิ่ง หางมันโบกไปโบกมาไม่มีหยุด หงุดหงิดเหลือบเข้ากลุ่มรุม เกาะกินเลือดของมัน คอมันตก หนูนัดไปปัดมา ฉันเดินเข้าไปใกล้มัน ความ สงสารมันทำให้ฉันบนบานสาธยายว่า ขอให้เจ้าชะยี้ญี่ไรผู้นี้ตกนรกอย่างไม่ได้ ผุดได้เกิด ฉันเกิดศรัทธาแก่กล้าที่จะนั่งปักธูปหรือเหลือบในมันได้ตลอดคืน ฉัน จะไปกวานซื้อไขไก่ผสมสุมมาปนขาวเปลือกไก่หมักกินให้อิ่ม และบันดาลให้มันชนะ ปรบักซ์ ให้เจ้าชะยี้ญี่ไรเสียจนสิ้นเนื้อประดาตัว แต่จะอย่างไรเล่า ทำ อย่างไร ?

(ซาเกาะ : ซาเกาะ : 13 - 14)

ในเรื่อง "จับตาย" มนต์ จรรย์งค์ ใช้วิธีเสนอเรื่อง เช่นเดียวกับเรื่อง "ซาเกาะ" โดยให้สกลซึ่งเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักโทษในทัณฑนิคมผู้หนึ่งชื่อพร เพราะพรได้รับใช้สกลอยู่ด้วยความซื่อสัตย์ แต่ต่อมาพรทำร้ายประสัทธิผู้คุมอีกคนหนึ่งบาดเจ็บด้วยเหตุที่แย่งผู้หญิงคนเดียวกัน พรจึงต้องหลบหนีไป ในขณะที่สกลได้รับคำสั่งให้ "จับตาย" ซึ่งสร้างความลำบากใจให้แก่สกลอย่างยิ่ง แต่เราใจชวนให้อ่านติดตามได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างบางตอนที่ผู้ประพันธ์ให้สกลเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพรให้ผู้อ่านทราบ เช่น

ทุก ๆ คนที่นั่นก็ต่อฉันเสมอ เช่น ๆ จะเข้ามาตมน้ำให้ฉันอาบ ฉันก็สั่งให้ตม
ถัวเขียวขึ้นรับประทานกันโดยใช้น้ำตาลทรายแดงแต่พอหวาน ๆ ในเวลา
เย็น ๆ เขาจะเอาถัวเขียวนี้เข็นน้ำแล้วเหาะไว้ รุ่งขึ้นมันก็ออกเป็นผักอัน
โอชะสำหรับเรา เราเป็นพวกอยู่ไม่ค่อยเป็นที่ ผักที่ปลูกไม่ค่อยจะโตทัน
รับประทาน ฉันยังจำเขาได้ดี เขาปรุงอาหารเก่ง เขาเดินป่าคล่องแคล่ว
เขามาจากแม่ฮ่องสอน เขาชื่อ "พร" รูปร่างสันทัดคน แต่แข็งแรงเหลือ
ประมาณ นอกจากความซื่อสัตย์ ซนหมั่นเพียรของเขาแล้ว พรยังเป็น
นักดนตรีที่ดี เขาชอบดีด "ซิง" ในเวลาพักผ่อนพร้อมกับร้องเพลงซึ่งมัน
เยือกเย็นจนขนลุกซ่า ระหว่างร้องเพลงเขาคิดซึ่ง... "แตง... แตง"
กลอไปด้วย เขาเล่นซิงแบบกีตาร์สเปนซ์ บางทีก็รู้อย่างสวยงามตามทำนอง
เพลง "เงี้ยว" ของเขา หนาเขายืนอยู่เสมอ แม้มันจะเอ็ดตะโรเอาบ้าง
เป็นบางครั้ง แต่ในแวตตาของเขามันเฝ้าเราพิกล...

(จับตาย : จับตาย : 305 - 306)

แม้ว่ากลวิธีการใช้บุรุษที่หนึ่งซึ่งเป็นตัวละครรองเป็นผู้เล่าเรื่อง จะช่วยให้ผู้อ่านเห็นจริงจังกวกับเนื้อเรื่องได้มาก แต่ในเรื่องสั้นของมนต์ จรรย์งค์ บางเรื่องเช่น "ซิงดี" ผู้เล่าเรื่องไม่ได้เป็นผู้ใกล้ชิดเหตุการณ์มากนัก แต่การเล่าเรื่องหลายตอนละเอียดยลลือเลี่ยจนชวนให้อ่านใจว่า ผู้เล่านี้อ่านเรื่องใดอย่างไรซึ่งทำให้เรื่องขาดความสมจริงลงไปอย่างน่าเสียดาย

1.2.3.3 การใช้บุรุษที่หนึ่งซึ่งเป็นตัวละครเอกเป็นผู้เล่าเรื่อง กลวิธีในการเล่าเรื่องแบบนี้ ผู้เล่าจะใช้สรรพนามบุรุษที่หนึ่ง เช่น ข้าพเจ้า ผม ดิฉัน ฯลฯ เล่าเรื่องราวของตนเองให้อ่านได้ทราบ ดังตัวอย่างบางตอนในเรื่อง "คืนวันหนึ่งที่ถนนตะเลงแกง" เป็น

ชายแก่เหลาชั้นจระตีมียปาก เป็นเหลาสีแดงเข้มเกือบจะเหมือนสีเลือดเสียให้ได้ วันนั้นเป็นวันที่ออกจะกลัดกลุ้มมากเกินไป รสของเหลามันช่างหวานและอร่อยเสียนี้กระไร ผิดกว่าสุราแฮะ มันเข้มข้นเหมือนฟักกับดินกว่าได้ เหลานี้ข้าได้มาจากเรือสำเภาจีนที่ตลาดน้ำวน ในหัวใจของข้าเหมือนกับว่ามันจะมีอะไรมาวิ่งแข่งกันอยู่ ชิงชัยกันว่าจะถึงเป้าหมาย ข้าเพิ่งพิจารณาเหลาแล้วก็ถอนใจใหญ่ ดูเหมือนจะแอบยืมอยู่คนเดียวเสียข้าเหลานี้ช่างแดงดีจริง เป็นสีที่น่ารักเหมือนสีเสื้อผ้าอันสวยงามของพวกสาว ๆ ชาววังที่ออกมาทำลับ ๆ ล่อ ๆ อยู่ที่นี่ประจักษ์แล้วพวกเจ้าข้าก็ไปเดินกริดกรายแสงไฟและอ้าจกลับอันรุ่งโรจน์ตงอยู่ตามโต๊ะทั้งที่ชายหยากชายพลุสาดแสงไปยังแกมของพวกแม่สาวและชาววังในเหลานั้นแดงเรื่อ เหมือนผิวมะปรางอย่างไรง้ออย่างนั้น...

(คืนวันหนึ่งที่ถนนตะเลงแกง : คืนวันหนึ่ง
ที่ถนนตะเลงแกง : 1 - 2)

1.2.3.4 การกำหนดใหญ่ประพันธ์ในฐานะผู้สังเกตการณ์เป็นผู้เล่า กลวิธีการเล่าเรื่องแบบนี้ผู้ประพันธ์จะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้รายงานสิ่งที่ตนได้เห็นได้ฟัง โดยไม่ทำตัวเป็นผู้หยั่งรู้ความรู้สึกนึกคิดในใจของตัวละครเลย ซึ่งนับเป็นการยากที่จะทำให้เรื่องสมจริงได้ แต่ มนัส จรรยงค์ ก็เลือกใช้กลวิธีเช่นนี้ไวหลายเรื่อง โดยเฉพาะในเรื่องสั้นชุด "เฒ่า" ซึ่งประกอบด้วยเฒ่าหนู เฒ่าเหมือน เฒ่าโหล่ง ฯลฯ มนัส จรรยงค์ นิยมบันทึกพฤติกรรมของตัวละครสูงอายูเหล่านี้นไวโดยใช้บทสนทนาของตัวละครดำเนินเรื่องเป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้ผู้อ่านติดตามเรื่องและตัดสินเองว่า ตัวละครเหล่านี้นมีลักษณะนิสัยและความรู้สึกนึกคิดอย่างไร หรือ

ในเรื่อง "นอกบท" ผู้ประพันธ์ทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์อยู่ในร้านกาแฟ แล้วบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่ใคร่ได้เห็นมาให้อ่านทราบ ดังตัวอย่างบางตอน เช่น

ในหมู่บ้านเล็ก ๆ ไม้ว่าจะเป็นที่ลี้ภัยหลังดาเรื่อนก็ตาม เต็มวันเราจะรู้สึกว่ามีร้านกาแฟอยู่อย่างน้อย ๆ กรานหนึ่งเสมอไป บางทีเราจะรู้สึกว่ากาแฟที่เราสั่งมานี้มีรสออกจะเปรี้ยว ทั้งนี้นั่นมันก็เกิดเปรี้ยวขึ้นโดยที่ถึงเวลานาน ๆ กว่าที่จะชงเสร็จหนึ่งแก้วกันถึง 4 - 5 ชั่วโมง กาแฟที่จะอร่อยก็เห็นจะในเวลาเช้านะแหละ

ร้านกาแฟส่วนมากก็ถกกันถึงแต่เรื่องเศรษฐกิจ มันไม่เกี่ยวพันไปถึงประเทศชาติอะไรนักหรอก เกี่ยวกับครัวเรือนของเขานั้นแหละ บางทีก็ขอกูเงินกันบ้างประปราย โดยอ้างถึงกฎของมนุษย์ที่อยู่ร่วมสังคมกันควรจะช่วยเหลือกันและกัน ซึ่งวันที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงนี้ อากาศออกจะเย็น ๆ อยู่สักหน่อยในเวลาเช้า แสงแดดยังขยับความเยือกเย็นไปไม่หมด ผู้คนก็เข้ามากินกาแฟร้านของนายตั้งแห่งหมู่บ้านสารภีกันออกจะหนาตา บางคนชวนาตาปีไม่เคยมาดื่มกาแฟที่นี่ แต่วันนี้มานั่งแหยงหน้าชู้คอกอยู่ก็มี เพื่อจะฟังข่าวของคาราภาพยนตร์อันเป็นคนในหมู่บ้านนั่นเอง...

(นอกบท : เฒ่าโลภีย : 79 - 80)

1.2.3.5 การใช้บุรุษหนึ่งเป็นผู้เล่าด้วยวิธีการเสด็จ
ประวัติ กลวิธีการเล่าเรื่องโดยวิธีใช้กระเสด็จประวัตินี้คือการให้ตัวละครสำคัญเล่าเรื่องของตนเองในรูปกระเสด็จความกิตที่ประวัติไปถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ นับเป็นวิธีการที่เพิ่งได้รับความนิยมกันมากในประเทศตะวันตกเมื่อไม่นานมานี้ โดยเฉพาะในวงการประพันธ์เมืองไทยนั้น กล่าวได้ว่ามีการนำกลวิธีเล่าเรื่องแบบนี้มาใช้อย่างจริงจังในเรื่องสั้นของนักประพันธ์รุ่นหลัง ๆ ยุค สุชาติ สวัสดิ์ศรี และ วิทยากร เชียงกูล นี้เอง แต่จากการศึกษาเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ปรากฏว่าเรื่องสั้นบางเรื่อง เช่น "คนจรวัด" มีลักษณะการเล่าเรื่องโดยใช้กลวิธีกระเสด็จประวัติด้วย ซึ่งนับได้ว่า มนัส จรรยงค์ เป็นนักเขียนเรื่องสั้นที่มีความคิดสร้างสรรค์ทาง

ในเรื่อง "คนจรวัด" มนัส จรรย์งค์ ให้ "ข้าพเจ้า" เล่าเรื่องของตัวเองในรูปกระแสความคิดที่ประหวัดไปถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังตัวอย่างบางตอน เช่น

ข้าพเจ้าเห็นหนุ่มสาว 2 คนนั่งอยู่บนรถ กำลังพูดพรอดคอดอ้อนอยู่ด้วย ภาษาที่คนขนาดข้าพเจ้ายังไม่รู้เรื่อง เป็นภาษาที่ความโลภทะเยอทะยาน สร้างให้ ความสุขกำลังยื่นไปรดดอกไม้ให้แก่ความรู้สึกของเขา แต่ข้าพเจ้า และเพื่อนในสมาคมเดียวกันนั้นเล่า ? ให้อายเถอะ เจ้าความทุกข์ยาก กำลังจะโยนข้าพเจ้าไปในบ่อซึ่งในนั้นไม่มีอะไรไว้ให้ข้าพเจ้ากินเลย ใครอดตายช่วงหัวมัน

เรากำลังตะเกียกตะกายในบ่อนี้ มีดบาดอากาศชนิดที่ช่วยให้ไฟติด ความสว่างไสวจะฉายเข้ามาไม่ได้ หวอข้างบนเขาคอยบังกั้นไว้ พวกเรา เกลียดและกลัวแสงที่จะลอดเข้ามา ถ้ามันไม่เผาผลาญทำลายเรา มันจะทำให้เราสว่าง และทำให้เขายืนตาฝ้าฟาง จนแถมไม่เห็นหนทาง ความสว่าง ทำให้เขาหวาดกลัว ถ้าเขาไม่แย่งกัน เราก็ไม่ตกบ่อ ความจริงเปรียบได้ดัง แสงสว่าง ที่มีดเราก็กทำให้สว่างได้ ความจริงจะทำลายความโกหกให้วินาศ ไปได้ในทันใดเดียวกัน...

(คนจรวัด : มือทอง : 115)

อย่างไรก็ตาม เป็นที่สังเกตว่า มนัส จรรย์งค์ แต่งเรื่องสั้นโดยมิได้เคร่งครัดที่จะใช้กลวิธีการเล่าเรื่องอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะมากนัก ฉะนั้นในเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ จึงมีการใช้กลวิธีเล่าเรื่องหลายอย่างปะปน อยู่ในเรื่องเดียวกันเป็นอันมากด้วย

1.3 การปิดเรื่อง จากการศึกษากลวิธีการปิดเรื่องในเรื่องสั้นของ มนัส จรรย์งค์ พบว่า มนัส จรรย์งค์ นิยมปิดเรื่องอย่างเสรีไว้มากที่สุด คือ 105 เรื่อง รองลงมาได้แก่การปิดเรื่องแบบเป็นจริงในชีวิต จำนวน 77 เรื่อง ปิดเรื่องอย่างหวานชื่นด้วยความสุขความสำเร็จของตัวละคร จำนวน 65 เรื่อง และปิดเรื่องแบบขมวดหรือทิ้งท้ายชนิดที่ปลุกความคาดหมายของผู้อ่าน จำนวน

26 เรื่อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.3.1 การปิดเรื่องอย่างเศร้า ในเรื่องสั้นของมนัส จรรย์ก

นิยมปิดเรื่องแบบนี้ด้วยความตาย ความผิดหวัง หรือการสูญเสียสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นของรัก ซึ่งก่อให้เกิดความสะเทือนใจแก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างมาก ดังที่ปรากฏว่ามีเรื่องสั้นที่เด่นของมนัส จรรย์ก ที่ปิดเรื่องแบบนี้อยู่มากมาย เช่น จันตายนางเกาะ ยาสั่งชิงผี แม้ยังไม่กลับมา ทะเลวน ดึกเสียแล้ว และเรื่อง ท่อนแขนนางรำ เป็นต้น ดังตัวอย่างเช่น

เรื่อง "ท่อนแขนนางรำ" นับเป็นเรื่องสั้นที่เด่นมากเรื่องหนึ่งของมนัส จรรย์ก ที่กล่าวถึง "เจ้าโหมด" บุตรชายพิการของหมื่นบุรีรักษ์เสนา ที่หลงรักผกาซึ่งเป็นหญิงสาวที่บิดามารดาตัวเองได้เลี้ยงไว้ ในขณะที่ผกานับถือเจ้าโหมดเพียงพี่ชายเท่านั้น แม้ว่าเจ้าโหมดจะเป็นคนพิการและรูปร่างอัปลักษณ์ แต่มีความสามารถในการตีกลองทัดได้เป็นเยี่ยม ฉะนั้นในเวลาต่อมาเมื่อผกาไปรักใคร่ต้องใจกับพ่อนครคนตรีไทย เจ้าโหมดก็โกรธแค้นมากและทำกลองทัดชิ้นใหม่ ตัดแขนซ้ายผกาที่มีกำไลทองมาอย่างไฟเอาไปใส่กลองทัดใบสูง แล้วเอาสะไบของผกาไปประจุไว้ในกลองทัดใบต่ำ ทำให้ได้กลองทัดที่มีเสียงไพเราะอย่างประหลาด แต่เจ้าโหมดก็ต้องถูกจับด้วยข้อหาฆ่าคนตายในที่สุด ดังตัวอย่างบางตอน เช่น

ในบ่าเล็ก - อ้ายโหมดเอาลำแขนนั้นชนข้างไฟ ข้างแล้วข้างอีกจนแขนอันเรียวงามและเรื่อเหลืองแคบซอกนั้นก็กลายเป็นสีดำเหมือนถ่านไฟ กลิ่นเหม็นไหม้กลายเป็นกลิ่นหอมของตัวมัน หอมเข้าไปในชีวิตรักใจ ช่างจึงเข้าไปในวิญญูณ ตลอดเวลานั้นหัวร่อ หัวร่อเหมือนคนบ้าที่กำลังคลั่ง อ้ายโหมดกลับเอาเวลาค่ำคืน

"จะประจุความรักของกูไว้ในกลอง" มันร้องคำราม

มันรีบประจุแขนและกำไลของผกาไว้ในใบสูง ส่วนใบต่ำนั้นแทนที่จะประจุด้วยเส้นผม มันประจุไว้ด้วยสะไบ เมื่อมันลองกลองทัดคู่ใหม่เขาแล้ว ผู้คนทั้งปวงกตณเตนด้วยความประหลาด เสียง "ตม" นั้นดังประหลาดนัก เพราะกำไลทองช่วยอยู่ ส่วนเสียง "ตอม" ก็ทุ้ม ๆ ฟังดูแล้วก็ทำให้เศร้า ๆ และ

เต็มไปด้วยความรัก ความอาลัย

(ตอนขนนางรำ : ปาเกาะ : 96 - 97)

1.3.2 การปิดเรื่องแบบเป็นจริงในชีวิต มนัส จรรย์งค์ นิยมปิดเรื่องแบบนี้ไว้ในเรื่องสั้นของเขาเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน โดยทั่วไปจะทิ้งปัญหาไว้ให้อ่านคิดหาคำตอบหรือทิ้งข้อความบางอย่างไว้ให้อ่านนึกต่อเองเอาเอง ซึ่งนับว่า มนัส จรรย์งค์ มีความถนัดกาหนดและเป็นตัวของตัวเองมาก เพราะในยุคมันัส จรรย์งค์ แต่งเรื่องสั้นอยู่นั้น นักประพันธ์ส่วนใหญ่นิยมปิดเรื่องแบบพลิกความคาดหมายของผู้อ่านกันมาก และการปิดเรื่องแบบเป็นจริงในชีวิตก็เพิ่งเป็นที่นิยมกันกว้างขวางในการแต่งเรื่องสั้นของนักเขียนรุ่นใหม่ ๆ นี้เอง เช่น สุชาติ สวัสดิ์ศรี วิทยากร เชิงกุล กรณ์ ไกรลาศ และ พิบูลศักดิ์ ละครพล เป็นต้น สำหรับเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ ที่ปิดเรื่องแบบนี้เช่นเรื่อง คนจรจัด ประสบการณ์-มิด กลิ่นจันทร์ ชีวิตที่ 13 อนุสาวรีย์ 2580 สัมมนาในทุ่งกว้าง และเรื่อง ผู้ที่กลับมา เป็นต้น ดังตัวอย่างเช่น

เรื่อง "ผู้ที่กลับมา" มนัส จรรย์งค์ ยุบเรื่องให้ "ชาญ บุญยัง" พ้นโทษหลังจากที่ติดคุกอยู่ 7 - 8 ปี ในข้อหาฆ่าคนตาย เมื่อเขากลับไปถึงบ้าน ได้ทราบความจริงว่าเพื่อนรักของเขาทำความเจ็บช้ำน้ำใจให้เป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะสมคบกับตำรวจจับเขาแล้ว ยังพานองสาวไปทำลายจนเสียชีวิต เอาภรรยาของเขาไปเป็นภรรยาตัวเอง และทิ้งมารดาของชาญ บุญยัง ซึ่งตาบอดตกตายอยู่ในบ้าน ทำให้ชาญ บุญยัง โกรธแค้นมาก แต่ มนัส จรรย์งค์ กลับทิ้งท้ายของเรื่องให้อ่านคิดเอาเองว่า "ก็ท่านเล่าติดอย่างไรในเรื่องเวรสนองเวร โลกนี้หรือโลกไหน ?"

1.3.3 การปิดเรื่องอย่างหวานชื่นหรือด้วยความสุขความสำเร็จ ของตัวละคร กลวิธีการปิดเรื่องแบบนี้มนัส จรรย์งค์ นิยมใช้บ่อยมาก เช่น ในเรื่อง ไกลอวสาน นางบุญ พ่อครู นี่แหละรัก จอมกน และเรื่องระหว่างวัดกับคุก เป็นต้น ดังตัวอย่างเช่น

เรื่อง "ระหว่างวัดกับคุก" เป็นเรื่องของเสื่อลอยที่กลับบ้านเดิมเมื่อฝนโหมแล้ว แต่ปรากฏว่าภรรยาของเขาไปไต่เตหเป็นสามีใหม่ เสื่อลอยได้หักห้ามความโกรธแค้นไปขอบวช และแม้ว่าถูกเทพธิดาทั้งตัวเขาเองและศาสนา มากเพียงใด เสื่อลอยก็สามารถใช้ชั้นจริยธรรมเอาชนะจิตใจของเทพได้ในที่สุด

1.3.4 การปิดเรื่องแบบขมวดหรือทิ้งท้าย กลวิธีการปิดเรื่องแบบนี้เป็นที่นิยมกันมากในการแต่งเรื่องสั้นยุคแรก ๆ แต่เรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์กลับมีการปิดเรื่องแบบนี้น้อยกว่าอย่างอื่น เช่น ในเรื่อง นอกบท คนตายขาว สามตุก เขาเป็นคริสต์เดียน ร่มแก้ว อรทัยมีสื่อ เหล่าประจำตระกูล และเรื่อง นายฝรั่งเป็นต้น ดังตัวอย่างเช่น

เรื่อง "นายฝรั่ง" ถมยาซึ่งทำงานเป็นกรรมกรอยู่กับฝรั่งดีใจที่ได้รับเงินเดือนขึ้น จึงซื้อข้าวของเอาไปให้ภรรยานายฝรั่งที่บ้าน เพื่อหวังตอบแทนบุญคุณนายฝรั่ง แต่ปรากฏว่านายฝรั่งได้ไปพบเข้าจึงไล่ถมยาออกจากงานทันที

เรื่อง "เหล่าประจำตระกูล" เจ้าด่านทางแทนเหล่าฝรั่งไวสองขวด เพราะเคยได้รับพระราชทานมาตั้งแต่ครั้งปู่ และถือเป็นเหล่าของตระกูลรักษาสืบทอดกันมา แม่ว่าเจ้าเด่นกับเจ้าดวงบุตรชายจะพยายามขอดืมเท่าไรเจ้าด่านก็ไม่ยอม จนกระทั่งเจ้าด่านป่วยใกล้จะตายจึงลอมชิมเหล่าทั้งสองขวดนั้น ปรากฏว่าในขวดเหล่าทั้งสองเป็นชาจีนที่บูดเหม็นเน่าเท่าตนเอง

อย่างไรก็ตาม แมว่า มนัส จรรยงค์ จะปิดเรื่องแบบขมวดหรือทิ้งท้ายที่พลิกความคาดหมายของผู้อ่านอย่างเด่นชัดไว้มากนัก แต่ก็มีส่อดแทรกไว้กับการปิดเรื่องแบบอื่นอยู่บ้าง เช่น ในเรื่อง "ฆ่าเกาะ" และ "จับตาย" นอกจากจะปิดเรื่องอย่างที่เราแล้ก็มีลักษณะที่พลิกความคาดหมายของผู้อ่านปะปนอยู่ด้วย หรือในเรื่อง "ระหว่างวัดกับคุก" นอกจากจะปิดเรื่องด้วยความสำเร็จของตัวละครแล้ว ยังมีการพลิกความคาดหมายของผู้อ่านแฝงอยู่ด้วยเช่นกัน

นอกจากกลวิธีต่าง ๆ ในการปิดเรื่องของมนัส จรรยงค์ ดังกล่าวมาแล้ว เป็นที่สังเกตุว่า ในตอนจบเรื่องไม่ว่าจะด้วยกลวิธีแบบใด มนัส จรรยงค์นิยมทิ้งท้ายด้วยประโยคที่ประทับใจ หรือข้อความที่แลงแนวคิดสำคัญของเรื่องไว้อย่าง

เสมอ และมีหลายเรื่องที่ปิดเรื่องด้วยความเดียวกันกับตอนเปิดเรื่อง หรือตอนหนึ่งตอนใดในเรื่อง ซึ่งมีส่วนช่วยย้ำแนวคิดสำคัญของเรื่องให้หนักแน่นยิ่งขึ้น และสามารถเรียกอารมณ์สะท้อนใจของผู้อ่านได้เป็นอันมาก เช่น ในเรื่อง "ยาสั่ง" มนต์ จรรงค์ ปิดเรื่องด้วยบทเพลงของเจ้าบาง กะเหรี้งหนุ่มผู้กำลังรัญเริงกับชู้รักในงานบุญ "ทั้งบ่อกลองเลอ - เออ - เออ ดังโกลกเฟง เบ้ไม่ทิ้งลึง - เบ้ไม่ทิ้งลึง - ฯลฯ" แต่ต่อมาเจ้าบางถูกจับในข้อหาวางยาพิษฆ่าภรรยาตนเอง เพื่อจะมีภรรยาใหม่ หนึ่ง ๆ ที่เจ้าบางไม่ได้มีเจตนาเช่นนั้น มนต์ จรรงค์ ปิดเรื่องด้วยความเศร้าสะเทือนใจโดยใช้ข้อความเดิมตอนเปิดเรื่องมากล่าวย้ำอีกครั้งหนึ่ง ดังนี้

อีกสองวันต่อมา เรือของท่านปลัดอำเภอก็ก้อย ๆ ลอยออกจากท่า พอดีวันนั้นเขาไปทำบุญกันที่วัด บางถูกลามาอยู่ในเรือ เขาได้ยินเสียงเพลงลอยลอดป่าเบา ๆ มาแต่ไกล

"ทั้งบ่อกลองเลอ - เออ - เออ - ดังโกลก เฟง เบ้ไม่ทิ้งลึง - เบ้ไม่ทิ้งลึง ฯลฯ"

แต่บางกำลังจะทิ้งร้างไปอย่างไม่ได้กลับคืนมา

(ยาสั่ง : ยาสั่ง : 11)

ในเรื่อง "ชำเหมา" มนต์ จรรงค์ ผู้กระเรื่องให้ปราโมทย์ เบื่อชีวิตในป่าดง เพราะอยากไปแสวงโชคลาภในกรุงเทพฯ ด้วยความเชื่อที่เขาบอกแก่ปรีดาพี่ชายฝาแฝดไว้ว่า "ดอกไม้ที่มันก็ตองหอมไปไกลตน" แต่เมื่อเขาจากบ้านไประยะหนึ่งก็กลับบ้าน และพยายามสวมรอยลวงเกินภรรยาของปรีดา จึงถูก "ชำเหมา" สุนัขแสนรู้ของปรีดากัดจนตาย และความจริงก็ได้เปิดเผยว่า ปราโมทย์เป็นเสือ 8 จังหวัด ที่ตำรวจกำลังตามล่าอยู่ มนต์ จรรงค์ จึงปิดเรื่องด้วยประโยคสั้น ๆ ที่พอเล่าบิดาของปราโมทย์บอกแก่ลูกสะใภ้ซึ่งเป็นภรรยาของปรีดาว่า "มันเป็นดอกไม้ที่ส่งกลิ่นเหม็นไปไกลตนเต็มที"

2. การสร้างตัวละคร พิศมัย สิงห์แก้ว¹ กล่าวว่า มนัส จรรยงค์ สร้างตัวละครเพื่อให้แสดงพฤติกรรมที่มีความหมายสำคัญในเรื่องเพียง 2 ชนิด คือ ตัวละครที่เป็นคน และตัวละครที่เท่าเทียมคน

ตัวละครที่เป็นคนนั้น มนัส จรรยงค์ นิยมกล่าวถึงชีวิตของสามัญชนทั่วไป หลายแบบหลายอาชีพ เช่น ชีวิตของชาวทะเลในเรื่อง มือเสือ สลักเตรา ทะเลวน ทะเลลึก ฯลฯ ชีวิตของนักโทษในทัณฑนิคมในเรื่อง จับตาย มือ และ ชิงดี ชีวิตของนักประพันธ์ในเรื่อง ไกล่อีสาน แม่น้ำไม่กลับมา ฯลฯ ชีวิตของศิลปินในเรื่อง พ่อครู วิกตกร ครูแก่ ท่อนแขนนางรำ ฯลฯ ชีวิตของคนในโรงพยาบาลในเรื่อง นางใน ฯลฯ หรือชีวิตของผู้ที่เลี้ยงชีพด้วยการขอเงินจากเพื่อน ๆ ในเรื่อง ยืมอาชีพ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสนอชีวิตของชาวบ้านในสังคมชนบท เช่น ตัวละคร ชุด “เฒ่า” ซึ่งประกอบด้วย เฒ่าเหมือน เฒ่าหนู เฒ่าโหล่ง เฒ่าไป๋ ครูสง่า ฯลฯ นับว่าเด่นเป็นพิเศษ

ส่วนตัวละครที่เท่าเทียมคนนั้น มนัส จรรยงค์ เลือกใช้ตัวอย่างเดียว และมักเป็นสัตว์ที่ใกล้ชิดกับมนุษย์ เช่น สุนัข วัว และไก่ เป็นต้น แม้ว่าสัตว์เหล่านั้น จะไม่ใช่ของแปลก แต่ มนัส จรรยงค์ สามารถนำมาใช้แสดงพฤติกรรมเปรียบเทียบกับมนุษย์ได้อย่างดียิ่ง เช่น การแสดงคุณธรรมเรื่องความซื่อสัตย์ของสุนัขในเรื่อง ขำเหมา ผู้ทำคุณ และเรื่อง เสือจุด หรือในเรื่อง ซาเกาะ ก็ได้กล่าวถึงวัชระที่มีความซื่อและสัตย์ซื่อของนักสู้โดยปราศจากเล่ห์เหลี่ยมกลโกงเหมือนมนุษย์ผู้เป็น เจ้าของ เป็นต้น

นอกจากนี้ เพื่อให้เห็นกลวิธีการสร้างตัวละครของมนัส จรรยงค์ ได้ชัดเจนขึ้น จึงขอแจกแจงรายละเอียดเพิ่มเติมดังนี้

2.1 วิธีแนะนำตัวละคร จากการศึกษาเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ พบว่า มนัส จรรยงค์ นิยมแนะนำตัวละครด้วยวิธีให้เห็นจากการกระทำของตัวละคร

¹พิศมัย สิงห์แก้ว การใช้เรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ สอนการเขียนเชิง
สร้างสรรค์ หน้า 66

เองมากที่สุด การแนะนำตัวละครแบบเล่าเรื่องมีน้อย แต่ก็มีเรื่องสั้นหลายเรื่องที่
มนัส จรรย์ก ไขกลวิธีแนะนำตัวละครทั้ง สองอย่าง ประปนกันไป ดังรายละเอียด
ต่อไปนี้

2.1.1 วิธีแนะนำตัวละครแบบให้เห็นจากการกระทำของตัวละคร

เอง กลวิธีการแนะนำตัวละครแบบนี้ มนัส จรรย์ก เลือกใช้มากโดยให้เห็นจาก
บทสนทนาและการกระทำที่ตัวละครมีต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมโดยตรง รวมทั้งจาก
ทัศนคติหรือปฏิกิริยาของตัวละครอื่นที่มีต่อตัวละครนั้นด้วย เช่น พฤติกรรมของตัวละครชุด
"เพ้า" นั้นว่ามีลักษณะเด่นประทับใจผู้อ่านมากเป็นพิเศษ เพราะ มนัส จรรย์ก
สะท้อนสภาพของคนแก่ในชนบทที่ชัดเจนชีวิตออกมาได้อย่างแนบเนียนหลายแง่หลายมุม
พวกเขาเหล่านั้นมักจะยากจน แต่ได้เข้าไปช่วยอารมณชั้นและเล่ห์เหลี่ยมกลโกงสารพัด
ดังตัวอย่างบางตอนในเรื่อง "สัมพันธ์ในทุ่งกว้าง" เช่น

กำนันเดินไปที่ตลาดและแหงนหน้าขึ้นไป
"ลงมาเสีย หนู... ลงมาให้จับเสียดี ๆ"
"ไม่" เพ้าหนูตอบ
"เหมือน - ลงมาให้เจ้าหน้าที่จับเสียดี ๆ" กำนันกล่าวต่อไปอีก
"ฉันมีเสรีภาพ..." เพ้าเหมือนตอบ "ไม่มีกฎหมายอะไรที่ห้ามไม่ให้ฉันขึ้น
ตลาด..."

พลตำรวจอีกคนหนึ่งถอดเสื้อออกทำท่าจะชนตลาดได้ แต่เดินไปติดรังเดียว
เพ้าหนูก็คิดพะองขาด พร้อมด้วยหัวเราะอย่างมีชัย

กำนันหันมาทางโหลงและไปล
"รู้ไหมว่าผิดกฎหมาย - กินกะแช่และก่อการวิวาท"
"กฎหมายล้าสมัย" เพ้าโหลงร้องขึ้น
"เก็บภาษีเอาดี - กำนัน" เพ้าไปลหัวเราะ

"ถามจริง ๆ เอะ - มันเรื่องอะไรจึงวิวาทกัน" เจ้าหน้าที่ตำรวจถาม

ชน

"สัมพันธ์" เพ้าโหลงบอก

"อะไรกันสัมภาษณ์ - เสียงดังเหมือนกะสวดมนต์"

"ก็เอามาจากคำสวดนั้นแหละ เขาบัญญัติไว้ใหม่ " เฒ่าไปล่ตอบ

"แล้วทำไมถึงกับวิวาทกัน"

"เพราะความคิดเห็นไม่ตรงกัน"

"เกี่ยวข้องกับอะไร ?"

"เกี่ยวกับปัญหาเงินล้าน"

"ดูย " กำนันร้องขึ้นและเดินเข้าไปยังโถงศาล แกะตะเบ็งเสียงถามด้วยเสียงอันดังเต็มที่ "นายเหมือนกับนายหนูจะลงหรือไม่ลง "

"เรามีเสรีภาพในการพูด การเขียน คิด และโฆษณาเท่านั้น" เฒ่าหนูพูดร้องขึ้น "กับอายุการกินเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างน้ำตาลเฒ่าอย่างนี้ ทำไมจะตัดเสรีภาพกัน - กำนันจะจับหมกค้อยอยู่ก็แล้วกัน - แล้วกราบละครับช่วยส่งข่าวไปให้เมียหมดวบ เขาจะได้เอาขาวมาส่งผม - หรือไม่กำนันก็โดนคนศาลเอาอีกแล้วกัน... สวัสดิ์ "

(สัมภาษณ์ในทุ่งกว้าง : เฒ่าโลกีย์ : 130 -

131)

ในเรื่อง "ในทองนา" มนัส จรรย์งค์ ได้บันทึกพฤติกรรมของเฒ่าหนูไว้อย่างชัดเจนที่สุด ดังตัวอย่างเช่น

"อ้อ หมอนากนั้นมันเก่ง รู้อรรถศาสตร์เหมือนฤาษี" ตาหนูบอก "กูมีรูปปั้นฤาษีอยู่องค์หนึ่งทาสีสวย กูไปซื้อมาจากงานสงกรานต์ที่ในเมือง แล้วลืมหีสตางคเขา หมอนากเห็นชอบใจใหญ่ กูเลยทวงเสีย 10 บาท สะ ซ่า ๆ - หวานคอกูไปเลย ใครในบ้านแก หมอนากให้กราบฤาษีองค์นั้นเรื่อยมา กูดู ๆ ก็อดส่งสารไม่ได้ กลางคืนออกเดินท่อม ๆ ไปตามป่าช้า กูส่งสารเลขบอกชายให้ขาดหนึ่ง อ๊ะ หมอนากเพื่อนดีใจจนเนื้อเต้น กูอธิบายสรรพคุณเสียแจ่วไปเลย ว่าน้ำมันนี้จะคงแต่คงปู่กูอยู่เรื่องไปคนเอามาจากทางผีแท้ ๆ กูกลัวบาปหนาจะขายเสีย แกเลขดีใจใหญ่ ถึงกะยกมือกราบไหว้กู กูเลยล่อเสีย 40 บาท ต้องไปปลดสร้อยข้อมือเมียไปขายเอาเงินมาให้กู"

"แควนน้ำนั้นอะไรลุงหนู ?" เจาตวงถาม

"น้ำนั้นมะพร้าว - แควมึงอย่าพูดไปนะ" ตาหนูบอก "กูผสมหลายอย่างด้วยกัน - มึงอย่าพูดไปไม่ได้เหิวนะอายตวง อายกลุ่ม อายหุุด ของจริงยังอยู่ที่กู"

.....

แกรีบแต่งตัวแต่เช้าพาพรรคพวกของแกไปยังบ้านหมอนาก จากกลุ่มเจาตวง และเจาหุุด แกเดินขึ้นไปอย่างกันเอง แต่หมอนากโกรธแค้นมากเต็มไปด้วยความเดือดดาล เมื่อเห็นหน้าแก

"ชนมาทำไมอายคนกด" หมอนากทวาด

"คนกดยังใจฉันทถาม" ตาหนูยื่นหน้าเข้าไป

"โก่งกูดานาน ๆ ไปหลายหนหลายครั้งแล้ว ขอขิมทีละเล็กละน้อยกันบ้างครั้งไม่วาน กูก็ไม่ว่า ถือเสียว่าให้ทานกิน ขโมยพระกูไปก็หลายองค์ ไซ้ไปเก็บเครื่องยาไปดองเอาตนตำแยอะไรมาก็ไม่รู้ คนอย่างมึง ไตรจบด้วยก็เหี้ยเขากระเป๋"

"อย่า อย่า หุุดนะ อายหมอลอกลง เดี่ยวฉิบหาย"

"มึงลงจากเรือนกู" หมอนากทวาด "มึงอายคนโก่งปลิ้นปล้อนมาเกี้ยวเมียกูให้เจกอื่น กูก็เลยให้เมียกูขอรอยมึง นี่แน่แหวนกับเงินของอายอื่นยังอยู่ที่นี้ นี่มึงคิดจะตมนายจอนอีก หว่ากูจะทำลามกกับเมียของเขา มึงดูหน้า กูรักษายาแล้วไซ้หรือไม่ไซ้"

"อายเสือกอวยโว้ย" เป้าหนูบอก "เราเสียที่เขาเสียแล้ว"

พอแกลงมาข้างล่าง กระโดดหางออกไปนอกครัว แล้วเตนกา

"มาอายนาก มึงกลาคีลงมา" แกดบมือทาทายตั้งลิ้น "ถ้ามึงจริงมึงลงมาข้างล่าง กูแล้วข้างบนนี้เป็นเรือนของเอง อายหมอเจ้าเล่ห์มึงมาเดี๋ยวนีโมงนี้ กูเอาบานมึงไปชนปีโหดตัวตายอยู่ในไฟเหมือนหมาถูกตรอก"

หมอนากกระโดดหางลงมาจากบนเรือน พร้อมควยปืนแกบสั้นลูกซองชนิด

ทำเอง

"มาอายหนู มึงกับกูยึงกันซึ่ ๆ หนา" หมอนากคำราม
 เฒ่าหนูหยุดชะงักไปชั่วครู่ ความแค้นกลาหายไปเหมือนปลิดทิ้ง ชักเดิน
 เร่ออกไปพร้อมสุนัข เฒ่าหนูหมดคำพูดรองออกมาแต่ว่า
 "กูอายหนูเสียเก่าละ เรื่องพรรคนี้อเสียแล้ว แต่เมื่อเสียแก่ละก็ลั่นขึ้นมาบ้าง
 มึงคอยระวังตัวไว้ให้ดี มึงระวังให้ดี ลูกเล็กเด็กแดงกูจะไม่ให้เหลือ"
 "เออ มึงมาปลนกู" หมอนากรอง
 "มึงไม่ตองทำ กูมาแน"

จากปากทางเล็ก ตำรวจสองคนกับปลัดอำเภอสั่งมาตรวจท้องที่ เดิน
 ส่วนออกมา ทำให้ตาหนูเกือบล้มหงาย แหกหันกลับแจวอวเข้าไปในราน
 เจอนั้น...

(ในท้องนา : ไฟไหม้น้ำ : 186 - 210)

2.1.2 วิธีแนะนำตัวละครแบบเล่าเรื่อง กลวิธีในการแนะนำ

ตัวละครแบบนี้ นักประพันธ์เป็นผู้แนะนำตัวละครของตนออกมาตรง ๆ ว่าเป็นใคร
 มีประวัติความมาอย่างไร รวมทั้งการแนะนำว่าตัวละครนั้นมีความคิดเห็นต่อสิ่งแวดล้อม
 เหตุการณ์ และผู้อื่นอย่างไรบ้าง กลวิธีนี้ทำได้ง่าย แต่สร้างความประทับใจได้น้อย
 กว่าทำให้ผู้อ่านรู้จัก จากการกระทำของตัวละครเอง เพราะผู้อ่านเกือบจะไม่มี
 ส่วนร่วมในการวิเคราะห์หรือประเมินค่าตัวละครด้วยตนเองเลย นับเป็นวิธีการที่
 มนัส จรรยงค์ ใช้ในเรื่องสั้นของเขาไม่มากนัก และโดยทั่วไปมักเป็นการแนะนำ
 แบบเล่าเรื่องโดยตรงเพียงบางส่วน เช่น บอกลักษณะรูปร่างหน้าตา หรือหันเพื่อน ๆ
 อย่างกว้าง ๆ เท่านั้น ส่วนลักษณะนิสัยที่ลึกซึ้ง นิยมให้ผู้อ่านพิจารณาเองจากบท
 สนทนาหรือพฤติกรรมของตัวละครมากกว่า ฉะนั้นในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ จึง
 มีหลายเรื่องที่ใช้กลวิธีแนะนำตัวละครหลายอย่างปะปนกันไปในเรื่องเดียวกัน

สำหรับกลวิธีการแนะนำตัวละครแบบเล่าเรื่อง สังเกตได้จาก
 ตัวอย่างบางตอนดังนี้

ถึงอย่างไรเขาก็เป็นคนไทยที่สตัยซื่อ เขาเป็นชาวเกาะที่แข็งแรงหากท้อง
 ทะเลยังมีอยู่ เขายังมีเรือใบ 8 วาอยู่ หรือแม้ว่ามันจะจมนำไปเสีย หากเขา

ยังทำหน้าที่ไต่กองของเขาได้ ไม่ว่าจะเป็น "อีควน" ของเขา หรือแม่จะเป็นเรือของคนอื่นซึ่งจ้างเขาไป ในชาตินี้เขาก็คะอยู่ของเขาได้โดยปกติสุขเสมอ และไม่ต้องเบียดเบียนใคร...

เขาเคยไต่คนเรือไปแล้วทุก ๆ เกาะทางคานทะเลตะวันออก ด้วยเรือใบแข็ง ๘ วา หรือ "อีควน" ของเขา ทั้งเกาะช้าง เกาะภูเก็ต เกาะหมาก เกาะไมซีย์ และเกาะอื่น ๆ โดยทั่วไป เขารูปร่างของทะเลแถบนั้นหมดทุกร่อง เขารู้จักลมทุกชนิด เขาดูดาวได้แม่นยำขณะแล่นเรือไปในความมืดของเวลารাত্রี ไม่มีอ่าวใดที่เขาไม่เคยผ่านเข้าไป ไม่ว่าอ่าวสลักเพชรที่เกาะช้าง หรืออ่าวสลัดที่เกาะภูเก็ต และบางครั้งเขาต้องหาญราย เรือของเขาเลยละล้าไปจนถึงเกาะกงของฝรั่งเศสก็เคยมี...

(มือเสือ : มือเสือ : 1 - 3)

อายโง่คนนี้เป็นคนรูปชั่วตัวดำ หมยาวหยิกหน้ากรอ ปากเบี้ยว นัยน์ตาลน แลดูเหมือนปีศาจและยักษ์ปักหลั่น หลังค่อมตัวโตง บั้นเอวเสียว จิตก็หราบ หูตึง เวลายิ้มเขาแล้วเหมือนคนที่กำลังจะหลอกคนด้วยกันเอง แต่มือกลองทัดของมนัสนิว เกษนิก ถึงแม่แต่ท่านผู้เฒ่าอันเป็นอาจารย์เองก็ยังออกปากชม...

(ท่อนแสนนางรำ : ขาเกาะ : 73 - 74)

หนองกระทุ่มเป็นบ้านป่าเมืองดอนอยู่แล้ว คนขยันและคนทำมาหากินเท่านั้นที่จะครองชีวิตอยู่ได้ แต่เขาเหมือนไม่ใช่คนชนิดนั้น แกก็ถือว่าเมืองไทยเป็นเมืองพุทธศาสนา พระยอมจะช่วยเหลือผู้ทุกข์อยู่เสมอ สร้างวัดไว้ให้ทุกตำบล เสียหากเขาปรนนิบัติพระ ตมน้ำรอน หรือว่าจัดสำรับคอยประเคน แกรู้สึกว่ายากลำบากเหลือเกินที่แกต้องมาตกระกำลำบากเช่นนั้น แต่แกไม่ยอมโทษตัวของแกเองหรอก ไม่ใช่ตัวแกเองเลยที่ได้ทำความผิด แกโทษเวรกรรมแท้ ๆ ที่มันทำให้แกยากจน ที่มันทำให้เมียของแกขับแกออกจากบ้านช่องโดยไม่อภัยไยดี แกก็เหี่ยวซัดเซไปตามเพื่อนฝูง นาน ๆ หนึ่งเขาเพื่อนฝูงเขาก็ซักจะเมื่อนายแกมากขึ้น เพราะแกเป็นคนประหลาด

ขี้ลืมลืมนิดี้ แก่ไปเยี่ยมและให้พรใครก็หลังขี้ลืมแท้ ๆ ของ ๆ เขามันหลงติด
มือมาด้วยทุกที มารูสึกว่าของ ๆ เขาติดมือแกมาไกลบ้านเสียแล้ว แล้วแก
จะเอาไปคืนเขาได้อย่างไร ? แกก็ต้องจับจ่ายใช้สอยมันไป...

(ตำราวจดง : เฉาโลกีย : 175)

๒.๒ การกำหนดลักษณะนิสัยของตัวละคร เนื่องจากมนัส จรรยงค์
นิยมแนะนำตัวละครในเรื่องสั้นของเขาด้วยการกระทำหรือพฤติกรรมของตัวละคร
เป็นส่วนใหญ่ ผู้อ่านจึงต้องคอยสังเกตจากส่วนประกอบต่าง ๆ เช่น การกระทำ
บทสนทนา การปฏิบัติต่อตัวละครอื่น ฯลฯ แล้วนำมาตัดสินใจเองว่าตัวละครนั้นเป็น
อย่างไร ลักษณะนิสัยของตัวละครในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ส่วนมากจึงเป็นแบบ
สลับซับซ้อน (Round or Complex character) และมักเป็นตัวละครที่มีบทบาทสูงที่
ตลอดเรื่องเกือบทั้งหมด ตัวละครของมนัส จรรยงค์ จึงดูเหมือนมีชีวิตจิตใจชวนให้
ผู้อ่านเห็นจริงใจได้อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะตัวละครในชุด "เฉา" แห่งทองนาซึ่ง
ประกอบไปด้วยเฉาเหมือน เฉาหนู เฉาโปลง ฯลฯ เป็นต้น ส่วนลักษณะนิสัยของ
ตัวละครที่ไม่สลับซับซ้อน (Flat or Simply depicted character) โดย
ผู้ประพันธ์จะแนะนำตัวละครของตนอย่างตรงไปตรงมาว่าเป็นใคร มีลักษณะนิสัยและ
ประวัติความเป็นมาอย่างไร ฯลฯ มีปรากฏอยู่น้อย แต่เป็นที่สังเกตว่าบรรดาตัวละคร
ในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ที่มีอยู่มากมายนั้น บางตัวมีลักษณะนิสัยไม่คงที่ตลอดเรื่อง
อยู่บ้างเหมือนกัน เช่น ในเรื่อง "ระหว่างวัดกับคุก" และ "สวัสดีความหลัง" มนัส
จรรยงค์ ผูกเรื่องไว้ในทำนองเดียวกัน โดยให้ตัวเอกซึ่งมีนิสัยโหดเหี้ยมดุร้ายหนโหด
ออกมาจากคุก เมื่อกลับไปถึงบ้าน ได้รู้ความจริงว่าภรรยาของตนมีสามีใหม่เสียแล้ว
และสามีใหม่นั้นได้สร้างเหตุอื่น ๆ ให้แค้นใจทบทวีอีกด้วย แต่เนื่องจากตัวละครได้
เคยผ่านความยากลำบากในคุกมาแล้ว ทำให้เขาใช้ขันติธรรมระงับความแค้นได้ในที่สุด
ซึ่งนับว่า มนัส จรรยงค์ สามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัยของตัวละครได้อย่างแนบเนียน
พอสมควร

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า มนัส จรรยงค์ เป็นผู้ที่มีกลวิธีการสร้างตัวละคร
ในเรื่องสั้นของเขาอย่างดียิ่ง เพราะนอกจากจะสามารถสร้างตัวละครระดับสามัญชน

ซึ่งมีอาชีพและพฤติกรรมที่น่าสนใจต่าง ๆ กันออกไปแล้ว ตัวละครทุกตัวของเขายังสมจริงเหมือนมีเลือดเนื้อ มีชีวิตจิตใจ และมีตัวตนจริง ๆ ทั้งสิ้น

3. การสร้างฉาก เนื่องจากเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชนบท เช่น เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับทะเลอย่างเรื่อง มือเสือ ทะเลวน สลัดเตรา ฯลฯ เป็นเรื่องเกี่ยวกับป่าเขาอย่างในเรื่อง จับตาย มือซิงผี ฯลฯ หรือเป็นเรื่องราวของชีวิตในร้าน รานเหล้ารานกาแฟในชนบทอย่างเรื่อง สัมมนาในทุ่งกว้าง มือทอง เกิดกลางนา หนังกับเขา สามชาย จ่านาคัน เกียรติศักดิ์-ในทองคำ ละครนอบบต แด่ฤดูร้อน ฯลฯ ฉากและบรรยากาศในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ จึงสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมไทยในชนบทออกมาเกือบทั้งหมด และจากการศึกษาชีวประวัติของมนัส จรรยงค์ พบว่า เขามีประสบการณ์ใกล้ชิดกับฉากและบรรยากาศที่ปรากฏในเรื่องสั้นเป็นอันมาก จึงทำให้การสร้างฉากและบรรยากาศสมจริง สอดคล้องกับเนื้อเรื่องได้เป็นอย่างดี

กลวิธีการสร้างฉากในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ส่วนใหญ่จะใช้การบรรยายหรือพรรณนาฉากปูพื้นไว้ในตอนต้นเรื่อง และอาจให้รายละเอียดเกี่ยวกับเวลา สถานที่เพิ่มเติมกระจัดกระจายทั่วไปในภายหลัง นอกจากเรื่องสั้นชนิดสร้างบรรยากาศเท่านั้น ที่มนัส จรรยงค์ เพ่งเล็งการสร้างฉากและบรรยากาศให้เด่นชัดไปตลอดเรื่อง ส่วนกลวิธีการเสนอฉากและบรรยากาศต่อผู้อ่านนั้น มนัส จรรยงค์ นิยมใช้อย่างเห็นได้ชัดอยู่ 2 วิธีดังนี้

3.1 ผู้แต่งบรรยายฉากด้วยทัศนะของผู้แต่งเอง การเสนอฉากและบรรยากาศแบบนี้ มนัส จรรยงค์ เลือกใช้ไว้มากที่สุด ในหลายเรื่องเป็นการบรรยายฉากและบรรยากาศเพื่อบอกสถานที่ บอกเวลา หรือแนะนำตัวละครนำเข้าสู่เนื้อเรื่องโดยตรง ดังตัวอย่างเช่น

ฤดูร้อนมาถึงแล้ว กอหอยของผู้เดินทางแห่งฉากเป็นเหมือนฝุ่นสีเหลืองอ่อนตามถนนรถยนต์ที่ตัดจากเมืองหนึ่งไปยังอีกเมืองหนึ่ง แยกแขนงเล็ก ๆ ออกไปเป็นทางเดินที่เต็มไปด้วยรอยตีนไก่ที่ย่ำไว้เป็นเทือก และทางเกวียนที่เป็นหลุมเป็นแอ่งมาแต่ดึกดำบรรพ์ เพราะล้อเกวียนอันหนาเทอะทะ ยามเมื่อลมจาก

ภูเขาหรือลมตะวันตกพัดผ่านท้องทุ่ง เหล่าฝูงคลีจะพากันปลิวตลบขึ้นไป
ละเอียดยเหมือนผางจันทน์ ด้ มั้จับที่ระยะถนนเดินทางชาวไปหมดเหมือนหม่นหมอก
แสงอาทิตย์ที่ส่องกราดลงมาอย่างดุคั่นแทบจะเฝ้าสรรพสิ่งทั้งหลายให้
ละลายลงไป รัศมีรุ่งเด่นหยอายเป็นสีต่าง ๆ ระยิบระยับ มันทำให้คนชรา
แทบจะเป็นลมล้มลงไปควายนัยนตาฉาย มองดูทุกสิ่งทุกอย่างมืดและเลื่อมไป
หมด แต่ถึงกระนั้นเหล่านักท่องเที่ยวก็ยังเดินทางกรำแสงแดดไปได้ แต่ทุก ๆ
คนนั่งเงิบงไม่มีใครพูดอะไรกันเลย นอกจากเสียงฝีเท้าจากพื้นรองเท้าที่
กระทบกับพื้นดินนาอันแข็งกร้าว นอกจากนั้นก็มีเสียงลมหายใจอันฟุ้งฟาดเหมือน
สูบลมจักรยานของตัวเอง

เขาพากันเข้ามาในตลาดเล็ก ๆ ของตำบลชั้นสองของจังหวัด มันเป็น
ตลาดที่เต็มไปด้วยความวุ่นวายแห่งแสงโรยรา สินค้าจับเกรอะกรังไปด้วย
ฝุ่นละออง ร้านขายเตี๋ยที่ไม่มีหมายเลข นอกจากไก่ต้มซีก ๆ แขนวต้องแต่งอยู่
เส้นกวยเตี๋ยแห้ง ๆ บนแผงวางสินค้า มีขายเส้นสีดำแห่งกรอบ มีไม้ขีดไฟและ
โหลแตก ๆ ใส่ขนมแห้ง ๆ นอกจากนั้นก็ไม่มีสินค้ามีราคาก้าวอะไรเลย
ร้านขายผ้ามีแต่ผ้าเก่า ๆ แขนวอยู่สองสามผืน นอกจากนั้นเป็นชั้นเปล่า ๆ
พวกชาวบ้านไม่ค่อยจะได้ใช้สอยต่างกันนัก นอกจากจะขายแก่คนเดินทางที่จะ
เดินผ่านไปมา ร้านขายกาแฟไม่มีเลยสักร้านเดียว เล่มโมเนตตั้งแต่สมัย
ก่อนสงครามหลายปียังวางอยู่บนชั้น...

(มื่อทอง : มื่อทอง : 2 - 4)

ในท้องทะเลเหล่านี้ มันเต็มไปด้วยสินในน้ำอันมหาศาลสำหรับเขา ทั้ง
ปูปลาหอยและเขียดเตี๋ยทองทะเลลงไปเล้าก้างมัน เต็มไปด้วยดอกหินสำราญ
และเห็ดทะเลซึ่งขึ้นอยู่เป็นพุ่มไสว ประคิบอยู่ด้วยตนกลีบงาทั้งขาวและดำ
บรรดาหอยต่าง ๆ หงาวว้าว มือเสือ นางลม นมสาว สังข์หนาม และหอย
คราง เปิดปากสีชมพูอ่อนของมันคอยรับอาหาร เมื่อเขาโอดและแหวกว่ายลง
ไปในพื้นน้ำ มันจะหุบปากสีชมพูของมันเสียด้วยความหวาดกลัว

หอยเม่นสีดำมันได้ไปมาอยู่ตามหินปะการังใกล้เกาะขนาดเล็กยาวของมัน
ยาวกว่าชนเม่นบนบก เป็นอาวุธที่ฉกรรจ์กว่าตัวเม่น หากว่ามันแหวกเข้ามา

ในหัวหนังของเราแม่แต่เล็กน้อย เราจะทำปวดแทบขาดใจ แต่ถึงกระนั้นมันก็ยังเป็นสิ่งประดับธรรมชาติแห่งพื้นน้ำทะเล ให้ส่วนสูง คงามอยู่ตลอดเวลา

(มือเสือ : มือเสือ : 2)

ในหลายเรื่อง มนัส จรรยงค์ บรรยายจากและบรรยายกาต่อไปพร้อม ๆ กับการดำเนินเรื่อง และการกระทำของตัวละครเลยทีเดียว ซึ่งนับเป็นกลวิธีการสร้างฉากที่แนบเนียนกลมกลืนไปกับเนื้อเรื่องอย่างสนิท และช่วยให้การดำเนินเรื่องเป็นไปอย่างกระชับรัดกุมด้วย ดังตัวอย่างเช่น

ไอหนูมน้อยผู้เบ๊วทุ่งขึ้นดูพระอาทิตย์สีแดงฉานซึ่งกำลังจะตกไหล่เขา
ส่งรัศมีสีประหลาดทั้งแดงม่วง ทองฟากน้ำเงินเข้มเป็นทิวากัน พวกเด็ก ๆ
ชี้โห่กันดูทองฟ้า ทำให้คนชราที่กำลังควั่นเชือกทองละจากเชือกเงยหน้าขึ้น
มองดู เสียงนกปรอดรองขานยามเรียกหาเวลากลางคืนที่กำลังจะมา กะเหว้า
ลายส่งเสียงร้องเอ็ดอึงอยู่บนต้นไม้ ทำให้พวกเด็ก ๆ เดินเข้าหาโตของตัว
แล้วไล่ตอนไถกลับบ้าน คนแก่วั้นเชือกแลหีบกระบอกกับมีดตอกรองเรียกว่า
ของตัวเหมือนกับว่ามันรู้ภาษาคน

(เงินแดง : เกิดกลางนา : 3)

3.2 ผู้แต่งบรรยายจากโดยผ่านสายตาหรือทัศนะของตัวละคร การ
เสนอจากและบรรยายกาแบบนี้ แม่มนัส จรรยงค์ จะเลือกใช้ไว้น้อยแต่สามารถ
ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมกับตัวละครได้ดี เช่น เรื่อง "ไกล่ลอสาน" มนัส จรรยงค์
สร้างบรรยากาศของความทอเท หมดหมองโรยราในความรู้สึกของนักประพันธ์ชราคนหนึ่ง
ใจแจ่มแจ้ง โดยเปรียบเทียบความหม่นหมองโรยราของอากาศในเช้าวันนั้นกับ
กุหลาบในกระถางที่กำลังร่วงหล่นมาที่ละกลีบสองกลีบ และกับความโรยราสีกร่อนใน
สังขารของมนุษย์ โดยใช้ถ้อยคำสั้น ๆ ง่าย ๆ ดังนี้

ชายชราทอดสายตาดูออกไปทางช่องลูกกรง มองดูความหม่นหมองโรยราของ
เช้าวันนั้น อากาศอบอุ่นไปด้วยเมฆฝนมีดกลุมกลุมเกรียวไปทั้งสี่แปดทิศ ไม่มี
ลม ไม่มีเสียงนกเสียงกาอะไรทั้งนั้น นอกจากเสียงไอลึก ๆ ของภรรยา และ

เสียงลูกร่องไห่ ภูทาบในกระถางกำลังหล่นลงมาที่ละกลีบสองกลีบ เหลือ
ติดดอกอยู่แต่เพียง 3 กลีบเท่านั้น มันเป็นความโรยราของทุกสิ่งทุกอย่าง
แม้ชีวิตและสังขารของมนุษย์เราที่จะต้องต่อสู้กับโลกที่จะต้องสักร่อนไปด้วย
กาลเวลาเช่นเดียวกัน

(ไกล่อาสาน : จบตาย : 1)

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่ามนัส จรรยงค์ จะเสนอฉากและบรรยากาศ
ด้วยกลวิธีใด ลักษณะเด่นที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนคือการให้รายละเอียดของฉาก
และบรรยากาศอย่างชัดเจน มีสีสัน และสมจริงสอดคล้องกับเนื้อเรื่องอย่างสนิท
ชวนให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตามได้อย่างดีเยี่ยม

4. การสร้างบทสนทนา ในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ บทสนทนาของ
ตัวละครในเรื่องนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากอย่างหนึ่ง เพราะนอกจากมนัส
จรรยงค์ จะไปบทสนทนาแทรกเพื่อไม่ให้เรื่องน่าเบื่อหน่ายแล้ว ยังนิยมนำบทสนทนา
มาใช้ประโยชน์ในการดำเนินเรื่อง และบอกลักษณะนิสัยของตัวละครแทนการบรรยาย
หรือการพรรณนาโดยตรงอีกด้วย และเป็นที่สังเกตว่ามนัส จรรยงค์ สามารถสร้าง
บทสนทนาของตัวละครได้อย่างสมจริง สอดคล้องกับลักษณะนิสัยและฐานะของตัวละคร
รวมทั้งมีกลวิธีที่จะสร้างบทสนทนาให้เกิดความขัดแย้งเร้าใจชวนผู้อ่านให้ติดตามได้
เป็นพิเศษ ซึ่งมีส่วนช่วยให้เรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ มีชีวิตชีวาที่น่าสนใจอยู่มาก
ดังจะขอยกตัวอย่างให้พิจารณาบางตอนดังนี้

4.1 บทสนทนาที่ช่วยดำเนินเรื่อง โดยมีลักษณะสมจริงเหมาะสมกับ
ระดับฐานะของตัวละคร และเต็มไปด้วยอารมณ์ขัน เช่น

ที่ลานวัดโพธิ์หนองหญ้า พวกเจ้าสนจุ่มกลุ่มเหมือนเหยี่ยว นัยน์ตาหิรจวน
หลับและหลังค่อมกำลังมีวี่สุมประชุมกันอยู่ เฒ่าฐานโกลนตนโพธิ์ ขางหนาเจ้า
สนนั้นมีเด็กคนหนึ่งยืนอยู่ต่อเจ้าแกะ เจ้าแกะกำลังร้องไห้เพราะเพิ่งถูกตบหน้า
หยก ๆ หัวฟาดลงไปกับดินด้วยแรงมือ

"มึงต้องให้การมาตามตรง" เจ้าสนให้การ "มันนอนด้วยกันหรือเปล่า
อีสาวยทองกับอายปลด..."

"นอนจะนอน..." เจ้าแกะบอก

"แล้วยังไงอีก มันเขาไปไต่ยังงี้"

"เขาไม่ไต่คันดานไว้ ฟัดคตเขาก็ค้อย ๆ ย่องเขาไปในเวลาที่ตาเบียวหลับ"

"แล้วยังไงอีก ?" เจ้าสนธิ์ "ทำไมเองถึงรู"

"ฉันรูก็เพราะว่าเขาเดินมาสะกดตีนฉัน เขา ฉันก็ค้อยดูอยู่ ฟัดคตเขา เป็ดมุงเขาไปจะ แลวกกอดฟ้ายทอง"

"แล้วยังไงอีกเองเล่าเร็ว" เจ้าสนธิ์

"แล้วเขากดคตหน้าฟ้ายทอง คตแขน คตหัวไหล่ คตท่อน้ำ แลวกคต หัวตัวไปเลย ฟ้ายทองเขากดคตบางเหมือนกัน แต่ว่านาน ๆ ถึงจะคตสักที แล้วเขากดคตกระซิบกระซาบกัน ฉันฟังไม่ได้ยินถนัดเลยม่อหลับไป ตื่นขึ้นมาอีกที เขาก้อออกจากห้องไปเสียแล้ว"

"เขาคดคตกันเท่านั้นหรือ" เจ้าสนธิ์ด้วยความโกรธจนตัวสั่นเทา

"จะ เขาคดคตแต่หน้า - ตีนไม่ได้คต..."

(ขวัญใจนางสิงห์ : สวัสดิ์ ฒ.ผู้เฒ่า :

220 - 221)

ยี่สุ่นแม่สาวกรุงเดินระหัดระทายมาตามทางเดิน เห็นป่าเขาแลวกหยุด ยืนงง ๆ เหมือนคนฝัน

"ทำไมไม่กลับมาละหลานเอ๋ย - ?" แกรื่องถาม

ยี่สุ่นสั่นหน้าซ่า ๆ อย่างอ่อนระโหยโรยแรง

"ไม่ไหวละป้า -" เจ้าครางออกมา "พี่ช้อยเขาให้ฉันมีผ้าเสียเรื่อย ถิ่น ๆ หนึ่งผืน 3 - 4 คน"

"หา -" ยายบางรองนัยน์ตาเหลืออก

"แล้วขวัญเรือนละ ?" ยายพวงถาม

"ก็เหมือนกันนะแหละ" ยี่สุ่นตอบ

"แล้วตัวนางช้อยเล่า ?" ตะโกนถาม

"พี่ช้อยก็เหมือนกัน คืบหนึ่ง ๆ ตัวมาถึง 4 - 5 คน มาอยู่สักพักแล้ว ก็ไป - นาน ๆ จึงจะมีตัวมานอนคางคินด้วยสักคืบหนึ่ง แล้วก็หายหน้าไป"

"แล้วเอ็งไม่ชวนเอาขวัญเรือนมาเสียวด้วย"

"เขามาไม่ได้ เขายังเจ็บอยู่ - หมอบอกว่าเขาเป็นโรคสำหรับบุรุษ แต่พี่ช้อยเชื่อว่าไม่ใช่ เพราะขวัญเรือนไม่ใช่บุรุษ เป็นสตรี"

(ผู้มาจากกรุง : จอมขวาน : 144 - 145)

4.2 บทสนทนาที่ช่วยแสดงลักษณะนิสัยของตัวละคร เช่น

เฒ่าโพล่งกลับเอนหลังลงอีก "นี่ถึงนา นายของเรา"

"ถูกละซี เมื่อครั้งกระโน้น" เฒ่าแก่นพยักหน้า "ฉิบหายหมด"

"ถ้าไม่ฉิบหายหมด จะมานอนเอกเขนกอยู่ที่นี่หรือละ ?" เฒ่าโพล่ง ออกฉิว ๆ "โน้นนาของปู่ เกินครึ่งวันไม่จบ พอตกมาถึงมือพ่อเดินเคียวเคียว พอตกมาถึงเรา..."

"โอ้ยแสนจะซ้ำใจ" เฒ่าแก่นยกมือห้าม "อย่าพูดถึงเลย พูดแล้วก็สะอื้นเปล่า ๆ"

แต่ทว่าเฒ่าโพล่งกลับลุกขึ้นนั่งอีกอย่างขมขื่น

"คือว่าอย่างนี้ อ้ายขานะพ่อแก่นนะ บาคิดดูว่า อ้ายเรานี้มันก็พอจะเห็นหนทางขึ้นมาบ้างละ คือว่าเจ้าลำภูณะเขาเจอกับข้า... เขาเลยว่าจะให้ไปช่วยไถนาให้เขา จะเล่าโดยเสี่ยว ๆ ก็ว่า เราสองคนนี้จะรับจ้างเขาไถนาจะดีหรือไม่ดี"

"ลำบาก" เฒ่าแก่นบอก "อ้ายเรื่องซีเกียจชี้ตร้านยกไว้ คนเราชี้เกียจทุกคน ที่นี้มันมีปัญหายุ่ว่าเขาจะจ้างเราไปไถนา ซึ่งนาผืนนี้หรือทุก ๆ ผืนมันเคยเป็นของเรามาก่อน ฉะนั้นยอมตายเสียดีกว่าจะไปรับจ้างเขาไถนาซึ่งเคยเป็นของเรามา แล้วอีที่นี้คนเดินทางที่ผ่านไปมาก็จะพากันขึ้นหน้าค่าเรา แน่! กูอ้ายสองคนนั้น ที่นาเหล่านั้นเดิมเคยเป็นของมันมาแล้วทั้งนั้นนะ เพราะความเลวของมันจึงได้ตกไปอยู่ในมือของคนอื่นหมด"

แล้วก็ต้องมารับจ้างเขาไถ สมน้ำหนัมนั้น แล้วเราจะเอาหน้าอันสวยงาม
ใหญ่โตของเราไปวางไว้หรืออ่อนที่ตรงไหน ?"

"จริง ๆ" เฉาโพล่งพยับหน้า "จริงอย่างนั้น เราจะต้องรักเกียรติของเรา
เรา เกียรติของวงศ์ตระกูลเป็นสิ่งสำคัญ ปู่ของฉันเคยเป็นกำนัน พ่อเป็น
ผู้ใหญ่บ้าน มาถึงฉันผู้เป็นลูกของพ่อก็ยังไม่เคยได้รับตราตั้งอะไรกันเลย แต่
ก็ไม่เสียใจอะไรนักหรอก ดู ๆ ไปก็เหมือนเจ้า หม่อมเจ้า แล้วเจ้าหม่อม
ราชวงศ์ แล้วเจ้ามาเป็นหม่อมหลวง แล้วเป็นคนธรรมดา"

"ถ้าพ่อโพล่งเพื่อไปรับจ้างเขาไถ ก็จะต้องรีบไปบอกถิ่นเขาเสีย ฉัน
นะเป็นไม้อ่อนรับประทุกันเด็ด ฉันจะอยู่ของฉันอย่างนี้ เป็นสุขและอิสระไม่ต้อง
อยู่ในบังคับใคร เมื่อยกนัง หิวกนอน เอ๊ย ง่วงกนอน"

"แล้วเวลาหิว ?" เฉาโพล่งถาม "ตอบฉันหน่อย"

"อ้าว ทำไมเล่นถามยั้ง" เฉาแก่นหัวเราะ "ก็ต้องคอยสมบัติลายแทง
หรือทรัพย์สินแผ่นดิน..."

(เกียรติศักดิ์ในทองคำ : หนี้รัก : 68 -

71)

4.3 บทสนทนาที่ช่วยในการดำเนินเรื่องและแสดงลักษณะนิสัยของ
ตัวละครผสมกลมกลืนกันไป โดยให้ตัวละครสนทนาขัดแย้งกันเพื่อเราใจให้ติดตาม
เช่น

"นั่น เกิดเป็นคนต้องดูอย่างพ่อระเบียบ อย่างนี้เรียกว่าเขาทำกิน
จริง ๆ" เฉาพลอยพึมพำ

"อ้อ, ใครได้ไปเป็นลูกเป็นเมียกนอนกิน -" เจ้าพ่อนเสริมขึ้น

"จะเอาระเบียบนี้หรือไปเป็นเมีย ?" เฉาไปถาม "อายชอนกิดดี"

"ไม่ใช่" เจ้าชอนรีบแก้ "ใครไปเป็นเมียเขาต่างหาก -"

"เออ ถ้ายังงั้นมันก็ไปเสียเรื่องหนึ่ง -" เฉาไปปลุกหน้า "อายหมอนี่
เรียกแม่ระเบียบเสียก็เห็นจะดี"

"เกามันบอกว่าเหมือนผู้หญิงมาตั้งแต่เด็กแล้ว" เฉาพลอยพูดด้วยเสียงดัง ๆ

อย่างที่ไม่กลัวพ่อระเบียบจะไต่ถาม เพราะถึงไต่ถามก็ไม่กลัว

"ตั้งแต่เด็กอายุ 16 มันท้าจะชุกชนหินเดี่ยวเกเร เปลา แต่พ่อระเบียบ กลับช่วยแม่หาบของไปส่งในตลาดอย่างไม่อายเลย เข็นก็ไปรับหามแม่กลับบ้าน เตี้ยก็ขายหมู เอ๊ะ ใจ เผลอ ๆ หน้อยเดียวเท่านั้น เกิดเป็นร้านชำขึ้นมา อ้าว เผลอไปอีกหน้อยแล้วกันร้านเบ่อเรอ..."

"ไม่เหมือนเอ็งนะพลอยนะ ภูเผลอหน้อยเดียว ำร้านสาโทเตียนไปเลย" เฒ่าไปกั๊ก

"แล้วเอ็งละ ?" เฒ่าพลอยชวนถามเอาบาง "ข้าจะอายุลูกสี่เหลียมมัน เอาไป แต่เอ็งน่าเสียดาย..."

"เสียดายยังไร ?" เฒ่าไปลยชวนถาม

"ก็เอ็งเอาไปพลาญเขารุกคลองเล็กนิตเดียว..."

(สัญญาพร : สินในเลือด : 6 - 7)

*จากการศึกษาวิธีการแต่งเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ดังได้กล่าวแล้ว ทำให้องเห็นลักษณะเด่นในการแต่งเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ได้อย่างชัดเจนว่า ในจำนวนเรื่องสั้น 270 เรื่องนั้น มนัส จรรยงค์ แต่งเรื่องสั้นชนิดสร้างตัวละครไว้มากที่สุด และทำได้ดีที่สุด โดยเฉพาะเรื่อง ข้าเกาะ และเรื่องชุด "เฒ่า" แห่งทองนา ซึ่งกล่าวถึงพฤติกรรมของเฒ่าเหมือน เฒ่าหนู เฒ่าโหล่ง ฯลฯ ในแง่มุมต่าง ๆ ไว้มากมายนั้น นับว่าเด่นเป็นพิเศษ ส่วนการแต่งเรื่องสั้นชนิดผูกเรื่องซึ่งมีจำนวนมาก ใกล้เคียงกันนั้น แม้เรื่องส่วนใหญ่จะมีคุณภาพสูง เช่นเรื่อง จับตาย ขาสั่ง มิวเสื่อ สลัดเตรา ทะเลวน ทอกลอย ฯลฯ แต่ก็มีหลายเรื่องที่ไม่น่าสนใจนัก เพราะปมปัญหาที่นำมาสร้างข้อขัดแย้งในเรื่องไม่เร้าใจเพียงพอ บางเรื่องก็กลืนลายปัญหาโดยอาศัยความบังเอิญมากเกินไป ทำให้เรื่องขาดความเข้มข้นไปอย่างน่าเสียดาย เช่นเรื่อง ซอผี นายด่าน เขารองเพลงใบคลั่ง แฉวนก ดอกจิวโรย สะพานข้ามแม่น้ำควาย คนขี้ลืม และเรื่องฝันหวานในฤดูร้อน เป็นต้น สำหรับเรื่องสั้นชนิดสร้างบรรยากาศ เช่นเรื่อง ซิงผี เปลาป่า ทะเลไฟ ฯลฯ และเรื่องสั้นชนิดให้แนวคิด เช่นเรื่อง คนจรจัด คนกลางถนน หนังสือเล่มหนึ่ง ฯลฯ แม้จะแต่งไว้น้อย แต่ก็มีคุณภาพดีใกล้เคียงกัน

สำหรับการสร้างโครงเรื่อง มนัส จรรย์ด นิยมเปิดเรื่องด้วยการบรรยาย จาก บรรยายตัวละคร หรือบรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นปมปัญหาหรือแนวคิดสำคัญ เพื่อนำเข้าสู่เรื่องอย่างรวดเร็วเป็นส่วนใหญ่ แล้วใช้ข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เช่น การใช้เล่ห์เหลี่ยมกลโกงหลอกลวงกัน การชิงรักหักสวาท การแกล้งกัน ฯลฯ และข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เช่น ความยากจน ความเชื่อต่าง ๆ ในสังคม ฯลฯ มาเป็นจุดเราใจในการดำเนินเรื่องเป็นส่วนใหญ่ โดยให้ผู้ประพันธ์ ทำตัวเป็นผู้รู้แจ้ง เห็นจริงในเหตุการณ์ หรือใช้ตัวละครที่ใกล้ชิดเหตุการณ์เล่าเรื่อง เกือบทั้งหมด แต่ในบางเรื่อง เช่น "คนจรจัด" มนัส จรรย์ด เสนอเรื่องราว โดยใช้กระแสจิตประหวัดซึ่งนับว่าก้าวหน้ากว่าเรื่องสั้นร่วมสมัยอยู่บ้างเหมือนกัน ส่วนการปิดเรื่องนั้น มนัส จรรย์ด นิยมปิดเรื่องแบบเสราไว้มากที่สุด ซึ่งส่วนมากทำให้ผู้อ่านเกิดความสะเทือนใจได้เป็นอย่างดี เช่น ในเรื่อง จับตาย ซาเกาะ ทะเลวน ชิงผี ยาสั่ง และแมงยังไม่กลับมา เป็นต้น และเป็นที่สังเกตว่าเรื่องสั้นของมนัส จรรย์ด ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวที่สะท้อนชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ ของชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวชนบทออกมาอย่างชัดเจน โดยนำไปผูกเรื่องเกี่ยวพันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมแต่ละยุคสมัยได้อย่างแนบเนียน เช่น ในเรื่อง สัมมนาในทุ่งกว้าง พิษุญกร อรทัยผ่องส่ง สบอนเชอร์ หินเอยในนา โทรภาน้ำมันกาส กฎหมาย 2 กิ่ง สามลอบบอล ฯลฯ และในหลายเรื่อง มนัส จรรย์ด ได้สร้างโครงเรื่องที่แปลกใหม่ น่าสนใจยิ่ง เช่น เรื่อง "คนเผือก" เป็นการเสนอความคิดเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปว่า เกิดขึ้นเพราะมีทหารจากกรุงศรีอยุธยาคุมฝรั่งมาสร้าง แล้วฝรั่งเสีย พรานบุญ ไปล่าสัตว์หลงไปพบเหตุการณ์เขา จึงถูกคุมตัวไปกรุงศรีอยุธยา เพื่อบอกเล่าการพบรอยพระพุทธรูปเป็นอย่างอื่น หรือในเรื่อง "อนุสาวรีย์ 2580" มนัส จรรย์ด ได้เขียนเห็นแบบสังคมเมืองไทย พ.ศ. 2500 ไว้อย่างโครงเรื่องที่แปลกใหม่มาก เป็นต้น

ส่วนการสร้างตัวละคร การสร้างฉาก และการสร้างบทสนทนานั้น มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับการสร้างโครงเรื่องเป็นอย่างดี มนัส จรรย์ด สามารถสร้างตัวละคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวละครในชนบท ให้มีพฤติกรรมและบทสนทนาที่สมจริง และเต็มไปด้วยอารมณ์ขัน จนผู้อ่านเกิดความรู้สึกนึกเห็นเหมือนกับได้อยู่ใกล้ชิดกับตัวละครเหล่านั้นตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มนัส จรรย์ด สามารถสร้างฉาก

และบรรยากาศของเรื่องให้มีสีสันและรายละเอียดที่ชัดเจนไ้มาก เรื่องส่วนใหญ่ของมนัส จรรยาต์ จึงมีกลวิธีการแต่งที่แนบเนียน สามารถนำเสนอเนื้อหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตามเนื่องจากมนัส จรรยาต์ แต่งเรื่องสั้นไว้เป็นจำนวนมากในบางเรื่องจึงมีเนื้อหาและกลวิธีการแต่งบางประการคล้ายคลึงกัน เช่น

ในเรื่อง "ชำเหมา" กับเรื่อง "ผู้ทำคุณ" มีโครงเรื่องใกล้เคียงกันมาก โดยในเรื่อง "ชำเหมา" พ่อเขามั่งกับแม่เข่าอ่อน มีลูกชายฝาแฝดคนหนึ่ง คนพี่ชื่อปรีดา คนน้องชื่อปราโมทย์ แต่เรียกกันว่าใหญ่กับเล็ก ทั้งสองคนเรียนไม่มากนักแล้วออกมาช่วยบิดาทำไร่ ต่อมาเล็กเบื่องานไร่จึงเข้าไปแสวงโชคในเมือง ใหญ่มีภรรยาชื่อรำภา และได้เลี้ยงสุนัขขี้เฒ่าไว้ตัวหนึ่งชื่อ ชำเหมา จน 4 - 5 ปีต่อมาเล็กกลับไปหาใหญ่ที่บ้านเดิม โดยแอบไปพบที่ไร่อย่างเงิบ ๆ เพราะได้รับบาดเจ็บ ใหญ่จึงออกไปซื้อยาและอาหารให้ แต่เล็กกลับแอบไปหารำภา โดยสวมรอยเป็นใหญ่ เพราะหน้าเหมือนกัน และพยายามจะลวนลามรำภา จึงถูกเจ้าชำเหมาสุนัขที่ซื่อสัตย์ซึ่งรู้ว่าเล็กไม่ใช่ นายของตนกัดจนตาย ส่วนเรื่อง "ผู้ทำคุณ" เล็ก กับใหญ่ เป็นพี่น้องฝาแฝดเช่นเดียวกัน เล็กไม่ชอบการเรียน คบเพื่อนเกเร เมื่อไปชอบสายหยุด ลูกสาวกำนันเธอจึงไม่รักด้วย บิดาก็ไม่ยอมไปขอสายหยุดให้ เล็กจึงหนีออกไปจากบ้าน ส่วนใหญ่เรียนจนจบกฎหมายและได้แต่งงานกับสายหยุด ต่อมาเล็กแอบเข้าไปสวมรอยกอดจูบลวนลามสายหยุด ในขณะที่ใหญ่ไปกรุงเทพฯ เจาดิกก็ สุนัขที่ซื่อสัตย์ของใหญ่รู้ว่าเล็กไม่ใช่ นายของตน จึงกัดเล็กจนตาย

เรื่อง "คำสารภาพของชายชั่ว" กับ "บ้านเล็ก - ลูกน้อย" มีโครงเรื่องสำคัญตอนท้ายเหมือนกัน คือในเรื่อง "คำสารภาพของชายชั่ว" เจตไปเที่ยวที่หายท่าข้างดินแดนของพวกลาวโซ่ง และได้สารภีเป็นภรรยา เจตจึงพาสารภีไปอยู่กรุงเทพฯ ด้วย ต่อมาเมื่อยากจนลง เจตไปทำเหมืองแร่ที่บักซ์ไตกับเพื่อน แต่อีก 6 เดือนต่อมาเจตก็กลับกรุงเทพฯ เพราะขาดทุนหมดตัว เจตเริ่มมีอารมณ์ร้ายทุบตีเมียเช่นเอาเงินจากสารภีแล้วออกจากบ้านไปเสมอ เมื่อกลับมาบ้านอีกครั้งหนึ่งกลับเป็นคนอ่อนหวานเอาใจภรรยาอย่างดี แต่ในวันรุ่งขึ้นก็จะมีอารมณ์ร้ายอีก สารภีจึงแอบตามเจตออก

จากบ้านไปเจียบ ๆ และไ้รู้ว่าเจตติณีน จึงให้ไปรักษาตัว ส่วนเรื่อง "บ้านเล็ก - ลูกน้อย" บรรเจิดแต่งงานกับวารุณี และมีลูกสาวคนหนึ่ง บรรเจิดซึ่งเป็นเสมียนต้องการรายได้เพิ่มขึ้น จึงไปทำงานเหมืองแร่กับเพื่อนที่ปักขัไก แต่ไปได้ 1 ปี 6 เดือน บรรเจิดก็กลับ เพราะงานเหมืองแร่ล้มเหลว และตั้งแต่นั้นมาบรรเจิดเริ่มมีอาการร้ายกับวารุณี ขอเงินออกไปนอกบ้านทุกวัน เมื่อกลับบ้านก็กลายเป็นคนอ่อนหวาน วารุณีแอบตามไปดูจึงไ้รู้ว่าบรรเจิดติดฝิ่น จึงพาบรรเจิดไปรักษาในโรงพยาบาล

ในเรื่อง "ระหว่างวัดกับคุก" "สวัสดีความหลัง" และเรื่อง "ผู้กลับมา" ก็มีโครงเรื่องสำคัญในทำนองเดียวกัน โดยให้ตัวละครสำคัญหันโทษออกมาจากคุก เมื่อกลับไปถึงบ้านจึงไ้รู้ความจริงว่า ภรรยาของตนมีสามีใหม่เสียแล้ว และสามีใหม่นั้นสร้างความแค้นเคืองอื่น ๆ ให้แก่ตัวละครสำคัญไว้อีกมาก ในเรื่อง "สวัสดีความหลัง" ตัวละครใช้ชั้นตรรกะมอดกลืนความแค้นไว้ได้ ส่วนเรื่อง "ระหว่างวัดกับคุก" ตัวละครไปบวช และแม้จะไ้รับการคุกเขี่ยดทรมานอย่างไร ก็อดกลืนไ้สำเร็จ แต่ในเรื่อง "ผู้กลับมา" ตัวละครยังตัดสินใจไม่ได้ว่าจะไปแก้แค้นหรือไม่ และผู้แต่งได้ปล่อยทิ้งท้ายไว้เพียงเท่านั้น

ในเรื่องสั้นบางเรื่องของมนัส จรรยงค์ ไ้มีการสร้างลักษณะของตัวละครจาก และบทสนทนาซ้ำซ้อนหรือคล้ายคลึงกันอยู่บ้าง แต่เนื่องจากเรื่องสั้นเหล่านั้นแต่งในโอกาสต่าง ๆ กัน และอาจถือว่าเป็นทำนองแต่งเฉพาะตัวของมนัส จรรยงค์ ไ้ จึงไม่น่าจะถือเป็นข้อบกพร่องแต่อย่างใด ดังตัวอย่างการสร้างฉากและบรรยากาศที่ใกล้เคียงกันในบางเรื่องดังนี้

มองลอดหน้าต่างออกไปในความมืด ก็เห็นแต่หิ้งห้อยและหมอนกระสือ
จึงหรีดและบีบแกวร องระงมหรีดหรืออยู่ตามกันนา

(คุณพ่อ : ปาติทรหด : 118)

ท่ามกลางแสงสลัวของดวงดาวอันส่งแสงระยิบระยับตามพื้นดิน เต็มไปด้วย
หิ้งห้อยและหมอนกระสือ จึงหรีดซบปีกผสมแข่งบีบแกวและเชือกเหลือง

(ศาลเตี้ย : ผู้ทรยศ : 42)

ความมืดปกคลุมไปทั่วท้องนา เสียงจิ้งหรีดจกจกและเรไรตลอดจนเห่าปี่แก้ว
รอรระงมมานาน

(สองอาจารย์ : สินในเลือด : 44)

เป็นเวลาตึก - เจ็บสัจด์ และเต็มไปด้วยความวังเวง นกภูกร้องเสียง
เยือกเย็นอยู่บนต้นไม้ หิ่งห้อยส่งแสงอยู่แววมวาม จิ้งหรีดขยับปีกประสานเสียง
กับปี่แก้วเสียงเจื้อยแจ้วจับใจ

(ครูแก : ชิงผี : 36)

เสียงจกจกเรไร จิ้งหรีด และคางคกร้องกันแข่งแซ่ นาน ๆ ก็มีเสียงกบ
เสียงเขียด หรือว่าเสียงเห่าปี่แก้ว ดังประสานขึ้นมา

(ทุกเสด็จ : หนีนรก : 57)

ถึงเสียงขลุ่ยจะลอยลมแทบโหยสีกเท่าใด แต่เสียงจิ้งหรีดที่ขยับปีกทั้งทองคำ
ทองแดงประสานกับเสียงเห่าปี่แก้วที่กำลังเป่าอยู่หรือ ๆ ในทุ่งนาก็ยังจ
ลุดออกมาจนได้

(เกิดกลางนา : เกิดกลางนา : 111)

นอกจากนี้เป็นที่สังเกตได้อย่างชัดเจนว่า ในเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์
จำนวนมากเป็นเรื่องราวของตัวละครตัวเดิมซ้ำ ๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องสั้น
ชุด "เฒ่า" แห่งท้องนา ซึ่งประกอบด้วยเฒ่าหนู เฒ่าเหวื่อน เฒ่าโพล่ง เฒ่าไป๋ ฯลฯ
มีปรากฏพฤติกรรมในแง่บุคลิกต่าง ๆ อยู่ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง เช่นในเรื่อง ทุกเสด็จ
เกียรติศักดิ์ในท้องนา เฒ่าหนู ดำรงคง กฎหมาย 2 กง โทรภาพน้ำมันก๊าส
สัมมนาในทุ่งกว้าง เจ้าพระคุณ พิทยกร ในท้องนา แฉโผย ฯลฯ และในแต่ละเรื่องนั้น
ล้วนแสดงให้เห็นลักษณะนิสัยของ "เฒ่า" เหล่านั้นว่าเต็มไปด้วยเล่ห์เหลี่ยมกลโกง
เกียจคร้าน และเต็มไปด้วยอารมณ์ขันสอกลองกันอย่างยิ่ง ทำให้การสร้างลักษณะตัวละคร
ของมนัส จรรย์งค์ เกินขีดมาก

2. การใช้คำและสำนวนโวหาร

2.1 การใช้คำ การใช้คำเป็นรากฐานสำคัญยิ่งในการใช้ภาษาทั้งการพูด การอ่านและการเขียน ดังที่ พรทิพย์ ภัทธนาวิก ได้กล่าวไว้ว่า

คำ คือเสียงที่เป็นเครื่องหมายและแสดงออกมาเป็นความหมายต่าง ๆ แต่ขอบเขตของความหมายนั้นไม่คงที่ตายตัว อาจกว้าง แคบ หรือเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา นอกจากนี้คำยังเป็นเครื่องมือใช้ติดต่อทำความเข้าใจกัน เป็นเครื่องมือของการจำ การคิด การสังเกต การพิจารณา การแสดงความคิดเห็น และการแสดงความรู้สึก ผู้ที่รู้คำมาก ย่อมมีความสามารถที่จะแสดงความคิดเห็นได้กว้างขวางและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ลึกซึ้งกว่าผู้ที่รู้จักคำน้อย... การใช้คำเป็นเรื่องสำคัญมากเรื่องหนึ่ง เพราะอาจทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านมีความรู้สึกใดต่าง ๆ กัน เช่น อาจจะทำให้รู้สึกเฉย ๆ ก็ได้ รักก็ได้ โกรธก็ได้ ผู้ใช้ภาษาทุกคนจึงควรระลึกลักษณะของคำ คำทุกคำมีความสำคัญและมีค่า การรู้จักเลือกใช้อย่างระมัดระวัง ก็จะทำให้คำพูดหรือข้อเขียนมีค่า แต่ถ้าไม่รู้จักเลือกใช้ ก็จะได้ผลตรงกันข้าม¹

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ได้พบว่า มนัส จรรยงค์ เลือกใช้คำไว้ในเรื่องสั้นของเขาหลายลักษณะ ซึ่งอาจจำแนกออกได้ดังนี้

2.1.1 คำที่แสดงภาพ คือคำที่ให้ความหมายและความเข้าใจในทางรูปร่าง ซึ่งมนัส จรรยงค์ นิยมใช้เสมอในการพรรณาสัตว์ต่าง ๆ ทำให้ผู้อ่านแลเห็นรูปร่างลักษณะของสิ่งที่พรรณานั้นได้อย่างรวดเร็วและชัดเจน เช่น

สารรูปของเจ้ามันเฝ้าแหง โกรนเกรน เหมือนไม้ตายคน

(ต่างขาว : คนกรุง : 96)

¹พรทิพย์ ภัทธนาวิก "การใช้คำ" ใน การใช้ภาษา หน้า 4

อานและเหมือนแม่หมู

(อุอามาต : ยาสั่ง : 92)

เขามองดูไก่ตอนออกอัน สะพรุ้งไปด้วยเนื้ออันขาวผ่อง หน้างันเหลืองเหมือน
สีทอง นำน้มน้เย็นและหยากลงมา

(ทะเลกลับ : ทะเลกลับ : 25)

ว้าวแกสองตัวพอมเสียจนโก่งโก

(ประสาคนยาก : ผู้ทรยศ : 164)

เนื้อตัวอายเช่นเหล็กเหลวและทะ เหมือนเนื้อวัวที่หันเป็นชิ้นขวางไปกิดผ่า

(คนไม่มีโบสถ์ : สวัสดิ์ ฒ.ผู้เฒ่า : 324)

ใบหนาของคนเหล่านนกระระกรงอยู่ด้วยเครื่องแต่งหน้านาเปอะ คิ้วยัง
ดำจัด ปากยังแดงแซ่คไม่ยอมจืดจาง

(พรากผู้เขาว : ยาสั่ง : 51)

สาวรุ่นครูณี แดกเนื้อสาวจนแกมต่งแทบจะปริ

(ในทองน้ำ : เลือดลูกทุ่ง : 26)

2.1.2 คำที่แสดงอาการ คือคำที่ให้ความหมายและความเข้าใจในทาง
แสดงอาการเคลื่อนไหว ซึ่งทำผู้อ่านนึกเห็นความเคลื่อนไหวของสิ่งนั้น ๆ เหมือนอยู่
ตรงหน้า สามารถชักจูงและเร้าอารมณ์ผู้อ่านให้มีความรู้สึกคล้อยตามได้อย่างดี ดังที่
มนัส จรรย์งค์ เลือกลงในโวหารเพื่พรรณนาอยู่เสมอ เช่น

เสื้อผ่นระเบิดขึ้นออกไปเสียแล้ว ร่างของเจ้าหนูนจึงหิงงลงไป เหมือน
ใบไม้ร่วง

(ชาติทรหด : ชาติทรหด : 24)

เดินออกไปเปิดประตูเพื่มสำนักงานออก ปล่อยให้อากาศบริสุทธิ์และแสงสว่าง
ส่องพบพบเข้ามา

(อุกรณ์ : ยาสั่ง : 336)

เขาเง้อเท้าอันคุปัดเข้าไ้โดยแรง โน่น! แ่งน้อกระเด็นไปติด
ฝาคังโครม... นัยน์ตาอันเชื่อมและถอนข้างเหลืองได้เบิกโพลงต่างชั้น ม่าน
นัยน์ตาขยายออก จนหน้าผากย่นกึ่งสูงขึ้นไป เขารับลวงเขาไปภายในปลอก
หมอนอย่างผลิผลาม

(อวสานแห่งเกล็ดทิพย์ : ชายเพื่อย : 267)

ปลาเล็ก ๆ หงษ์ใหญ่ ๆ จะแลบอยู่ตามคลื่นเหมือนแผ่นเงินหรือละลอกลูก
เล็ก ๆ จะกำลังเอนหอยอยู่ตามชายหาด

(มือเสือ : มือเสือ : 3)

อายเด็กหน้าดำไปด้วยแสงแดดกว้างปรอลงไปจากเรือนเหมือนนกบิน

(สงงอาจารย์ : สินโนเลือด : 29)

2.1.3 คำที่มีเสียงฮักทำให้เกิดความรู้สึก คำประเภทนี้อาจเป็น
เสียงที่เกิดจากอารมณ์ หรือคำที่เลียนเสียงธรรมชาติ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกนึกคิด
ได้ ช่างมนต์ จรรยงค์ นิยมใช้อยู่มากเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างเช่น

เสียงที่แปรแปรเหมือนช้างร้อง

(บอกคุณพ่อด้วยว่าเขาไปงานที่ช่องกง :

ยาสั่ง : 223)

หมัดแรกของเขากรอขึ้นที่กระโถงกลาง

(ชกเดี่ยว : ชาติทรหด : 36)

ภายในปลอกหมอนมีเสียงดังกรุกกริกผิ่ดสังเกตุ

(อวสานแห่งเกล็ดทิพย์ : ชายเพื่อย : 267)

เขาชกกรวมเข้าที่โหนกแก้ม

(ชาติทรหด : ชาติทรหด : 4)

ประสาทของคนดูกำลัง เขม็งเกลียว เหมือนเกลียวเชือก หัวใจก็เต้นระเบ็ง
คอยเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น

(สวัสดีความหลัง : จับตาย : 331)

เสียง จ๊อวอ - จ๊อวอ ของสุนัขจิ้งจอกนอนเห่ากันแข่งแซ่

(กาเม : ยาสั่ง : 145)

เสียง หวีดหวิว เอ็งเอ็ง กระตุวของพวกสาว ๆ ที่กำลังกระทุ่มน้ำเป็นฟองฟอย

(หลายทองคำ : เกิดกลางนา : 57)

2.1.4 คำภาษาต่างประเทศ คำภาษาต่างประเทศในที่นี้หมายถึง
คำในภาษาอื่นที่ไม่คุ้นเคยกันในภาษาไทย เช่น การใช้คำภาษาอังกฤษปนกับคำไทย
ซึ่งมักถือกันว่าไม่สมควร แต่เนื่องจากเรื่องสั้นเป็นวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดี
ที่มุ่งแสดงวิถีชีวิตของคนในสังคมให้สมจริง มนัส จรรยงค์ จึงนำคำภาษาอังกฤษ
บางคำมาใช้ปะปนในเรื่องสั้นของเขาบ้างบางเรื่อง โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับ
เนื้อเรื่อง และบุคลิกลักษณะตัวละครเป็นสำคัญ ซึ่งนอกจากจะสะท้อนให้เห็นลักษณะ
สังคมไทยส่วนหนึ่งที่นิยมการใช้คำภาษาอังกฤษมาปะปนในภาษาไทยแล้ว ยังแสดง
ให้เห็นว่า มนัส จรรยงค์ ตั้งใจที่จะเขียนเรื่องสั้นสำหรับผู้อ่านที่มีการศึกษาดีพอ
สมควรด้วย

อย่างไรก็ตาม เป็นที่สังเกตว่าการใช้คำภาษาอังกฤษมาปนกับคำไทย
ของมนัส จรรยงค์ นั้น จะเลือกใช้เฉพาะคำที่คนไทยส่วนใหญ่รู้จักคุ้นเคย และใช้
กันอยู่อย่างแพร่หลายแล้ว จึงไม่เป็นอุปสรรคในการสื่อความหมายไปยังผู้อ่านมากนัก
แม้ว่าในบางครั้ง มนัส จรรยงค์ จะใช้คำในภาษาอังกฤษโดยตรงเลยก็ตาม ดัง
ตัวอย่างเช่น

เขาคบผู้หญิงมาเจ็ดวันแล้ว เพื่อจะ เซฟ สดางค์

(คนขลิบ : ชิง : 66)

เราอาจท้าวายเค ซีรี เทอรน แชนซ็อก

(ยกเตี๋ยว : ชาติทรหด : 31)

กินเสร็จแล้วก็ไปยืนจิ้มฟันอยู่ตามหน้า เรสเคอรรอง

(ออร์ลินี : ซิงฟี : 165)

ผมแพร์คิตมาแล้วครับ

(ออร์ลินี : ซิงฟี : 175)

นายเทพหรือเก่าแก่เทพเป็น "แลนลอร์ด" ชนิดใจนักเลง

(ปู่ทะเล : ยาสั่ง : 318)

เขาแะร้านเหล้าที่หัวเลี้ยวสองก้ง แล้วจะได้ออกหาปล็อตที่จะเขียนต่อไป

เขาควรจะต้องไปหลาย ๆ แห่ง หาแฟคตี ๆ เตรียมไว้

(บทรักใหม่ ๆ : ยาสั่ง : 188 - 189)

ตัวเองตอบไม่ได้ มันต้องเทศกัณดู

(ผู้พูดกับตัวเอง : เพาโลกีย : 317)

ข้าพเจ้าไม่อาจโกหกตัวเองต่อไปได้ว่า เจ้า Broken hearted ที่ใคร ๆ

ได้ประสมมาแล้วมันมีอิทธิพลจะทำให้จิตใจของข้าพเจ้าตกอยู่ในภาวะเดียวกับ

เขา ๆ เหล่ามัน

(ร่วมแคว : สินโนเลือด : 119)

เป็นหญิงคนแรก - และคนเดียวเท่านั้นที่เข้าถึง Feeling ของข้าพเจ้า

(ร่วมแคว : สินโนเลือด : 120)

เพญพรรณอาจจะกล่าพูดไ้เต็มปากว่า เธอมีความรู้สึกต่อวิรุพอย่าง

lafatution ที่เดียว

(บ้านเพื่อนเรือนหัว : ทะเลวน : 101)

2.1.5 คำสะแลง คำประเภนี้เป็นคำที่ใช้คิดไปจากความหมายปกติ และมักเป็นที่รับรู้กันเฉพาะคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น คำสะแลงจะเปลี่ยนไปเรื่อย ตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม เมื่อเกิดขึ้นแล้วและใช้กันอยู่ระยะหนึ่งก็อาจหายไป

จากนั้นก็จะมีคำสะแลงใหม่ ๆ เกิดขึ้นมาอีก ดังนั้นจึงไม่สมควรที่จะนำไปใช้ในภาษา
 เรียงความ แต่ มนัส จรรยงค์ ได้นำมาใช้ในการแต่งเรื่องสั้นของเขาหลายเรื่อง
 ซึ่งนอกจากจะสามารถสื่อความหมายได้รวดเร็วชัดเจน สมจริงและน่าสนใจแล้วยัง
 สะท้อนให้เห็นการใช้ภาษาในสังคมไทยแต่ละยุคสมัยอีกด้วย เช่น

"หลวงพ่อบ้านไม่ให้ไ้เข้าไปหาอ้าวในวัด"

"ไ้ตัวไหน ?"

"อสิสไ้ละ ?"

(บอกคุณพ่อด่วนว่าเขาไปดูงานที่ฮ่องกง :

ยาสั่ง : 221)

นับเป็นข่าวใหญ่ที่ชู้ในวงสังคมทั่ว ๆ ไป

(บ้านเพื่อนเรือนหัว : ทะเลวน : 106)

จิงเหลนตัวแรกเดินฝ่าไปในเสียงกบมืออันเกรียวกราว

(ละครนอกบท : จับตาย : 41)

สิ่งของมีค่าอย่างอื่นเขามึนไปหมดแล้ว และบัดนี้กำลังจะหาบู้อีก

(หอพัก : ชายเฟี้ยว : 128)

2.1.6 คำต้งใหม่ จากการศึกษาเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ได้พบ
 ว่า มีคำแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่มนัส จรรยงค์ ดัดขึ้นมาใช้เองหลายคำ ซึ่งนอกจากจะ
 แสดงให้เห็นความคิดริเริ่มในการสร้างคำใหม่มาใช้ในวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดี
 แล้ว ยังทำให้ผู้อ่านเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ได้รับรสชาติที่ต่างไปจากปกติด้วย
 เช่น

ในเวลาไม่นานนัก พอรุงเห็นยักข้างเข้าเขตหมู่บ้าน

(เขากรุง : จอมขวาน : 103)

ที่หัวเข้าหงสองข้างมีรอยแหว่งเกรษรีซุ่น

(ยอดลีลปิน : หมื่นรัก : 21)

มันมีเงินเข้าหน้ายกลมเพื่อน ยิ่งไปได้เมียสาวเข้าด้วย มันก็แลเห็นเพื่อน
เป็นเศษซากที่เต็มไปด้วยสิ่งที่น่ากลัว

(แจ้โผย : สวัสดิ์ ฒ.ผู้เฒ่า : 243)

พวกคนแก่เปลือยอกให้ออกฝั่งแดง

(อายแพบ : ซาเกาะ : 243)

อ่านประวัติของแกแล้วดีใจมาก

(กลืนจันทร : ชาติทรหด : 168)

2.1.7 คำเทคนิคหรือศัพท์บัญญัติ คือคำที่ใช้กันเฉพาะในวิชาชีพหรือ
เพื่อวิชาการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่เป็นที่เข้าใจกันทั่วไป การเลือกใช้คำเทคนิคหรือ
ศัพท์บัญญัติในงานเขียนจึงอาจเป็นอุปสรรคในการสื่อความหมายได้มาก แต่ในเรื่อง
สนของมนัส จรรย์รงค์ มีใช้คำประเภทนี้น้อย หรือที่จำเป็นต้องใช้บ้างมนัส จรรย์รงค์
ก็จะหาวิธีอธิบายให้เข้าใจได้อย่างแนบเนียน เช่น

โอปปาติกะ เป็นชื่อของพวกอมมนุษย์ที่เกิดไม่เหมือนคนและสัตว์ เช่น พวกเทวดา
พวกผี พวกสัตว์นรก เวลาเกิดไม่ได้เกิดจากท้องมารดาแต่เกิดผุดขึ้นแล้วโตเป็น
หนุ่มเป็นสาวทันทีภายในเวลาชั่วอึดใจ เราเป็นพวกสัมภเวสี คือวิญญาณของคน
และสัตว์ที่ตายจากโลกนี้เกิด ของสัตว์ที่พ้นจากนรกมาเป็นเปรตเป็นผีหลอกก็เกิดที่หา
ที่เกิดยังไม่ได้ เทียวเร่ร่อนจรจัดไปทั่ว พวกกายทิพย์กายเทพเพราะกินของทิพย์
ของเทพไม่ต้องไปทำมาหากิน ไม่ต้องหุงต้มอย่างมนุษย์ นี่ก็อยากอะไร เมื่อไรก็
ได้กิน หนุ่มเห็นสาว - สาวเห็นหนุ่มเข้า ถ้านึกรักนึกชอบอยากได้เสียกัน สบตา
กันก็สำเร็จแล้ว

(ประสพการณมิต : ชายเฟี้ยว : 244 - 245)

"เล่นเรือใบกะเขาเป็นไหม ?"

"เป็น -" เขาตอบ

"รู้จักช่องอัทธานไหม ?"

"รู้จักครับ - อัทธานสำหรับเป็นที่ปักเสากระโดงลูกรอกเพล่า ใบหนดพราหมณ์

เพลาล่างเลี้ยวบนเลี้ยวล่างสายซมผูกหัวเรือ แล้วก็ถูกทะเลลง ยาวตอกเศษ
สำหรับชั้นในเวลามวนใบเรือขณะเขาฝั่งแล้วก็พังงา พวกนี้ผมรู้จักดี"

(ทะเลหลับ : ทะเลหลับ : 4)

2.1.8 คำซ้อน ดร.บรรจบ พันธุเมธา¹ อธิบายว่าคำซ้อนคือคำ
ที่มีคำเดียวสองคำอื่นมีความหมาย หรือเสียงคล้ายกันใกล้เคียงกัน หรือเป็นไปใน
ทำนองเดียวกัน ซ้อนเข้าด้วยกัน เมื่อซ้อนแล้วจะมีความหมายใหม่เกิดขึ้น แม้ว่าบางคำ
ความหมายจะไม่แปลกไปกว่าความหมายเดิมมากนัก โดยแบ่งคำซ้อนออกได้เป็น
สองประเภท คือคำซ้อนเพื่อความหมายและคำซ้อนเพื่อเสียง แต่ไม่ว่าจะซ้อนเพื่อ
ความหมายหรือเพื่อเสียง เจตนาในการซ้อนคำก็เพื่อให้ได้คำใหม่ มีความหมายใหม่
ถ้าซ้อนเพื่อความหมายก็มุ่งที่ความหมายเป็นสำคัญ ถ้าซ้อนเพื่อเสียงก็มุ่งที่เสียงเป็น
สำคัญ แต่ถึงซ้อนเพื่อความหมายจะมุ่งที่ความหมายเป็นสำคัญก็ตาม เสียงที่ไปด้วยกัน
ได้ ทำให้ออกเสียงได้ง่ายและสะดวกย่อมมีความสำคัญอยู่ด้วยไม่น้อยเลย เพราะคำ
ที่จะติดอยู่ในภาษาได้นาน นอกจากจะมีความหมายเหมาะสมแล้ว ยังต้องมีเสียงที่
ออกเสียงได้ฉับพลันและฟังดีเป็นที่ถูกใจด้วย คนจึงจะนิยมยอมรับใช้ และนอกจากคำ
ซ้อนที่มีคำเพียงสองคำซ้อนกันโดยทั่วไปแล้ว ยังมีคำซ้อนสี่คำหรือหกคำ หรือคำซ้อน
สองคู่อีกด้วย สำหรับคำซ้อนสี่คำกับคำซ้อนสองคู่ นั้นไม่เหมือนกัน คือคำซ้อนสี่คำจะมี
สัมผัสกลางคำแยกออกมาเป็นสองคู่ไม่ได้ เช่น ยากดีมีเงิน ส่วนคำซ้อนสองคู่จะแยกออก
ได้เป็นคู่ ๆ เช่น ปากหวานก้นเปรี้ยว หรือออกหลักบ่อนอน เป็นต้น

ในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ มีการใช้คำซ้อนมากมายเกือบทุกเรื่อง
ทั้งในบรรยายโวหาร พรรณาโวหาร และในบทสนทนาของตัวละคร โดยคำซ้อนที่
ปรากฏอยู่มีทั้งคำซ้อนเพื่อความหมายและคำซ้อนเพื่อเสียง แต่สังเกตได้ว่า มนัส
จรรยงค์ นิยมใช้คำซ้อนสี่คำและคำซ้อนสองคู่ไว้มากเป็นพิเศษ ซึ่งทำให้ภาษาเขียน
ของมนัส จรรยงค์ กลองจองและราบรื่นไปโดยตลอด ดังตัวอย่างคำซ้อนบางคำ เช่น

¹บรรจบ พันธุเมธา ลักษณะภาษาไทย หน้า 81 - 102

เขียนโดโอซาม กระท้อนหอมหอ หัวสั้นนังก อติตกาลนานกาเล ซาตเหลือเพื่อฟาย
 นานปีติตก เส้นรักตักแตน เหงื่อไหลไคลย้อย อ่อนเปลี้ยเพลียแรง ละมับโลกมาก
 พิลพาทยราชตะโพน ชนุกชนม หัวจิตหัวใจ แต่งการแต่งงาน หนักหัวหนักหู มีเพื่อน
 มีเกลอ ชีวะชีวะะ ทะบงทะเบียน นิ่งแกร่งเดินแกร่ง แล่งฟ้าแล่งฝน ชมป่าชมดง
 ผิดูผิดตา พลวันพลเก ฯลฯ และในบางตอนที่ใช้คำซ้อนอยู่ใกล้ ๆ กันหลายคำ เช่น
 "อันเรื่องเศร้าเรื่องหมองของมนัสนี้ก็ไม่ใช่เรื่องอื่นเรื่องไกล นอกเสียจากเรื่องรัก
เรื่องใคร่อันเข้าถึงสู่หัวใจมันเหมือนผีสิง"¹

2.1.9 การย่ำคำ นอกจากมนัส จรรย์งค์ จะใช้คำในเรื่องสั้นของ
 เขาหลายลักษณะดังได้กล่าวไปแล้ว การใช้คำที่เป็นลักษณะเด่นพิเศษอีกประการหนึ่ง
 ของมนัส จรรย์งค์ ก็คือการย่ำคำในประโยคหรือในข้อความเดียวกัน ดังมีปรากฏอยู่
 มากมายในเรื่องสั้นเกือบทุกเรื่อง และผลจากการที่มนัส จรรย์งค์ นิยมการย่ำคำ
 นี้เอง ทำให้ประโยคหรือข้อความที่บรรยายเรื่องต่าง ๆ มีเนื้อความหนักแน่นชัดเจน
 เป็นอย่างยิ่ง เช่น

เขาลืมเหตุการณ์และสิ่งที่เขาสั่งอยู่ในสมองอย่างพลวันพลเคนหมดสิ้น ลืมความ
 เบื่อหน่ายอดทนาระอาใจ ลืมโลกทั้งโลกกว่าได้

(ท่าบ : ชิงผี : 221)

มันเริ่มติดมาก ติดถึงการติดตามของฝ่ายตรงข้าม ติดถึงการต่อสู้ ติดถึง
 โปยกัยอันอาจมีขึ้น

(หนุ่มน้อยเลือกคู่ : อายแสนเป็นโจร : 31)

มันรัก มันคลั่ง มันฝัน มันฝัง หัวอกหัวใจไวกับสีดา

(สีดา : ชิงผี : 59)

¹มนัส จรรย์งค์ สั้นในเลือด หน้า 68

เขาแพ้เจายังแล้ว แพ้อย่างชาวสะอาด แพ้อย่างหมดประตูทั้ง ๆ ที่เขาได้
ลงทุนลงรอนไปเป็นจำนวนมาก

(สังกตศีลธิ : ชิงผี : 276)

ความรักนั้นมันหนักอก มันหนักเหมือนภูเขา เข้าไปหังอยู่ในอกทั้งเขาใหญ่
เขาหลวงก็ยังไม่หนักเท่าอกมัน

(ลูกบ้านนา : หนัก : 30)

เขายังซื้อสัตย์ต่อหน้าที่ราชการ ซื้อสัตย์ต่อตัว เองและซื้อสัตย์ต่อประชาชน
वाद้า ๆ อยู่

(อุบลปลัด : ชิงผี : 322)

เดี๋ยวนี้เขามีรายได้ชั่วโมงหนึ่งถึงห้าบาท เขาชนะในที่สุด เขากชนะชมพู
ชนะเพื่อนร่วมงาน ชนะชีวิตที่มาเบื่อน่าย แคมยังชนะโลกเอาเสียอีกด้วย
แต่ว่าอายุความรักนี้แหละเขาจะเอาชนะหรือไม่ก็ยังไม่รู้

(นายฝรั่ง : ชายเพียบ : 292)

เขาเป็นคนจริง พูดจริง ทำจริง เล่นจริงและเทียวจริง ดื่มจริง เมื่อเวลา
เขาไม่มีก็ไม่มีจริง ๆ

(หนังสือเล่มหนึ่ง : จอมขาน : 81 - 82)

ทองฟ้ากลับมิดทึบ เปลี่ยนจากสีฟ้าอ่อนแถมขาวกลายเป็นสีอื่นไป มันเป็นสีดำ
ดำจริง ๆ ดำเหมือนมหายักษ์หรือนิลลังกา

(มือเสือ : มือเสือ : 99)

ฉันรักเธอจริง รักเท่าชีวิตกว่าได้ รักเท่าดวงตาน้อยไป แต่ถึงอย่างไร
ความรักชาติก็ยังเหนือกว่า

(ท่าน : ชิงผี : 230)

ในบางเรื่อง มันสั จรรยาด ก็ยังเื่องการฆ่าคำให้แปลกออกไป
คือแทนที่จะใช้คำเดียวกันฆ่าหลายครั้งเพื่อเน้นความ กลับใช้คำที่ต่างกันแต่มี

ความหมายเหมือนกัน หรือใกล้เคียงกันมาไว้ในประโยคหรือข้อความเดียวกัน ซึ่งก็สามารถให้อารมณ์และความรู้สึกแก่ผู้อ่านได้ดีเหมือนกัน เช่น

เขาฟังดูรู้ใจคอยเสียงขลุ่ยที่มันเป่าติดมนุชย์มาเขาป่ากัน โตก เป็นบ้า
เตรา บรรลือ และ โหย อปริยะอะไรเช่นนั้น

(อายยัง : ยาสั่ง : 171)

อย่างไรก็ตาม เป็นที่สังเกตว่าแม้การย่ำคำจะทำให้ความหมายในประโยคหรือข้อความที่มีการย่ำคำนั้นหนักแน่นชัดแจ้งยิ่งขึ้นเป็นส่วนใหญ่ แต่ในบางครั้งการย่ำคำไม่เหมาะสมก็อาจทำให้ข้อความยืดเยื้อไม่กระชับเท่าที่ควรก็เป็นได้ เช่น

เงินเติ่งซึ่งดูรายที่สุดในโรงยา เขียบที่สุดในโรงยา ยิวที่สุดในโรงยา และ
เจียบขริมที่สุดในโรงยา

(วันสุดท้าย : ชายเพื่อย : 249)

2.1.10 คำที่มีความหมายโดยนัยะ คือคำที่มีความหมายพิเศษออกไปจากปกติ เพราะจะต้องจินตนาเรื่องหนึ่งไปสัมพันธ์กับอีกเรื่องหนึ่ง แต่ถ้านำไปใช้ให้เหมาะสมกับหน้าที่ของมัน และผู้อ่านสามารถตีความหมายให้เข้าใจได้ ก็จะช่วยให้การอ่านมีรสยิ่งขึ้น เพราะคำประเภทนี้จะชวนให้ผู้อ่านต้องคิดอยู่เสมอ แต่ มนัส จรรยงค์ ได้ใช้คำที่มีความหมายโดยนัยะไว้ในเรื่องสั้นของเขาอย่างมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมนัส จรรยงค์ ต้องการใช้ภาษาสื่อความหมายไปยังผู้อ่านเรื่องของเขาอย่างง่าย ๆ สั้น ๆ และตรงไปตรงมามากกว่า แม้คำที่มีความหมายโดยนัยะของ มนัส จรรยงค์ ที่ปรากฏอยู่บ้างก็สามารถมองเห็นสัมพันธ์ภาพเพื่อเข้าถึงความหมายของคำได้ชัดเจน เช่น

เจ้ายอดกิ้งก่าร่างของ ดอกไม้มุ่ย เขามากอดจูบตามประสานรัก

(เงินแดง : เกิดกลางนา : 12)

เขากวาดสายตาหาเจ้าพยอมงที่มานั่งข้างลำประโคงเล็ก ๆ ซึ่งเขาได้เคย
ลงไปล้างมือคอน้ำ แต่ไม่มีเจ้าคอกไม้หุงอยู่ที่นี่

(แม่นกป่า : อายแสนเป็นโจร : 104)

แม่พุทธชาดแรกฐนครุณีของพร

(จับตาย : จับตาย : 319)

จากตัวอย่างการใช้คำในวรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์
ดังกล่าวแล้ว มีลักษณะร่วมบางประการที่ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า มนัส จรรยงค์นิยม
ใช้ถ้อยคำสั้น ๆ ง่าย ๆ ที่มีความหมายโดยตรงในงานเขียนของเขาเป็นส่วนใหญ่ โดย
พยายามใช้คำแสดงภาพ คำแสดงอาการ คำที่ชักนำให้เกิดความรู้สึก คำชวนและ
การย่ำคำ เพื่อให้ข้อความหมายหนักแน่นชัดเจนอยู่เสมอ ส่วนคำที่มีความหมาย
โดยนัย คำภาษาต่างประเทศ คำสะแลง คำเทคนิคและอื่น ๆ แม้จะมีใช้อยู่บ้าง
มนัส จรรยงค์ ก็เลือกใช้ได้เหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อเรื่องและบุคลิกลักษณะของ
ตัวละครเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตามในงานเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ที่มีอยู่
มากมายนั้นได้พบข้อบกพร่องในการใช้คำอยู่บ้างเหมือนกัน เช่น การใช้คำผิดความ
หมาย เป็นต้นว่า "สุภาพบุรุษรพาทาเขาเดินเข้าไปในบริเวณบ้านอันใหญ่โตรโหฐาน"¹
หรือการใช้คำที่มีความหมายขัดแย้งกัน เช่น "มันรวบรวมอันอวบอ้วนมาบางร่างน้อย
นั้น เขามาไว้ในวงแขนจูบแล้วจูบเล่าเสียทั่วตัว"² ในบางครั้งก็ใช้คำฟุ่มเฟือยเกินไป
เช่น "ในเวลานั้นพระสุริยันตะวันรอนไหลไหลกลิ้งคำสนธยา"³ หรือใช้วิธีฉีกคำ
อย่างไม่สมควร เช่น "แกเฝ้าแต่ดูดวงตาของเจ้าหนุ่มผู้บาสวาทวันละมาก ๆ และ
มาย ๆ"⁴ แต่เมื่อพิจารณาการใช้คำในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ โดยส่วนรวมแล้ว
กล่าวได้ว่า มนัส จรรยงค์ มีความสามารถในการใช้คำเพื่อสื่อความหมายไปสู่ผู้อ่าน
ได้เป็นอย่างดี

¹ มนัส จรรยงค์ याสิ่ง หน้า 71

² มนัส จรรยงค์ สลัดเถรา หน้า 131

³ มนัส จรรยงค์ จับตาย หน้า 265

⁴ มนัส จรรยงค์ ชิงดี หน้า 29

2.2 การใช้สำนวนโวหาร ชลธิรา กลัตอยู่¹ กล่าวถึงการใช้สำนวนโวหารว่า หมายถึงการนำถ้อยคำที่มีความหมายมาเรียงกันเข้าเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกนึกคิดที่ผู้เขียนต้องการแสดงออกมา มีข้อน่าสังเกตว่า การใช้สำนวนโวหารนี้สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามวัย ความรู้ ประสบการณ์ สิ่งแวดล้อมและตามสังคม ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้ แนวการใช้สำนวนโวหารมีลักษณะแตกต่างกันออกไป เช่น สำนวนภาษาสั้น กระชับ สำนวนภาษายาวมีประโยคเชื่อมมีคำขยาย สำนวนกำกวมเป็นสัญลักษณ์ สำนวนภาษาสื่อภาพที่มีชีวิต มีรายละเอียดมีสีสันและแสง สำนวนภาษาที่สื่อให้ได้ยินเสียงพร้อมทั้งรสทางสัมผัส สำนวนกราวตุ๊กต สำนวนที่เรียบร้อนนหวานละมุนละไม สำนวนสมัยใหม่ และสำนวนภาษาแบบโบราณ เป็นต้น

ในวรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ มีการใช้สำนวนโวหารไว้มากมาย ลักษณะ ซึ่งอาจจำแนกให้เห็นสำนวนโวหารที่ปรากฏอย่างเด่นชัดได้ดังนี้

2.2.1 สำนวนภาษาสั้น กระชับ สื่อความหมายตรงไปตรงมา เนื่องจากมนัส จรรยงค์ นิยมใช้คำสั้น ๆ ง่ายที่มีความหมายโดยตรงในเรื่องสั้นของเขาเป็นส่วนใหญ่ เมื่อนำคำเหล่านั้นมาเรียบเรียงเป็นสำนวนโวหารแล้วจึงมีลักษณะเป็นสำนวนโวหารที่สั้น กระชับและสื่อความหมายไปยังผู้อ่านอย่างตรงไปตรงมาเกือบทั้งหมดด้วย ไม่ว่าจะเป็นกระบวนกรบรรยาย การพรรณนา การอธิบายหรือการอุปเปรายแสดงความเห็นอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม ซึ่งทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าถึงเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ได้อย่างรวดเร็ว เข้าใจและเกิดอารมณ์คล้อยตามได้โดยง่าย ดังตัวอย่างเช่น

หน้าเจ้าอ่อนอก้อมขาวอวบ...

(อ้ายแสนเป็นโจร : อ้ายแสนเป็นโจร : 4)

ในตอนดึกกลมลง พอรุ่งเช้าลมก็เย็น พอฝนหายฟ้าก็โปร่งเปิดให้เห็นแสงแดดในตอนเช้า และนำกำลังจะเกิด ทองทะเลค่อยราบเรียบลงกว่าวันวาน น้ำลง

¹ชลธิรา กลัตอยู่ "การอ่าน" ใน การใช้ภาษา หน้า 213 - 217

เลยคืนปะการังนอกเกาะ คงเรือมาช่วยงานจากเกาะอื่น และเรือที่หลบ
เข้าพักเกาะถูกก็ชักใบแล่นออกกันเป็นทิวแถว

(มือเสือ : มือเสือ : 39)

ลำภูงามหนักหนานัก เป็นความจริงเช่นนั้น ริจะรุ่นเหมือนดอกไม้แรกแย้ม
ยามเมื่อเคลื่อนไหวอิริยาบถทุกอย่างก้าวเต็มไปดวยลวดลายส่วนสัดอันงดงาม
เวยกลมมนตั้งตะโพกผาย ทำให้ผู้ชายมองเฝ้าอย่างตะลึงลาน ทั้งดวงหน้า
ริมฝีปากอันแดงจิมลิ้มไม้ได้ขบได้แดงเหมือนผู้หญิงสาวกรุง แต่ทว่าก็งาม
ไปเอง โดยธรรมชาติแห่งทองนา

(ศาลเตี้ย : ผู้ทรยศ : 32)

เลือกเคียดขึ้นหนามันจนพลาญ อ้ายหนุ่มบานทุ่งเห็นช่างเท่าหมูเสียแล้ว มัน
กระโดดแผ่นพรวดเขาไปข้างหน้า หวังจะกวาคอมันให้อยู่ แล้วเกณมันเสีย
ให้แหลกคามือ แต่มันยังไม่ทันที่จะได้แผ่นเขาไป หมัดตั้งรอยหมัดพันหมัดก็
รัวมายังมันจนหนามิด เทาไม่รู้วามจากไหนใส่มันเข้าที่กระโคงกางจนตัว
หมุน ชั่วอีกครั้งเดียวเท่านั้น มันก็ลงนอนแผ่เห็นดาวแพรวพรายไปทั่วทั้งท้องฟ้า
ร่างของมันถูกจับยกควยมือหลายมือหามออกมาหน้าประตู กรันแล้วก็ถูกเหวี่ยง
ออกไปดวยกำลังแรง เสียงประตูบานปิดดังโครม

(เงินแดง : เกิดกลางนา : 20 - 21)

เวลาเขาคดมาก ๆ เขา เขาก็ขอยืมปืนฉับไปในป่ายิงค้างมาแกงกินกันอย่าง
เอร็ดอร่อย สำหรับค้าง ที่นั้นเขาเรียกกันว่า "กวางโจน" กวางจริงก็เคย
ได้บ่อยเหมือนกัน ส้มเสี้ยวมีมาก หมักก็เคยได้ เขาได้แจกจ่ายเฉลี่ยกันไป
ทั่วคางทั่วแมลงต่าง ๆ และจิ้งหรีด เขาก็ทอดกินกันอย่างเอร็ดอร่อย เสริ้ง
แล้วก็นั่งล้อมวงคุยกันเป็นหมู่ ๆ ที่ไซ้เจ็บกลมลงนอน ที่สร้างไขกลูกขึ้นนั่ง
ชีวิตของพวกเขาเป็นชีวิตที่ไม่มีใครจิจาเลย...

เราพากันขี่ช้างบุกไปในป่า ในป่าเหล่านั้นเป็นป่าที่ไม่มีทางเดิน
ตามพื้นดินเต็มไปด้วยตัวทาก ในป่าเต็มไปด้วยหนามหวาย ไม่มีที่โล่งเตียน
เลยนอกจากลำธาร ช้างต้องบุกไปตามลำธาร ขึ้นจากลำธารก็ต้องขึ้นเขา

ข้างตองไช้วางของมันยี้ดกันไม่วัแนแน่ กว่ามันจะก้าวไปก้าวหนึ่ง มันจะต้อง
ไช้เทาลองเหยียบก่อนหินดูนาน ๆ ว่าพอจะทนน้ำหนักตัวของมันได้หรือไม่
มันใจแล้วจึงเดินต่อไป

(จับตาย : จับตาย : 305 - 307)

2.2.2 สำนวนภาษาสื่อภาพที่มีชีวิต มีรายละเอียด มีสีสันและแสง
เนื่องจากมนัส จรรย์ก เป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้คำที่แสดงภาพได้ดี ดังนั้น
เมื่อนำมาเรียบเรียงเป็นสำนวนภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโวหารเชิงพรรณนา
ที่สื่อใส่รายละเอียดไว้อย่างเหมาะสม สำนวนโวหารในเรื่องสั้นของมนัส จรรย์ก
จึงสื่อภาพไปยังผู้อ่านได้อย่างชัดเจน มีชีวิต มีรายละเอียด มีสีสันและแสงกลมกลืนกัน
ไปโดยตลอด นับเป็นความสามารถพิเศษเฉพาะตัวของมนัส จรรย์ก อย่างแท้จริง
ซึ่งอาจสังเกตได้จากตัวอย่างบางตอนต่อไปนี้

กระท่อมนอนหลังนั้นเต็มไปด้วยกลิ่นเหล้าอันฉุนฉียว ทวันบุหรืชนิดสำล่อน
ไม่ว่าจะเป็นใบตอง ใบจาก ใบสะแกหรือตราพ้องบุหรืวันละเอียดยี้ดก็ตาม
ยังมีเสียงขลุ่ยและเสียงเพลงอันโหยหวานละห้อยในเวลาที่พักจากเครื่อง
บริโภค และเป็นเสียงเพลงทะเลถึงดั่งดังแบบชาวป่าเมื่อขุดเหล้าอันว่างเปล่า
กลับเติมเปี่ยมขึ้นมาด้วยสุราเมรัย

(นางบุญ : เตาลอยลม : 95)

ประชาชนคนดูหลายหมู่บ้านหลายตำบล แต่งตัวงามพริ้ง สีสวยสดจนแสงตา
ที่แดงก็แดงจริง ที่เขียวก็เขียวยิ่งกว่ามรกต หรือที่สีน้ำทะเลก็กลายเป็นสีน้ำ
มหาสมุทร ทั้ง 10 ทิศ ต่างหลั่งไหลกันมาเหมือนคลื่นอันทยอยเข้าหาหาดไม่
ขาดสาย ทั้งลานวัดเต็มไปด้วยมหรสพเครื่องเล่นต่าง ๆ เสียงพิณพาทย์
ราชตะโพนดังอึงมี แม้ค้ายายทองนึ่งขายทองขายน้ำอบกันอยู่เป็นแถว...

(ละครทุ่ง : สัพเพชีวิต : 120)

พวกกรรมกรลำสันใหญ่โต แบกเซ่งสินค้าวิ่งรอนผ่านตลาดให้คนหลัก พวกหาบก็หาบ พวกรถเข็นก็เข็นรถบรรทุกของสินค้าอันตามเซ่งเต็มไปด้วย หื้อของตัว เสียงให้เซ่งเซ่งไม่ไต่กัน ทั้งคนค้าคนขายก็ตอรองราคา สินค้าของตัวจอบแจเหมือนตลาดใหญ่ที่ในกรุงโดยทั่วไป พวกเกียจกร้าน ไม่ได้ทำงานมาแต่กำหนดก็คุมบริวารออกเที่ยวฉกชิงวิ่งราวในขณะเมื่อ เจ้าของเขาเผละไม่เลือกว่ากลางวันหรือกลางคืน

(จาวตลาด : เมื่อวานของวันนี้ : 4)

ตรงหน้าเขามีหัววัวทั้งหัวเขวนไว้นกongeไฟ ใส่เกลือไว้แล้วแต่ยังมีกลิ่น คืด ๆ หนอนโง่งตัวออกมาตลันตมเต็ม บางตัวพลัดตกลงไปในกองไฟ เสียงดังจิกจะดังขึ้นมา มันอ้วนพีเสียเหลือเกิน แต่บางคนกลับชอบกินมัน เสียอีก

(สัมภาษณ์ในทุ่งกว้าง : เจ้าโลกีย์ : 117)

2.2.3 สำนวนภาษาที่สื่อให้ได้อันเสียงและรสทางงานสัมผัส

นอกจากมนัส จรรยงค์ จะมีความสามารถในการใช้สำนวนภาษาที่สั้น ๆ ง่าย ๆ และสื่อภาพไปยังผู้อ่านได้อย่างมีชีวิตแล้ว ในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ยังมีสำนวนโวหารที่สื่อให้ผู้อ่านได้ยินเสียงกระหับโศกประสาทพร้อมทั้งให้รสทางงานสัมผัสได้เป็นอย่างดีอีกด้วย เพราะ มนัส จรรยงค์ รู้จักเลือกใช้คำแสดงอาการและความรู้สึกมาเรียบเรียงเป็นสำนวนภาษาที่เราอารมณ์ให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพตามได้อย่างมีประสิทธิภาพ และโดยทั่วไปมนัส จรรยงค์ จะทวีความเข้มข้นไปสู่ความรู้สึกของผู้อ่านทีละน้อย ๆ จนเหมือนกับได้มีส่วนร่วมอยู่ในเหตุการณ์นั้น ๆ เองในที่สุด ดังตัวอย่างเช่น

หัวใจของหล่อนเต้นแรงแข่งกับลมหายใจชั่วตัวเองและของเขา หล่อนถูกจับข้อมือ ถูกกอด แล้วความอบอุ่นก็เกิดขึ้นที่ริมฝีปาก กอปรร้อนขึ้นทุกขณะ มือของเขาถูกลูบไล้ไปตามตัวหล่อน

(นำผิงนา : คนกรุง : 15)

ทันทีนั้น เสียงดังโผผางก็ปรากฏขึ้น มันดังเหมือนพายุที่ใหญ่ ไม่ไล่ห้กระเน
ระนาด ทองฟ้าสว่างไสว แสงแดดแฉดกล้า แต่ทว่ามันดังเหมือนฝนตก
ดังเหมือนฟ้าคะนอง โขลงข้างกำลังวิ่งเข้าหมู่บ้านอย่างน้ำกลัด มันร้อง
มันหึกระหน่ำทุกสิ่งทุกอย่างที่ขวางหน้ามัน หมู่บ้านอย่างน้ำกลัดถูกกระชากด้วย
จวง ถูกกระแทกด้วยเท้า ในเวลาไม่นานนักทุกหลังคาเรือนกลั้มกระเนระนาด
พังลงมาติดดิน เหยี่ยวมุดมือดอกไม้วิ่ง แต่สายเสียแล้ว เจ้าตัวที่ใหญ่จับ
ดอกไม้วิ่งแล้วโยนขึ้นไปเบื้องสูง ตกลงมามันกลั้มเสียด้วยเท้า เจ้าเหยี่ยว
นั้นตัวแหลกเหลวเหมือนไม่มีกระดูกติดตัวมาเลย

(ป่าราบ : จอมขวาน : 128 - 129)

ในเวลาอันรวดเร็ว ความมืดมิดก็เข้าดบังแสงดาวเหล่านั้นเสียสิ้น พายุ
ส่งเสียงอู้อึงมาในระยะกระชั้นชิด หอบน้ำขึ้นไปสูงลิบลัวเหมือนลำตาล
มันหมุนแควงคว้างเข้าหาเรือ ไม่มีปัญหาอะไรเลยที่เรือจะไม่หมุนแควงคว้าง
ขึ้นไปตามน้ำเหมือนถูกยกหัวขึ้นกวยมือนายกับ และจมลงไปเป็นเหยื่อของ
ท้องทะเล สิ้นท่าตลอดจนชาวของในเรือรวมทั้งคนเรือ 4 - 5 คน ก็ลอย
กระเสือกกระสนกันไปตามยถากรรม

เจ้าเด็กนอนในชั้นแรกก็เกาะเรือเข้าไว้แน่น แต่เมื่อเรือมันจมถึงพ
เขาลงไปสู่ใต้ทะเลลึกก็ต้องปล่อยจากเรือด้วยความอาลัย เขารู้สึกว่ากระดาน
เรือ 2 - 3 แผ่นมันพุ่งขึ้นมากระทบตัวเขา 2 - 3 ครั้ง เขารับจับมันเข้าไว้
เจ้าลมที่สูงเหมือนลำตาลไต่ห่านเขาไปแล้ว พร้อมกับหมุนเอาน้ำเป็นเกลียว
ตามไปด้วย แม้กระนั้นกลิ่นที่ยังเหลืออยู่ก็ยังสูงเหมือนยอดดึก เวลาที่มันโยน
เขาลงมาเบื้องล่างเขารู้สึกว่ามันหวิวเหมือนตกลงมาจากที่สูง แล้วก็ถูกจับโยน
ขึ้นไปอีก

(ทะเลวน : ทะเลวน : 2 - 3)

เขาสะอื้นสุดตัว เนื่องจากความกระหอนอย่างแรงและเสียงระเบิดอัน

กัมปนาทก็กลอง ฝนอมรู้สึกรู้ว่า หัวของเขาลอยขึ้นและกระแทกกับพื้นเหมือน ถูกตี เขารีบพรวดพราดลุกขึ้น หอติมีเสียงระเบิดอีกเป็นครั้งที่สองตรงกราบเรือ ขวากลางลำ เขาเข้าไปปะทะกับแท่นยิงระเบิดน้ำลึก และพร้อมกันนั้นเอง ก็มีกลุ่มน้ำมันพรวดเปลวไฟลุกโชนกระเด็นมาด้วยแรงระเบิดตรงมายัง เขา รวดเร็วเหมือนกับฟ้าแลบ เป็นเวลากะทันหันสุดความสามารถจะหลบหลีกได้ กลุ่มน้ำมันที่ลุกโชนนั้นก็ปะทะ เขากับใบหน้าของเขาอย่างจัง น้ำมันไหลหยดลง ไปที่แขนซ้าย แขนขวา ขาขวา และขาซ้าย น้ำมันไหลไปที่ไหนไฟก็ตามลุกลาม ที่นั่น เขาพยายามใช้มือทั้งสองข้างปิดและดับแต่ก็ไม่เป็นผล ไฟยังลุกลาม มากขึ้นและความร้อนก็ทวีขึ้น จนต้องตัดสินใจอย่าง เด็ดขาดวิ่งตรงเขาหาเสา ธงท้ายเรือ ปีนลูกกรงพุ่งหลาวลงสู่ท้องทะเลพร้อมด้วยเปลวไฟซึ่งลุกโชนก็ดับ ลงทันที... เสียงระเบิดของน้ำมันดังกัมปนาทหลากไหลไม่ขาดระยะ เปลวไฟ ลุกโชติช่วงทั่วบริเวณท้องทะเล ขณะนี้สมุยได้จมมิดลำแล้ว เปลวไฟมฤตยูซึ่ง ลุกโชนอยู่บนเรือได้เริ่มกระจายไปตามน้ำมันบนผิวน้ำ น้ำมันไปถึงไหนไฟก็ ตามไปถึงนั้น น้ำมันได้กระจายออกบนพื้นน้ำรัศมีหลายเส้น ถึงกระนั้นก็ดี น้ำมันบนพื้นน้ำใกล้ที่เขาลอยคอ อยู่ก็ยังมีความหนาถึงหนึ่งกัม ไฟได้ลุกลาม ไปบนน้ำมันอย่างรวดเร็วน่าสยดสยอง เสียงพาดเขาตะโกนหากันอย่าง โหวกเหวกและโหยหวนในท่ามกลางเปลวไฟซึ่งลุกโชนส่องแสงสว่างจับท้องฟ้า และเห็นทะเลในบริเวณนั้นสว่างไสวเหมือนกลางวัน...

(ทะเลไฟ : ไฟไหม้น้ำ : 158 - 160)

2.2.4 สำนวนโวหารเชิงกราวตุลกัน ในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ บางเรื่องเมื่อต้องการให้ตัวละครแสดงการกระทำอย่างโกรธแค้นรุนแรงรวมทั้งเพื่อ ให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกและอารมณ์ร่วมอย่างรวดเร็ว มนัส จรรยงค์ จะเลือกใช้ โวหารที่เชิงกราวตุลกันบางเหมือนกัน แม้จะไม่ปรากฏให้เห็นมากนัก แก่นมนัส จรรยงค์ ก็สามารถเลือกใช้คำที่เชิงกราวตุลกันแนบเรียบเรียงให้เป็นสำนวนภาษาที่เข้มข้นได้ เป็นอย่างดี เช่น

เจ้าสุนัขแสนรู้มองดูเขาควยประกายตาอันแดงฉานเหมือนดวงไฟ แยกเขี้ยว
อันแหลมยาวของมันออก ลำรามออกมาเหมือนเสือในเวลาโกรธโดยไม่ต้อง
ทำให้เสียเวลา มันกระโจนเข้าชนเขาพ่ายหลัง และในวินาทีเดียวกันนั้นเอง
ปากของมันก็บ้วนคายของเล็กตรงลูกกระเดือก และฟัดไปมาเหมือนแมวฟัด
หนู เขารองออกมาได้เล็กน้อย แล้วก็ขาดใจตายไปคาเขี้ยวของมัน

(ข้าพเจ้า : ยาสั่ง : 29)

ความโกรธ ความตั้งใจแน่วแน่ใจของเขา บัดนี้ได้มารวมกันกลาคล่ำอยู่ภายใต้
ดวงตาทั้งคู่ เลือดกับเลือด ชีวิตกับชีวิต ความตายกับความตาย เลือดกลางแขน
คู่รักคู่แค้นคู่ฆ่า ถึงเวลาแล้วที่จะต้องหลังเลือด ลงชะโลมเลือดหรือชะโลมดิน
ก็ตาม

(อายุยัง : ยาสั่ง : 173)

2.2.5 สำนวนโวหารที่เรียบเรียง มีทำให้อ่อนหวานละมุนละไม แม้ว่า
มนัส จรรย์ก จะนิยมแต่งเรื่องสั้นที่เป็นเรื่องราวสะท้อนชีวิตอันเข้มข้นของมนุษย์
ในแง่มุมต่าง ๆ ออกมาเป็นส่วนมาก แต่การใช้สำนวนภาษาที่ราบเรียบรื่นหูและมี
ทำให้อ่อนหวานละมุนละไม ก็มีปรากฏให้เห็นอยู่บ้างเหมือนกัน โดยเฉพาะในกระบวนการ
พรรณนาหลายสำนวน มนัส จรรย์ก สามารถเก็บรายละเอียดตามถ่ายทอดสู่ผู้อ่านได้
อย่างราบรื่นอ่อนหวานละมุนละไมไม่น้อยเลย ดังตัวอย่างเช่น

ดนตรีแห่งท้องนาเริ่มบรรเลงขึ้นในขณะที่สายลมพัดผ่านท้องทุ่งอันเย็นเฉียบ
ผ่านแสงแดดเมื่อดวงอรุณ น้ำค้างจากรাত্রียังเหลืออยู่ นกป่าร้องเสียงแหลม
เล็กดังเข้าไปในหัวใจพร้อมกับชนของมันเป็นไปน้อย ๆ ขณะที่ตอลม...

(อมิตตาเพริต : เพาะโลกีย์ : 219)

เมื่อพูดถึงผู้หญิงก็ใครเลยเล่าที่จะเว้นความรักเสียได้ เมื่อวัยเด็กก็เต็มไปด้วย
ความน่ารักเอ็นดูชุ่มช้อย ในวัยสาวก็สะสวยเต็มไปด้วยความน่ารักพิศวาส ครั้นวัย
กลางคนก็เป็นมารดาที่ค้ำของลูก เหมาะที่จะหมอบกราบลงไปเบื้องตักอันอ่อนนุ่ม
เมื่อวัยชราอย่างเขามากก็เต็มไปด้วยความน่ารักพินน้ำใจอันเต็มไปด้วยสีและ

ทาน ทำบุญไหว้พระ หัวใจก็มอบไว้แก่พระพุทธคุณ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งแก่
ผู้หญิง เป็นประเภทที่ประหลาดและน่าพิศวง น่าเอ็นดู น่าเคารพและน่าบูชา

(รักที่เพาใจ : ซาเกะ : 195)

2.2.6 สำนวนโวหารยาวที่มีประโยคเชื่อมและคำขยาย โดยทั่วไป
มนัส จรรยงค์ นิยมแต่งเรื่องสั้นของเขาด้วยสำนวนภาษาสั้น ๆ ง่าย ๆ และ
สื่อความหมายอย่างตรงไปตรงมา แต่ในบางเรื่องบางสำนวนก็มีโวหารที่ยาวเต็ม
ไปด้วยประโยคเชื่อมและคำขยายอยู่บ้าง แม้จะไม่พบบ่อยครั้งนักก็ตาม เช่น

ต้นกัลปพฤกษ์อันกำลังห้อยดอกสีเหลืองห้อยระย้าอยู่ในขณะที่ต้องลมแฉวงดอก
และกลีบตลอดจนเกสรแลดูเหมือนเป็นหวงปลาตะเหียนใบลานที่แขวนอยู่เหนือ
เปลเด็กอ่อนทั่วไป

(แผ่นดินทอง : ซาเกะ : 304)

2.2.7 สำนวนโวหารสมัยใหม่ สำนวนโวหารในลักษณะนี้หมายถึง
การใช้สำนวนภาษาที่ไม่คำนึงถึงความถูกต้องตามแบบแผนทางไวยากรณ์นัก เช่น
การนำคำมาใช้ผิดหน้าที่หรือการเรียงลำดับถ้อยคำในประโยคอย่างขอกย้อน แต่เต็ม
ไปด้วยวาโยบายชวนให้ติดตามและสามารถสื่อความหมายเร้าอารมณ์ และมโนภาพให้
ผู้อ่านคล้อยตามได้อย่างชัดเจน ลักษณะสำนวนโวหารประเภทนี้เป็นที่ยอมรับกันในงาน
เขียนประเภทรบเร่เชิงคดีโดยทั่วไป ยิ่งผู้ประพันธ์สามารถพลิกแพลงการใช้โวหารในรูป
แบบที่แปลกใหม่ออกไปได้มากเพียงใด ก็ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้มีประดิษฐการทางภาษาที่
ควรยกย่องมากขึ้นเพียงนั้น แต่ทั้งนี้ต้องสามารถถ่ายทอดความหมายไปสู่ผู้อ่านอย่าง
แจ่มแจ้งได้พร้อมกันด้วย เพราะจะทำให้งานประพันธ์มีรสชาติที่น่าสนใจแปลกไปจาก
เดิมและจากการศึกษาเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ได้พบว่า มนัส จรรยงค์ เป็น
ผู้หนึ่งที่นิยมใช้สำนวนโวหารสมัยใหม่ไว้ในเรื่องสั้นของเขาอย่างมากจนน่าประหลาดใจ
เพราะนอกจากการรู้จักเลือกใช้ถ้อยคำในลักษณะที่แปลกใหม่สื่อความหมายได้ตรงและ
ชัดเจนแล้ว การเลือกใช้สำนวนโวหารด้วยวาโยบายที่เราใจผู้อ่านได้ดียิ่งช่วยให้
เรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ หันสมัยอยู่เสมอด้วย ดังจะขอยกตัวอย่างสำนวนโวหาร

สมัยใหม่ของมนุษย์ จรรยาต์ มาให้พิจารณาเพียงบางส่วนดังนี้

เขาเดินเข้าไปลูบหน้าผากเมียของเขาที่เนื้อหนังกำลังจะจากไปแล้ว ยังอยู่
แต่กระดูกจะเรียกกระดูกอิสราเอลสักหนึ่งกำพร้าออกมาภายนอกเท่านั้น

(โกลอวาसान : จับตาย : 2)

เขามองดูหลังคาที่เอียงเพลาเหมือนหมวกแก้วที่ถูกเหยียบ มองดูบ้านที่ถูกบิด
เสียจนเป็นขลุ่ยควยอำนาจพายุฝนและกาลเวลา

(หอพัก : ชายเพื่อย : 122)

ข้างหน้าของข้าพเจ้ามีบุรุษที่เก็บตัวของเขาไว้ในเครื่องแบบ 2 คน

(คนจรจัด : มือทอง : 120)

แสงแดดเพียงจะขึ้นน้ำค้างออกไปจากเกบรดอกไม้ม

(หมอลวง : เลือกถูกทุ่ง : 117)

ระยาดินจนสุดแรงเกิด และปลักไถจนร่างอันหยาดเฝ้ามไปด้วยส่วนโค้งอันแสน
หวานนุ่มนวลนั้นพ้นจากทรวงอกของมัน หล่อนไต่ยีนตัวเองร้องจาออกไปด้วย
ความหยายกาย

(จำเลยสารภาพ : จับตาย : 100)

เขายกบรันดี่ตรงหน้าขึ้นค้มกรวมเดี่ยวหมด

(วาระสุดท้ายของโสภณ : ซาเกาะ : 215)

สายน้ำในลำคลองขมวดไปขมวดมา และบางทีก็บิดเป็นเกลียว

(สะพานข้ามแม่น้ำกวาย : ซาเกาะ : 329)

รอยยิ้มอันเคลื่อนไหวกลืนอยู่ตามใบหน้าของพยอมเลื่อนลงไป คงเหลือแต่อาการที่
สงบนิ่งเหมือนน้ำในบ่อ

(พยอมคนเดียว : คืนวันหนึ่งที่ถนนตะเลงแกง :

ทิมพูดเสียงอ่อยแล้วก้มละเลงเลือด

(มือปืนไม้จ๊ก : รับตาย : 249)

รูปร่างของกันมันก็เขารูปเขาทรงอยู่แล้ว เตะมันท่าหลอน

(มือปืนไม้จ๊ก : รับตาย : 253)

ผู้เฒ่าผู้เฒ่าเอนิยายไว้มากมาย

(ทะเลวน : ทะเลวน : 20)

หลอนยิ้มกับเขาดวยหางตา

(ลูกก็ผูกมัดตัวเอง : ฆ่าเกาะ : 369)

ฯลฯ

จากการศึกษาเกี่ยวกับสำนวนโวหารต่าง ๆ ในวรรณกรรมเรื่องสั้นของ มนต์ จรรงค์ ดังกล่าวแล้ว มีลักษณะเด่นโดยส่วนรวมที่กล่าวได้ว่า มนต์ จรรงค์ นิยมแต่งเรื่องสั้นด้วยสำนวนภาษาถิ่น ๆ กระชับและสื่อความหมายอย่างตรงไปตรงมาเป็นส่วนมาก แต่ในขณะเดียวกันก็สามารถสร้างสรรค์โวหารสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยวาทยภาพแปลก ๆ ที่สื่อภาพได้อย่างมีชีวิต มีรายละเอียด มีสีสัน และมีเสียงให้รสสัมผัสแก่ผู้อ่านได้อย่างชัดเจนด้วย ส่วนสำนวนภาษาในลักษณะอื่น ๆ นั้น แม้จะมีปะปนอยู่ในเรื่องสั้นของมนต์ จรรงค์ บ้าง ก็ไม่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดนัก

2.3 ภาพพจน์ (Figures of Speech) การศึกษาเรื่องภาพพจน์นับเป็นการศึกษาเกี่ยวกับสำนวนโวหารในอีกลักษณะหนึ่ง ที่จะช่วยให้เข้าใจความสามารถในการใช้ภาษาของกวีหรือนักประพันธ์ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น ดังที่ ชลธิรา กลัคดี โต้กล่าวถึงความหมายและความสำคัญของภาพพจน์ไว้ดังนี้

ภาพพจน์ หมายถึงวิธีการสร้างมโนภาพให้เกิดขึ้น โดยอาศัยถ้อยคำสำนวนแบบต่าง ๆ การเสนอภาพพจน์ที่ดีทำให้มโนภาพของผู้อ่านเด่นชัดขึ้น อันจัดเป็นคุณค่าทางวรรณศิลป์ที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งมีข้อน่าสังเกตว่า การเสนอภาพพจน์มิใช่การสร้างประโยคแบบปรกติสามัญ มิได้อยู่ในกฎเกณฑ์ของไวยากรณ์อย่างเคร่งครัด หากเป็นการสร้างประโยคหรือวลีอย่างอิสระ

แต่ในเวลาเดียวกันก็อาจจะมีแบบแผน หรือระบบเฉพาะตัวที่แยกให้เห็นแนวการ
ใช้ที่แตกต่าง กันอย่างเห็นได้ชัด¹

ดร. วิสสา พินิจภูวนล และ ทิพย์สุเนตร นาคธน², ได้แบ่งโวหาร
ภาพพจน์นิยมไว้ทั่วไปไว้หลายประการ เช่น โวหารอุปมา (Simile) โวหาร
อุปลักษณ์ (Metaphor) โวหารเย้ยหยัน (Irony) โวหารขัดแย้ง (Contrast)
หรือ (Antithesis) โวหารที่ไปส่วนหนึ่งแทนทั้งหมด (Metonymy) โวหารบุคลา
ธิฐาน (Personification) และโวหารที่กล่าวเกินจริง (Hyperbole)
เป็นคน

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ได้พบว่า มนัส จรรยงค์
ได้เสนอภาพพจน์ลักษณะต่าง ๆ ไว้ในเรื่องสั้นของเขามากมาย ซึ่งอาจจำแนกได้ดังนี้

2.3.1 โวหารอุปมา (Simile) คือการสร้างภาพพจน์ด้วยการเปรียบเทียบ
เทียบสิ่งที่เหมือนกัน โดยมีจุดมุ่งหมายจะชี้แจงอธิบาย พูดพาดพิง หรือเสริมให้ตรงตามขึ้น
การเปรียบเทียบแบบนี้มักจะใช้คำเชื่อม เช่น เหมือน คล้าย กัง ปาน ราว ประหนึ่ง
และคำอื่น ๆ ที่มีความหมายในทำนองเดียวกัน โวหารแบบนี้จะเป็นวลีสั้น ๆ หรือ
เป็นทั้งประโยค หรือเป็นโคลงกลอนทั้งบทก็ได้

ในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ มีโวหารอุปมาปรากฏอยู่มากมายทุกเรื่อง
บางครั้งก็ใช้โวหารอุปมาซ้อนกันหลายประโยคในข้อความเดียวกันด้วย ซึ่งทำให้มนัส
จรรยงค์ สามารถเสนอภาพไปสู่ผู้อ่านอย่างชัดเจน แต่ในขณะเดียวกันก็สังเกตได้ว่า
มนัส จรรยงค์ เสนอโวหารอุปมาในลักษณะแปลกใหม่ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวอยู่
เสมอ เช่น

บัญชีเล่มยาว ๆ อันวางซ้อนแล้วซ้อนอีกกายกันไปมาเหมือนกองฟืน

(สัญญาภโณร : สีนในเลือก : 5)

¹ชลธิรา กลัดอยู่ "การอ่าน" ใน การใช้ภาษา หน้า 217

²วิสสา พินิจภูวนล และ ทิพย์สุเนตร นาคธน การอ่านและการพิจารณาหนังสือ

เขาเดินตามคนที่สองไปอย่างซุ่มกระตือเหมือนศตเดินไค

(คนขี้ลืม : จึงผี : 81)

แม่เมียรักของมันคินรอนอยู่ในทรวงอกของเจ้าเปรี๊ยะคนงามเหมือนนกเล็ก ๆ
ติดชาย

(กาเม : ยาสั่ง : 160)

อากาศธรรมชาติ ลมจากแม่น้ำอันเต็มไปด้วยความบริสุทธิ์พัดมาปะทะ
ตัวเขาเบา ๆ แฉ่วเบาและสุภาพเหมือนมือของแม่ที่ประจวบประแปงให้ลูก
อย่างแผ่ว ๆ

(ลูกกลับมา : ไฟไหม้ : 213)

สาวรุ่นศราราวีขาวเปล่งสีเหมือนกับนก นวนาคอยู่บนเรือ นัยน์ตา
ดำเป็นประกาย ผมหงอกเป็นลูกคลื่น

(วิมานร้าง : เมื่อวานของวันนี้ : 122)

มันช่างสิ่งอาหารเก่งเสียจริง ๆ ... รวากับเคียบโตขึ้นมาจากใต้โต๊ะอาหาร
และอ่านเมนูมาตั้งแต่เล็ก ๆ

(มือปืนไม้กวัก : จับตาย : 255)

หญิงชราปากเประเหมือนกระโดน

(เหล่าเกวียน : คนกรุง : 115 - 116)

ผมสีดำปนเทาและมีหงอกประปรายอยู่เป็นหย่อม ๆ ขาวหงิกงอลงมาเกาะกัน
อยู่เหมือนตัวมู่งที่ทอดก้นอยู่หลายตัว

(สะพานข้ามแม่น้ำควาย : ขาเกาะ : 333)

นางอเหมือนอิฐหัก

(หอพัก : ยายเฟี้ยว : 124)

บางคนเสียงกลั้มดึกเหมือนไม้กระบอก บางคนเสียงแตกเหมือนกระดาดทราย
บางคนเสียงแบนเหมือนเสียงวัวถูกเหยียบ และบางคนเสียงเหมือนจานเสียง

ที่เสื่อมคุณภาพมาแล้วในราว 3 ปี

(ละครนอกบท : จับตาย : 41)

ครั้นแล้วเขาก็กลาออกมาจากบาร์เหมือนถูกดัก

(ลาคยาวคอมโบ : เงาหลอม : 63)

มันเคื่องเหมือนเอากะจกไปต้มนัยน์ตา

(หมอลาว : เลือกคู่ : 99)

หนากเต็มเหมือนน้ำเปี่ยมฝั่ง

(สวัสดิ์ความหลัง : จับตาย : 341)

คุณแรมนั้นมีเรือนร่างและสายเลือดอันเปล่งปลั่งสมบูรณ์อวบอัดเหมือนปู
ไข่เต็มอก

(ข้าชีวิตพราน : มือทอง : 160)

ฝนเริ่มโปรยลงมา ที่แรกก็เม็ดห่า ๆ ในที่สุดก็ถล่มเทจึก ๆ ลงมาเหมือน
เพน้าออกจากกระบอก

(อวสานแห่งเกล็ดทิพย์ : ชายเพื่อย : 280)

ทุกครั้งที่เราพาผู้กระหายสาวทโฒกายเข้ากอด เพื่พรณจะต้องหันตา
ควยความสะอิดสะเอียน เหมือนว่าร่างของเธอกำลังจะถูกหมาขี้เรื้อนที่อดโซ
อะไรตัวหนึ่งมาเคล้าเกลี่ยอยู่ข้าง ๆ

(บ้านเพื่อนเรือนฟ้า : ทะเลวน : 100)

ผมของคุณครูหิวเสียเรียบแปรจนแมงวันเกาะไม้ติด คำเป็นมันเงางาม
เรียบหนังศีรษะเหมือนกับหมาเลีย

(นิทุกร : สวัสดิ์ ฒ.ผู้เฒ่า : 269)

ความรักในเวลานั้นเหือกหาขไปคล้ายกับน้ำในรอยตีนควายในเวลารอนระอุ
ของกลางเดือนเมษายน

(วันแรกแห่งชีวิตวาท : ซึ่งผี : 349)

เหล่าทัพกรรมนอนชดตัวหนาวสิ้นนอนกรางสือเหมือนกิ่งก้อ

(กาภมณฺษยธรรม : จับตาย : 46)

เขารบร่างของหล่อนเข้าไว้ในางแขน และรักแน่นราวกับจะเป็นเนื้อเดียวกัน

(มกพายำกรฺง : คืนวันหนึ่งทีถนนตะแสงแสง
: 123)

เขามองดูกลางคืนที่มีก๊ิบเหมือนหลับตา เนื้อตัวของเขาสั้นเหมือนกิ่งไม้ ใบไม้ที่ถูกเขย้ากิ้ง

(ล่องนา : ชิงเี : 378)

เข็คขึ้นนั่งเหมือนส่สเขาไปอยู่ในชีวิต

(ศทไนชีวิต : ซาเกาะ : 188)

ตามช่วงแขนของเขาค้างเหมือนเอาแผนที่หลาย ๆ ประเทศเข้าไปจดไว้ในนั้น

(ทะเลไฟ : ไฟไหมน้ำ : 144)

แม่พริ้งพูกเสียงเกรือเหมือนอมน้ำตา เข้าไว้ในคอ

(คนกลางถนน : ยาสั่ง : 288)

คืนวันนั้นพายุพัดจ๊ฉนัก เมฆบนฟ้าถูกลมหอบว้างเร็วเหมือนเรือบิน ท้องฟ้าแลบ แลบบปลาบอยู่ตลอดเวลา เวลามีก๊มดเหมือนผาดำ เวลาสว่างก็สว่าง เจิดจ้าเหมือนกับจุดเจ้าพายุไวส์ักพันดวง เป็นเวลานานมากที่ฟ้าคะนองอยู่เช่นนั้น ครั้นแล้วฝนก็ตกลงมา เหมือนเทน้ำออกจากกระบะบอก หั่งสองคนหลับเหมือนตายเพราะอากาศเยือกเย็น

(จอมคน : ส่วสี่ตี ๗.ผู้เฒ่า : 352)

ฯลฯ

นอกจากการใช้โวหารอุปมาโดยทั่วไปดังกล่าวแล้ว มนัส จรรยงค์ ยังนิยมใช้โวหารอุปมาในลักษณะที่เปรียบเทียบสิ่งใดสิ่งหนึ่งกับของสองอย่างไปพร้อมกัน

ซึ่งนับว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของมนัส จรรย์รงค์ อีกอย่างหนึ่งด้วย ดังตัวอย่าง
เช่น

หน้าของเขาสีเหมือนถูกทบด้วยเกือก หรือไม้ก็เหมือนกับถูกแช่น้ำแข็งมา
ตลอดวัน

(ระหว่างวัดกับคุก : จับตาย : 368)

เสียงคนกรี๊ด ก็เหมือนเสียงฟ้าที่แตกรัง หรือเสียงตกใจของฝูงเป็ดในขณะ
หมู่วิ่งผ่านเขาไปในเลาของม้านในเวลากลางคืน

(แบบฉบับใหม่ ฯ : ยาสั่ง : 215)

ทองฟ้าคำมิตเหมือนหมึกหรือเขม่าหม้อ

(น้ำผึ้งนา : คนกรุง : 14)

2.3.2 โวหารอุปลักษณ์ (Metaphor) คือภาพพจน์เปรียบเทียบที่นำ
ลักษณะเด่นของสิ่งที่ต้องการเปรียบมากล่าวแทนที่ โดยไม่มีคำเชื่อมโยง หรือบางครั้ง
อาจมีคำว่า "เป็น" อยู่ด้วย การเปรียบเทียบแบบนี้แสดงความสามารถของผู้ประพันธ์
ได้มาก เพราะจะต้องหลีกเลี่ยงการใช้คำพื้น ๆ ไปสู่คำใหม่ที่ตนคาดคิดว่าโดย
จะต้องมีร่องรอยของความหมายเดิมอยู่ในคำใหม่นั้น ซึ่ง มนัส จรรย์รงค์ ก็เลือกใช้
โวหารอุปลักษณ์ไว้ในเรื่องสั้นของเขาบางเรื่องเหมือนกัน เช่น

เขาไม่ได้ตอบอะไรมากนักนอกจากจะฟาดหลังมือของเขาเข้าไปที่ขากรรไกรของ
ผู้พูดอย่างแรง ทำให้เขามองโลกเหมือนอยู่ในเรือเดินทะเล

(ดึกเสียแล้ว : ดึกเสียแล้ว : 28)

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่มันแล้วไปแล้ว จะร้องไห้ถึงเหล่าที่หกลจากถ้วยไปแล้วไม่มี
ประโยชน์อะไรหรอก

(มือเสือ : มือเสือ : 46)

หล่อนกรีดนิ้วจับแก้ว แล้วจับเสียหน่วยหนึ่งก่อน ครั้นแล้วก็ดื่มรวดเดียว หน้าที่
อึมและเต็มกลายเป็นหน้ากุ่มกักตไปได้เหมือนกัน

(บทรักใหม่ ฯ : ยาสั่ง : 189)

ครัวของเขาอยู่ในกระเป๋าสตางค์ เสื้อผ้าก็อยู่ในรานซ์กริด

(กนตาวา : จับตาย : 270)

2.3.3 โวหารเย้ยหยัน (Irony) คร.สีทธา พินิจภูวาล และ ทิพย์สุเนตร นาคธน กล่าวถึงโวหารเย้ยหยันว่า คือ "การใช้คำด้วยอารมณ์ขัน เพื่อยั่วล้อ เย้ยหยัน เหน็บแนม หรือชี้ให้เห็นข้อบกพร่องและความไม่ฉลาดของสิ่งที่ต้องการกล่าวถึง โวหารเช่นนี้ผู้แต่งมักจะสร้างทำเป็นโง่ ดังนั้นความหมายที่แท้จริงคือฉลาดนั่นเอง มักจะเป็นถ้อยคำกำกวมถ่าง แดกดันและขบขัน"¹

เนื่องจากมนัส จรรย์งค์ เป็นผู้มีอารมณ์ขันอยู่เสมอ การเสนอภาพพจน์ด้วยโวหารเย้ยหยันจึงมีปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นของเขาบ่อยครั้ง ทั้งที่ยั่วล้อ เย้ยหยัน หรือเหน็บแนมตัวละครในเรื่องหรือเย้ยหยันบุคคลและสังคมในขณะที่ตั้งเรื่องนั้น ดังตัวอย่างเช่น

เขาเดินโซซัดโซเซออกไปจากร้านเหล้า ปล่อยคำวิพากษ์วิจารณ์ให้ตกเป็นอาหารปากของพรรคพวกอย่างเอร็ดอร่อยทีเดียว คนเหล่านั้นทำตัวเหมือนกับว่ามนุษย์ธรรมดาเข้าไปอาศัยอยู่ในตัวของเขาเสียจนจนปรี และมันกำลังหาหนทางที่จะไหลซึมออกมาทางผิวหนังในทุกๆ ขุมขนที่เคี้ยว ด้วยการดิ้นรนอันไม่เว้นจากความหยาบคาย

(วิกฤตการณ์บ้านกอลไฟ : ชายเพื่อย : 345)

เขาเป็นคนที่ความจนกำลังพุ่งหอกแหลนหลาวเข้ามาหา มีความทุกข์ยากแร้นแค้นเสมอด้วยความสุขของบรรดาผู้มั่งมี

(หนังสือเล่มหนึ่ง : จอมขวาน : 83 - 84)

กนจนมักจะเป็นคนที่เห็นใจกนจนด้วยกันและเข้ากันได้

(สลัดเตรา : สลัดเตรา : 7)

¹สีทธา พินิจภูวาล และ ทิพย์สุเนตร นาคธน การอ่านและการวิจารณ์หนังสือ

ข้าสารมันแพงเหมือนกับกลิ่นเอาทองเข้าไปในทอง

(สลัดเตตรา : สลัดเตตรา : 23)

คนที่พอใจตัวเอง แม้จะมีเพียงอามิสสุดท้าย ก็มีความสุขกว่าเศรษฐีที่กำลัง
ทะเยอทะยาน คิดจะเป็นมหาเศรษฐี

(กลั่นจันทร์ : ขาดิทรหด : 167)

บ้านไหนเมืองไหนก็ตาม ถ้านักการเมืองหรือพวกครองบ้านครองเมืองรำรวย
ก็จึ่งนึกเสียเถอะว่า ประชากรราษฎรจะทองจน - วนแทบว่าจะไม่มีอะไรกิน

(สิ่งที่กิดิสิทธ์ : ชิงผี : 263)

กูมันคนไม่มีเงินแล้วจะดีไถยังเงิ กูมันมีเงินมีทองแล้วมันก็เป็นคนดีด้วยกัน
หงั้น

(จำนนำคน : เกิดกลางนา : 142)

เล่นการพนันไม่โกงหรือโกงเขาไม่ได้ไปเล่นทำไม - คนที่มันว่าเขาโกงก็ถือ
มันโกงเขาไม่ได้

(จอมยาจก : หนี้รัก : 124)

2.3.4 โวหารขัดแย้ง (Contrast หรือ Antithesis) การเสนอ
ภาพพจน์ด้วยโวหารขัดแย้ง มักจะใช้คำที่มีความหมายตรงกันข้ามมาเรียบเรียงไว้ใน
ข้อความเดียวกัน เพื่อให้เกิดความฉงนสนเท่ห์เราใจชวนให้ติดตาม แต่ในขณะเดียวกัน
ก็สามารถสร้างมโนภาพให้แกผู้อ่านได้เป็นอย่างดีด้วย และจากการศึกษาเรื่องสั้นของ
มนัส จรรยงค์ ใ้พบว่า มนัส จรรยงค์ เสนอภาพพจน์ในลักษณะนี้ไว้อย่างมากมาย
เช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ความฉลาดที่สุดของคนโง่ที่สุดมันมักจะเป็นเชื้อของความเลวที่สุดของคน
ฉลาด

(मारเสนหา : หนี้รัก : 100 - 101)

คนตรีแจสดกะอะไรก็ไมรู้ เกยแสกงมาแล้วจนคนไมรู้จัก

(ออร์กนี : ชิงผี : 175)

นัยน์ตาหรีเหมือนกับจะหลับเสียเมื่อยังตื่น

(การาวาน : มือเสือ : 189)

ตายอย่างมีชีวิตหรือว่ามีชีวิตอยู่อย่างตายก็

(กินวันหนึ่งทีถนนตะเลงแกง : กินวันหนึ่งที
ทีถนนตะเลงแกง : 12)

วิเวียงส่วยแจต เปรี๊ยปรัดเหมือนมะม่วงที่ยังดิบ แต่ความรักของหล่อน
หวานน้ำเหมือนนอกร่องสุกคาตน

(ทะเลหลับ : ทะเลหลับ : 3)

หญิงสาวแห่งวัชรารูปร่างอันทอตะคนหนึ่งนั่งอยู่บนเก้าอี้

(คนขี้ลืม : ขี้ลืม : 65)

คนขี้ฉลาดมันตายหลายหน คนกล้าตายหนเดียว

(ป่าดงพงพี : ชาติทรหด : 81)

เมื่อความรักเข้าประตู่ ความเชื่อหนึ่ง ชื่อเสียงเกียรติยศของผู้หญิงก็จะพรู
ออกไปทางหน้าต่าง

(รักที่เผาใจ : ซาเกะ : 198)

แกกำลังขยับหูที่คาดหู แล้วเอามาวูดสูบ เวลาแกตูกแกมของเขามันบูม
เขาไปอย่างน่าเกลียดแต่ว่าน่ารัก

(กรูแก็ : ขี้ผี : 52)

เขาแะเขารานเหลาเกาแก แกเหมือนรูหนู มีคเหมือนโนดำ แด่สินคำโนนั้น
ต่างหากมันสว่าง และทำให้ลูกจาสว่างอารมณ์

(อิมวาชีฟ : จับตาย : 118)

สำหรับเขาเหมือนกับว่าหล่อนจะหล่นลงมาจากสวรรค์ เช่นเดียวกับที่เขาพูด
ขึ้นมาจากนรกเหมือนกัน

(อิมวาชีฟ : จับตาย : 124)

2.3.5 โวหารที่ใช้ส่วนหนึ่งแทนทั้งหมด (Metonymy) ลักษณะการเสนอภาพพจน์แบบนี้ ดร.สิทธิา พินิจภูวกล และ ทิพย์สุเนตร นาคธน กล่าวว่า "ได้แก่การนำคุณสมบัติเด่น ๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาใช้แทนที่จะเอชื่อนามสิ่งนั้นออกมาตรง ๆ รวมทั้งส่วนประกอบของสิ่งของ และของใช้ประจำของบุคคล โดยไม่กล่าวชื่อของสิ่งของหรือบุคคลนั้น ๆ"¹ จึงเมื่อนำไปใช้พิจารณาโวหารในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ปรากฏว่ามีการเสนอภาพพจน์ที่ใช้ส่วนหนึ่งแทนทั้งหมดค่อนข้างมาก ตัวอย่างที่สังเกตเห็นเด่นชัดได้แก่การกล่าวถึงเหล่าลักษณะต่าง ๆ กัน โดยนำคุณสมบัติในเรื่องสีของเหล่ามากกล่าวถึงเพียงอย่างเดียว เช่น

แม่เทพธิดานัยน์ตาสีเขียวบริสุทธิ์

(พิทยกร : สวัสดิ์ ต. ผู้เฒ่า : 264)

แม่เทพธิดานัยน์ตาสีแดง

(คืนวันหนึ่ง ที่ถนนตะแลงแกง : คืนวันหนึ่ง ที่

ถนนตะแลงแกง : 19)

แม่เทพธิดานัยน์ตาสีเขียวอ่อน

(อายยัง : ยาสั่ง : 181)

เทพธิดานัยน์ตาสีเหลืองเข้มเหมือนอยู่บนสุกและแห้ง

(ไม้งาม : ยาสั่ง : 189)

2.3.6 โวหารบุคลาธิษฐาน (Personification) คือ "ภาพพจน์ที่เกิดจากการเปรียบเทียบโดยนำสิ่งไม่มีชีวิต หรือมีชีวิต แต่ไม่ใช่คนมากล่าวถึงราวกับเป็นคน"² การเสนอภาพพจน์ในลักษณะเช่นนี้ มนัส จรรยงค์ นิยมใช้ในเรื่องสั้นของเขาเป็นจำนวนมาก และสามารถสร้างภาพพจน์ให้แก่นวนอ่านได้อย่างดียิ่ง เพราะนอกจากจะรู้จักเลือกใช้คำแสดงอาการมาสอดคล้องให้กับสิ่งไม่มีชีวิตได้อย่างเหมาะสมแล้ว

¹สิทธิา พินิจภูวกล และ ทิพย์สุเนตร นาคธน การอ่านและการพิจารณาหนังสือ
หน้า 22

²ชลธิรา กลัตอยู่ "การอ่าน" ใน การใช้ภาษา หน้า 240.3

โหวตการบุคลลาธิฐานของมนัส จรรยงค์ ยังมีความแปลกใหม่เราใจให้ผู้อ่านเกิด
มโนภาพได้อย่างชัดเจนอีกด้วย ดังตัวอย่างเช่น

เวลานั้นลมทุ่งนากำลังโกรก ลมเด่นกำลังเสียงจู่จี้

(บางแก้ว : ซาเกาะ : 22)

มองดูใบโพธิ์ที่กำลังสะบัดสะบั้งพลิกตัวเพราะลมที่โชยมาจากทุ่งอ่อน ๆ
เยือกเย็นแผ่วเบาและสุภาพ เหมือนสาวน้อยร่างละมุนละม่อมกำลังวิ่งวอน
ร้องเรียกความรักและความอบอุ่น

(ความรักลอยไป : ทะเลล้น : 64)

คำแล้วความมืดกลืนกินความสว่างไปจนหมดสิ้น

(รอยพิมพ์มือ : ชายเฟื้อย : 177)

ชีวิตของเขาจึงเป็นชีวิตที่ถูกอุ้งมือของบุญกรรมจับเหวี่ยงไปตามเส้นทาง
ของโชคชะตา

(การาวาน : มือเสือ : 169)

รุ่งอรุณเบิกฟ้าแล้ว แผ่นดินที่หลับใหลไม่ได้สติก็ค่อย ๆ ตื่นขึ้นมาด้วยอาการ
ซึมเซาและหาวนอน วิวทิวโลกแล่นเด่นร่าออกมา

(จำเลยสารภาพ : จับตาย : 89)

เสียงน้ำตกที่กระโจนลงมาจากห้วยผาเป็นชั้น ๆ กระแทกกับก้อนหินผาทำให้
มันแตกเป็นฟองผอยกระเซ็นสาดไปรอบตัวของมันเอง

(ชิงผี : ชิงผี : 6)

รอยยิ้มแฉ่งแจ่มใส เต้นระริกอยู่บนใบหน้าและดวงตา

(ทะเลลึก : ไฟไหม้หน้า : 52)

เมื่อมรสุมคราวนี้คมมัน เสียแทบหลังก็จะปลิวโห

(วิมานร้าง : เมื่อวานของวันนี้ : 107)

ฤทธิ์สุราแต่เมื่อเห็นหัวค้ายังคงเข้าไปเดินแรงเกินก้าอยู่在线เลือกของ
เจ้าสองเกลอ

(หม่นกบ่า : อายแสนเป็นโจร : 101)

2.3.7 โวหารที่กล่าวเกินจริง (Hyperbole) คือโวหารเปรียบเทียบ
เกินความจริง โวหารเช่นนี้มีจุดประสงค์ที่จะเน้นให้เห็นความสำคัญ ชี้ให้เห็นเด่นและเด่น
และเพื่อใช้แสดงอารมณ์ที่รุนแรง โดยมีไวยากรณ์ถึงข้อเท็จจริง การเสนอภาพพจน์โดย
ใช้โวหารที่กล่าวเกินจริงเช่นนี้มีอยู่ในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ มากมายเช่นเดียวกัน
ซึ่งนอกจากจะแสดงให้เห็นความสามารถในการสร้างสรรค์ภาษาแปลก ๆ ใหม่ ๆ ของ
มนัส จรรยงค์ แล้ว ยังมีส่วนช่วยให้เรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ มีรสชาติเข้มข้น
น่าสนใจยิ่งขึ้นด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เขาเมาจัดเสียแล้ว - ในหูของเขาดูเหมือนจะมีเครื่องบินเข้าไปบินวนเวียน
อยู่หลายลำ

(ในงาม : ยาสั่ง : 274)

เสียงตีเกราะดังราวกับปืนกล

(ตอกทอง : เกิดกลางนา : 87)

ฉันทับแต่งจดหมายคืนยังรุ่ง ฉันทำพันเสียยิ่งกว่าพระสวดปาฏิโมกข์

(ภัสราเพลิง : อายแสนเป็นโจร : 128)

เลือดพุ่งสูงขึ้นไปเหมือนไฟพะเนียง

(คนเผือก : ยาสั่ง : 260)

เกลอแตกเหล่าเหมือนยักกะสูบน้ำของกรมชล ฯ

(สามลอนอลล์ : เจ้าลอยลม : 79)

เขาถอนหายใจยาวราวกับสัก 10 ไมล์

(ขีเมาชีพ : จับตาย : 136)

หลอนร่องไหจนแทบว่านัยนทาจะหลุดออกมานอกเบา

(ดอกจิวโรย : มือเสือ : 150)

นิยายปรัมปรา ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา ศิลปะวรรณกรรม ฯลฯ การศึกษาในเรื่อง โลกทัศน์นั้นยังครอบคลุมไปถึงการพยายามอธิบายว่า บุคคลเข้าใจฐานะและบทบาทของตนในฐานะเป็นปัจเจกชน และในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมอย่างไร เขาเข้าใจเป้าหมายชีวิตของเขาและสังคมที่เป็นสมาชิกอย่างไร และมีความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของสรรพสิ่งอย่างไร โลกทัศน์ของบุคคลใด ๆ ก็ตามย่อมได้รับอิทธิพล หรือขึ้นอยู่กับสภาพและฐานะของบุคคลในสังคมนั้น ๆ และที่สำคัญก็คือโลกทัศน์ของบุคคลหนึ่งก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง โลกทัศน์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหนึ่ง โดยเฉพาะกวีในด้านหนึ่งกวีก็ได้รับอิทธิพลจากสภาพสังคมในยุคนั้น ๆ งานเขียนของกวีจึงมีลักษณะสะท้อนสภาพสังคม และในอีกด้านหนึ่ง งานของกวีก็ส่งผลต่อความคิดของชนในสังคม ดังนั้นการศึกษาโลกทัศน์ของกวีจึงมีคุณค่าใกล้เคียงกับการศึกษาบุคคลทั้งสังคมและยังอาจช่วยให้ความกระจ่างเกี่ยวกับโลกทัศน์ของชนในสังคมนั้นได้

การศึกษาโลกทัศน์ของกวี หรือนักประพันธ์จึงนับเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับการศึกษาวรรณกรรมในแง่ที่แสดงอิทธิพลของกวีหรือนักประพันธ์ที่มีต่อสังคม ดังที่ วิทย์ ทิวะศรียานนท์¹ ก็เชื่อว่า นักประพันธ์ทุกคนย่อมเขียนไปตามความคิดเห็นและมโนคติของตนโดยจะรู้สึกตัวหรือไม่ก็ตาม หนังสือทุกเรื่องแม้เรื่องอ่านเล่น ๆ ที่มุ่งแต่เพียงทำความเพลิดเพลินให้แก่ผู้อ่านด้วยวิธีง่าย ๆ หรือเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ทั้งหลายย่อมแสดงโลกทัศน์ของผู้แต่งไม่มากก็น้อย ถึงแม้ผู้แต่งจะไม่แสดงอุดมคติของเขาออกมาอย่างแจ่มแจ้งเปิดเผย แต่จากวิธีดำเนินเรื่อง จากการเลือกตัดตัดตอน จากการลำดับเหตุการณ์ แม้จากทางเสียงของตัวละคร เราก็อาจอนุมานได้ว่า เขาเห็นโลกและชีวิตเป็นอย่างไร

ในวรรณกรรมเรื่องสั้นของมณีส จรรย์งค์ แม้จะมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ แต่ก็ได้แสดงโลกทัศน์ของผู้แต่งที่มีต่อโลกและชีวิตออกมาอย่างกว้างขวางด้วย และเนื่องจากมณีส จรรย์งค์ นิยมแสดงทัศนะในลักษณะที่แฝงไว้โดยนัยมากกว่าการบอกไว้โดยตรง การเสนอโลกทัศน์ของมณีส จรรย์งค์ ในครั้งนี้

¹ วิทย์ ทิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ หน้า 186 - 187

จึงจะเลือกกล่าวเฉพาะที่ปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนเท่านั้น โดยแบ่งออกอย่างกว้าง ๆ ดังนี้

1. โลกทัศน์เกี่ยวกับสังคม

1.1 ทัศนะเกี่ยวกับสภาพสังคมในเมืองและชนบท แม้ว่าในเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ จะเป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงสภาพชีวิตของคนไทยในสังคมชนบทเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ในขณะที่เขียนมนัส จรรย์งค์ ก็ได้กล่าวถึงสภาพของสังคมในเมือง โดยเฉพาะกรุงเทพฯ ไว้ในเรื่องสั้นหลายเรื่องด้วย ซึ่งทำให้เห็นทัศนะของมนัส จรรย์งค์ ได้อย่างชัดเจนว่า เขาพอใจสภาพสังคมในชนบทยิ่งกว่าสังคมในเมืองหลวงเป็นอันมาก เพราะแม้ว่าในสังคมชนบทจะขาดความเจริญทางด้านวัตถุ คนส่วนใหญ่ต้องทำงานหนัก และยากจนแต่เท่าที่ของมนัส จรรย์งค์ ที่ถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านั้นไว้ในเรื่องสั้นเต็มไปด้วยความภาคภูมิใจและอารมณ์ขัน เช่นจากเรื่อง "ในทองนา" มนัส จรรย์งค์ ได้กล่าวถึงร้านอาหารในชนบทที่มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ และเป็นกันเองกับลูกค้าทุกคนดังนี้

ถนัดแล้วมาตางสี่แดงเขาก็ถูกดึงไปหยุดตรงหน้าร้านของเจ้านัน ชายหนุ่มบนหลังมาหนาตาตมสันผิวสีน้ำตาลแก่ นัยน์ตาสีเหล็ก เข้มกลังมาจากหลังมาและบัดฝุ่นออกไปจากกางเกง ผู้คนมาไวที่เส้าเดียว ๆ แล้วเดินก้าวสายอาดเข้ามาในโรงเตี๊ยม เขารองถามออกมาด้วยเสียงห้าว ๆ

"มีกวยเดี่ยวอย่างเดียวหรือ ?"

"มีหลายอย่าง" เจ้านันรีบออกไปรับรอง

"ซีเต็ก ซีตู ข้าวผัดไข่ ผักใส่ตีนเป็ด ผักหน่อไม้ดองก็มี แต่หมูกับเนือยังไม่มา"

"พูดไร" ตาหนุบ้วนน้ำลายทิ้ง "ยังไม่มีหมูมีเนือกับออกไปไต่"

"เดี๋ยวนี้มีอะไรบาง ?" คนแปลกกันผู้นั้นถาม

"ก็มีแต่กวยเดี่ยวอย่างเดียว เกียวอ้วทำไค้ก่อน"

"อนิจจังซัง" ตาหนุบ้วนน้ำลาย "แยะแล้วอ้ายอัน คนสั่งนี้ฆ่าไค้ก็แยะ"

"กินนาน ๆ กินกันที่ฆ่าทำไม ? เฮียอ้ายตาหนุบ้วนไล่จับไค้ให้กูตี"

"บะแล้ว " ตาหุร่งลั่นร่าน "เปรี้ยวยังกับไก่ป่าใครจะไปจับให้มัน"

"กูเอง" เจ้ากลุ่มบอก "ไม่ต้องให้เตี๋ยกรอนถึงอาจารย์"

เจ้ากลุ่มชักมีดที่เอว มันไม่รวมเป็น 2 - 3 ท่อน แล้วก็ไต่ขึ้นเสียงมัน
ขวางตั้งแล้วละ ๆ ลึก 2 - 3 ที่เท่านั้น เจ้ากลุ่มก็เรอราเขามาพร้อมด้วยไก่
ในมือ¹

ในเรื่อง "อรรถยัสีล" มนต์ จรรยาได้แสดงให้เห็นว่า ในชนบทนั้นอุดม
สมบูรณ์ในเรื่องอาหารการกินอยู่เสมอ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า "จังหวัดเล็ก ๆ ที่เขา
เกยอยู่พักปลาไม่ต้องซื้อหา ไม่ว่าฤดูไหน นอกจากจะได้จากที่ปลูกไว้กินเองแล้ว
ทั้งกระดิ่ง ตำลึง ดอกแค ยอดขี้เหล็กตลอดจนสะเดาก็นับเก็บเอาได้ไม่ต้องอาหาร"²
หรือในเรื่อง "บางแก้ว" ก็สะท้อนให้เห็นความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างชาวบ้านและ
ชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ โดยไม่คดอยากของชาวชนบทไว้อย่างชัดเจน และใน
ขณะเดียวกันก็ได้เปรียบเทียบให้เห็นชีวิตของคนบางกลุ่มในเมืองหลวง ที่มีลักษณะตรง
ข้ามไว้อย่างดังนี้

ในท้องนาไม่มีที่คดอยาก ชาวนาที่จนที่สุดย่อมจะหยิบยืมข้าวเปลือกจากเพื่อน
ชาวนาดวยกันมาซ่อมมาฝัดหุงกินกันภายในครอบครัว ไม่จำเป็นเลยที่เดียวที่จะ
ต้องทำสวนครัว สำหรับชาวนาบางแก้วที่ร่ำรวยมันเต็มไปด้วยผักกระดิ่งและยอด
ตำลึง มันเต็มไปด้วยมะม่วงที่ออกสีแสดอร่าม ต้นแคขึ้นตระหง่านอยู่ใกล้เรือน
ยอดของมันและดอกของมันเป็นผักอันโอชา แล้วยังจะในหนองน้ำลำประโดงก็
เต็มไปด้วยผักกระเฉด แพงพวย ทัพเตา หนาน้ำสาวยาวจะรีบขีดตัวเหยียดขา
ชูดอกสีชมพูอ่อนบานอยู่เหนือผิวน้ำ แต่ชีวิตบางกอกก็รูดแล้วอดจริง ๆ ...
อดและหิว ๆ จนเสียบทองจนแทบจะมองกอนธรัฐเป็นขนมปัง³

¹มนต์ จรรยา ไฟไหม้หน้า หน้า 180 - 190

²มนต์ จรรยา สี่ทศวรรษ หน้า 21 - 23

³มนต์ จรรยา บาเกาะ หน้า 30

ในส่วนที่เกี่ยวกับสังคมในเมืองโดยเฉพาะในกรุงเทพฯ มนัส จรรยงค์ ได้แสดงทัศนะทั้งโดยตรงและโดยอ้อมไว้ในเรื่องสั้นเป็นจำนวนมาก ด้วยความเชื่อที่เต็มไปด้วยความวุ่นวาย การแก่งแย่งชิงดี การหลอกลวงและความอยุติธรรม ดังที่ได้ให้ตัวละครหนึ่งในเรื่อง "คนจรัล" กล่าวว่า "กินไม่เคยกลัวอะไรในโลกนี้ นอกจากอยุติธรรม และความอยุติธรรมนี้แหละมันเดินไปพร้อมกับทีวีไลซ์ ยิ่งทีวีไลซ์ ความอยุติธรรมและลวงลวงยิ่งเพิ่มมากขึ้น"¹ และในเรื่องเดียวกันนั้นก็มีข้อความบางตอนที่กล่าวถึงสังคมกรุงเทพฯ อย่างตรงไปตรงมาว่า "ไม่ทราบว่ามีบุญกรรมอะไรนำข้าพเจ้ามาเกิดในดินแดนอันนี้มีศัตรูชุก ถิ่นแดนที่ความทะเลาะเบาะแว้งปกคลุมอยู่ การแข่งขันและกีฬาแห่งการโกงกำลังทำกันอย่างเจียบและลึกซึ้งใจเย็น"² หรือในเรื่อง "ลูกบ้านนา" มนัส จรรยงค์ ก็ได้กล่าวทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างสังคมในเมืองกับสังคมในชนบทเพิ่มขึ้นดังนี้

... การงานนั้นเล่าเวลานี้ก็ยังไม่เป็นผล คองชุดดิน ขนหิน ทำงานก่อสร้าง หายใจแต่ผงปูนเข้าไปในปอดไม่รู้จักสร้างค่าตลอดเวลาที่ทำงาน หัวใจมันก็เลื่อนลอยกลับไปยังชนบท ทองทุ่งอันโล่งแจ้งลมพัดโกรก นกเขาขันกลุ่มอยู่บนยอดไผ่ หึ่งหึ่งออกอวดทุกหัวระเหิงมันช่างเต็มไปด้วยความสุขอันสงบ เสงี่ยม ไม่เหมือนบางกอกอันโกรมครามขับเคี่ยวเพื่อแย่งหากินกันไม่สร้างค่า³

1.2 ทัศนะเกี่ยวกับปัญหาสังคม นอกจากเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ จะสามารถให้ความบันเทิงใจแก่ผู้อ่านได้อย่างเต็มที่แล้ว มนัส จรรยงค์ ยังนิยมที่จะสะท้อนให้เห็นปัญหาสังคมทั้งในเมืองและชนบทควบคู่ไปด้วยเสมอ ซึ่งอาจแยกให้เห็นปัญหาสังคมที่เด่นชัดในทัศนะของมนัส จรรยงค์ ได้ดังนี้

1.2.1 ปัญหาการหลอกลวงกันของมนุษย์ มนัส จรรยงค์ นำแนวคิดเกี่ยวกับการใช้เล่ห์เหลี่ยมหลอกลวงกันของมนุษย์มาแต่งเป็นเรื่องสั้นไว้มากมาย โดย

¹ มนัส จรรยงค์ มือทอง หน้า 126

² ด. หน้า 113

³ มนัส จรรยงค์ หนีนรก หน้า 46

เฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องความป้อของคนชนบท ทำให้ถูกหลอกลวงนับเป็นทัศนะที่ฝังใจ
ใหม่นส์ จรรยาภักดิ์ นำมาเขียนซ้ำแล้วซ้ำอีกไว้มากหลายประเด็น โดยมีทั้งเรื่องที่คนใน
เมืองหลอกลวงคนชนบท และเรื่องที่คนชนบทหลอกลวงกันเอง เช่น

เรื่อง "เงินแดง" เป็นเรื่องของหนุ่มสาวนาที่เบื่อหน่ายต่ออาชีพ
ดั้งเดิม จึงขายสมบัติที่มีอยู่เพื่อหวังเข้าไปหางานทำในกรุงเทพฯ เมื่อลงจากรถไฟ
ที่กรุงเทพฯ ได้พบสามีภรรยาวัยกลางคนคนหนึ่ง ซึ่งมีท่าทางภูมิฐานมาพักอาศัยที่
รู้จัก พร้อมทั้งชักชวนให้ไปพักที่บ้าน และด้วยความเชื่อหนุ่มชนบทจึงฝากเงินของตัวเอง
ที่มีติดตัวไปทั้งหมดไว้กับเจ้าของบ้านในขณะที่ออกไปหางานทำ แต่เมื่อมาขอรับเงินคืนไป
กลับเป็นเงินปลอมทั้งหมด

เรื่อง "มารเสนหา" เป็นเรื่องของสาวบ้านนอกเข้าไปเที่ยว
กรุงเทพฯ โดยพักอยู่ที่บ้านญาติ ในระหว่างนั้นได้รู้จักกับชายหนุ่มท่าทางดีคนหนึ่ง
จนไว้วางใจยอมออกไปเที่ยวกับเขาในเวลากลางคืนตามลำพัง จนถูกข่มขืนอย่างยับเยิน

เรื่อง "น้ำบ่อหว้า" วิถีชีวิต กับพรรคพวกไปรังวัดที่ดินในชนบท
วิถีชีวิตโหดและแสบไต่สอยลูกสาวผู้ใหญ่บ้านเป็นภรรยา และสัญญาว่าจะกลับไปรับเธอ
แต่เมื่อวิถีชีวิตหายเจียบไป สร้อยจึงเสียใจกระโดดลงไปในบ่อหว้าที่ศักดิ์สิทธิ์จนเธอ
ต้องเป็นโรคเรื้อนตายในที่สุด

เรื่อง "หลี่ซ่ง" เป็นเรื่องราวของเศรษฐีที่ถูกออกจากราชการ
เพราะทุจริตชื่อหลี่ซ่ง ซึ่งนิยมไปขอเด็กหนุ่ม ๆ มาเป็นบุตรบุญธรรมอยู่เสมอ โดย
อ้างว่าภรรยาของเขาได้ตายไปโดยไม่มีบุตรเลย จึงใคร่จะได้บุตรบุญธรรมมาอยู่
เป็นเพื่อนแต่ในความเป็นจริงหลี่ซ่งจะพยายามประจบประเอบเด็กหนุ่ม ๆ เหล่านั้นด้วย
สุรา ขาฉิ่น และผู้หญิงจนคิดเป็นนิสัยแล้วฝึกให้ขับร้องอย่างรวดเร็วจนเกิดอุบัติเหตุ
ถึงแก่ความตายจนแล้วคนเล่า ทำให้หลี่ซ่งได้เงินประกันชีวิตอย่างมากมาย

นอกจากนี้ในเรื่อง "คู่ชีวิตเจียบ" "ยอดหญิง" "มดเขย่ากรุง"
"หินเอจในนา" ฯลฯ ต่างก็เป็นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อของชายหนุ่มหญิงสาว
ในชนบทที่ถูกคนในสังคมเมืองหลวงหลอกลวงจนได้รับความเดือดร้อนทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามในสังคมชนบทก็มีการใช้เล่ห์เหลี่ยมหลอกลวงกันเอง
อยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการทำให้ชาวบ้านเชื่อดื้อโฮกลาง ของคลัง

โหราศาสตร์ และไสยศาสตร์โดยไม่มีมูลความจริง นับเป็นปัญหาที่มันส์ จรรยาต์พยายามสะท้อนออกมาในเรื่องสั้นเป็นจำนวนมาก เช่น ในเรื่อง "แม่หม้อ" "สร้อยระย้า" "นั่งเทียน" และเรื่อง "ผู้ล่องหน" เป็นต้น นอกจากนี้ตัวละครชุด "เจ้า" แห่งท้องนาของมันส์ จรรยาต์ ซึ่งได้แก่เจ้าเหมือน เจ้าหนู เจ้าโพล่ง ฯลฯ ผู้ซึ่งไม่นิยมหาเลี้ยงชีพด้วยการทำไร่นาเช่นคนอื่น แต่กลับพยายามใช้เล่ห์เหลี่ยมหลอกลวงชาวบ้านหาประโยชน์ใส่ตัวเอง เพื่อแก้ปัญหาปากท้องเฉพาะหน้าอยู่เสมอ ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาสังคมได้เช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมของพวกเขาในเรื่องสั้นหลายเรื่อง เช่น เรื่อง "เจ้าพระคุณ" "ไม่มีจุดดับ" "พิทุยกร" และ "โทรภาพน้ำมันกาล" เป็นต้น

1.2.2 ปัญหาการปฏิบัติหน้าที่ราชการโดยมิชอบ ในเรื่องสั้นของ มันส์ จรรยาต์ ได้สะท้อนให้เห็นปัญหาการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการโดยมิชอบไว้อย่างตรงไปตรงมาหลายเรื่อง เช่น เรื่อง "สินในเลือด" ก็ชี้ให้เห็นว่าสารวัตรกำนันซึ่งได้ชื่อว่า เป็นผู้รักษากฎหมายของบ้านเมืองคนหนึ่ง ได้ทำตัวเป็นผู้จำหน่ายสิ่งของที่โจรปล้นมาได้เสียเอง ดังข้อความตอนหนึ่งดังนี้

เมื่อสารวัตรผูกขึ้นบนเรือนของแก บุคคลแรกที่แกได้พบทำให้สารวัตรตกตะลึงอยู่สักครู่ด้วยความที่คิดไม่ถึงว่า ตัวคนร้ายผู้ปล้นและจับได้ 4 รายด้วยกันเมื่อคืนนี้จะมานั่งอยู่บนเรือนของแกได้โดยไม่ต้องเที่ยวออกตามล่าให้มันเหนื่อยตัว แต่พอสารวัตรผูกแลเห็นพานท้ายปืนตุงอยู่ที่ข้างในอกเสื้อถึงสองข้าง ใบหน้าของแกก็ยิ้มอย่างมีไมตรีจิตเป็นกันเองขึ้นมาทันที

"ว่าไงหลานชาย เอ็งหายเงียบไปนานทีเดียว..."

"เวลานี้ฉันเองก็อยากจะได้เงินเท่านั้น มีทองติดตัวไว้มันไม่ค่อยเหมาะนัก จะจำหน่ายหรือขายช็อกโกแลตบ้าง ฉันบอกนาตรง ๆ ว่าฉันจะเอาทองมาให้เขาขายอีกเหมือนอย่างที่เคยมา แลวันนั้นก็เอาเบี้ยขายรายทางกาเปอร์เช่นตาเดินเห็นไว้ แควาทองคราวนี้มันมาก..."

"อ้อ " ครางออกมา "อาຍอย่างมาของเอ็งนะมันสักเท่าไร ?"

"แต่ก่อนนี้ฉันเอามาให้เขาที่หนึ่งหนหนึ่ง 5 บาท 6 บาท ครังสุดท้าย

มากหน่อยก็เพียง 8 บาทเท่านั้น แลคราวนี้ของมันมาก" เมาหยุดนิ่งไปสักครู่ "มันถึง 20 บาทกว่า...เศษ เลยฉันให้เจกทองซึ่งไว้ให้แล้ว ถ้าจำนำมันมาได้เร็ว ๆ ก็ดี เพราะพวกฉันมันก็รอนเหมือนกัน"¹

ในเรื่อง "คุณปลัด" และเรื่อง "ศาลเตี้ย" ก็เป็นเรื่องราวของปลัดอำเภอผู้รับสินจ้างรางวัลจนประพฤติน่าที่โดยขาดความยุติธรรม ดังข้อความตอนหนึ่งในเรื่อง "ศาลเตี้ย" ดังนี้

"ถ้าคุณจับเอาฉันไปเสียให้มันไกลหูไกลตา ไกลจากบ้านหนองสนวีไต้ ผมจะสมนาคุณปลัดอย่างเต็มที่"

"ไอ้โค่นมันได้" คุณปลัดนิ่งคิด "แต่ว่าอายฉันนะมันทำงานร่วมมือกับตำรวจ ถ้าฉันรับสินจ้างรางวัลมันก็จะน่าเกลียด หว่ากินเสียคนเดียว ไอ้เรื่องนี้มันเป็นเรื่องใหญ่อยู่ ในการที่จะจับเอาเขาไป เพราะว่าเขามีเสรีภาพ"

"ถ้ายัง..." พ่อทศพยากรณ์และยิ้มน้อย ๆ "เรื่องนี้เอาไว้เป็นภาระของผมเอง ผมจะพูดกับหมู่สว่างหรือว่าคุณปลัดจะไปพูดกับหมู่สว่าง ก็สุดแต่จะเห็นควร ผมจะให้หมู่สว่างเท่า ๆ กับคุณปลัด และจะรางวัลตำรวจอีกสองคนนั้นตามสมควร"

"จะให้หมู่สว่างสักเท่าไร ?" คุณปลัดเอียงคอดถาม

"ผมว่าจะชายทองสักหนึ่งบาท แล้วแบ่งออกเป็นสองส่วนเท่า ๆ กัน"

"อา ! ตกลงนองชาย" คุณปลัดตอบ...²

นอกจากนี้ในเรื่อง "ท่านผู้แทน" ก็ชี้ให้เห็นคัมภีร์ของนักการเมืองที่มุ่งกอบโกยผลประโยชน์ส่วนตนยิ่งกว่าการทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม หรือในเรื่อง "กางโหนด" ก็สะท้อนให้เห็นการใช้อำนาจของข้าราชการตบประชาชนโดยขาดคุณธรรมอันดีงาม ซึ่งทั้งหมดนี้ต่างก็เป็นปัญหาสังคมที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ราชการโดยมิชอบทั้งสิ้น

¹ มนัส จรรยงค์ สินในเลื้อย หน้า 138 - 139

² มนัส จรรยงค์ บุตรยศ หน้า 28 - 29

1.2.3 ปัญหาที่เกิดจากอิทธิพลของอารยธรรมในเมือง มนัส

จรรยาต์ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับอิทธิพลของอารยธรรมในเมือง โดยเฉพาะกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองหลวงไว้อย่างน่าสนใจ โดยพยายามสะท้อนให้เห็นว่าอารยธรรมในเมืองกรุงนั้นอาจหล่อหลอมให้คนเป็นคนเลวได้โดยง่าย แม้แต่ผู้ที่มิชีวิตเติบโตอยู่ในเมืองหลวงเองก็ตาม เช่น ในเรื่อง "บอกคุณพ่อด้วยว่าเขาไปทำงานที่ฮ่องกง" เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นลูกชาวไร่ชาวนาในชนบทที่หวังเขาไปหางานทำหรือศึกษาหาความรู้ด้วยแล้ว ย่อมมีโอกาที่จะเสียคนได้มากขึ้น ดังจะเห็นว่าตัวละครในเรื่อง "สปอนเซอร์" "หอพัก" และ "คนบ้านเรา" ต่างก็ประสบความล้มเหลวในการศึกษาทั้งสิ้น และสำหรับเจ้าหยุดหรือสรยุทธ์ในเรื่อง "คนบ้านเรา" ได้กลายเป็นนักเลงพนันถึงขั้นกลับมาหลอกลวงบิดามารดา และคนบ้านเดียวกันอย่างเจ็บแสบ หรือในเรื่อง "ผู้มาจากกรุง" เมื่อยี่สิบกับขวัญเรือนสาวบ้านนาเห็นช่วย ซึ่งเคยเป็นคนบ้านนาด้วยกันไปอยู่กรุงเทพฯ แล้วแต่งตัวสวย มีเงินมากจึงขอติดตามไปอยู่กรุงเทพฯ ด้วย แต่เมื่อไปอยู่ได้เพียงสามเดือนก็กลับต้องระหกระเหินกลับบ้าน ด้วยเหตุผลว่า "ไม่ไหวละป้า... พี่ช่วยเขาให้มีหัวเสียเรื่อย ดินหนึ่งตั้ง 3 - 4 คน"¹

อย่างไรก็ตาม เมื่ออารยธรรมจากเมืองหลวงหลั่งไหลเข้าไปสู่ชนบทมากขึ้น แหล่งอบายมุขทั้งหลายนับตั้งแต่โรงบิลเลียด โรงยาฝิ่น บาร์ ช่องโสเภณี ฯลฯ ก็พลอยเติบโตขึ้นมา ทำให้เกิดปัญหาสังคมได้มากมายเช่นเดียวกัน ดังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในเรื่อง "แม่จาวเรือน" เป็นต้น

2. โลกทัศน์เกี่ยวกับความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี

2.1 ทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อโชคลาง โหราศาสตร์และไสยศาสตร์

ในเรื่องสั้นของมนัส จรรยาต์ ได้สะท้อนให้เห็นสภาพความเชื่อในสังคมไทยเกี่ยวกับการเชื่อกันโชคลาง โหราศาสตร์ และไสยศาสตร์ไว้มากมาย แต่จากการพิจารณาทัศนะส่วนตัวของมนัส จรรยาต์ ที่ปรากฏอย่างชัดเจนนั้น พบว่า มนัส จรรยาต์

ไม่เชื่อว่าเรื่องโชคลาง โหราศาสตร์ และไสยศาสตร์ เหล่านี้เป็นความจริง โดย
มนัส จรรย์ก ไดพยายามชี้ให้เห็นในเรื่องสั้นของเขาบ่อยครั้งว่าสิ่งเหล่านั้นล้วน
เป็นการหลอกลวง หรือเป็นความเชื่อที่ฝังใจกันมาผิด ๆ เท่านั้น เช่น

เรื่อง "อายน้อย" เมื่อชาติไปโดนกเขามาเลี้ยงตัวหนึ่ง เขาเอาใจใส่
มันมากจนทะเลาะและหย่ากับภรรยา ต่อมาเขาถูกจับในฐานะเป็นผู้ทำให้เกิดเพลิง
ไหม้อีก ชาติจึงเชื่อว่านกเขาค้นนั้นเป็นเหตุให้ต้องแตกแยกกับครอบครัว และชักนำให้
เขาเดือดร้อน เขาจึงให้นกเขาค้นนั้นแก่เพื่อนไปเสีย แต่ต่อมาชาติก็ได้รับข่าวว่า
เพื่อนของเขาประสบโชคร้ายมากมาย นับตั้งแต่โดนเจ้านกเขาค้นนั้นไปแล้ว

เรื่อง "กินเมีย" เจาควงรักอยู่กับสร้อยระย้า แต่หมอลูกทำนายว่าเจาควง
เป็นคนกินเมีย ป้าของสร้อยระย้าจึงไม่ยอมยกหลานสาวให้ ต่อมาเจาควงไปแต่งงาน
กับผู้หญิงอื่นหลายคน แต่ก็มีเหตุให้ต้องตายไปหมด สร้อยระย้าไปแต่งงานกับคนอื่น
บรรดาสามีก็ตายหมดเช่นกัน ป้าของสร้อยระย้าจึงให้แต่งงานกับเจาควง แต่แทนที่
เจาควงจะกินเมียเหมือนคำทำนายของหมอลูกปรากฏว่า เจาควงตายไปก่อนสร้อยระย้า
เสียอีก

เรื่อง "พระเป็นเจ้า" สายสร้อยทองของป้าแยมหายไป แกจึงเผาพริก
เผาเกลือสาปแช่งคนขโมยตามความเชื่อของชาวบ้าน ด้วยเข้าใจว่ายายเทียมยังมี
บ้านอยู่ตรงข้ามเป็นคนขโมยไป ต่อมายายเทียมป่วยและตาย ทำให้เป็นที่เลื่องลือว่า
การเผาพริกเผาเกลือสาปแช่งของป้าแยมเป็นจริง แลปรากฏว่าป้าแยมได้ไปพบ
สายสร้อยของแกที่ล้มไว้ในกระถางธูปเมื่อภายหลัง

เรื่อง "กุมารทอง" เป็นเรื่องราวของการเวทพระเอกที่เกิดมากระยา
ภรรยาของตนเอง เพื่อเอาลูกมาอย่างไหนจึงให้เป็นกุมารทอง แต่ก็ไม่สำเร็จและ
ตัวของการเวทเองถูกชาวบ้านฆ่าตายในที่สุด

ในเรื่อง "แม่หมอ" และ "สร้อยระย้า" นับเป็นเรื่องสั้นที่มนัส จรรย์ก
แสดงทัศนะไม่เชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการเข้าทรง และเรื่องโหราศาสตร์
ที่เกี่ยวกับการผูกดวงดูหมอล่างชัดเจนนที่สุด โดยสะท้อนให้เห็นว่าเป็นการหลอกลวง
เพื่อหาประโยชน์ใส่ตัวเองเท่านั้น เพราะในเรื่อง "แม่หมอ" นางสนคนทรงจะขอ

เครื่องทรงเจ้าพ่อควยเงิน 4 บาท น้ำตาลและกัญชา กล้วยเห็ดที่ซื้อมารักของเธอติด
กัญชา และเมื่อซื้อมากับบุตรชายไปขโมยจักรยานของชาวบ้าน นางขึ้นก็ทำนายไปเสีย
ในทางตรงกันข้าม ทั้งรูปพรรณคนขโมยและทิศทางที่คนร้ายนำของกลางหลบหนีไป
ส่วนในเรื่อง "สร้อยระย้า" หมอถูกทำนายทายทักหลอกลวงชาวบ้านเพื่อหาประโยชน์
ใส่ตัวในทำนองเดียวกัน ถึงขอความตอนหนึ่งดังนี้

"อายโตนกับอีเชื่องโดนเข้าให้แล้วทั้งคู่ ไม่รู้ว่าจะเป็นหรือตายร้ายดี
อย่างไร ? พ่อหมอช่วยดูที"

"หายก็ทุ้มก็ขาม - ทำไม้มึงไม่บอกกู -" พ่อหมอร้องถามออกมา

"ใครจะไปรู้ละพ่อหมอ ? ถ้ารู้ว่ามันเอาไอโตนกับอีเชื่องไปได้ ก็
ต้องขามคพลันไปเท่านั้น- ถ้าจะให้กะกัจะว่าเข้ามีคหรือขาม 3 หรือเก้าทุ้ม
เห็นจะได้ เพราะตอนนั้นฉันจับไปหน่วย ดันขึ้นว่าหายไป..." เปรื่อง

รายงาน

"เมื่อวานนี้คำ - ขึ้นหรือแรม-" พ่อหมอยกเมฆถามต่อไปอีก

"น่าจะกลัวว่าเองจะเห็นแต่กระดูกและกระดูกที่ผูกคอตัน เองอย่าตาม
เลย - อย่าตาม - ขึ้นตามไปเสียหาหนะเปล่า ๆ มันเสือกกรงกันเข้ากับ
8 ถ้าเสียควย - ถ้าถูกซ่อนเองตามพบแน่ ๆ แต่ไอชโมมมันก็ลลาดเหมือน
กัน"...

แต่พอเจ้าเปรื่องเจ้าของวัจกลอยไปแล้ว ชายอายุกลางคน ๆ หนึ่งก็
ขึ้นมาและโยนเงินปึกหนึ่งไว้ตรงหน้า

"ไครคาอยู่ตัวเดียวก็ไอโตนเท่านั้น อีเชื่องเขาว่าแก่ไป ทั้งเขาทั้งหนึ่ง
หรือก็เต็มทน อายโตนขายได้เป็นวัจงานเขาไหม 20"

"อายฉิบหาย -" พ่อหมอร้องขึ้นมา "วัจงานอี่ปรี๊อะไร 120 ? มึงกิน
กำไรหรืออายพุ่ม"

"พุทไธ พ่อหมอ - ดันพูดส่ง ๆ ไปได้อะไรคนกันเอง ถ้าพ่อหมอเก่งจริง
ดูไหมมันไปตาม บางทีเราอาจได้กำไรอย่างแรง- "

"อาษา -" แกร่งออกมา "ย้ายเรื่องพวกมันยังกับนอน - เลือกลง
ให้มันยกพวกไปตาม มี 3 คนสู่พวกมันใดหรือ ?" ...¹

จากตัวอย่างที่กล่าวมานั้นแสดงให้เห็นว่า มนต์ จรรยงค์ ได้พยายาม
ชี้ให้เห็นว่าความเชื่อในไสยกลาง โหราศาสตร์ และไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่มลายีน่า
เชื่อถือ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดในเรื่อง "สิ่งศักดิ์สิทธิ์" ที่กล่าวว่า "เมื่อคนเราหมด
ท่าเขาแล้วจะต้องหันเข้าหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พอให้ช่วยยึดเหนี่ยวเป็นกำลังใจ เหมือน
พวกนักเลงสุราเมาตองหันเข้าหาแก้วเหล้าก็เพราะกำลังใจอ่อน"² หรือจากเรื่อง
"ท่านผู้แทน" ที่ว่า 'สำหรับผม - ไม่เคยเชื่อเรื่องหมอดูเลย - ดวงอาทิตย์ย่อมมีจุด
ดับเสมอ'³

อย่างไรก็ตาม มีเรื่องสั้นของมนต์ จรรยงค์ อีกหลายเรื่องที่สะท้อนให้
เห็นความเชื่อไสยกลาง โหราศาสตร์ และไสยศาสตร์ของชาวบ้านโดยที่มนต์ จรรยงค์
ไม่ได้แสดงความเห็นอย่างชัดเจนนักว่าเป็นจริงหรือไม่อย่างไร เช่น ในเรื่อง "มรสุม"
"ภูธรณี" "บาโฮย" และ "แรงครู" เป็นต้น

2.2 ทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา มนต์ จรรยงค์ได้แสดงทัศนะ
เกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา
ไว้ในเรื่องสั้นของเขาหลายเรื่อง แต่ที่ปรากฏเด่นชัดเป็นพิเศษได้แก่ความเชื่อถือใน
เรื่องกฎแห่งกรรม ดังจะเห็นจากตัวอย่างบางเรื่องดังนี้

เรื่อง "วางยา" ชายชราคนหนึ่งไปเที่ยวในทลกลับ ได้พบเด็กหนุ่ม ๆ
หลายคนจึงเล่าเรื่องในอดีตของตนให้ฟังมากมาย โดยเฉพาะเรื่องที่ตนเคย "วางยา"
ให้เพื่อน ๆ จำคำสุราอาหารเมื่อไปเที่ยวในทลกลับด้วยกัน โดยแอบหลบออกไปเสียก่อน
แต่ในที่สุดชายชรานั้นก็ถูกเด็กหนุ่ม ๆ "วางยา" เช่นกัน

เรื่อง "นรกลำราม" นางพิมทำตัวเป็นหมอต้มยำแหย่ให้แกสาว ๆ

¹ มนต์ จรรยงค์ สินในเลือด หน้า 52 - 53

² มนต์ จรรยงค์ ชิงดี หน้า 264

³ มนต์ จรรยงค์ ยาสั่ง หน้า 109

ในหมู่บ้านหลายคน ต่อมานางพิมได้รับเจี๊ยมซึ่งส่งจากสามเณรมาเป็นบุตรบุญธรรม และอยู่ใกล้ชิดกันมากจนนางพิมมีครรภ์ แต่เสี้ยมกลับพาหญิงอื่นหนีไป

เรื่อง "แม่มอ" นางสีนเป็นคนที่ทรงเล่ห์หลวงชาวบ้าน จนถูกตำรวจจับในที่สุด

เรื่อง "นายทุ้ง" นายทวนทำตัวเป็นนายคอยหาความไปให้ทนายในเมืองเพื่อเอาค่านายหน้า เขาพยายามออกอุบายอุบายให้ชาวบ้านมีเรื่องกันอยู่เสมอ ในที่สุดนายทวนจึงถูกฆ่าตาย

นอกจากนี้ในเรื่อง "ระหว่างวัดกับคุก" 'คนโบสถ์เดือด' และ "สวัสดิ์ดีความหลัง" มนต์ จรรย์งก ให้ตัวละครใช้ขันติธรรมในพุทธศาสนารับความแค้นได้เป็นผลสำเร็จ ซึ่งทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างสิ้นสุดลงด้วยความสงบสุข

อย่างไรก็ตาม มีเรื่องสั้นของมนต์ จรรย์งก อีกส่วนหนึ่งที่มิได้แสดงทัศนะสอดคล้องกับแนวความคิดดังกล่าวแล้ว เช่น ในเรื่อง "ผู้กลับมา" ตัวละครมีทางเลี้ยวถึงเลใจว่า "ถ้ากูไม่สนอง เหวไหนใครจะมาสนองแทนกู"¹ หรือในเรื่องสั้นอีกหลายเรื่อง เช่น "กาเม" และ "ทวาทอย" มนต์ จรรย์งก ให้ตัวละครใช้การฆ่าแก้แค้นเป็นเครื่องตัดสิน ทำให้ทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อในหลักธรรมคำสอนทางศาสนาของมนต์ จรรย์งก ไม่สม่ำเสมอ

2.3 ทัศนะเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีบางประการ แม้ว่าในเรื่องสั้นของมนต์ จรรย์งก จะสะท้อนให้เห็นขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคมไทยไว้มากมาย แต่เป็นที่สังเกตได้ว่าท่าทีของมนต์ จรรย์งก ที่ปรากฏในเรื่องสั้นบางเรื่องไม่ค่อยพอใจกับระบบการแต่งงานมากนัก เพราะอาจเชื่อว่า "การแต่งงานคือการค้าขายที่โหดร้าย"² หรือเพราะอยากมีอิสระจากกรอบประเพณีดั้งเดิม ดังความคิดตอนหนึ่งในเรื่อง "กลิ่นจันทร์" ที่ว่า "... ฉันชวนกลิ่นจันทร์หนีจากโลกนี้ไป ไปยังอีกโลกหนึ่ง โลกที่เราเหยียบสี่ลธรรม ประเพณีไว้ใต้กฎธรรมดา - ไม่มีอำนาจเหนือ

¹ มนต์ จรรย์งก ไฟไหม้หน้า หน้า 239

² มนต์ จรรย์งก มอดก หน้า 127

กฎธรรมดาส่งๆ เรา - เจ้ากฎธรรมดามันมาก่อนประเพณีกลั่นจันทร แต่โดน
จึงยอมให้ประเพณี ยึดขำมันเสียอย่างไม่เป็นธรรม"¹ แต่ที่มนัส จรรย์งค์ ได้
แสดงท่าทีต่อต้านการแต่งงาน โดยเฉพาะแบบกลุ่มลุงงัวอย่างชัดเจนนั้นมีปรากฏใน
เรื่อง "บ้านเผอิญร้อนหัว" ดังข้อความตอนหนึ่งดังนี้

การแต่งงานมันเกิดจากสิ่งที่มนุษย์ทุกวันนี้ต่างหยิบยกมันขึ้นมาเป็นฉากบังหน้า
แล้วเรียกมันว่า "ประเพณีนิยม" วิาหมงคลชนิดนี้โดยเฉพาะผู้เห็นแก่ตัว
เห็นแก่อำนาจ เงินตรา มากกว่าสิ่งใด ย่อมถือเสมือนเป็นการทดแทนคุณ
กตัญญูอย่าง ของฝ่ายหญิง ซึ่งความจริงถูกเหวี่ยงสาถนของประเพณีบ้า ๆ
คร่ำครึเก่า ๆ เป็นความเห็นแก่ตัวอย่างร้ายกาจกลุ่มและกดขี่อย่างไม่มีอาจใจ
มาต่อสู่กับ ความเสรีของชีวิต เมื่อเลื่องออกมาจากชุมชนรักได้ โดยถือว่าเป็น
กิฬาวชีวิต ประเพณีเป็นผู้นำหนดจังหวะ ลุดแต่จะจบลงในลักษณะการเช่นไร
ในทัศนะ มนัส จรรย์งค์ มีข้อคิด โดยหาทางออกที่ดีกว่านี้ไม่ได้มันเอง²

เนื่องจาก มนัส จรรย์งค์ มีท่าทีไม่เห็นด้วยกับประเพณีนิยมบางประการ
โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการแต่งงานดังกล่าวแล้ว ตัวละครในเรื่องสั้นของมนัส
จรรย์งค์ จึงพอ ว่าจะมีอิสระในการตัดสินใจเกี่ยวกับการกระทำเกี่ยวกับความรักและ
การารมณ์เป็นส่วนตัว ในเรื่องสั้นหลายเรื่องให้ชายหนุ่มหญิงสาวตัดสินใจพากันหนี
ตามกันไป และในอีกหลายเรื่องก็ให้ตัวละครมีความ ประพฤติทางอารมณ์ที่ขัดแย้งกับ
จริยธรรม ซึ่งบวมรั้งกันในเรื่องกมเกวทั่วไป เช่น ในเรื่อง "วิกฤตการณ์ที่บ้านกอไผ่"
"ยังไม่สิ้นเรื่องกลอง" และ "วิชา 'เร' ู" เป็นต้น

3 โลกทัศน์ที่เกี่ยวกับชีวิตและเพื่อนมนุษย์ เนื่องจากเรื่องสั้นของมนัส
จรรย์งค์ สะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตของคนไทยหลายระดับ หลายประเภท ทัศนะที่เกี่ยวกับ
ชีวิตมนุษย์ในแง่มุมต่าง ๆ จึงปรากฏออกมาอย่างมากมาย ซึ่งมีส่วนทำให้ผู้อ่านเข้าใจ

¹ มนัส จรรย์งค์ ชาติทรหด หน้า 166

² มนัส จรรย์งค์ ทะเลวน หน้า 98 - 99

ความหมาย และความต้องการของชีวิตในทัศนะของมนัส จรรยงค์ ได้เป็นอย่างดี โดยอาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

3.1 ทัศนะเกี่ยวกับการดำรงชีวิตและความสุขของชีวิต เนื่องจาก มนัส จรรยงค์ มีทัศนะเกี่ยวกับมนุษย์ว่า "มนุษย์ผิดกว่าสัตว์อยู่ชนิดเดียวเท่านั้น คือ สัตว์อ้อมแล้วมันไม่กิน ส่วนมนุษย์ไม่หิวก็ยังกินได้ อ้อมแล้วยังกินได้"¹ ฉะนั้นเขาจึงยอมรับสภาพในสังคมว่าการดำรงชีวิตของมนุษย์เต็มไปด้วยการแก่งแย่งชิงดีกัน และเมื่อชีวิตมีอุปสรรค "คนเราควรจะมีจิตใจอันรับโชคชะตาของตนเสมอ ไม่ว่ามันจะมา ร้ายมาดีอย่างไรก็ตาม มันมาดีก็หัวเราะ มันมาร้ายหัวใจก็โศกโชนอยู่ด้วยน้ำตาเหมือน เหล้าที่ไหลออกมาจากริมฝีปากของคนที่ถูกหมากัดจนเปรี๊ยะ"²

สำหรับการสร้างความสุขในชีวิตนั้น มนัส จรรยงค์ เชื่อว่า "งานเท่านั้นมันเป็นอาหารของชีวิต"³ และ "คนมักน้อยนั้นมีความสุข... คนที่พอใจตัวเอง แม้จะมีเพียงข้าวผัดสุดท้ายก็มีความสุขมากกว่าเศรษฐีที่กำลังทะเลาะทะเลาะกันคิดจะเป็น มหาเศรษฐี"⁴ หรือ "ในเวลาที่ย่ำแย่... เราควรจะคิดว่ายังมีคนอื่นที่ย่ำแย่ กว่าเรา"⁵ บึงความวิตกกังวลหลายเหล่านี้มีปรากฏอยู่ในตัวละครของมนัส จรรยงค์ มากมายเช่นตัวละครชุด 'เฉา' แห่งทองนาอันใดแก่เฉาเหมือน เฉาหนู และเฉา โพล่ง เป็นต้น

3.2 ทัศนะเกี่ยวกับความรักและกามารมณ์ มนัส จรรยงค์ ใช้ความรักและกามารมณ์ของมนุษย์มาเป็นแกนสำคัญในเรื่องสั้นของเขาหลายเรื่อง ซึ่งทำให้สังเกตเห็นว่า มนัส จรรยงค์ มองเห็นความรักและกามารมณ์เป็นธรรมชาติวิสัยที่ไม่มีอะไร หลีกเลียงได้ และไม่ใช่ว่าสิ่งเลวทราม โดยเปรียบเทียบว่า "เสรีภาพกับกามารมณ์ ก็เหมือนกัน... มันเหมือนน้ำ ถ้าอยู่ในที่กักขังหรืออยู่ในอำนาจมันก็นิ่งต้องอยู่ แต่ถ้า

¹ มนัส จรรยงค์ บาส่ง หน้า 114

² ด. หน้า 284

³ มนัส จรรยงค์ มือเสือ หน้า 4

⁴ มนัส จรรยงค์ ชาติทรหด หน้า 167

⁵ มนัส จรรยงค์ จับตาย หน้า 86

ไว้วางใจมันมีรูรั่วแม่เหล็กเข้าหัวเข็มหมุด มันก็จะไหลออกมาจนได้ แล้วจะทำให้รูนั้นมัน
ระเบิดกว้างออกไปด้วย"¹ ดังนั้น มนัส จรรยงค์ จึงแสดงอำนาจของความรักและ
กามารมณ์ไว้ในเรื่องสั้นของเขาหลายเรื่อง เช่น "เมื่อความรักเข้าทางประตู ความ
ไว้วางใจและชื่อเสียงเกียรติยศของหญิงก็จะพรูไปทางหน้าต่าง"² หรือในเรื่อง "กาเม
วิบัตติ" มนัส จรรยงค์ได้บรรยายให้เห็นอำนาจของกามารมณ์ไว้อย่างชัดเจน ถึง
ขอความตงนหนึ่งดังนี้

ทุกคนดูเหมือนจะต่อสู้กับสัญชาตญาณ ต่อสู้กับความรู้สึก ต่อสู้กับตัวเองที่จะ
ไม่ยอมแพ้ตัวของตัว ตัณหา... รากะและคำกฤษณาในตัวของเขาเหล่านั้น
กำลังเดือดพล่านเหมือนน้ำที่เดือดอยู่ในกะทะ...

เขานอนไม่หลับ อำนาจอันร้ายแรงของกามารมณ์และความใคร่มันต่าง
เปลือยกายของเขาให้ต่างอยู่เสงว เขาพยายามต่อสู้อย่างหนักเพื่อจะคืนหลุด
แต่ก็ไม่มีหวัง มันเหมือนคนสูมวยปล้ำที่ถูกฝ่ายปรปักษ์ล็อกคอ เขาไวเสียแล้วอย่าง
หมดประตูที่จะแก้ไข...³

เนื่องจากมนัส จรรยงค์ ได้ทัศนะให้เห็นว่าความรักและกามารมณ์เป็น
เรื่องธรรมชาติของมนุษย์ และควรมีอำนาจเหนือกรอบประเพณีอันใด คำนิยมในเรื่อง
ความบริสุทธิ์ของหญิงสาวจึงเคยถือกันว่าเป็นเกียรติยศอันยิ่งใหญ่ในสังคมไทยจึงมิใช่
สิ่งสำคัญในความคิดของมนัส จรรยงค์ มากนัก ดังนั้นความคิดดังกล่าวจึงมีปรากฏ
อยู่ในเรื่องสั้นของเขาหลายเรื่อง เช่น ในเรื่อง "คู่อเวร" ตอนหนึ่งว่า

"ถ้าคุณรักฉัน ทำไมคุณไม่ส่งวนเกียรติยศของฉัน เกียรติยศของคุณผู้หญิง
ซึ่งเราถือกันเป็นชีวิตทีเดียวว่า ถ้าเราสูญเสียสิ่งเหล่านี้ไปแล้ว แหมตายแล้ว
เกิดใหม่ก็ไม่อาจจะเรียกร้องเอามันกลับคืนมาได้"

¹ มนัส จรรยงค์ วัยตาย หน้า 397

² มนัส จรรยงค์ ซาเกะ หน้า 198

³ มนัส จรรยงค์ ชิงที หน้า 245 - 248

' เธอคิดหรือว่าโลกมนุษย์เรานั้นสะอาดและบริสุทธิ์ไม่มีอะไรโสมมเสีย
เลยในเบื้องหลังของมัน" ¹

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่อง "ดวงตกล" มนต์ จรรยาภัก ได้ให้ตัวละคร
แสดงทัศนะเกี่ยวกับความบริสุทธิ์ของหญิงสาวอย่างตรงไปตรงมา ว่า "เขารักหล่อน
แล้วกลั้วกัน อ้าวเรื่องที่ว่าหล่อนไม่ใช่สาวบริสุทธิ์ สมัยนี้เขาก็ไม่ค่อยจะได้ถือสาหา
ความกันนัก เพราะถือเสียว่าค่าสา นารี วิถี กงคา ของสื่ออย่างนี้ไม่เป็นเดนิโกร" ²

นอกจากนี้ ในเรื่องสั้นของมนต์ จรรยาภัก หลายเรื่องที่สะท้อนให้เห็น
ว่า ตัวละครตกอยู่ในอำนาจของความรักและการมณัจจนต้องประพฤติดีกีกรรม เช่น
การมีชู้ หรือการติดลูกเสียผู้อื่นนั้น มนต์ จรรยาภัก ก็ได้แสดงความเห็นซ้ำเติมว่า
การกระทำเช่นนั้นนั้นผิดหรือถูกอย่างไรก็ตาม ก็คงปล่อยให้เป็นที่ตัดสินของผู้อ่านที่จะตัดสิน
เอาเองมากกว่า

3.3 ทัศนะเกี่ยวกับความกตัญญูและความซื่อสัตย์ คุณธรรมในเรื่อง
ความกตัญญูและความซื่อสัตย์เป็นอีกทัศนะหนึ่งที่ มนต์ จรรยาภัก เสนอไว้ในเรื่องสั้น
ด้วยแง่มุมต่าง ๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบิดามารดานับเป็นผู้มีพระคุณสูงสุดที่บุตรจะ
ต้องรำลึก ชูเสมอ และหาโอกาสตอบแทน พระคุณเท่าที่ทำได้ แม้ว่าในบางครั้งจะ
ต้องฝืนกับความรู้สึก และความต้องการของตนมากเพียงใดก็ตาม เช่น ในเรื่องที่
เกี่ยวกับการแต่งงานระบบคลุมถุงชน เป็นต้น

ในเรื่อง "บ้านเพื่อนเรือนหัว" เป็นตัวแทนที่เกี่ยวกับความกตัญญูและ
ความซื่อสัตย์ได้อย่างเด่นชัด เมื่อบิดามารดาต้องการให้แต่งงานกับคนที่ตัวเองไม่รัก
บุตรก็อยู่ในสภาพจำยอม แม้จะถ่วงขมขื่นอย่างมากมายตั้งข้อหาความตอนหนึ่งว่า

"เพ็ญหลีกเลี้ยงไม่ได้หรอกกะวิชา... หน้าที่อันสูงส่งของเพ็ญจะมีก็เพียง
ครั้งนี้ครั้งเดียว หน้าที่ของหญิงสาวยอมขึ้นอยู่กับความกตัญญูต่อผู้บังเกิดเกล้า..."

¹มนต์ จรรยาภัก สัพเพชวีต หน้า 9

²มนต์ จรรยาภัก ชายเพื่อย หน้า 23

เพราะครึ่งเดียวในชีวิตเท่านั้นที่เพญจะทำได้... แม้ว่าการแต่งงานครั้งนี้
จะพาร่างไปสู่จุดจบของชีวิต ก็ความครอมใจตายก็ตาย"¹

เมื่อแต่งงานไปแล้ว แม้จะมีใครรักสามีเลย แต่ความหน้าที่ของภรรยาที่ดี
ก็จำเป็นต้องรักษาความซื่อสัตย์ต่อสามีไว้อย่างมั่นคง ดังความคิดของเพญภรรยา
ในเรื่อง "บ้านเพื่อนเรือนผัว" ที่ว่า "คุณค่าและความซื่อสัตย์ต่อสามีนั้นเป็นสิ่งที่คิด
รักเสมอด้วยชีวิต"²

อย่างไรก็ตามเป็นที่สังเกตว่า มนัส จรรยงค์ ไม่นิยมแต่งเรื่องสั้นเพื่อ
แสดงความกตัญญูและความซื่อสัตย์ของมนุษย์อย่างตรงไปตรงมา เช่น ในเรื่อง "บ้าน
เพื่อนเรือนผัว" บ่อยครั้งนัก แต่มักจะเสนอแอบแฝงไว้รูปแบบต่าง ๆ อย่างแนบเนียน
เช่น ใช้พฤติกรรมของสัตว์บางชนิดอย่างสุนัข วัว และช้างเป็นสื่อในการเสนอแนวคิด
เกี่ยวกับคุณธรรมเรื่องความซื่อสัตย์ และความกตัญญูต่อผู้มีคุณไต่อย่างเด่นชัด ดังปรากฏ
ในเรื่อง "เสื่อจุก" "ชำเหมา" "ซาเกาะ" และ "หลายทองคำ" เป็นต้น ซึ่งในแต่ละ
เรื่องนั้นสามารถสร้างความประทับใจให้แก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

3.4 ทัศนะเกี่ยวกับศักดิ์ศรีและเกียรติยศของมนุษย์ มนัส จรรยงค์
แสดงทัศนะเกี่ยวกับศักดิ์ศรีและเกียรติยศของมนุษย์ไว้ในเรื่องสั้นของเขาจำนวนมาก
ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้วิธีนำเสนอผ่านตัวละครทุกเพศทุกวัย เท่าที่จะมีโอกาสกระทำได้
โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวละครชายมักมีลักษณะนิสัยในเรื่อง รักศักดิ์ศรีและเกียรติยศของตน
อยู่เสมอ เช่น

ในเรื่อง "อายแลนเป็นโจร" เมื่อชายหนุ่มที่ยากจนไปรักใคร่กับหญิงสาว
ผู้มีฐานะดีกว่า แม่ฝ่ายหญิงจะพยายามช่วยเหลือในเรื่องเงินและสินสอดทองหมั้น แต่
ฝ่ายชายผู้หนึ่งในเกียรติยศของลูกผู้ชายกับปฏิเสธ เพราะตั้งใจที่จะต่อสู้กับอุปสรรคด้วย
ตัวเอง ดังข้อความตอนหนึ่งดังนี้

¹ มนัส จรรยงค์ ทะเลวน หน้า 101 - 102

² ด. หน้า 107

"อย่าเพิ่งทำท้อแท้ใจ" เจ้านวลตอบ "มันยังพอจะมีช่องทางอยู่บ้าง
นะ! พี่เอ๊ย พี่ก็มีพรรคพวกเพื่อนฝูงอยู่บ้าง หาอายุชนิดเพื่อนผู้ใหญ่สักคน
สองคนไม่ได้หรือ? มาจัดการขู่脅เสียดกับพ่อแม่เขา อายุสี่สิบสองของหมัน
หรือเงินสดเขาพอจะมี" ...

"ขอโทษาไคหาขวงซาเอง - ขอโทษาไคเงินมาสู่ขอหมันและกองทุนเพื่อ
แต่งกับนวลด้วยสติปัญญาและกำลังวังชาของซาเอง กูจะต้องละวายุใจไปชั่ว
ชาติชั่วชีวิตว่า เอาเงินของเมียมาแต่งเมีย พี่ขอเวลาเจ้าชั่วเดือนหรือ
เดือนเศษแล้วพี่จะกลับมาหานวลพร้อมด้วยเงิน..."¹

ในเรื่อง "จิราทร" ตัวละครชายก็แสดงความหึงในเกียรติยศ และ
ศักดิ์ศรีของตนเองไว้ในทำนองเดียวกัน ดังข้อความว่า

"หยุดเทอมบลาเย็นไปหัวหินไหม" จิราทรถาม

"ฉันเพลี้ยเต็มที เพราะเงินจาง"

"วิตามิน ง." เธอรองแล้วหัวเราะ "ไม่เป็นไรหรอกสมุทรา ฉันมีเงิน
เก็บไว้ตากอากาศพอที่จะให้เธอไปได้สักหนึ่งคน"

ชายหนุ่มหัวเราะแล้วโบกมือ

"เธออย่าลืมนะ ฉันเป็นลูกผู้ชาย ถ้าขึ้นพูดอย่างนี้อาทิตย์หน้าฉันจะไม่ไป
รับเธออีก เพราะพี่เธอส่งฉันไว้ให้ไปรับเธอทุกอาทิตย์"

หญิงสาวหัวเราะ

"คุณหญิงเกินไป"

"อ้อ แนนอน เพราะมันเป็นสมบัติของลูกผู้ชาย"²

ในเรื่อง "กาคนุชยธรรม" ชัยเป็นนักโทษฆ่าคนตาย ที่ถูกส่งตัวไปอยู่
ทัณฑนิคม ในป่าคงคิย จนกระทั่งเมื่อเขามีกำหนดพ้นโทษ จึงเขียนจดหมายให้มารดา

¹ มนัส จรรยงค์ อายุแสนเป็นโจร หน้า 11 - 12

² มนัส จรรยงค์ ชาติทรหด หน้า 89

กับภรรยาไปรับที่พิพิธภัณฑ์ ในคืนหนึ่งก่อนพันโทจะซัดใจจะตมั่วเขี้ยวหมากรดา
รับประทาน แต่เมื่อไปที่ร้านสหกรณ์ก็ปรากฏว่าปิดเสียแล้ว จะปลุกไฟศาลผู้ควบคุม
ร้านสหกรณ์ที่ถนนับถือเป็นนายเกรงใจ จึงจึงตัดสินใจขอโทษน้ำดาดโดยคิดจะบอก
ไฟศาลในวันรุ่งขึ้น บังเอิญไฟศาลได้ขึ้นเสียงกุกกักจึงตื่นขึ้นมา เพราะเข้าใจว่า
เป็นขโมยและยิงไปถูกที่มือของชิวบาคเจ็บแต่หลบหนีไปได้ เมื่อไฟศาลตามรอยเลือด
ไปก็รู้ความจริงว่าชิวเป็นผู้ขโมยด้วยความไม่ตั้งใจ ไฟศาลจึงช่วยเหลือไม่ให้
เคื่องครอน เมื่อพันโทไปแล้วได้เขียนจดหมายมาถึงไฟศาล ซึ่งสามารถแสดงให้เห็น
เห็นความรักภักดีศรีของเวาได้อย่างชัดเจนยิ่ง ดังข้อความตอนหนึ่งว่า "... นาย
ครับ แผลผมยังไม่หายดี เพราะมันเป็นหนอง ผมก็อยู่เสมอมานานจะขอรองนายอย่างหนึ่ง
ถ้าผมตายก็ขอให้ตายอย่างนักโทษฆ่าคนตายเถิด อย่าให้ตายอย่างนักโทษลักทรัพย์เลย
และถึงผมจะกลับมาอยู่ก็ขอให้นายเข้าใจอย่างนี้เหมือนกัน"¹

นอกจากนี้แม้ในตัวละครชุก "เทา" ของมนัส จรรยงค์ ผู้ซึ่งดำเนินชีวิต
อยู่ด้วยการใช้เงินเหี้ยมหยอกหลอชาวบ้านเลี้ยงปากท้องไปวันหนึ่ง ๆ เป็นส่วนใหญ่
ก็เต็มไปด้วยความหวังในศักดิ์ศรีและเกียรติยศของพวกเขาเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่าง
ในเรื่อง "เกียรติศักดิ์ในดวงนา" เป็นต้น

3.5 ทัศนะเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของเพื่อนมนุษย์ ในเรื่องสั้นของมนัส
จรรยงค์ มีทัศนะเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของเพื่อนมนุษย์ที่น่าสนใจหลายประการ ซึ่ง
นอกจากจะเป็นแนวทางที่ประโยชน์ต่อผู้อ่านโดยตรงแล้ว ยังสามารถสะท้อนให้เห็น
โลกทัศน์ของมนัส จรรยงค์ ได้อย่างชัดเจนด้วย เช่น "อันเกิดมาเป็นคนนั้น ความ
เกรงใจนี้แหละเป็นยอดแห่งความเป็นมิตรกัน ใครไม่เกรงใจเขา เขาก็ไม่เกรงใจ
เลย"² หรือ "ความรู้คิด ความกตัญญู ความที่ไม่ยอมเป็นศัตรูกับคนทั้งหลาย จะนำ
เอ็งไปสู่กิลป์ของความเกรงใจ ความเกรงใจทำให้คนใจอ่อนและสงสาร"³ หรือ

¹ มนัส จรรยงค์ จับตาย หน้า 69

² มนัส จรรยงค์ สวัสดีพี่ ๗.๕ หน้า 349

³ มนัส จรรยงค์ ทะเลวน หน้า 51

"การคิดแต่ว่าไม่ก่อเวร การได้หรือเสียเป็นเรื่องของลูกผู้ชาย ถ้าเราไม่ไถ่เราก็เสีย ถ้ามนุษย์เกิดแต่ได้ตายเดียว ใครเล่าจะยอมเสีย"¹

จากการศึกษาโลกทัศน์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ซึ่งเกี่ยวกับสังคม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งที่เกี่ยวกับชีวิตและเพื่อนมนุษย์ ค่อนข้างแล้ว แม้จะเป็นเพียงบางส่วนที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนเท่านั้น แต่ก็นับว่าทำให้เข้าใจท่าทีของมนัส จรรยงค์ ที่มีต่อโลกและชีวิตได้พอสมควร ซึ่งนอกจากจะชี้ให้เห็นความนึกคิดของมนัส จรรยงค์ และบุคคลร่วมสมัยที่มีต่อสังคมแล้ว ยังสามารถสะท้อนสภาพสังคมไทยในช่วงชีวิตของมนัส จรรยงค์ ให้ปรากฏออกมาอย่างเด่นชัดด้วย

¹มนัส จรรยงค์ จับตาย หน้า 311

อิทธิพลของชีวประวัติและบุคลิกภาพของมนัส จรรยงค์ ที่ปรากฏในวรรณกรรม

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า "กว่าที่ความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับงานประพันธ์ของเขา... ประวัติส่วนตัวของกวี หรือบันทึกส่วนตัวของกวีอาจมาช่วยในการวิจารณ์งานประพันธ์ของเขาได้ เพื่อช่วยให้เรามีความเข้าใจงานประพันธ์ของเขาได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น"¹ ดังที่ วนิดา ลิขิตกันทิมา² ได้ศึกษาบุคลิกภาพของสุนทรภู่ตามหลักจิตวิทยา ปรากฏว่า บุคลิกภาพของสุนทรภู่ทั้งในส่วนที่เป็นทัศนคติ ค่านิยม อุปนิสัย และในส่วนที่แอบแฝงเป็นปมในจิตไร้สำนึก มีอิทธิพลต่อการกำหนดเนื้อหาของวรรณกรรมที่สุนทรภู่แต่งในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ บทบรรยายความรู้สึกลึกซึ้งนึกคิด บทเจรจาของตัวละคร อุปนิสัยและบทบาทของตัวละครสำคัญ ตลอดจนเนื้อเรื่องบางตอนอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสั้นหรือนวนิยายนั้น เป็นศิลปะกรรมที่ผู้สร้างพยายามเลียนแบบวิถีชีวิตของบุคคล เป็นเรื่องของความรู้สึก ความนึกคิด จินตนาการ ความฝัน และประสบการณ์ของมนุษย์ ดังนั้นโดยอัตตโนมิติ ผู้เขียนมักจะสอดแทรกนามธรรมต่าง ๆ ข้างต้นอันเป็นประสบการณ์เฉพาะตนเข้าไปในเรื่องราว ฉาก ตัวละคร หรือทัศนะของตัวละครด้วย นับได้ว่าเป็นการใช้วัตถุดิบจากอัตตชีวประวัติโดยมิได้ตั้งใจ"³ หรือดังที่ สุธีรา สุขนิยม ก็เคยกล่าวว่า "นักเขียนผู้มีชื่อเสียงของโลกหลายคนสะท้อนประสบการณ์และชีวิตวัยเด็กของเขาออกมาในงานเขียนชิ้นสำคัญ ๆ อย่างเห็นได้ชัด"⁴

จากการศึกษา วรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ทำให้ทราบว่า มีอิทธิพลของชีวประวัติและบุคลิกภาพของมนัส จรรยงค์ ปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นของเขา

¹ สุธีรา สัตยาวัฒนา การนำวรรณคดีวิจารณ์แผนใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย หน้า 57

² วนิดา ลิขิตกันทิมา การศึกษาบุคลิกภาพของสุนทรภู่ตามหลักจิตวิทยา หน้า 363

³ วิภา กงกชนันท์ วรรณคดีศึกษา หน้า 83 - 84

⁴ สุธีรา สุขนิยม มาลัย ชูพินิจ และผลงานประพันธ์เชิงสร้างสรรค์ หน้า 313

มากมายทั้งในเนื้อเรื่อง ตัวละคร ฉาก เหตุการณ์ และแก่นเรื่อง เป็นกัน ซึ่งสามารถพิจารณาได้ดังนี้

1. อิทธิพลของชีวประวัติของ มนต์ จรรย์งค์ กับการกวีในวรรณกรรม

จากการศึกษาชีวประวัติของมนต์ จรรย์งค์ โดยการสัมภาษณ์บุคคลที่เคยใกล้ชิด และจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบว่า มนต์ จรรย์งค์ เกิดที่จังหวัดเพชรบุรี เมื่อ พ.ศ. 2450 บิดาเป็นนายความที่มีฐานะดี และมีความสามารถในการเล่นดนตรีไทย ด้วย เนื่องจากบิดาต้องการให้มนต์ จรรย์งค์ เรียนกฎหมาย จึงส่งไปเรียนต่อชั้นมัธยมปีที่ 3 ที่กรุงเทพฯ โดยพักอยู่ที่บ้านเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้อม บุนนาค) และเขามีหน้าที่ต้องอ่านหนังสือต่าง ๆ ให้ "ลูกใหญ่" ธิดาคณิกาของท่านเจ้าคุณฟังก่อนนอน ทุกคืน ซึ่งมีความสอดคล้องกับชีวิตวัยเด็กของ "เลอสรณ์" ในเรื่อง "กาเมวภิวัตน์" เป็นอย่างมาก ดังข้อความบางตอนดังนี้

สมัยนั้นเลอยังเป็นคน เป็นสมัยเงินสงฆ์ของของรัชกาลที่ 6 ตอนปลายและ รัชกาลที่ 7 เขาเป็นเด็กถูกผู้อื่นจะกินคนหนึ่ง บรรพชาในชีวิตรักเด็กของเขา ออกรุ่นไปช่วยเลี้ยงคนตรัยไทยแท้ ดอกมะลิและน้ำอบไทยในฤดูร้อน น้ำข้าว-แช่ที่อบด้วยกระดังงาไทยและกวันเทียน...

เขายังเรียนเก่งเสียจริง ๆ ในเวลานี้ หน้าตาหรือก็กลมสันทวยสง่าพอตัว ชีวิตลูกเลอสอนให้เขาเป็นสุภาพบุรุษ สอนให้เสียสละและเป็นลูกผู้ชายใจเด็ด จนพ่อแม่คิดเห็นอยู่แต่เงียบ ๆ ว่า เอ๊ะ อายลูกคนนี้เห็นทีจะเป็นช่างเผือก สำหรับตระกูลเสียละกระมัง ? พ่อจะให้เรียนกฎหมาย แต่แม่ก็ขัดขึ้น พ่อว่า เรียนกฎหมายก็ได้เป็นผู้พิพากษา พลัดทำอัยการก็ยิ่งดี แต่แม่ว่าเรียนแพทย์แทน หมอเสียยิ่งดีกว่า ได้ทั้งเงินได้ทั้งกุศล ทุก ๆ คนเต็มไปด้วยความหวังอย่างน่าชื่นชมสนใจสำหรับบุตรสุดสวาทชาวใจเอนนี้ กรันแล้วเจ้าเลอเด็กที่วิ่งเล่นยิงนก ตกปลาอยู่ในทะเลหนองน้ำและภูเขาสูง ก็ให้เข้ามาเป็นถนนกรุงเทพฯ โดยเข้ามาเรียนต่อชั้นมัธยมที่ในกรุง

ท่านผู้ใหญ่ที่รับเขาไว้เป็นสตรีผู้สูงศักดิ์ และครองชีวิตโสดอยู่ได้อย่าง
น่าประหลาดมหัศจรรย์ พอกล่าวถึงท่านผู้ใหญ่ คนในบ้านทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น
คนใช้ คนอาศัยหรือลูกหลานหลานเธอ ก็ต้องเงยบกริบเหมือนปลิดทิ้ง หงอ
เขียนชื่อไปตาม ๆ กัน ในบ้านนั้นเต็มไปด้วยนักเรียน ลูกหลานหลานเธอ
เหล่านั้นเป็นนักเรียนนายร้อยก็มี เป็นนักเรียนมหาดเล็กหลวงก็มี เปรี้ยวปรูด
ปราดไว้อย่างไรก็ดีหลักฐานสมเป็นผู้ที่มีสกุล สำหรับเกอหรือเลอสรค์ เมื่อ
เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ก็หงอขกอยซึ่มกระเทือ เพราะผิดกลิ่น ผิดดิน พลัดบ้าน
เมืองมา...

(กาเมวิบัตติ : ซึ่งผี : 240 - 242)

เมื่อมนัส จรรย์งค์ ออกจากบ้านเจ้าพระยาฯ วาญวงศมหาโกษาธิบดี ไปเป็น
นักเรียนประจำที่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เขาทุ่มเทความสนใจในการกีฬาและ
การฝึกฝนดนตรีไทยอย่างจริงจัง , แม้ในเวลาใกล้สอบเขาก็มีแว่ฝึกซ้อมดนตรีไทยอยู่
นั่นเอง ซึ่งมีปรากฏอยู่ชัดเจนในเรื่อง "นิภาแห่งความหลัง" ตอนหนึ่งว่า

วิชาสายหนุ่มน้อยอายุแค่เพียง 20 ปีเท่านั้น จะเดินทางเข้ากรุงเทพฯ
ด้วยกระเป๋าดินทางของเขาใบเดียวกับหีบไวโอลิน เป็นคนรักดนตรีมาตั้งแต่
อายุ 15 ในเวลาเรียนหนังสือที่ใกล้จะสอบไล่ แทนที่เขาจะดูหนังสือ เขากลับ
ท่องซอของเขาเสียเป็นวรรคเป็นเวร...

(นิภาแห่งความหลัง : ช็อคอง : 35)

ในช่วงที่งั้นนี้ จรรย์งค์ ออกจากโรงเรียน กลับไปทำงานเป็นเสมียนได้ส่วน
และหัวหน้าวงดนตรีไทยที่จังหวัดนครบุรี จนกระทั่งเกิดรักใคร่ได้เสียกับอ้อม นุนาค
ธิดาของเจ้าพระยาสุรพันธ์เสนี และถูกกีดกันจนต้องตัดสินใจหาหนีนั่น นับเป็นหัวเลี้ยว
หัวต่อที่สำคัญและน่าจะฝ้งใจของมนัส จรรย์งค์ เป็นอันมาก เพราะมีเรื่องสั้นของ
มนัส จรรย์งค์ มากมายที่สอดคล้องกับชีวิตจริงในช่วงนี้อย่างเด่นชัด ไม่ว่าจะเป็นโดยตั้งใจ
หรือไม่ตั้งใจก็ตาม เช่น การให้ตัวละครชายหญิงลักลอบได้เสียกันก่อน โดยที่ผู้ใหญ่ไม่ทราบ
อย่างในเรื่อง ทิดขวาก ขวัญใจมีด สองอาจารย์ ยี่สุ่นเป็นหม้าย บางแก้ว ไปตะราง

ชีวิตที่ 13 ฯลฯ และการให้ตัวละครชายหญิงตัดสินใจนี้ตามกันไปเมื่อมีอุปสรรค
ในเรื่องความรัก เช่นในเรื่อง รอยพิมพ์มือ ที่ข้า ผู้มาเทียมเมฆ วิมานร้าง คำได้
ละครทุ่ง วิกแตก สามประตู่ เพลงหอมแก้มอีฟ เขาต้องการเรื่องป่า แม่หมอล
สามชาย ฯลฯ ในขณะเดียวกันนั้น จรรย์ก ก็ได้แสดงความคิดเห็นไว้เสมอว่า
ความรักและการผจญเป็นเรื่องราวธรรมดาของมนุษย์ที่มีอำนาจเหนือกรอบประเพณีใด ๆ
เช่น

เมื่อความรักเข้าทางประตู ความไว้วางใจและชื่อเสียงเกียรติยศของหญิงก็จะ
พรูไปทางหน้าต่าง

(รักที่เผาใจ : ซาเกาะ : 198)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการแต่งงานนั้น มนัส จรรย์ก ได้แสดงท่าที
ไม่เห็นด้วยซ้ำ ๆ กันอยู่ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง เช่น

การแต่งงานคือการกาชายที่โหดร้าย

(จนจรรจัด : มีอทอง : 127)

...ฉันชนกลืนจันทร์หนีจากโลกนี้ไป ไปยังอีกโลกหนึ่ง โลกที่เราเหยียบ
ศีลธรรมประเพณีไว้ที่ภูธรธรรมา - ไม่มีอำนาจเหนือกฎธรรมดาสาวเรา
- เจ้ากฎธรรมดานี้มันมาก่อนประเพณีะกลืนจันทร์ แค่นี้จึงยอมให้ประเพณี
เหยียบย่ำมันเสียอย่างไม่เป็นธรรม

(กลืนจันทร์ : ชาติทรหด : 166)

การแต่งงานอันเกิดจากสิ่งที่มีมนุษย์ทุกวันนี้ต่างหยาบคายขึ้นมาเป็นฉากบังหน้า
แล้วเรียกกันว่า "ประเพณีนิยม" วิวาทมงคลชนิดนี้ โดยเฉพาะผู้เห็นแก่ตัว
เห็นแก่อำนาจของเงินตรามากกว่าสิ่งใด ย่อมถือเสมือนเป็นการทดแทนคุณ
กตัญญูอย่างสูงของฝ่ายหญิง ซึ่งความจริงถูกผู้หาชานานของประเพณีบ้า ๆ
คร่ำครึ เกาะกอบความเห็นแก่ตัวอย่างร้ายกาจกลุ่มและกดขี่อย่างไม่อาจ

โงมาต่อสู้กับความเสรีของชีวิต เพื่อเลี้ยงออกมาจากชุมชนรักได้ โดยถือว่าเป็นกัฬชีวิตที่มีพระพรหมเป็นผู้กำหนดจังหวะ สุดท้ายจะจบลงในลักษณะการเช่นไร ในทัศนะเช่นนี้ย่อมมีคุณค่าแก่ผู้ลึนคิด โดยหาทางออกที่ดีกว่านี้ไม่ได้
นั่นเอง

(บ้านเพื่อนเรือนผ้า : ทะเลวน : 98 -
99)

เนื่องจากมนัส จรรยงค์ เป็นผู้ที่ชอบเดินทางผจญภัยใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ ทำให้เขาเป็นผู้มีประสบการณ์ในชีวิตอย่างกว้างขวาง และนำมาสอดใส่ไว้ในฉากและบรรยากาศของเรื่องสั้นได้อย่างเห็นจริง เช่น เมื่อพาครอบครัวไปอยู่กับนายวรกิจบรรหารที่เกาะกระดาก จังหวัดตราด ระยะเวลาหนึ่ง ก็ได้้นำประสบการณ์จากทะเลมาแต่งเรื่องสั้นไว้มากมายเรื่อง เช่น ปือเลื้อ ทะเลวน ทะเลลึก ฯลฯ โดยเฉพาะเมื่อครั้งที่มามนัส จรรยงค์ ไปทำงานเป็นผู้จัดการร้านจำแบบสหกรณ์ที่หาดพนิตย อำเภอรามัญ จังหวัดยะลา ได้คลุกคลีกับกลิ่นไอของบรรยากาศป่าดงดิบและนักโทษซึ่งมีชีวิตต่าง ๆ กันเกือบสองปี ทำให้เกิดเรื่องสั้นดีเด่นอย่างเรื่อง จัปตาย มือ คางโหน และ ชิงผี เป็นต้น ซึ่งอ้อม จรรยงค์¹ ยืนยันว่าการบรรยายฉากและบรรยากาศในทัศนะที่ปรากฏในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ตรงตามความเป็นจริงที่เธอได้เคยเข้าไปเห็นมาทั้งสิ้น ดังตัวอย่างเช่น

"ทัศนิก" ที่ไอเยอร์กะดง จลอคจนที่ตั้งกองบัญชาการเรือนจำ ที่อยู่ป่าลึกทางยะลาถึง 90 กิโลเมตรเต็ม ๆ นับเป็นภูมิภาพที่เต็มไปด้วยความน่าเบื่อ น่าอึดหนาระอาใจสำหรับความชื้น เหล่าพืชพรรณกรรณอนชดกัหวานวนัน ครางวือ เหมือนกิ่งกือ นัยน์ตาลึกปากซีกสันแล้วสันเล่าจนกว่าจะหาย หรือไม่ก็ไปทำงานบนสวรรค์หรือบรกอเวจี... ในตอนหลังที่ข้าพเจ้ามาจากกองตางป่า

¹อ้อม จรรยงค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ประทีป เหมือนนิล เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 47/3 ซอยสุภราช พญาไท กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2521

ข้าพเจ้าก็ถูกสั่งให้เขาอยู่ในร้านสหกรณ์ขายของให้แก่กรรมกร ตามราคาของ
ในบัตรของกองบัญชาการ

ข้าพเจ้ามองดูมนุษย์นั้นยืนตากลงเหล่านั่น เขามาซื้อสินค้าด้วยความเศร้า
สลดใจ สิ่งใดที่จะอนุโลมขายให้เขาไปก็ด้วยการขาดเงินเพียงเล็กน้อย
ข้าพเจ้าก็มักจะจัดการให้เขาได้รับเสมอไป บางคนไขว่จับและกำลังสิ้น กลาน
เขามาหาข้าพเจ้า คำที่เหมื่อนว่าถ้าไม่ได้กินนมข้นสักกระป๋องหนึ่ง เขาจะ
จะกองขาดใจตายทันที แต่เขามีสตางค์น้อยไป 7 - 8 สตางค์ หิง ๆ ที่
ราคามะขนิในสมัยนั้น กระป๋องละ 35 สตางค์เท่านั้น ข้าพเจ้ารีบหยิบส่งไป
ให้เขาทันทีโดยไม่ปริปากอะไรเลย ด้วยริมฝีปากอันแห้งผาก นัยน์ตาอันโหลลึก
เช่นเดียวกัน เขามาขอซื้อเนื้อเค็มเราเพียง 3 สตางค์เท่านั้น ซึ่งเราขาย
ไม่ได้ ถ้าเราขาย ขาดทุน เพราะไม่รู้จะตัดให้เขาเท่าไร อย่างมากก็
1 ตารางนิ้ว คนของข้าพเจ้าเฝ้าขอมขายให้เขา แต่ด้วยเนื้ออันเหลือทิ้งทาง
ฝ่ายคอม และโซเซเหมือนนกมวยที่กำลังจะถูกน็อก ข้าพเจ้าก็สั่งให้ขายไป
โดยไม่รับสตางค์จากเขาได้เลย มันเป็นเรื่องน่าทุเรศ มันเป็นเรื่องน่าเศร้า
ข้าพเจ้าไม่เคยนึกว่าสนุกหรือน่าขันเลย แต่บางคนก็ร้าย - ร้ายที่สุด คน
พวกนั้นเราไม่ค่อยจะนึกเวทนา เผลอไม่ได้ เผลอหยิบทีเดียวไม่ว่าอะไรทั้งนั้น
ถ้าพวกเขามีโอกาสที่จะขโมยได้ หิง ๆ ที่เขาเอาไปนั้น บางทีเขาก็มีกันอยู่
แล้วอย่างเพียงพอ

ความจริงนักโทษเหล่านี้เขาได้เลือกสรรมาแล้วทั้งนั้น แต่ละคนล้วนแต่
มีโทษชนิดมหันตโทษ โทษเล็กน้อยไม่มีเลย แต่ถามจำเป็นนั้นแหละ
มันทำให้เขาลึบถึงศีลธรรม มันทำให้เขาต้องหันเข้าหาความทุจริตเพื่อพุง
ชีวิตของเขาให้ดำรงอยู่ต่อไปอีก แม้ว่าเขาจะอยู่ในนรกก็ดี หิงเรือนพยาบาล
เรือนวัง โรงครัว และกองบัญชาการ ตลอดจนสถานที่ต่าง ๆ อันก่อสร้างขึ้น
นั้นยังไม่ถาวร หลังจากสังกะสีบ้าง หลังคาใบหวายบ้าง ฝากระเบื้องดินเผา
ใบหวายกระหนาบด้วยไม้บาง ใช้ไม้ไผ่ขัดและบาว ล้วนแต่จะไม่แข็งแรงพอที่จะ

คุ้มภัยจากคนที่มิมีนิสัยรักเล็กขโมบน้อยนัก แต่รัศมีปิ่นของเราก็กว้างขวางพอที่จะคุ้มครองได้เท่ากับฟ้าอันถาวรเหมือนกัน การที่คงระวังคุ้มครองลินก้ากันอย่างหนักมือ ก็เพราะว่าเหล่ากรรมกรหรือที่เรียกกันอยู่ในวงเราว่า "ลูกยักซ์" นี้ ก็เพราะพวกเขายู่กันโดยอิสระเสรี ไม่ต้องถูกกักกุมกวมขัง จะมีโรงขังที่ทำไว้ไม่ค่อยแข็งแรงนักอยู่โรงหนึ่ง ก็มีไว้ใช้สำหรับเมื่อพวกเขาทำผิด ที่เรียกเขาว่า "ลูกยักซ์" ก็เพราะว่าเขากินได้ทั้งนั้น ไม่ว่านก หนู ถึงค้าง จมกระทั่งถึงดวงและจิ้งหรีด เขาเคี้ยวมันเอร็ดอร่อยเหมือนขนมปังกรอบ เขาปลุกกระท่อมของเขาอยู่กันตามไหล่เขา ตามหุบเขาเห็นหลังคาตารดาเป็นสีทองตัดกับใบกล้วยป่าที่ขึ้นเป็นพืดเขียวชะอุ่มทั่วขุนเขา กลุ่มหมอกอากาศตจจัดฝนตกไม่รู้เวลา กระท่อมหนึ่ง ๆ อยู่กัน 2 คนบ้าง 3 คนบ้าง ตามแต่ความสมัครใจของเขา ถึงเวลาก็มารับข้าวจากโรงครัว แล้วไปทำงานตามสังกัดของตัว เลื่อยไม้ โกงต้นไม้ ลากซุง ฯลฯ ตามแต่สังกัดของตัว ใครจับใช้ - นอน

(เมื่อ : ชิงผี : 106 - 110)

นอกจากนี้ การขีดจำแนกนักหนังสือพิมพ์และนักประพันธ์เกือบตลอดชีวิตของมนัส จรรยงค์ ก็มีอิทธิพลไปปรากฏในเรื่องสั้นของเขาจำนวนมากเช่นเดียวกัน โดยสะท้อนให้เห็นชีวิตของนักหนังสือพิมพ์และนักประพันธ์ในแง่มุมต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจน เช่นในเรื่อง ออร์ลีนี้ หัวใจวอด ไกล่อวสาน และเรื่อง แม่ยังไม่กลับมา เป็นต้น โดยเฉพาะในเรื่อง "ไกล่อวสาน" กับ "แม่ยังไม่กลับมา" เป็นเรื่องของครอบครัวนักเขียนผู้ยากจนหัวโหดที่รอความหวังจากเรื่องที่น่าไปขายให้โรงพิมพ์ ซึ่งดูเหมือนว่า มนัส จรรยงค์ จะเขียนด้วยความรู้สึกที่หลังไหลออกมาจากหัวใจอย่างแท้จริง จึงสามารถทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจได้อย่างดียิ่ง

2. อิทธิพลของบุคลิกภาพของมนัส จรรยงค์ ที่ปรากฏในวรรณกรรม

เนื่องจากคำว่า "บุคลิกภาพ" ในที่นี้หมายถึงรูปร่างและลักษณะนิสัยเป็นสำคัญ

จึงขอแยกพิจารณาอิทธิพลของบุคลิกภาพมนัส จรรยงค์ ที่ปรากฏในวรรณกรรมของเขา ดังนี้

2.1 อิทธิพลด้านรูปร่าง มนัส จรรยงค์ เป็นผู้มีรูปร่างสูงใหญ่ ลำสัน ผิวคล้ำ คมคาย และผมหยักศกเล็กน้อย แม้ลักษณะของรูปร่างดังกล่าวนี้จะไม่ปรากฏซ้ำซ้อนในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ อย่างเด่นชัดมากนัก แต่ตัวละครในเรื่องสั้นของเขามักมีผิวคล้ำ ตาคมเสียเกือบทั้งสิ้น และในบางเรื่องก็เกือบจะถอดแบบออกมาจากลักษณะของมนัส จรรยงค์ ที่เดียว เช่น

รูปร่างสูงใหญ่ ออกกว้าง ผิวคล้ำ นัยน์ตาดำขลับ แด่แข็งแรงแผ่ไวกวญความ
ชื่อสัตย์

(มือ : ขิง : 110)

รูปร่างก็ชั่วตัวดำ ปากหนา ผิวหมึก กางเหลี่ยม

(แคนหัก : สลัดเตรา : 149)

รูปร่างใหญ่และองอาจ หน้าออกกว้าง แขนใหญ่กำยำเหมือนจะปราบ
โลกนี้ได้

(ที่หมายมรณะ : สลัดเตรา : 115)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการสร้างตัวละครในเรื่องสั้นและนวนิยายสามารถกระทำได้จากจินตนาการของผู้ประพันธ์โดยอิสระ แต่จากความสอดคล้องสัมพันธ์กันอยู่บางระหว่างรูปร่างลักษณะของมนัส จรรยงค์ กับตัวละครในเรื่องสั้นบางเรื่องของเขาดังที่กล่าวแล้ว จึงน่าจะเชื่อว่ารูปร่างลักษณะของมนัส จรรยงค์ จะมีอิทธิพลไปปรากฏอยู่ในวรรณกรรมของเขาด้วย

2.2 อิทธิพลด้านลักษณะนิสัย จากการศึกษาลักษณะนิสัยของมนัส จรรยงค์ โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์บุคคลที่เคยใกล้ชิด ทำให้สามารถสรุปลักษณะนิสัยที่เด่นชัดของมนัส จรรยงค์ ได้หลายประการ เช่น มีอารมณ์ขัน

มีน้ำใจกว้างขวาง รักเพื่อน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นเสมอ ชอบจุ่มสุรา ชอบท่องเที่ยว
ผจญภัยเป็นนักสู้ชีวิต หึงในเกียรติและศักดิ์ศรีของตนเอง รักอิสระ เปิดเผยและจริงใจ
ต่อผู้อื่น สุภาพอ่อนตัว ซื่อสัตย์และรับผิดชอบว่าครอบครัว รักดนตรีและสามารถเล่น
ดนตรีได้อย่างดี เป็นต้น ซึ่งเป็นที่สังเกตได้ว่ามีความสอดคล้องกับลักษณะนิสัยตัวละคร
ในเรื่องสั้นของเขาเป็นอย่างมาก แต่ในที่นี้จะพิจารณาเฉพาะลักษณะนิสัยของมนัส
จรรยงค์ ที่มีอิทธิพลไปปรากฏในวรรณกรรมของเขาอย่างเด่นชัดบางประการ ดังนี้

2.2.1 การมีอารมณ์ขัน เนื่องจาก มนัส จรรยงค์ เป็นผู้มีอารมณ์ขัน
อยู่เสมอ ในเรื่องสั้นของเขาจึงให้อารมณ์ขันแก่ผู้อ่านอย่างมากมาชเกือบทุกเรื่อง
โดยมีสอศแทรกอยู่ทั้งในโครงเรื่องและพฤติกรรมของตัวละคร ซึ่งนับเป็นท่วงทำนอง
เขียนที่เด่นชัดและมีเสน่ห์อย่างยิ่งของมนัส จรรยงค์ ดังตัวอย่างเช่น

2.2.1.1 อารมณ์ขันที่เนื่องมาจากโครงเรื่อง มีเรื่องสั้น
จำนวนมากของมนัส จรรยงค์ ที่ผูกเรื่องเพื่อให้ความสนุกสนานแก่ผู้อ่านโดยตรง
เช่นเรื่อง คนขี้ลืม ละครหุง กุมารทอง ลาดยาวคอมโบ เหล่าประจำตระกูล นายท่า
ยืมอาชีพ ละครนอกบท ถ้อยพิว ฯลฯ อย่างในเรื่อง "ถ้อยพิว" ชายหนุ่มคนหนึ่งชื่อเพ็ญ
ไปรับแม่มาสามสี่ถึงมาเป็นภรรยา เมื่อตัวเองย้ายไปทำงานกับเจ้านายเชื้อชาติต่าง ๆ
หลายแห่ง ก็ปรากฏว่าภรรยาของเขาตลอดลูกออกมาจะมีรูปร่างเหมือนเจ้านายทุกคนไป
แต่ห้องก็มีไว้ติดกำวลเพราะเขาเชื่อว่าในช่วงที่คนมีภรรยานั้น ถ้าได้เห็นรูปหรือ
สิ่งสวย ๆ งาม ๆ ลูกที่ออกมาก็จะสวยเหมือนรูปใด ๆ หรือเหมือนบลากัดลูกหม้อผสม
กับลูกป่าจะกลายเป็นลูกสังกะสี เป็นต้น แต่สิ่งที่ห้องทนมไม่ได้อีกคือการที่ภรรยาของเขา
ขอไปทำงานกับนิโกร เพราะกลัวลูกของเขาจะเหยียดหยามกันเอง ดังเหตุผลว่า

"พอที่" เขาจะโกลนถนบ้าน "แกลเป็นผู้น้องที่ร้ายกาจที่สุด ถ้าแกลไปทำงานกับ
นิโกร แกลก็จะออกมาเป็นนิโกร แล้วอายคนนี่ละ ๑ อ้ายผมสีทองนี่นะ ๑
มันอเมริกันแท้ มันเกิดเหยียดผิวแบ่งตัวกันเขาจะว่ายังไง ๑ พุทโร ไผ่ต่างตา
อ่านหนังสือพิมพ์เสียบ้างเลย คนอะไร

(ถ้อยพิว : จบตาย : 197)

ลักษณะโครงเรื่องของมนัส จรรย์งกัที่สร้างอารมณ์ขึ้นให้แก่ผู้อ่านได้คืออีกอย่างหนึ่งคือการเขียนล้อเลียน หรือเหินบแนมเหตุการณ์ในสังคมอยู่เสมอ เช่น ล้อเลียนการสัมภาษณ์ ในเรื่อง "สัมภาษณ์ในทุ่งกว้าง" ล้อเลียนการจัดงานบอลล์ ในเรื่อง "สามล้อบอลล์" ล้อเลียนพิธีกรผู้จัดรายการตอบปัญหาในโทรทัศน์ในเรื่อง "พิทุยกร" และล้อเลียนความนิยมการซื้อสินค้าเงินผ่อนด้วยเรื่อง "อรรถยผ่อนส่ง" เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะสร้างความสนุกสนานได้มากแล้ว ยังมีส่วนทำให้เรื่องสั้นของมนัส จรรย์งกั หักเสี้ยว และสะท้อนเหตุการณ์ในสังคมไทยออกมาได้อย่างชัดเจนด้วย

2.2.1.2 อารมณ์ขันที่เนื่องมาจากพฤติกรรมของตัวละคร

เนื่องจากมนัส จรรย์งกั นิยมแต่งเรื่องสั้นชนิดสร้างตัวละครไว้มากที่สุด และมีความสามารถในการสร้างตัวละครให้มีชีวิตจิตใจได้มากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวละครที่เต็มไปด้วยอารมณ์ขันสูง 'เฉา' แห่งทองนาซึ่งประกอบด้วยเฉาเหมือนเฉาหนู เฉาโพล่ง ฯลฯ นับว่ามีพฤติกรรมชวนให้ผู้อ่านสนุกสนานได้เป็นพิเศษ เช่น ในเรื่อง กุศลัก บักเป้าทอง กฎหมาย 2 กง โทรภาพน้ำมันกาส เจ้าพระคุณ แกดดูรอน แวโพย วิรุณรุชโกลน เจ้าหนู เกียรติศักดิ์ในทองนา พสุธาของข้าเอ๋ย ตำรวจตง ฯลฯ หรือแม้ตัวละครอื่น ๆ ในเรื่องยี่งอาซีพ หอเย่ดาเคียว มือปืนไม้ควักเศษหินเอา ออร์ลีนี้ ฯลฯ ก็คือพฤติกรรมที่ให้อารมณ์ขันแก่ผู้อ่านเป็นอย่างมากเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างพฤติกรรมบางตอนของ 'เฉา' ในเรื่อง 'ออร์ลีนี้' ดังนี้

ชีวิตของเขาดูเหมือนจะเต็มไปด้วย 'อะไรก็ได้' เท่านั้น เป็นชีวิตที่ง่าย ๆ หรือง่ายแสนง่าย อยู่วิไหนก็ไปขอแม่ให้มีรดดี ๆ ซี้ มีเหล้าดี ๆ กิน และมีผู้หญิงงาม ๆ ไว้เคียงข้าง เขานอนที่ไหนก็นอนได้ ขอแค่ให้มีที่นอนหนา ๆ สัก 2 - 3 คืบ และกินที่ไหนก็ได้ ขอให้มันเป็นเหล้าก็แล้วกัน ถ้าไม่ได้กินจริง ๆ ก็ไปยืนจิบพันอยู่ที่หน้าร้านก็ยังดี และเมื่อคนที่เขามากินรู้จักคุ้นเคยก็จะถามเขาว่า

"รับประทานแล้วหรือยังครับ ฯ"

‘ ครบ เรียบร้อยแล้ว ’ เขาจะมอบอย่างภาคภูมิใจและจึ่มมันอยู่คล้าย ๆ กับว่า หมู เห็ด เป็ด ไก่ จะเที่ยวตีฟันของเขายู่เรื่อยไปอย่างนั้นแหละ อันที่จริงในห้องของเขากำลังส่งเสียงร้องอย่างกร่ำกรวดอยู่ทีเดียว

และเมื่อมันหิวหนักเข้า ก็จะมาเข้าหาเราไปหารานข้าวต้มบรรดาผักคั้นหรือข้าวต้มที่ กินเสร็จแล้วก็ไปจึ่มมันอยู่ตามหน้าเรสเตอรอง ตามแบบฉบับเดิมของเขา แล้วพักจนโน้นพักคนนี้ต่อไปตามเดิม

ที่โรงพยาบาลนครอันงามสง่า เขาจะต้องยืนเพื่ออยู่ที่หน้าโรงอย่างองอาจ กังพระยาราชนิธิ์ ทำให้เห็นว่าเขาจะดูที่ละสิบก แยกเมื่อหนึ่งเริ่มฉายหรือว่า จวนจะฉาย เขาก็จะเลี้ยวขวับออกไปทางด้านข้าง แล้วหายขวับเข้าไปยังที่ละ 5 บาท ตามเคย...

(ออร์ลี : ปิงผี : 165 - 166)

2.2.2 การชอบดื่มสุรา ลักษณะนิสัยของมนัส จรรย์งค์ ในข้อนี้มีอิทธิพลปรากฏอยู่มากในตัวละครของเขา แม้ว่ากาณ์ดื่มสุราจะเป็นเรื่องธรรมดา และเป็นความนิยมของคนไทยโดยทั่วไป แต่จากประสบการณ์การดื่มเหล้าอย่างโชกโชนของมนัส จรรย์งค์ สามารถนำมาสอดแทรกไว้ในตัวละครได้อย่างเห็นจริง ดังตัวอย่างเช่น

พอเขาหนุ นึ่งซัดสมาธิอยู่บนแคร่หน้าบันไดเรือน แกมองดูเหล่าในขวตที่อุดไว้วดขจุกเปลือกมะพร้าว ขาง ๆ ขวดยังเประไปควยทราย แสดงว่าเพ็งเอาออกจากที่ซ่อนใหม่ ๆ แกมองดูแล้วก็ อึก ๆ เสียเป็นวั๊กเป็แว่น้ำตาแกไหลพรากเหมือนกับคนร้องไห้ แกเอื้อมมืออันสั้น ๆ ของแกไปจับขวต และมือของแกยิ่งสั้นหนักขึ้นไปทวีคูณ ในขณะที่แกรินลงใส่ถ้วยแก้วหนา ๆ ที่ปากถ้วยแก้วมีรอยกราบเก็บไปควยควมสปรก และสั้นยิ่งขึ้นอีกจนเหล้ากระฉอกในขณะที่แกยกจันจรมดื่มปาก

(สามชาย : เกิดกลางนา : 24 - 25)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งมันส์ จรรยาต์ ได้นำอาการประสาทรลอนด้วย โรคพิษสุราเรื้อรังของตนเองมาใส่ไว้ในพฤติกรรมของตัวละครหลายเรื่อง เช่น

สุขภาพของเธอเสื่อมโทรมลง จนเกิดจะดำที่สุก แต่เธอก็ยังคงดื่มมันเข้าไป
อยู่นั่นเอง ข้าวปลาอาหารเกือบไม่เอาใจใส่เสียเลย เธอเบื่ออาหารอย่าง
ชนิดไม่เหลือขมเลย

เธอเกิดประสาทรลอนทางนัยน์ตา เห็นว่ามีคนมาเรียกเธออยู่เรื่อย ๆ
ถึงวันนั้นเธอถูกขึ้นจากที่นอน แตะตัวผูลิ้นออกจากห้อง โดยไม่บอกเล่า
แก่สีกกับเมียสองคนของเธอเลย เธอรีบเดินเข้าไปยังโรงรถ ร้องเรียก
คนรถให้เปิดประตู

"เอารถอะไรออกครับ"

"จี้ปกกลาง" เขาบอก

"จะไปไหนครับคุณ ?"

"ไปกับพี่ชายของฉัน"

"พี่ชายของคุณ..." คนขับรถพึมพำด้วยความประหลาดใจ

เขากระโดดขึ้นรถ รู้สึกเหมือนว่ามีคนนั่งอยู่ข้าง ๆ คนที่นั่งเงียบขรึม
ไม่ค่อยจะพูด เขาถามเกี่ยวเพื่อนที่เฝ้าพี่ชายจี้ไปคนเดียว

(หนังสือ : ผู้ทรงยศ : 139 - 140)

ในเรื่อง "แจ้โพย" มันส์ จรรยาต์ ได้ให้แจ้โพย เฒ่าหนู และ
เฒ่าเหมือนสัญญากันว่า จะเลิกดื่มเหล้าอย่างเด็ดขาด จึงทำให้แต่ละคนเกิดอาการ
ประสาทรลอนเช่นเดียวกัน ทั้งช่วงว่างบางตอนดังนี้

แกออกเงินโซ่ซัดโธเซ่ล่อไปอีกจนอ่อนกำลังลงไป อย่างเครื่องยศที่น้ำมัน
จวนจะหมดเหล้ามีหมดแล้ว ผ่านวันนั้นตาเบิกกว้าง แกหยุดชะงักเมื่อแลเห็นถนน
หนึ่ง นั่งดื่มอยู่ในพุ่มไม้ที่ไกลทาง แกหยุดรีรอและเตรียมจะหนีเสียก่อนที่มันจะ
โผนเข้ามาทำร้าย

"โพล้ง..." แก่ได้อินเสียงคน ๆ นั้นเรียก ทำให้แกหยุดรีรอ
 เฒ่าเหมือนโซ่เชือกออกมาจากพุ่มไม้ หน้าของแกซีดเหมือนไก่ที่ต้มแล้ว ยกมือ
 ขึ้นชี้หน้าเฒ่าโพล้ง แล้วก็ร้องขึ้นด้วยเสียงแหบแห้ง

"ฉันนอนไม่หลับเลยตลอดคืน..." แก่ว่า

"เพราะอะไรเล่า ?" เฒ่าโพล้งดอยออกมาเสียให้ทาง

"เพราะอายุสัญญาบ้า ๆ บอ ๆ นั้นแหละ สัญญาที่ว่าเราจะเลิกและ
 สบสังขมิยยอมกินเหล้ากันอีกต่อไป ฉันนอนไม่หลับเลยจนจับเดี๋ยว ในบ้าน
 ของฉันแท้ ๆ แต่ก่อนแต่ไรไม่เคยมีปีศาจเลย แต่มาเมื่อคืนนี้ กลับเต็มไปด้วย
 ภูติผีมันมาเหมือนควันไฟ สอดเข้ามาตามรอยประตูหน้าต่าง มันมาเป็นหนูตัวดำ
 มหิมา บ้างมาด้วยแบบดาวผีในรูปของทรากศพ เหมือนผู้หญิงผอมแห้งเหลือแต่
 หนังหุ้มกระดูกออกมาเบกือยกายร้ายราวอยู่ไปมา ฉันนอนไม่หลับ ฉันนอนไม่ลง..."

(แนโพบ : สวัสดี ๗. ผู้เฒ่า : 246 -

247)

2.2.3 การรำดนตรีและสามารถเล่นดนตรีได้อย่างดี ด้วยเหตุที่
 มนต์ จรรย์ยงค์ เป็นผู้ใฝ่ใจการดนตรีมาตั้งแต่เด็ก มนต์ จรรย์ยงค์ จึงสามารถเล่น
 ดนตรีไทยและดนตรีสากลได้ดีถึงขนาดที่เคยเป็นครูดนตรีชั้นเยี่ยมของจังหวัดเพชรบุรี
 มาแล้ว ในเรื่องสั้นของมนต์ จรรย์ยงค์ จะมีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับดนตรีและศิลปะ
 การแสดงแขนงอื่น ๆ สอดแทรกอยู่มากมาย เช่นในเรื่อง "ท่อนแขนนางรำ" และ
 "ละครนอกบท" กล่าวถึงการประชันดนตรีไทย เรื่อง "พ่อครู" เป็นเรื่องราวของลิเก
 เรื่อง "จรูญ" เกี่ยวกับการเล่นหนังตะลุง เรื่อง "สี่ตา" เกี่ยวกับการเล่นหนังใหญ่
 เรื่อง "พี่มา" กล่าวถึงการเล่นเพลงฉ่อย และในเรื่อง "ฟังทน" มนต์ จรรย์ยงค์
 ได้เปรียบเทียบให้เห็นคุณค่าระหว่างดนตรีไทยกับดนตรีสากลไว้อย่างแนบเนียน โดย
 สุกาพบุรุษชราคนหนึ่งทำพินกับหนุ่มวัยรุ่นว่า ถ้าสามารถท่วงเพลงฝรั่งที่ชอบได้ จะให้
 ค่าจ้างฟังชั่วโมงแรก 20 บาท ชั่วโมงที่สอง 25 บาท และในชั่วโมงที่สามจะเพิ่มเป็น
 30 บาท โดยชี้ข้อตกลงว่าจะต้องท่วงเพลงเต็มชั่วโมงแล้วซ้ำอีกให้ครบหนึ่งชั่วโมง

ปรากฏว่าหนุ่มวัยรุ่นไม่สามารถทนฟังอยู่ได้ มนต์ จรรย์งัก จึงบิดเรื่องของเขาอย่างงมงายดังนี้

สุภาพบุรุษชาวหัวเราะเดินไปยังตู้จานเสียง แล้วกดจานเสียงอยู่สักครู่หนึ่ง ก็เริ่มเปิดเพลงใหม่ขึ้นเพลงหนึ่ง เสียงเพลงได้กังวานเจื้อยแจ้วขึ้นมาทันที

"โอละหนอ - ควงเคือนเอ๋ย"

เหงื่อของเขาค่อย ๆ แห้ง - แห้งลงไปในทันทีทันใด - ในห้องมีแต่ความเชือกเย็น...

(พังกน : ยาสั่ง : 80 - 81)

นอกจากนี้ยังเป็นที่สังเกตได้ชัดเจนว่าตัวละครในเรื่องสั้นของมนต์ จรรย์งัก มักมีความสามารถในทางดนตรีเป็นส่วนใหญ่ เช่นในเรื่อง อ้ายแสนเป็นโจร แม่เสื้อสาว กฎหมาย 2 กง แรงครู แนวนก กิลปินวิบัติ ซอผี ซึ่งผี จั๊ตตาย ฯลฯ แม่ไฉ่หารเปรียบเทียบกับเกี่ยวกับเสียงอันไพเราะของตัวละครฝ่ายหญิงก็มักเปรียบกับเสียงขลุ่ยเสียงเก็บบังหมก

2.2.4 การมีน้ำใจกว้างขวาง รักเพื่อน ซื่อสัตย์และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
ต่อผู้อื่นอยู่เสมอ ลักษณะนิสัยของมนต์ จรรย์งัก ที่เกี่ยวกับการมีน้ำใจกว้างขวาง รักเพื่อน ซื่อสัตย์ และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นมีอิทธิพลปรากฏอยู่ในตัวละครของเขาอย่างเด่นชัด เพราะเป็นที่สังเกตว่ามนต์ จรรย์งัก พยายามเน้นที่จะนำเสนอคุณธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ในเรื่องสั้นของเขาอยู่เสมอ ดังจะเห็นได้ชัดเจนที่สุดจากเรื่อง จั๊ตตาย มือ ขาเกาะ เพื่อนน้ำมิตร และ มือเสื้อ เป็นต้น

ในเรื่อง "จั๊ตตาย" และ "มือ" แสดงให้เห็นความเมตตากรุณาและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่ "สกล" และ "ไพศาล" มีต่อกันในทัศนคติอย่างประทับใจยิ่ง ทั้งความเอื้อเฟื้อในเรื่องอาหารการกินไปจนถึงการพยายามเข้าใจนักโทษเหล่านั้นด้วยมนุษยธรรมอันดี

ในเรื่อง "ขาเกาะ" เป็นการแสดงความเมตตาที่ "ไพศาล" มีให้แก่

ว๊วชนซื้อซาเกาะ ก๊วยการแอบเอาอาหารไปให้กิน เมื่อไ้ท้ทราว่าเจ้าของทรมาน ซาเกาะอย่างหนักเพื่อใ้แพ้นั้น

ในเรื่ง "เพื่อนน้ำมิตร" ใ้ใ้เห็นความรักและความสั้คยื่อต่อเพื่อน อย่างลึกซึ้ง ด้วยการคุมครองดูแลรักษาของเพื่อนที่ไปกิดคุกอย่างบริสุทธิ์ใจ

ในเรื่ง "มือเสือ" ไ้แสดงน้ำใจอันกว้างขวางของไ้ท้กสิ่งที่มีต่อ เพื่อนร่วมอาชีพ โดยกล้าเสี่ยงเข้าไปช่วยเหลือเรือสินค้าที่จะจมลงไปในทะเลขณะที่ มีคลื่นลมบ้าคลั่ง

นอกจากนี้ยังมีเรื่งสั้นของมนัส จรรยงค์ ที่มุ่งเสนอการมีน้ำใจ กว้างขวางรักเพื่อน ซื่อสั้คยและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นอีกมากมาย ซึ่งน่าเชื่อว่า จะไ้รับอิทธิพลจากลักษณะนิสัยที่แท้จริงของมนัส จรรยงค์ อยู่ไม่น้อย

2.2.5 การหยิ่งในเกียรติและศักดิ์ศรีของตนเอง ท้ชนะไ้เกี่ยวกับการ หยิ่งในเกียรติและศักดิ์ศรีตนเองของมนัส จรรยงค์ มีปรากฏอยู่ในเรื่งสั้นซ้า ๆ กัน หลายเรื่ง ซึ่งมีส่วนช่วยสะท้อนใ้เห็นลักษณะนิสัยที่แท้จริงของมนัส จรรยงค์ ไ้ ใ้ชัดเจนขึ้น เช่นในเรื่ง "จิราทร" และ "อ้ายแสนเป็นโจร" ตัวละครฝ่ายชายปฏิเสธ ที่จะรับเงินทองจากฝ่ายหญิงโดยสิ้นเชิง หรือในเรื่ง "มือ" นักโทษในทั้หนัดมอย่าง ซัยก็พอใจที่จะตายอย่างนักโทษฆ่าจนตายยิ่งกว่าตายอย่างนักโทษลักทรัพย์ แม้ในเรื่ง "แม้งยังไม่กลับมา" นักประพันธ์ชราคนหนึ่งกำลังป่วยหนัก ลูก ๆ ไม่มีอะไรจะกิน ภรรยาเอาเรื่งใบขายยังไม่กลับมา แต่นักประพันธ์ผู้นั้นก็ยังหยิ่งในเกียรติและศักดิ์ศรี ตนเองอย่างเหนียวแน่น เช่น

"ลูกเอ๊ย - อย่าขอเขากิน ถ้าเราขอเขากิน อาหารที่เขใ้ให้เรากินก็จะ กลายเป็นสิ่งที่มีค่าอย่างยิ่งเกินกว่าราคาของมัน"

"ผมจะไปช่วยมันล้างขาม - บางที่เรอาจไ้..."

"อย่าที่ไ้เขาลูกเอ๊ย..." พ่อดอนหาใจยาวอวกมา "มันยังไม่ถึงกับจะ ต้องทำอย่างนั้น นี่มันเมืองไทย - คนแถวนี้ไ้จักพ่อ..."

(แม้งไม่กลับมา : จบตาย : 72 - 79)

นอกจากนี้ในเรื่อง "คิกเลี้ยวแล้ว" แมทซ์จะเป็นคนงานที่ไม่มีรายไต่ประจำ แต่เขาก็เป็น "คนงานที่ทำงานอย่างเสื่อจ๊อบเนื้อกินเอง และไม่แย่งใครกิน" แมทซ์ละครฝ่ายหญิงในเรื่องสั้นของมณีส จรรยงค์ บางเรื่องก็เป็นคนกล้า คนจริง และหญิงในเกียรติศักดิ์ศรีของตนเองเช่นเดียวกัน เช่นเรื่อง "บ้านของเรา" และ "ขวัญใจนางสิงห์" เป็นต้น

จากการศึกษาอิทธิพลของชีวประวัติและบุคลิกภาพของมณีส จรรยงค์ ที่ปรากฏในวรรณกรรมดังที่กล่าวแล้ว แสดงให้เห็นว่าชีวประวัติและบุคลิกภาพของมณีส จรรยงค์ มีความสัมพันธ์กับวรรณกรรมเรื่องสั้นของเขาอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะชีวประวัติในช่วงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตรัก และลักษณะนิสัยบางประการ เช่นการมีอารมณ์ขัน การชอบดื่มสุรา การรักดนตรีและมีความสามารถในการเล่นดนตรีอย่างดี มีอิทธิพลปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นเด่นชัดที่สุด

วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ทางสังคมและวัฒนธรรม

เนื่องจาก "กวีถึงจะคนเดียวก็เปรียบเสมือนสามคน คือนอกจากเป็นนักประพันธ์
ช่างแต่งหนังสือแล้ว ยังเป็นหน่วยหนึ่งของคนรุ่นนั้น สมัยนั้นและเป็นที่พลเมืองอีกด้วย"¹
ดังนั้นแม้ว่ากวีในฐานะที่เป็นศิลปินจะสามารถสร้างสรรค์ศิลปะของตนให้เลิกลอยหลุดพ้น
จากยุคสมัยที่ตนมีชีวิตรอยู่ก็ตาม แต่ในฐานะที่เป็นพลเมืองและเป็นหน่วยหนึ่งของคน
ในสังคมย่อมจะต้องใส่ไว้ในเหตุการณ์บ้านเมือง ตลอดจนความเคลื่อนไหวของชนชั้น
และอาชีพที่ตนมีส่วนร่วมอยู่เสมอ ฉะนั้นวรรณกรรมจึงเป็นผลิตภัณฑ์มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อ
สะท้อนถ่ายทอดความจิตใจที่ได้รับจากการต่อสู้ของชีวิต ทั้งในทางธรรมชาติและสังคมจึง
ย่อมมีความสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง ดังที่ เสถียร จันทิมาธร กล่าว
ไว้ตอนหนึ่งว่า

วรรณกรรมแต่ละเรื่องในแต่ละยุคสมัยจึงเป็นภาพสะท้อนด้านใดด้านหนึ่งของ
สังคม การคลี่คลายขยายตัวของวรรณกรรมย่อมเป็นไปตามความคลี่คลายของ
สังคม ในการศึกษาและเรียนรู้วรรณกรรมจึงไม่เพียงแต่ช่วยให้ใคร่รู้ลึกต่อ
ความไพเราะงดงามด้านภาษา บุคลิกที่ต่างและคล้ายกันของตัวละคร แต่ยัง
ได้ฉายให้เห็นภาพของสังคมตลอดจนความคลี่คลายขยายตัวทางความคิดในหลาย
รูปแบบอีกด้วย²

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ได้พบว่ามีส่วนสะท้อน
ให้เห็นลักษณะสังคมและวัฒนธรรมไทยในช่วงชีวิตของมนัส จรรยงค์ ไว้อย่างชัดเจน
หลายประการดังนี้

¹วิทย์ กิวิศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ หน้า 183

²เสถียร จันทิมาธร ถนนเขียนหนังสือ หน้า 3

1. ลักษณะสังคมไทยที่ปรากฏในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์

1.1 ระบบครอบครัว อานนท์ อาภาภิรม¹ กล่าวถึงลักษณะครอบครัวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวไทยในชนบทว่ามีลักษณะเป็นสถาบันเบ็ดเสร็จ กล่าวคือ สมาชิกของครอบครัวมีความสัมพันธ์แบบปฏิกมมิโดยร่วมกันทำงานและมีความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด ครอบครัวเป็นหน่วยผลิตและหน่วยบริโภค เป็นหน่วยของการปกครอง หน่วยของการศึกษา หน่วยของนันทนาการ และหน่วยของพิธีการ ซึ่งเมื่อได้ศึกษาเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ แล้ว พบว่าเรื่องสั้นส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับครอบครัวในชนบท และสามารถสะท้อนให้เห็นครอบครัวไทยในลักษณะที่เป็นสถาบันเบ็ดเสร็จ ดังกล่าวได้อย่างชัดเจน ดังต่อไปนี้

1.1.1 ครอบครัวเป็นหน่วยผลิตและบริโภค ในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวของครอบครัวชาวไร่ ชาวนา และชาวประมง ซึ่งมีลักษณะสำคัญของระบบครอบครัวคล้ายคลึงกัน โดยสมาชิกทุกคนมีความผูกพันต่อกันอย่างใกล้ชิด สมาชิกของครอบครัวส่วนใหญ่จะออกไปช่วยกันทำงานนอกบ้าน ส่วนบิดามารดาหรือผู้ที่อยู่ในวัยชราจะได้พักผ่อนอยู่กับบ้าน และปล่อยให้เป็นการละเลียงดูแลของลูกหลาน เมื่อครอบครัวใดได้ผลิตผลมาเรียบร้อยแล้ว ส่วนหนึ่งจะเก็บออมเอาไว้บริโภคในครอบครัว อีกส่วนหนึ่งจะแบ่งไปจำหน่ายเพื่อนำรายได้ไปซื้อสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นตามที่เห็นสมควร

1.1.2 ครอบครัวเป็นหน่วยของการปกครอง เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวของสังคมไทยมักอยู่อาศัย และมีกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันอย่างใกล้ชิด บิดามารดา ซึ่งเป็นผู้อาวุโสและเป็นที่เคารพนับถือของลูกหลานจึงมีอำนาจในการอบรมสั่งสอน และตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งในบางกรณีก็ก่อให้เกิดความขัดแย้งอยู่บ้างเหมือนกัน เช่น ปัญหาในการเลือกคู่ครองแบบคลุมถุงชน เป็นต้น แม้ว่าในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ หลายเรื่อง เช่น "ในทองน้ำ" "บ้านเพื่อนเรือนผ้า" "ศาลเตี้ย" และ "สลัดเครา" จะแสดงให้เห็นการจำยอมของบุตร

¹ อานนท์ อาภาภิรม มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย หน้า 218 -

เพื่อเป็นการทดแทนบุญคุณของบิดามารดา แต่ก็เป็นการตัดสินใจที่ข้ามชั่งน้อยมาก ดังนั้นในเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ อีกหลายเรื่องจึงสะท้อนให้เห็นการต่อต้านระบบคลุมถุงชนอย่างเปิดเผย ด้วยการให้หญิงสาวปฏิเสธการแต่งงานกับผู้ชายที่บิดามารดาเลือกให้ และตัดสินใจหนีตามไปกับชายที่ตนรัก เช่น ในเรื่อง "สามชาย" เจ้าดวงกับเจ้าขวัญไปหลงรักกระดินอยู่ด้วยกัน เจ้าดวงพยายามหาช่องทางเข้าไปสร้างความคุ้นเคยกับเจ้าหล้าซึ่งเป็นบิดาของกระดินด้วยการหาเหล้าและกับแกล้มของชอบไปเป็นของกำนัลอยู่เสมอ ส่วนเจ้าขวัญก็พยายามเอาใจแม่เจ้าแถมผู้เป็นมารดาของกระดินด้วยการชักชวนให้ไปสุกเฒ่าโดยไม่ต้องเสียเงินอยู่เสมอ ดังนั้นทั้งพ่อเจ้าหนูและแม่เจ้าแถมจึงต่างพยายามกลี้ยกล่อมให้กระดินแต่งงานกับผู้ชายที่ตนเห็นชอบด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่เนื่องจากกระดินไม่ได้รับรักจากเจ้าดวงและเจ้าขวัญ เธอจึงหนีไปกับเจ้าจอมคนรักในที่สุด

นอกจากนี้เป็นที่สังเกตได้ว่า ในเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ หลายเรื่องได้แสดงให้เห็นบทบาทของสตรีในการเป็นผู้นำครอบครัวอยู่บ้างเหมือนกัน เช่น ในเรื่อง "แดกตุรอน" ภรรยาเป็นผู้หารายได้มาเลี้ยงครอบครัวแต่ผู้เดียว ในขณะที่สามีคอยขอเงินไปดื่มเหล้า และประพฤติดำเป็นจนเจ้าสำราญอยู่เสมอ หรือในเรื่อง "บ้านของเรา" มนัส จรรย์งค์ ผู้แต่งเรื่องให้เสือเมฆซึ่งเพิ่งจะพ้นโทษออกมาจากคุกเข้าไปใช้อำนาจขู่บังคับอยู่ในบ้านของเปรม เนื่องจากเปรมหวาดกลัวเสือเมฆเขาจึงต้องแบ่งเงินและบริการความสะดวกให้แก่เสือเมฆทุกอย่าง แต่เมื่อรำเพยภรรยาของเปรมกลับจากการไปพยาบาลมารดาที่ปราจีนบุรี เธอได้บอกอุบายจับตัวเสือเมฆส่งไปให้ตำรวจจัดการในที่สุด

1.1.3 ครอบครัวเป็นหน่วยของการศึกษา เนื่องจากในสังคมไทย

โดยเฉพาะในสังคมชนบทส่วนใหญ่ชาวบ้านมักไม่ค่อยได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยนัก การอบรมสั่งสอนเพื่อถ่ายทอดความรู้ความจิตจึงเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของบิดามารดา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอบรมสั่งสอนให้สมาชิกในครอบครัวได้เรียนรู้วิธีทำมาหากินตามแบบบรรพบุรุษเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด เช่น ในเรื่อง "ตอกทอย" มนัส จรรย์งค์ กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า "ครูผมนั้นเป็นพรานใหญ่และฝีมือแม่นเป็นมือหนึ่งไม่มีใครจะสู้ แกสอนลูกให้ตอกสลัก ตีลูกทอย พังขาลงและ

ชาชนิ์ เสกกาธาคาอมเลวลูกทอยนั้ก็เห็นวเนนดูเข้าแลวเหมือนบันได"¹ หรือใน
เรื่อง "มือเสือ" ก็มีข้อความตอนหนึ่งว่า

ผู้เฒ่าสิ้นหรือโตงสิ้นมีส่วนมะพร้าวอยู่เล็กน้อยบนเกาะหมาก แก่ได้รามือจาก
เรือเสียแล้วเพราะหูตาไม่ดี ไม่มีมรดกอะไรให้แก่อีกชายของแกคือตัวเขา
นอกจากเรือใบแข็ง 8 วา 1 ลำ แต่ที่สำคัญที่สุดที่ตัวเขาได้รับก็คือวิชา
เดินเรือจากพ่อ ซึ่งได้มีชีวิตอยู่ท่ามกลางน้ำกับฟามาเกือบ 50 ปีเต็ม²

อย่างไรก็ตามในเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งคฺ หลายเรื่องได้แสดงให้เห็น
เห็นว่า อิทธิพลของอารยธรรมใหม่ ๆ จากในเมืองก็ทำให้คนในชนบทพยายามเปลี่ยน
อาชีพตนเองให้พนาากความจำเจดั้งเดิมตามแบบบรรพบุรุษเหมือนกัน เช่นในเรื่อง
"แม่หมอ" แม่แม่มชฺมีอาชีพเป็นกนทรงจะพยายามให้ลูกสาวสืบตระกูลกนทรงเพียงใด
ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ หรือในเรื่อง "เงินแดง" และ "ซำเหมา" ก็สะท้อนให้เห็นการ
ละทิ้งอาชีพทำไร่ทำนาตั้งแต่เดิมเข้าไปแสวงโชคในเมือง เป็นต้น

1.1.4 ครอบครัวเป็นหน่วยของนันทนาการ เนื่องจากในสังคมชนบท
ของไทยมีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจน้อย ในเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งคฺ จำนวนมากจึง
สะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวเป็นหน่วยนันทนาการที่สำคัญอย่างหนึ่งของสังคม โดย
สมาชิกในท้องถิ่นจะใช้ครอบครัวเป็นที่พบปะสังสรรค์กันอยู่เสมอ เช่น เมื่อยามมีงาน
พิธีมงคลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานบวช งานสมรส หรืองานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ในครอบ
ครัวใดก็มักมีการเลี้ยงสุราอาหารและการละเล่นสนุกสนานของชาวบ้านควบคู่ไปด้วย
แม้ในยามปกติครอบครัวก็เป็นสถานที่พักผ่อนสันทนาการกันในระหว่างเพื่อนบ้าน หรือเป็น
แหล่งนัดหมายให้ชายหนุ่มหญิงสาวได้พบปะเกี้ยวพาราสีกัน เช่น ที่กล่าวไว้ในเรื่อง
"แดนหัก" ตอนหนึ่งว่า "ยามเดือนหงาย... พวกสาว ๆ อันเหงิงจะริเรกรุ่น หั
ทุบทุบ บั้นฝ่ายและกรอคาช อายหนุ่มน้อยต่าง ๆ หงหมดหมอบันก็เอาแดนมาหนาบาน
ท่ามกลางแสงเดือนแล้วเป่าเกี้ยว - เกี้ยวแล้วเกี้ยวเล่าด้วยภาษารักของคนตรี"³

¹ มนัส จรรย์งคฺ เกิดกลางนา หน้า 89

² มนัส จรรย์งคฺ มือเสือ หน้า 4

³ มนัส จรรย์งคฺ สลัดเครา หน้า 149

หรือในเรื่อง "ตอกทอง" ก็มีกล่าวไว้ดังนี้

เดือนหงายเช่นนี้ก็น่าสนุกคะนองนัก ทั้งหนุ่มสาวเข้าแก๊งออกมานั่งคุยกันที่
แคร่หน้าบ้าน พวกเด็ก ๆ ก็จะเล่นเอาเถิดและซนหา และบางพวกก็เล่น
ตำรวจจับขโมย เสี่ยงตีเกราะดังรัวเหมือนปืนกล พวกคนใหญ่ที่นั่งคุยกันอยู่
เช่นนั้น สุ่มบุหรืมานแล้วมานเล่า ล้วนแถมมาด้วยใบสะแกอันหอมหวล พวก
ผู้หญิงอยู่กับเขาเฝ้าเรือน แต่ก็ไม่วายที่จะตะโกนลงมาคุยกับคนที่แคร่ ครั้น
ถูกล่อลวงก็เดินกรองคาลงมาด้วยเสียงเอี๊ยดอ๊าด¹

สำหรับสังคมในเมืองซึ่งมีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เช่นไนท์คลับ โรง
ละครและโรงภาพยนตร์มากขึ้น การอบคร่ำจึงมีบทบาทในการเป็นแหล่งนัดพบการนอ
ยลง ดังนั้นในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ที่เกี่ยวกับสังคมในเมืองจึงไม่ปรากฏความ
สำคัญของการอบคร่ำในทางนันทนาการแต่อย่างใด

1.1.5 การอบคร่ำเป็นหน่วยของพิธีการ ในสังคมไทยมีประเพณีและ
พิธีการต่าง ๆ เกี่ยวกับชีวิตของประชาชนอยู่เสมอ นับตั้งแต่การเกิด การบวช
นาค การแต่งงาน การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ตลอดไปจนถึงการตาย ซึ่งประเพณีเหล่านี้
คนไทยนิยมที่จะจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ในการอบคร่ำเป็นส่วนใหญ่ การอบคร่ำจึงกลายเป็น
หน่วยของพิธีการอยู่ตลอดเวลา ดังจะเห็นได้ชัดจากเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์
หลายเรื่อง เช่น "มือเสือ" "คนโบสถ์เดียว" "สลัดเถรา" "บ้านใหม่ของเทิน" และ
เรื่อง "ตายแล้วเกิดใหม่" เป็นต้น

1.2 ระบบการศึกษา แม้ว่าการศึกษาของไทยในระบบโรงเรียนจะได้เริ่ม
ดำเนินการมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว แต่การศึกษา
ไทยโดยเฉพาะในชนบทก็ยังไม่ประสบความสำเร็จอย่างกว้างขวางนัก การบวชเรียน
ในวัดหรือการถ่ายทอดความรู้กันในครอบครัวจึงยังมีความสำคัญอยู่มาก ทั้งนี้เพราะมี
ปัจจัยหลายประการที่ทำให้การศึกษาในชนบทไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ทั้งข้อความตอนหนึ่ง

¹มนัส จรรยงค์ เกิดกลางนา หน้า 87 - 88

ในเรื่อง "พื้นเอจโนนา" ของมนัส จรรยงค์ ที่กล่าวไว้ว่า

ลูกไปโรงเรียนบ่อยนัก พ่อแม่ก็รังเกียจหาว่าลูกต้องไปโรงเรียนแล้วสบาย
ไม่ต้องเลี้ยงน้องและทำงานหนัก ไปโรงเรียนไปเล่นเท่านั้นเอง การศึกษา
ในหมู่บ้านจึงกระปรือกระเปร่ง อ่านพอจะออกตะกุกตะกัก แต่เขียนไม่ได้
เพราะว่ามือแข็ง พวกผู้ใหญ่ถ้าใครอ่านหนังสือออกและเขียนได้ คนนั้นก็แย
น้อย นอกจากมาอ่านจดหมายแล้ว ยังจะวานเขียนเสียอีกด้วย¹

นอกจากนี้ การศึกษาในชนบทของไทยส่วนใหญ่จะมีแต่เพียงระดับ
ประถมศึกษาเท่านั้น การที่ครอบครัวใดจะให้บุตรหลานได้รับการศึกษาในชั้นสูงต่อไป
ก็ต้องส่งไปศึกษาต่อในเมืองหรือในกรุงเทพฯ ซึ่งจะต้องใช้เงินมาก ผู้ที่จะกระทำได้อาจ
มีเฉพาะคนที่มีฐานะร่ำรวยเท่านั้น เด็ก ๆ ในชนบทอีกเป็นจำนวนมากจึงต้องออกจาก
โรงเรียนไปช่วยบิดามารดาหรือผู้ปกครองทำมาหากินในอาชีพดั้งเดิมโดยเกือบจะไม่มี
โอกาสได้รับการศึกษาเพิ่มเติมอีกเลย แม้เด็กในชนบทที่ได้มีโอกาสไปศึกษาต่อใน
เมืองก็มีส่วนหนึ่งที่ถูกรายล้อมในเมืองครอบงำจนล้มเหลวในการศึกษาเล่าเรียน
รวมทั้งก่อให้เกิดความเกือตรอนแก่บิดามารดาอีกด้วย ดังปรากฏให้เห็นชัดเจนใน
เรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ หลายเรื่อง เช่น "สับบนเวอร์" "หอพัก" "บอกคุณพ่อ
ด้วยว่าเขาไปงานที่ย่องกง" และเรื่อง "คนบ้านเรา" เป็นต้น ซึ่งจะยกตัวอย่าง
ตอนหนึ่งในเรื่อง "คนบ้านเรา" ดังนี้

กราบเท้าคุณพ่อและคุณแม่ เรื่อนาไปห่อหะเบี่ยนกันแล้วหรือยัง กว่าจะคอย
โอนกันที่เกษตรเสร็จ กว่าจะได้เงินหมมีแยหรือนี้ก็จวบจะสอบเข้ามาทุก ๆ ที่
แล้ว เวลาสอบจะเอาเงินที่ไหนไปให้เขา วิชาหนึ่ง ๆ ก็ต้องเสียเขาไปหลาย
ร้อยบาท ถ้าคุณพ่อคุณแม่ได้รับจดหมายฉบับนี้แล้ว ก็ขอให้จัดการเอาแปลงอื่นที่
ไกล ๆ ขานไปจวนองเขาไว้เสียก่อน แล้วรีบส่งมาโดยเร็ว อีก 2 - 3 แปลง
เท่านั้น ก็คงจะได้เป็นคู่พิพากษากับเขาบ้าง เอาเถอะ! พ่อได้เป็นรัฐมนตรีแล้ว

¹มนัส จรรยงค์ ชายเฟื่อง หน้า 156

จะไปถ่ายถอนเอาคืนให้เอง หรือไม่อีกทีหาซื้อมันเอาใหม่ก็ได้ เพราะว่า
เงินเรามีถมเถไป¹

เนื่องจากระบบการศึกษาของไทยโดยเฉพาะในชนบทยังไม่เอื้ออำนวย
ให้เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวางนัก การดำรงชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีลักษณะ
สืบทอดกันตามความเคยชิน ในเรื่องสันจำนวนมากของมนัส จรรยงค์ จึงสะท้อนให้
เห็นความเชื่อความงมงายในเรื่อง โชคลาง ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ หรือในบางครั้ง
ก็ชี้ให้เห็นปัญหาการอยู่ร่วมกันในสังคมชนบท โดยปราศจากคุณธรรมอันดีงามบางประการ
เช่น เรื่อง "ทูลเสด็จ" เจ้าน้อยแอบเข้าไปปลุกปล้ำลูกเลี้ยง ครั้นเมื่อภรรยาตนขึ้นมา
จับได้ก็อ้างว่าผีเข้า แม้ในเรื่อง "เพื่อนน้ำมิตร" "ภัสดาเพลิง" และ "อมิตตาเพริศ"
ก็สะท้อนให้เห็นการกระทำผิดในภรรยาของมิตรสนิทตนเอง ซึ่งน่าจะเป็นผลส่วนหนึ่ง
มาจากการไม่ได้รับการศึกษาอบรมที่ดีพอก็เป็นได้ และในบางเรื่องมนัส จรรยงค์
ก็ชี้ให้เห็นการรู้ไม่เท่าทันในบางกรณี ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายและความเศร้า
สลดใจดังข้อความตอนหนึ่งในเรื่อง "เปล่ง" ที่กล่าวถึงการรักษาไข้ทรพิษตามแบบ
โบราณ ดังนี้

สำหรับการรักษาโรคนี้ที่บ้านเรานั้นก็ไม่มีอะไรมาก ตักน้ำรดมันเข้าไว้เสมอ ๆ
อย่าได้ส่งสาร ถึงมันจะหนาวจับกระดูกอย่างไร ก็ต้องรด ๆ ตั้งแต่หัวลงมาจน
ถึงตีน พຽນนี้เวลาเอ็งไปรับข้าวที่ปากคลองประตูป่าทางโน้น เขาจะเคาะไม้
ขึ้น ถ้าเอ็งได้ยินเสียงแว้งก็เดินไปรับเอา เพราะถ้าไม่ทำอย่างนั้นแล้วโรค
ของลูกเอ็งก็จะไปติดเอาเขาเข้า และเขาจะได้หาปืนมาให้เอ็งไว้ไล่ตักน้ำ
ในหมันอาม เวลามันร้อนจัดผีหิวแก่เต็มที่แล้ว เอ็งไปตัดเอาใบตองมาในหมันรอง
นอน...²

ผลจากการรักษาไข้ทรพิษด้วยวิธีดังกล่าวมานั้น มนัส จรรยงค์ กล่าวไว้
ในตอนจบเรื่องว่า "เจ้าธรรมตายเสียแล้ว และเจ้าสรอยนอนอยู่เตียงข้าง แขนโอบ

¹มนัส จรรยงค์ เลือกดูทุก หน้า 140 - 141

²มนัส จรรยงค์ ซาเกาะ หน้า 148 - 149

ลูกน้อยไว้มาก่อน เจ้าสร้อยก็ปราศจากลมหายใจเหมือนกับลูกเหม็นกัน"¹

1.3 ระบบเศรษฐกิจ เนื่องจากเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ส่วนใหญ่กล่าวถึงเรื่องราวในสังคมชนบทซึ่งเป็นสังคมการเกษตร ระบบเศรษฐกิจของสังคมที่ปรากฏให้เห็นจึงขึ้นอยู่กับผลผลิตจากการทำไร่ ทำนาเป็นสำคัญ แต่เนื่องจากประชาชนในสังคมเกษตรโดยทั่วไปมักมีความเฉื่อยอยู่เป็นนิสัย มีความพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ไม่กระตือรือร้นที่จะชวนชาวไร่ทำนาอื่นนอกเหนือจากงานที่จำเป็นในการครองชีพ โดยเฉพาะถ้าเป็นงานหนักแม้จะมีรายได้สูงก็ไม่อยากทำ เพราะมีความเคยชินกับความสบายและชอบทำงานที่สบาย แม้จะโคจรเกือบรอบแตรนอยก็พอใจ เศรษฐกิจของคนไทยในชนบทส่วนใหญ่จึงอยู่ในสภาพพอเลี้ยงปากเลี้ยงท้องเฉพาะหน้าเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีคนไทยอีกส่วนหนึ่งที่รักความสนุกสนาน รักความสบาย ใช้ชีวิตอยู่อย่างง่าย ๆ ด้วยการเบียดเบียนผู้อื่น หรือทำงานในหนอยที่สุด เช่นที่ปรากฏในเรื่อง "เกิฏฐิศักดิ์ในทองนา" "สัมมนาในทุ่งกว้าง" "อิมอาร์ช" และเรื่อง "จอมยาจก" เป็นต้น ประกอบกับคนไทยส่วนมากมีนิสัยชอบเสี่ยงโชคกับการพนันทุกชนิด ดังที่กล่าวไว้ในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ มากมาย เช่น เกี่ยวกับการชนไก่ในเรื่อง "เหน็บปีก" การชนวัวในเรื่อง "ซาเกาะ" การเล่นหวยในเรื่อง "ผู้คลั่งหวย" การชกมวยในเรื่อง "ชกเดียว" หรือการเล่นถั่วโปในเรื่อง "เกิดกลางนา" "จำนำคน" และ "ภูฏารา" เป็นต้น ซึ่งในแต่ละเรื่องนั้นต่างก็ชี้ให้เห็นว่าต้องทำให้เสียเงินทองเป็นจำนวนมากและก่อให้เกิดหนี้สินเป็นที่เดือดร้อน เศรษฐกิจในสังคมไทยโดยทั่วไปจึงอยู่ในสภาพที่ไม่ดีเท่าที่ควร

1.4 ระบบการเมืองและการปกครอง แม้ว่าวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นจะเป็นงานเขียนประเภทบันเทิงคดีที่มุ่งให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ แต่ในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ก็ได้บันทึกเรื่องราวทางการเมือง และการปกครองของสังคมไทยแบบแฝงอยู่ด้วยเหมือนกัน แม้วิธีการนำเสนอในหลายเรื่องจะเต็มไปด้วยอารมณ์ขัน แต่ก็มีส่วนสะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชนบทส่วนหนึ่งว่า

¹ มนัส จรรยงค์ ซาเกาะ หน้า 156

มีความรู้ในเรื่องการเมืองและการปกครองไม่มากนัก เช่น ผู้ใหญ่เอมในเรื่อง "สองอาจารย์" เข้าใจว่า "กระชาธิปไตยคือเจ้าคุณพหล"¹ หรือกับคำว่า "คอมมิวนิสต์" ที่ชาวบ้านหวาดกลัวกันนั้น เข้าใจในเรื่อง "มนุสส์เจียบ" ก็พยายามให้คำตอบไว้ว่า "มันเรื่องของเมืองฝรั่งเขาอายุนี้ชอบกล ภูเเองก็ยังสงสัยอยู่เหมือนกันให้คืนตายว่ามันเป็นยังไง ๆ กัน แต่ว่ามันเป็นโจรก็เห็นจะโค่นหรือยังงั้นแหละ ผู้ใหญ่เอมบอกว่าอายุพวกนี้ตัวแดง"² แต่อย่างไรก็ตามเป็นที่สังเกตได้ว่า มนัส จรรย์งค์ ได้นำเรื่องราวของการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรมากล่าวไว้หลายเรื่อง เช่น เรื่อง "ท่านผู้แทน" "หล่อนโคผู้แทน" "สิ่งศักดิ์สิทธิ์" และ "มือปืนกำสรวล" เป็นต้น ซึ่งแต่ละเรื่องล้วนสะท้อนออกมาให้เห็นในแนวเดียวกันว่า การเลือกตั้งแต่ละครั้งเต็มไปด้วยการใช้เล่ห์เหลี่ยมกลโกงกันทุกวิถีทาง เช่น การซื้อเสียงกันด้วยเงิน หรือในเรื่อง "มือปืนกำสรวล" ผู้สมัครรับเลือกตั้งคนหนึ่งใช้วิธีหาคะแนนนิยมด้วยการมาจ้างให้เจ้าหนูเอบไปยิงเขาผิด ๆ ในเวลาที่เดินทางไปหาเสียงตามตำบลต่าง ๆ เป็นต้น และเมื่อได้รับเลือกตั้งไปเป็นผู้แทนราษฎรแล้ว ก็ไม่ได้ทำงานเสียสละให้แก่ราษฎรอย่างแท้จริง เพราะต่างก็มุ่งสร้างฐานะของตัวเองไปสู่ความร่ำรวยด้วยการโกงกินในทุกวิถีทาง ซึ่งปรากฏการณ์ดังที่กล่าวไว้ในเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ นั้น ยังเป็นความจริงที่มีอยู่เรื่อยมาจนปัจจุบัน

ในส่วนที่เกี่ยวกับการปกครอง โดยเฉพาะในหมู่บ้านนั้น เรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ ได้สะท้อนให้เห็นว่าอำนาจการคุ้มครองดูแลส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับกำนัน และผู้ใหญ่บ้าน โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ปลัดอำเภอ และตำรวจออกไปตรวจตราเยี่ยมเยียนเป็นครั้งคราว เมื่อมีความจำเป็นหรือการแจ้งข่าวสารให้ชาวบ้านทราบก็ใช้วิธีตีเกราะประชุมกันที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ดังปรากฏในเรื่อง "จอมคน" "วีรบุรุษโลกน" และ "น้ำผึ้งนา" เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามในเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ หลายเรื่องก็ชี้ให้เห็นว่าเมื่อมีปัญหาบางอย่างเกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น ปัญหาการลักขโมยวัวควาย เจ้าของมักรวบรวมสมัครพรรคพวกออกติดตามกันเอง โดยไม่

¹ มนัส จรรย์งค์ สิ้นในเลือด หน้า 36

² มนัส จรรย์งค์ หนี้รัก หน้า 161

สนใจที่จะพึ่งพาอาศัยกันนั้น ผู้ใหญ่บ้านหรือตำรวจมากนัก และในบางครั้งก็แก้ปัญหาด้วยการขโมยวัวควายของผู้อื่นกลับคืนมา เพื่อทดแทนของตัวเองที่หายไปด้วย เช่น ในเรื่อง "จอมคน" และ "หนึ่งกับเขา" เป็นต้น ซึ่งอาจเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่บ้านเมืองในสังคมชนบทไม่สามารถให้ความคุ้มครองแก่ชาวบ้านได้ดีเท่าที่ควรก็เป็นได้

1.5 ระบบนันทนาการ เนื่องจากคนไทยโดยทั่วไปเป็นผู้ที่มีลักษณะนิสัยนิยมความสนุกสนานเพลิดเพลินอยู่เสมอ ในสังคมไทยจึงมีแหล่งนันทนาการที่ใช้เป็นสถานพักผ่อนหย่อนใจอย่างมากมาย และมีปรากฏให้เห็นในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ อย่างชัดเจนว่า สำหรับสังคมในเมืองโดยเฉพาะในกรุงเทพฯ นั้น เต็มไปด้วยโรงภาพยนตร์ โรงละคร สถานที่เต้นรำและแหล่งบันเทิงใจอื่น ๆ ส่วนแหล่งนันทนาการในสังคมชนบทแม้จะมีค่อนข้างจำกัดกว่าสังคมในเมืองมาก แต่ชาวบ้านก็พยายามหาสิ่งอื่นมาทดแทน เช่น เพลิดเพลินในเรื่อง "ชอกชิลปิน" ไปซื้อวิทยุมาฟังที่บ้าน หมู่สาวเฒ่าแก่ในหมู่บ้านก็ห้อมล้อมไปนั่งฟังกันอย่างคับคั่ง ฉะนั้นครอบครัวของชาวชนบทจึงเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจด้วยการพบปะสนทนากัน หรือเป็นแหล่งเกี้ยวพาราสีของหมู่สาวที่สำคัญอย่างหนึ่ง ส่วนในหมู่บ้านค่อนข้างใหญ่ก็มีร้านอาหาร ร้านกาแฟของหมู่บ้านเป็นแหล่งนันทนาการที่กว้างขวางขึ้น ดังข้อความตอนหนึ่งในเรื่อง "เดชตื่นเอง" ว่า

ในตำบลหรือหมู่บ้านที่ค่อนข้างจะใหญ่สักหน่อยแล้ว ก็เป็นเรื่องแน่นอนที่ว่าจะต้องมีร้านกาแฟสมโรงเหลาตั้งอยู่ และบางทีก็มีตุลวดหรือตุ๊กตากระจกเล็ก ๆ ตั้งไว้เสียอีกด้วย มีไก่ต้มแห้ง ๆ แขนวอยู่ มีกวนเตี๋ยหรือถั่วงอกกวางอยู่ มุมตู้เท่านั้นเองก็เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ และนัดพบของสาวพินบ้านหรือต่างถิ่นได้เป็นอย่างดี¹

นอกจากนี้สถานที่จำหน่ายสุราและของมีนเมาก็เป็นแหล่งพักผ่อนของบรรดานักเลงสุราอย่างคับคั่งเช่นเดียวกัน ดังข้อความตอนหนึ่งในเรื่อง "โทรภาพน้ำมันก๊าส"

¹มนัส จรรยงค์ เฒ่าโลเกีย หน้า 291

ดังนี้

ที่สโมสรนั้นเนืองแน่นไปด้วยผู้คน เก้าอี้หรือย้ายไปหานั่งเลย แม้แต่สัก
ตัวเดียวก็ไม่มี มีแต่พนักกระดานที่เต็มไปด้วยฝุ่น ทำให้ทุก ๆ คนต้องถอยร่น
เขาแตรหนาบาน วันนั้นเหลาออก น้ำตาลเมาเพิ่งจะสุก ตะวันหรือก็บ่ายคล้อย
ลงไปทุกทีจวนจะลับหลังเขา ช่างไม้ กรรมกร พวกทำดิน พวกถมดินและพวก
ทำงาน หรือคนการรถไฟก็เตร่กันมายังสโมสรที่อบานตามูล¹

สำหรับมหรสพต่าง ๆ เช่น ภาพยนตร์ ละครรำ ลิเก หนังตะลุงและการแสดง
อื่น ๆ ซึ่งเป็นเครื่องให้ความบันเทิงใจแก่ชาวบ้านโดยตรงนั้น มักมีเป็นครั้งคราว
ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการจัดงานพิธีต่าง ๆ ที่วัดเป็นส่วนใหญ่ เช่น งานศพ งานประจำปี หรือ
งานทำบุญปิดทองฝังลูกนิมิต เป็นต้น ดังนั้นวัดจึงกลายเป็นแหล่งบันเทิงนาการที่สำคัญที่สุด
ของชาวบ้านด้วย ซึ่ง มนต์ จรรยาต ก็ได้นำที่ลักษณะและบรรยากาศของงานวัด
ไว้ในเรื่อง "ละครนอกบท" อย่างชัดเจนดังนี้

ก่อนวันงานคืนหนึ่ง แสงไฟสว่างพรึบไปหมดแล้วทั้งงานวัด บรรดาชาว
ร้านย่านตลาดตั้งแผงขายของชุกชุมมดสารพัดอย่าง ตั้งเรียงรายกันไปเป็นแถว
พวกหนุ่ม ๆ หินเอยเดินชุลล่อคลอเคียงตามเจ้าสาววัยรุ่นที่เดินแกว่งสะโพกที่
ซ่อนอยู่ภายในกางเกงผู้ว่าอันถึงเปรี๊ยะ และยังสำลยมากเข้าไปอีกเมื่อเห็นคน
มองกันเป็นตาเดียว ทุก ๆ คนหมายตาเอาไว้วาเวที่ประกวดร้องอยู่ตรงไหน
และเวที่ประกวดร้องเพลงอยู่ตรงไหน ? นักร้องมีชื่อของเมืองไทยหลายคน
เกิดมาจากการประกวดร้องเพลงตามวัดก็มีถมเถไป ขนุกุณินศาลาการเปรียญ
พวกลิเกและพวกศิษย์หาที่อยู่ต่างรำบลันห่างไกลเริ่มมาพักหลบนอนกันเป็น
ทิวแถว โดยไม่ต้องกางมุ้งกันเลย พวกกรดาชายหาสำเร็จรูปโก่งคอร้องเพลง
ออกอากาศอยู่ตามวัด ไม่ว่าจะเป็นบนบกหรือในแม่น้ำก็มีเรือขายยาตะโกน
โหวก ๆ อยู่เช่นเดียวกัน ตามที่ว่างในลานวัดมีการแสดงสิ่งของประหลาด ๆ

¹มนต์ จรรยาต เฉาโลกีย์ หน้า 132

ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ละครลิง กายกรรมไทย และจำพวกมาเวียนและชิงช้า
สวรรค์กระเช้าสวรรค์กรีกครันยิ้งนัก รถประจำทางทุกเที่ยวจากนอกเมือง
บรรทุกคนเพียบแปรจนยางแทบจะระเบิดออกไปทีเดียว

ครั้นแล้ววันงานก็มาถึง พอเริ่มงานตอนเช้าคนก็แออัดขัดเขียด พระ-
อาทิตย์ปลายมีนาคมรอนจัดเป็นมาเป็นหลัง ทั้งลิเกละคร เริ่มลงโรงทำให้
ผู้คนเบียดเสียดกันเข้าไปดูจนเหงื่อไหลไคลย้อย พวกที่หิวโหยโรยแรง
ก็จะหันเข้าประจำโรงทาน ที่ตั้งไว้แจกอาหารปะทะปะทั้งความหิวเข้าไว้ใน
เวลากลางวัน พวกที่ร้อนจัดก็จะหันมาหาน้ำอาบหทัย แล้วเข้าไปแต่งตัวหิวนม
พัดหน้าส่องกระจกที่ตั่งไว้เป็นแถวภายในประจำอันยาวเหยียด เสร็จชยาย
เสียงของกรรมการจัดงานก็รายงาน เรื่องตนมาช่วยงานคนนั้นเท่านั้นคน
เท่านั้นอยู่ตลอดเวลา ถ้าใครช่วยเงินมากก็ยกย้าแล้วยกย้าเลาบอกกล่าวชื่อผู้ใจบุญ
คนนั้นซ้ำแล้วซ้ำอีก

พอตกเวลากลางคืนลานวัดอันกว้างขวางใหญ่โตไม่มีวัดใดเทียบเท่าก็ดู
เหมือนจะเล็กไป เหมือนเมล็ดข้าวที่เข้าไปอัดกันอยู่ในทะนานใบเล็ก ทำให้
ลานวัดดูคับแคบไปในทันทีทันใด...¹

ในบรรดามหรสพทั้งหลายในสังคมชนบทของไทยนั้น การแสดงลิเกนับว่า
ได้รับความนิยมจากชาวบ้านมากกว่าอย่างอื่น ผู้มีฐานะดีในชนบทมักมีคณะลิเกของตน
เองเช่นในเรื่อง "สงฆอาจารย์" ส่วนพระเอกลิเกก็เป็นที่หลงใหลหมายปองของสาว
ชาวบ้านเป็นอย่างยิ่ง ดังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในเรื่อง "เสือจุด" "สามชาย"
"กุมารทอง" หรือในเรื่อง "พ่อครู" ที่กล่าวว่า "มีผู้หมั้นมาหาถึงหลังวัด บางทีลิเก
เล็กเมื่อก่อนก็อยู่เฉย ๆ คนอื่นลูกไปก็ช่าง นั่งอยู่อย่างนั้นแหละ จนกว่าจะได้พบกับ
พ่อยอดแสนหาใจของตัว"² แต่สำหรับผู้แสดงเป็นตัวโง่นั้น มักจะมีชาวบ้านเกลียดชัง
อย่างฝังใจ แม้เมื่อยามเลิกแสดงแล้วก็ตาม ซึ่งแสดงให้เห็นความนิยมและความผูกพัน

¹ มนัส จรรยงค์ จับตาดู หน้า 31 - 32

² ก. หน้า 284 - 285

ของชาวบ้านที่มีต่อการแสดงลักษณะอย่างเด่นชัด ดังข้อความตอนหนึ่งในเรื่อง "พ่อครู"
ดังนี้

ถึงแม้กาลเวลาจะได้ลอบเลื่อนเคลื่อนคล้อยมาได้เกือบ 40 ปีเต็มแล้ว
แต่คนเก่า ๆ ปรมาภพอายุ 50 ปีขึ้นไป ก็ยังคงจำได้ดีถึงสำเภาอายตัว
โก่งมหาประลัยในบทร้องนาฏดนตรีมีชื่อ... เขาโก่งจริง ๆ หน้ากร้อ
กลมหยิก นัยน์ตาแหลมเล็ก เล็กเหมือนตาปลา ทุกสิ่งทุกอย่างบนใบหน้าดู
เหมือนจะช่วยกันประกอบให้ลักษณะโก่งและทุจริตของเขาเด่นชัดขึ้นมาจนได้
รับความเกลียดชังจากคนทั่วไป จนแม้กระทั่งแม่กาหาบข้าวราดแกงที่หน้าวิก
ไม่ยอมที่จะขายข้าวแกงให้กับเขา

สำเภารองอุทานด้วยเสียงอันโหยหวน

"โธป้า ฉันไม่มีสตางค์ให้ป้าหรืออย่างไร"

"อย่ากินเลย - แกมีสตางค์ แกก็ไปกินที่อื่น - แกมันโก่งนัก อย่ากินเลย"

"โธป้า ฉันก็เล่นไปตามมหรณ์นะ แล้วอายเชื่อตัวพระเอกนะมันโก่งยิ่งกว่า
ฉันเสียอีก - โก่งคำตัว - โก่งคำเครื่อง โก่งสารพัด ทำไมป้าจึงขยอกมัน"

"ก็เขาไม่โก่งอย่างแกนี่"

แต่ทว่า - ยี่เกจะขาดสำเภาเสียไม่ได้ - ขาดไม่ได้ทีเดียวละ! ถ้าขาด
ก็หาตัวโก่งไม่ได้เอาเสียเลย!

อย่างไรก็ตามเมื่อความเจริญทางในเมืองแผ่ขยายเข้าไปในชนบทมากขึ้น
แหล่งบันเทิงการในลักษณะอื่น ๆ เช่น โรงมหรสพ โรงยาผี โรงบิลเลียดและห้อง
โสเภณีก็เข้าไปมีบทบาทต่อชีวิตของชาวบ้านมากขึ้น ดังข้อความตอนหนึ่งในเรื่อง
"แม่จ้าวเรือน" ดังนี้

แต่ก่อนนี้วังโพธิ์เจียบเหงา แต่เดี๋ยวนี้กลับถึกถักเจริญขึ้นมีคนย่นคำที่รวย

ชาวกรุงปลูกหอมแถวให้เขาเช่า เจ้าของตลาดเล็ก ๆ ก็ยังเขากrungจวนำจำจอง

เอาเงินไปขยายตลาดใหม่ เคี้ยวนี้มีโรงบิลเลียดถึงสองโรง ร้านอาหาร
เปิดใหม่ไปหมด เพราะพวกหลวงชาวทองผักร้างแรมที่นั่น กรันแล้วโรงแรม
ก็เกิดขึ้นใหม่อีกเช่นเดียวกัน โรงบิลเลียดก็ขยายมันขึ้นให้กว้างใหญ่
เพิ่มคลองเพิ่มตะเกียงขึ้นไปอีก เพราะพวกเจ้าเรือชาวติดต่อกันเสียเป็น
ส่วนมาก พวกที่ไม่ชอบเดินก็ชอบสุราหวาน ๆ เพราะมันแก้เหนียวและอ่อน
เพลียดีนัก ยังขาดอยู่แค่โรงมหรสพ แต่ก้านั้นวังโพธิ์กำลังปลูกสร้างเป็น
โรงรูปปั้นมาแล้ว อีกสักเดือนเดียวก็จะลงมือฉายหนังเล่นขึ้นต่อไปตามแต่ว่า
ใครจะมาเช่าแสดงอะไร

พวกนายเล็กนายน้อยเลี้ยงนางหนูขึ้นหนึ่ง ๆ แบ่งแล้วครึ่งหนึ่งก็ยังรำรวย
เพราะพวกขับเกวียนตลอดจนพวกเรือชาวได้เห็นแต่กลิ่นโคลนตม ครั้นมา
โคกกลั่นน้ำหอมรำไปทั่วตัว ทั้งผมและทั้งแก้ม ก็เลยเปล็ดเหลินซึ่งกันปิด
ประทุ...¹

นอกจากเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ว่าจะมีส่วนสะท้อนให้เห็นลักษณะสังคม
ไทยทั้งในเรื่องระบบครอบครัว ระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง
การปกครอง และระบบนันทนาการดังที่กล่าวมาแล้ว สิ่งที่เห็นได้ชัดอีกประการ
หนึ่งคือ มนัส จรรยงค์ นิยมที่จะหยิบยกเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงใน
สังคมไทยมาบันทึกไว้ในเรื่องสั้นของเขาอยู่เสมอ เช่น ในยุคที่เริ่มมีการสัมมนากันมาก
มนัส จรรยงค์ก็เขียนเรื่อง "สัมมนาในทุ่งกว้าง" โดยให้บรรดาผู้เช่าแห่งทองนาทั้ง
หลายซึ่งประกอบด้วยเจ้าโหล่ง เจ้าหนูบะเจ้าเหมือน เป็นต้น มาถกเถียงกันด้วย
ปัญหาว่าถ้ามีเงินล้าน ควรจะนำไปทำอะไรจึงจะดี หรือเมื่อมีการซื้อขายสินค้าเงินผ่อน
กันมาก มนัส จรรยงค์ ก็เขียนเรื่อง "อรรถย่อนส่ง" โดยกล่าวถึงการพยายามที่จะขอ
แต่งงานแบบย่อนส่ง หรือเมื่อทางราชการมีคำสั่งให้เลิกสูบบุหรี่ มนัส จรรยงค์ ก็เขียน
เรื่อง "วันสุดท้าย" และ "กฎหมาย 2 กิ่ง" กล่าวถึงบรรยากาศและเรื่องราวของคน
ติดฝิ่นในแง่มุมต่าง ๆ ไว้อย่างอารมณ์ขัน เช่น ที่กล่าวไว้ในเรื่อง "กฎหมาย 2 กิ่ง"

¹มนัส จรรยงค์ สัจจะ หน้า 74 - 75

ตอนหนึ่งว่า

ชาวจากกรุงสด ๆ และใหม่เอี่ยมจากวิทุไซ่ถ่านเปิดเผยว่า รัฐบาลได้อำ
สุมเงินโดยเด็ดขาดก่อนสิ้นปีนี้ ทำให้พวก "คนยา" อกระที่ความหวามหัวใจ
ไปตาม ๆ กัน เขาเดือดหันเขาหาเกลือเม็ด เขาเคี้ยวเกลือจนหน้าเสียว
แสง แลไปนั่งอยู่ที่ลำประโดง พอหงุดหงิดอยากผืนขึ้นมากราดเขาจะแผ่น
ลงไปในลำประโดง แล้วกลับขึ้นมานั่งอยู่ต่อไปอีก พอนึกอยากอีกลงน้ำอีก
ทำอยู่อย่างนั้นเรื่อยไป แล้วเขาเดือดก็ลุยโขมลงในร้านกาแฟว่าเขาค้น
ได้แล้ว โดยน้ำกับเกลือเท่านั้นเอง¹

เมื่อทางราชการมีคำสั่งให้เลิกอาชีพสามล้อในกรุงเทพฯ มนัส จรรย์งค์
ก็เก็บรายละเอียดมาบันทึกไว้ในเรื่อง "สามล้อบอลล์" ได้อย่างเหมาะสม เช่น

ณ บัดนี้ ทองถนนว่างเปล่าแล้ว ไม่เกะกะรกรุงรังเหมือนเมื่อกาลก่อน จะยัง
มีสามล้อหลงเหลืออยู่บ้าง ก็เป็นรถสามล้อชนซอง ๆ พวกชาวจีนเท่านั้น แต่
ก็เป็นชนิดสองล้ออยู่ข้างหน้า อีกล้อหนึ่งอยู่ข้างหลัง ชาวสามล้อได้รับความ
ช่วยเหลือหลายกระแสนด้วยกัน จะกลับบ้านเดิมก็ได้ รัฐบาลให้ความสะดวกใน
เรื่องการกลับ หลายคนนำสามล้อคู่ยากของเขากลับไปยังบ้านเดิม พวกที่จะ
ไปทำไร่ก็ไปได้ รัฐบาลให้ที่ดิน 25 ไร่ และช่วยเหลือในเรื่องเครื่องมือ
ต่าง ๆ ตลอดจนให้ยืมเงินอีกถึง 3,000 บาท²

นอกจากนี้ในเรื่อง "สามล้อบอลล์" นั้น มนัส จรรย์งค์ ยังได้ล้อเลียนสังคม
กรุงเทพฯ ด้วยอารมณ์ขัน โดยให้บรรดาผู้มีอาชีพสามล้อในกรุงเทพฯ ร่วมกันจัดงาน
บอลล์ และให้หมายกำหนดการจัดงานในเรื่องดังนี้

¹มนัส จรรย์งค์ เขาลือโลก หน้า 151 - 152

²มนัส จรรย์งค์ ชายเฟื่อง หน้า 80

สามล้อบอล

งานลีลาศและฟลอร์โชว์วังร่มโพธิ์ของเหล่าสามล้อลวน ๆ เตนรำ, ลีลาศไทย, แฟชั่นโชว์ชาวนา ชาวไร่ ซึ่งรางวัลรูเล่ต์มากมาย ประกวดเทพีส้มล้อ อาลัย พร้อมควยหมอลำผู้หึงกาในศักดิ์ศรีของตน ฯลฯ ณ ที่เวทีลีลาศสวนลุมพินี

18.00 น. เบิกโรงแลวกล่าวคำอำลา

19.00 น. ร้องเพลงและรำลาวกระทบไม้อำลากรุง

20.00 น. ประกวดแฟชั่นโชว์ แบบเสื้อชาวนา ชาวไร่และชุดเตะฝุ่น

21.00 น. ประกวดเทพีส้มล้อ

22.00 น. ลีลาศไทย เตนรำและหมอลำ

23.00 น. แจกรางวัลรูเล่ต์อันมีค่า

รางวัลที่ 1 : รถสามล้อซูปโครเมี่ยมทั้งคันเครื่องพร้อมที่จะนำออกไปชิว

ในอุทยานหรือชายหาดต่างประเทศได้เป็นอย่างดี

รางวัลที่ 2 พลั่ว จอบ เสียม คราด ไถ และควายเหล็ก 1 คัน

รางวัลที่ 3 ควายงาน 2 ตัว แร่หมวกไถ 1 คัน ไม้อั้งชัน

นอกจากนี้ยังมีเครื่องทุนแรงอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก รวมทั้งสัตว์ 4 เท้า 2 เท้า เป็นต้นว่า แพะบังกะหล่ำ ไก่เล็กฮอร์นผสมและของอื่น ๆ ซึ่งเจ้าของไม่อาจนำกลับไปยังบ้านเดิมได้ รางวัลพิเศษสำหรับเทพีส้มล้อ ท่านจะได้เห็นได้ชมควยนิรันดร์ของตัวเอง ณ ที่เวทีลีลาศสวนลุมพินีในวันที่ ... เดือน ..

.... พ.ศ. 2503 อันเป็นวันจาจากสุขและไว้อาลัยแด่บรรดาสามล้อทุกรุ่นและทุกวัย¹

ประมาณ พ.ศ. 2485 สมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการออกกฎหมายควบคุมการเขียนทุกชนิดอย่างมากมาย เช่น การบังคับให้ใช้สรรพนามฉัน เธอ เขา ท่าน สักว่าเวลานั้นเวลาเขียนหนังสือ ทำให้นักเขียนบางคน

¹ มนัส จรรยงค์ เจ้าลือลวง หน้า 83 - 85

ไม่พอใจมาก และหยุดเขียนหนังสือในช่วงนั้น แต่ มนัส จรรยงค์ ก็ได้เขียนเรื่องสั้นตามกฎเกณฑ์ดังกล่าวไว้บางเรื่อง ซึ่งจะขอยกข้อความบางตอนในเรื่อง "ยาสั่ง" มาให้พิจารณากัน

"พี่บางท่านเอากำไลไปให้ใคร"

"เปล่าฉันไม่ได้ให้ใครหรอก" บางตอบอ้อมแอ้ม

"อย่าโกหก" ยงรองไหโย "ฉันรู้ที่บางท่านเอาไปให้นางก๊กปี"

"ฉันไม่ให้ - ฉันลืมไว้ที่หน้าฉันจะไปเอามา" บางแก้ตัว "แต่ถ้าเธอเขามาถามรู้แล้วหรือ ? ฉันยังไม่ได้ส่งงานทั้งสองคู เจ้าคนชอกยังไม้ม่าฉันจะเอามันไปซ่อน เก็บเอาไว้กับฉันไป แล้วฉันจะเอามาหาเอาไปให้เขาที่เรือสักสองขา เจ้าสายเขาเกลียดฉันอยู่ เขาคงไปฟ้องฉันแล้ว"¹

จากการที่มนัส จรรยงค์ สามารถหยิบยกเหตุการณ์ในสังคมมาเขียนเรื่องสั้นได้มากมายดังกล่าวนั้น นอกจากจะแสดงให้เห็นฝีมือในการประพันธ์แล้ว ยังสามารถสะท้อนให้เห็นลักษณะสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัยได้อย่างชัดเจนอีกด้วย

2. ลักษณะวัฒนธรรมไทยเกี่ยวกับค่านิยมและประเพณีบางประการที่ปรากฏในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์

สุพัทธา สุภาพ² กล่าวว่า วัฒนธรรมหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่าง ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ โดยแบ่งวัฒนธรรมออกได้สองส่วนคือวัฒนธรรมวัตถุ ซึ่งได้แก่สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ กับวัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ ซึ่งหมายถึงอุดมการณ์ ค่านิยม แนวความคิดในเรื่องการแข่งขันอย่างมีเหตุผล ผล ประเพณี การปฏิบัติต่อกันมาและเป็นที่ยอมรับกันในชนกลุ่มของตนว่าดีงาม

¹ มนัส จรรยงค์ ยาสั่ง หน้า 6

² สุพัทธา สุภาพ สังคมและวัฒนธรรมไทย หน้า 140

เหมาะสม เช่น ศาสนา ความเชื่อ ความสนใจ หัตถศิลป์ ความรู้ความสามารถ ซึ่งเป็นนามธรรมที่มองไม่เห็นไม่ได้ แต่ในการศึกษาเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ทางวัฒนธรรมครั้งนี้จะเลือกพิจารณาเฉพาะที่เกี่ยวกับค่านิยมและประเพณีบางประการ ซึ่งครอบคลุมลักษณะวัฒนธรรมไทยโดยส่วนรวมเท่านั้น ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ค่านิยม ค่านิยมคือ "สิ่งที่กลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีค่าควรแก่การกระทำ นึกกระทำ น่ายกย่อง หรือเห็นว่าถูกต้อง"¹ ซึ่ง ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ² เห็นว่าค่านิยมเป็นสิ่งที่จะข้ามไปเสียมิได้ในการวิจารณ์วรรณคดีเชิงสังคมวิทยา และจิตวิทยา เพราะค่านิยมของแต่ละบุคคลย่อมมีความสัมพันธ์กับค่านิยมของคนที่แวดล้อม ดังนั้นค่านิยมในสังคมจึงเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจนทางหนึ่งด้วย และในวรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ก็ได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมในสังคมไทยที่เด่นชัดหลายประการดังนี้

2.1.1 การนับถือพุทธศาสนา ในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ จำนวนมากได้แสดงให้เห็นว่าคนไทยส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท มีชีวิตที่นับถือผูกพันอยู่กับพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น ดังข้อความตอนหนึ่งในเรื่อง "วิกฤตการณ์ที่บ้านกอไข่" ว่า "ทุก ๆ คนอ่านหนังสือไม่ออก แต่ว่าการบุญกุศลแล้วเป็นไม่วุ่น ไม่วาตรุษสารทหรือสงกรานต์และวันเข้าพรรษาบาง ชาวบ้านจะตื่นแต่ตีสี่เพื่อหุงข้าวใส่บาตรแล้วอธิษฐานขอให้ลูกหลานเกิดมีบุญ ให้อายุยืน"³ หรือในเรื่อง "ระหว่างวัดกับคุก" และ "คนโบสถ์เดียว" มนัส จรรยงค์ ให้ตัวละครใช้ฉันทิธรรมในทางพุทธศาสนามารงับความแค้นได้เป็นผลสำเร็จ ซึ่งเป็นผลให้เรื่องราวสิ้นสุดลงด้วยความสุขของทุกฝ่าย

นอกจากนี้วัดยังเป็นแหล่งรวมกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านมากมาย เช่น ใช้เป็นที่แสวงหาความรู้และเป็นที่อบรมสั่งสอนชาวบ้านให้เป็นคนดี โดยเฉพาะ

¹สุพัตรา สุภาวดี สังคมและวัฒนธรรมไทย หน้า 5

²ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ วิเคราะห์วรรณคดีไทย หน้า 17

³มนัส จรรยงค์ ข่ายเพ็ญ หน้า 336

อย่างยิ่ง การบวชในพุทธศาสนาถือเป็นความจำเป็นสำหรับผู้ชายที่มีอายุครบ 20 ปีทุกคน ฉะนั้นในเรื่อง "คนไม่มีโบสถ์" เมื่อเจ้าชายยังไม่โตบวชมารดาของเจ้าดอกไม้มิยอมจัดพิธีแต่งงานให้ แม้ทั้งเจ้าชายและเจ้าดอกไม้จะรักใคร่กันอย่างมากก็ตาม ในเรื่อง "ขุนนาง" "ท่อนแขนนางรำ" "ละครทุ่ง" และ "ละครนอกบท" วัดกลายเป็นแหล่งรวมของมหรสพในงานพิธีต่าง ๆ ซึ่งทำให้ประชาชนได้ใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจอย่างดียิ่ง เรื่องในเรื่อง "น้ำผึ้งนา" และ "ผู้ลี้ภัย" ก็แสดงให้เห็นว่าวัดเป็นแหล่งรับฝากทรัพย์สินของชาวบ้านเมื่อเกิดความรู้สึกว่า ถ้าอยู่กับตนแล้วจะไม่ปลอดภัย และในเรื่อง "นั่งดูบ" วัดก็ได้แปรสภาพเป็นสถานที่เลือกคู่ครองของหนุ่มสาวไปอีกประการหนึ่งด้วย

2.1.2 การรักษาความสนุกสนาน ชอบความสบายและนิยมการเลี้ยง
โซ่ เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ที่มีอิสระสืบทอดกันมายาวนาน ชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่จึงเต็มไปด้วยอารมณ์ขัน รักความสนุกสนาน ชอบความสบายและหาความสุขใส่ตัวเฉพาะหน้า ดังนั้นชีวิตความเป็นอยู่จึงดำเนินไปอย่างง่าย ๆ ไม่มีระเบียบแบบแผนนัก ดังมีปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์จำนวนมาก เช่น เรื่อง "เกียรติศักดิ์ในทองนา" "สัมมนาในทุ่งกว้าง" และ "เจ้าพระคุณ" เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวละครชุด "เจ้า" ซึ่งประกอบด้วยเจ้าหนู เจ้าเหมือน เจ้าโศภิต ฯลฯ นับเป็นตัวแทนส่วนหนึ่งของคนไทยในชนบทได้อย่างดี เขาเหล่านั้นพยายามอย่างยิ่งที่จะดำรงชีวิตด้วยการไม่ทำงาน หรือเมื่อยามจำเป็นก็เลือกทำเฉพาะงานที่เหนื่อยน้อยที่สุด เช่น การใช้เล่ห์กลหลอกล่อ หรือการลักเล็กขโมยน้อย เป็นต้น แต่เขาเหล่านั้นก็เต็มไปด้วยอารมณ์ขันอยู่เสมอไม่ว่าจะหัวหรืออ้มก็ตาม ดังปรัชญาชีวิตของเจ้าเหมือนที่กล่าวแก่เจ้าหนูไว้ในเรื่อง "เจ้าพระคุณ" ตอนหนึ่งว่า "เล็ก ๆ โซแม่เลี้ยง พอโตขึ้นโซเมียเลี้ยง พอแก่เข้าก็โซ ลูกเลี้ยงอีก นี่มันเป็นวัฏธรมนะพ่อหนูนะ"¹ หรือในเรื่อง "ยืมอาชีพ" และ "จอมยาจก" ก็สะท้อนให้เห็นชีวิตส่วนหนึ่งของคนในเมืองที่พอใจอยู่กับการขอเงินทองของผู้คนมาเลี้ยงชีพตนเองเช่นเดียวกัน

¹มนัส จรรยงค์ เจ้าโลกีย์ หน้า 102

เนื่องจากเหตุแห่งการรักความสนุกสนาน และความสบายดังกล่าว
แล้ว น่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนไทยส่วนใหญ่นิยมการเสี่ยงโชคจากเกมพนันทุกชนิด
ดังที่ มนต์ จรรงค์ ได้สะท้อนออกมาในเรื่องสั้นมากมาย เช่น การพนันวัว ในเรื่อง
"ซาเกะ" การชนไก่ในเรื่อง "เห็บปีก" การชกมวยในเรื่อง "ชกเดียว" การแทง
ไฮโลในเรื่อง "ว่านาค" การแทงโปในเรื่อง "เกิดกลางนา" การเล่นหวยในเรื่อง
"ผู้ลี้ภัย" แม้ในเรื่องการแข่งขันชิงรักหักสวาทของชายหนุ่มที่มีต่อหญิงสาวก็ยังมี
การพนันด้วยทรัพย์สินจำนวนมากเช่นเดียวกัน ชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยส่วนใหญ่
เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงโชคตลอดเวลา เช่น ข้อความตอนหนึ่งในเรื่อง
"ผู้ลี้ภัย" ที่กล่าวถึงการเล่นหวย ก.ข. ของชาวบ้านไว้ดังนี้

"เมื่อคืนนี้คุณว่าสี่ขอ" ตายังเป็นคนพูดขึ้นก่อน

"อะ แอบไปเล่นจับสี่ขอมาแต่เมื่อไร" ตาเอกร้องขึ้นและตบมือ

"แทงตัว ช. ไซ้ ชีวะยิ่ง" ตาสอนสนับสุน ...

"อายขุนบาลนี่เมื่อไรมันจะตายกันเสียที" ยายแหม่ร้องขึ้น "ต้นซิ่นพอจะ
ได้ถืออ่านตำราหาหินมั่ง ต้องมานั่งคิดไหม้นเสียเวลา แล้วนี่แตกภูเข้าไป
สักเท่าไร สองรอยเฉือนไปเลย เหลืออยู่ที่ท่านสมุห์ที่วัดไม่ถึง 3 รอย"

"ถูกเขยถูกหนเดียวเท่านั้นให้คืนตาย ถูก 3 บาท" ยายผิวสวดสาบาน

"เล่นไปเสียยังได้เห็นทันตา" ตาสรบอก "อายนี้ 28 ต่อก็จริงนะนาน ๆ
กว่าจะโดนสักที"

"เล่นอายหวนนี้แหละมันดี" ยายแหม่ขัด "ไม่ต้องคิดมากหรอก เพื่อปะ
เหมาะอายหนูแดงมันเห็นเท่านั้น ก็ได้เงินมาหวาน ๆ อายแทงไปมันต้องนั่ง
จตเถา นั่งจวงเอา จองเวา ไม่ได้เสี่ยงโชคกันเสียเลย"

"อ้อ ภูหนักใจเหลือเกิน" ตาสรยังงงกรางอยู่ต่อไปอีก "อายตัวที่เรา
แทงกันไป มันจะถูกหรือไม่ถูก ลูกก็ไม่รู้จะแทงตัวอะไรมันแทงได้ทุกอย่าง ตั้งแต่
แกงไก่ถึงแกงนกฮูก ให้คืนตาย วานขึ้นแตกภูไปตัวหนึ่งแล้ว มันไปอัปรีช คอกอะไร
หอมดี ภูแทงคอกจำปา หนอยเน่ ! เสือกไปออกเอาคอกกุหลาบ ก.ไก่ใกล้นี้เอง

ไม่ยักแหวง"¹

2.1.3 การรักพวกพ้องและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ค่านิยมเกี่ยวกับการรักพวกพ้องและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่นนับเป็นสิ่งที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในสังคมไทย เพราะไม่ว่าจะมีฐานะยากจนเพียงใด คนไทยก็มักมีน้ำใจไมตรีช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นรู้จักกันเคยกันมาก่อนหรือไม่ก็ตาม เช่น ในเรื่อง "ทะเลวน" เด็กชายอายุประมาณ 15 ปี เดินทางมากลางทะเลกับบิดามารดาบังเอิญเรือแตกถูกคลื่นพัดไปติดที่เกาะแห่งหนึ่ง ก็ปรากฏว่าได้รับการเลี้ยงดูจากชาวเกาะนั้นอย่างมีความสุข หรือในเรื่อง "ยี่สุ่นเป็นหมาย" ก็มีตอนหนึ่งที่มนัส จรรยงค์ ได้แสดงให้เห็นความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของคนไทยอย่างชัดเจน ดังนี้

"ที่นี่มีวัดบ้างไหม "

"มี แต่อยู่ไกลมาก - ออกจากนี้ก็ร่วมบ้าย -"

"แม่ไวย มันฉันจะหาอย่างไร ?"

"จะไปทำไมที่วัด ?" ยี่สุ่นถาม

"ไปหาที่นอนนี่ซี - แลวกก็ชาวกินด้วย ฉันเที่ยวหาร้านข้าวแกงเสียจนอ่อนใจก็ไม่มีมีใครขายเลย ฉันหิวจนแทบสิ้นแล้ว พระท่านคงจะมีข้าวเหลือบ้างหรอก ฉันจะได้ไปขอทานกินพอประทังไป"

หญิงสาวหัวเราะ แต่แล้วก็ออกรู้สึกสงสารระคนกันไปในตัว

"ไปบ้านฉันซี ข้าวพอจะมีกินหรอก "

"ก็แล้วพ่อของเธอไม่ว่าเอาหรือ ?" เขาถามอย่างงง ๆ

"เห็นจะไม่ว่าหรอก พ่อยกเป็นผู้ใหญ่บ้าน ใครผ่านมาเคยช่วยไว้ทั้งนั้น"²

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าเป็นพวกพ้องเดียวกัน อยู่หมู่บ้านเดียวกัน มีอาชีพเดียวกัน หรือมาจากพื้นเพเดียวกัน เมื่อถึงคราวทุกข์ยากคนไทยจะยิ่งช่วยเหลือกันมากขึ้น เช่น ในเรื่อง "นอกบท" มีกองถ่ายภาพยนตร์เข้าไปยังหมู่บ้านสารภี ได้มี

¹ มนัส จรรยงค์ เตาโลกีย์ หน้า 267 - 270

² มนัส จรรยงค์ ชาภิทรหด หน้า 43

คนหนุ่ม ๆ ในหมู่บ้านไปร่วมแสดงเป็นตัวประกอบในบทละครของนายหลายคน และถูกพระเอกตอยจนไ้รับบาดเจ็บไปตาม ๆ กัน โดยเฉพาะเจ้ายอดซึ่งจะต้องแต่งงานในวันรุ่งขึ้นแซนหัก กรามหัก ทำให้เจ้ากระถินซึ่งเป็นคนรักไม่ยอมแต่งงานด้วย เพราะหาว่าเป็นคนขี้ตลาดและเจ็บใจที่ไม่มีใครรักพวกพ้องตนเอง ปล่อยให้คนต่างถิ่นทำร้ายเอาข้างเดียว แม้ว่าคนอื่น ๆ จะพยายามชี้แจงว่าต้องแสดงไปตามบทที่เขาสั่ง แต่กระถินก็ไม่ยอมฟัง ในที่สุดเจ้ายอดและเพื่อน ๆ อีกหลายคน ซึ่งต้องแสดงเป็นคู่รายเขาปล้น กันัดหมายกันเขาปล้นกองถ่ายภาพยนตร์จริง ๆ ด้วยความแค้น หรือในเรื่อง "มือเสือ" ไ้ตกลงสิ่งไหนเรือไปพบมรสุมกลางทะเลอย่างหนัก จนกระทั่งมีเรือของผู้นำนางหนึ่งจมลง แม้ว่าไ้ตกลงสิ่งไหนจะไม่รู้ว่าเรือลำนั้นเป็นของผู้ใด แต่ด้วยความที่เป็นพวกพ้องอาชีพเดียวกัน เขาจึงเสี่ยงชีวิตเขาไปช่วยเหลือจนผู้ที่อยู่ในเรือนั้นรอดตายทุกคน จึงขอความทอนหนึ่งว่า

เจ้าของสินค้าเขามาเกาะขาเขาไว้

"ไ้ตกลง... เห็นแก่ฉันเถอะ อย่าเพิ่งไปเลย"

"ฉันจะทำอย่างนั้นไม่ได้ " เขาพูดเสียงกร้าว ๆ "จะปล่อยให้พวกเรือจมเหล่านั้นตายโง่กันหมดหรือ ฉันจะต้องช่วยเขาเสมอ... ฉันจะต้องช่วยเขา"

เจ้าของสินค้านั้นจึงเลือกของชาวทะเลฉีกข่านไปทั่วตัวแก ชาวทะเลทุกคนจะต้องช่วยกัน แม้ว่าผู้กำลังไ้ยากจะเป็นศัตรูของตัวก็ตาม เสียงไ้ตกลงสิ่งไหนงานไม่หยุดปาก มันเป็นการเสี่ยงครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่งในชีวิตของเขา...¹

อย่างไรก็ตาม เป็นที่สังเกตว่าในเรื่องสั้นของมนัส จรรย์กัที่เกี่ยวกับเรื่องราวของสังคมในเมืองส่วนใหญ่ แสดงให้เห็นความรักพวกพ้องและการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้น้อยลง แต่กลับแสดงให้เห็นการเอาเปรียบและการหลอกลวงกันอยู่เสมอ เช่น ในเรื่อง "เงินแดง" "แม่อังไม่กลับมา" และ "อำมาแห่งตนฤๅหนาว" เป็นต้น

¹ มนัส จรรย์กั มือเสือ หน้า 17

2.1.4 การยกย่องผู้มีเงิน มีอำนาจและเจ้านาย เนื่องจากสังคม

ไทยคุ้นเคยกับระบบเจ้าขุนมูลนายต่อเนื่องกันมานาน ค่านิยมในเรื่องการเคารพยกย่องเจ้านาย และผู้มีอำนาจจึงสืบทอดกันเรื่อยมา เช่น ในเรื่อง "เหล่าประจำตระกูล" ปู่ของเผ่าด่านไคได้รับพระราชทานเหล่าฝรั่งจากพระมหากษัตริย์มาสองชวตเมื่อลงไปรับเรือขบวนเสด็จที่มาจอดพักอยู่หน้าบ้าน ปู่ของเผ่าด่านนำเหล่าสองชวตนั้นไปเก็บรักษาไว้อย่างหวงแหนเสมอชีวิต และสิ่งส่นใหญ่หลานรักษาสืบทอดกันเรื่อยมาด้วยความภาคภูมิใจ และในระยะต่อมาเมื่อระบบข้าราชการมีบทบาทกว้างขวางยิ่งขึ้น ชาวชนบทส่วนใหญ่ต่างก็พากันมองข้าราชการโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการปกครองด้วยความยกย่องนับถือและเกรงกลัว ทำให้ข้าราชการบางคนใช้อำนาจข่มขู่ประชาชนและหาประโยชน์ส่วนตัวโดยมิชอบอยู่เสมอ ซึ่งจะเห็นได้จากเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์หลายเรื่อง เช่น "ศาลเตี้ย" "ท่างโหน" "ยาสั่ง" "สินในเลือด" หรือในเรื่อง "คุณปลัด" ซึ่งขอยกตัวอย่างให้เห็นบางตอนดังนี้

จำเลยผู้มีรูปร่างรายเหมือนแรงรุ่งรัง ผุดต่ายเสียงพิมพ์เหมือนเสียงผึ้งในกอไผ่ เขาควาคว่าอีกทีเลยทรุดลงนั่ง จำเลยผู้นั้นลางมีอันมีนิ้วที่เหลื่ออยู่ แตะกระดูกลงไปในขามควักบุหรี่ยื่นมา ๑ ซอง แล้วยกมือไหวเหมือนจบพระ

"สูบบุหรี่ยี่สิบนาย " เขาบอก

พอขาดคำของเขา เสียงหัวเราะของคุณปลัดก็ดังก้องขึ้นมา

"บุหรี่ยี่สิบ - บุหรี่ยี่สิบ..." เขาหัวเราะร่วนต่อไปอีก และทำท่าจะเหวี่ยงทิ้ง

"อย่าเพิ่งถูกกรับนาย นายลองสูบของผมดูก่อน..."

เขาเกิดชะงักและสับสนรั้งใจขึ้นมา คุณปลัดลองเปิดซองดู พอเขาเห็นกระดาษสีแดง ๆ อยู่ในนั้นใหม่เอี่ยม เขาก็กลับปัดซองทิ้งเดิมแล้วยัดใส่กระเป๋

"ตราของก็ดีเหมือนกันนะอายเสือ ชอบใจมากที่อุตสาห่อามาให้ เอาเรื่องอะไรว่าไป"¹

¹มนัส จรรยงค์ ซึ่งผี หน้า 321

เนื่องจากการวางอำนาจของข้าราชการบางคนดังกล่าวแล้ว น่าจะมีส่วนให้ชาวบ้านมีความรู้สึกว่าการรับราชการเป็นงานมีเกียรติ มีอำนาจและมุ่งหวังให้ลูกหลานเป็นข้าราชการกันด้วย ดังข้อความตอนหนึ่งในเรื่อง "คำไถ่" ว่า "ต่อไปนี้ไม่มีใครทำนากันละ ไม่มีใครจับหางไถ มันคงจะต้องไปเรียนกันหมด เป็นเสมือนที่มีอำนาจเป็นเจ้าเป็นนาย"¹

นอกจากนี้เมื่อสังคมไทยมีความเจริญทางวัตถุมากขึ้น เงินได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นและมีบทบาทกับชีวิตของคนไทยมากขึ้นเป็นลำดับ ผู้มีเงินกลายเป็นผู้มีอำนาจ มีคนเคารพนับถือไปด้วย แม้ในสังคมชนบทซึ่งเคยมีความเป็นอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพอกันก็ได้รับอิทธิพลจากอำนาจเงินมากขึ้นทุกที ดังข้อความตอนหนึ่งในเรื่อง "จำนำคน" ว่า "กูมันไม่มีเงินแล้วมันจะดีไฉนยังงี้ คนมันมีเงินมีทองแล้วมันก็เป็นคนดีด้วยกันทั้งนั้น"² และอาจสังเกตได้ว่าค่านิยมในสังคมไทยที่เกี่ยวกับการยกย่องผู้มีเงินกำลังมีมากขึ้นเป็นลำดับ

2.1.5 การเชื่อถือโชคลางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ค่านิยมในสังคมไทยที่เกี่ยวกับการเชื่อถือโชคลางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์นับเป็นลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ จำนวนมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านทั้งในเมือง และชนบทผูกพันอยู่กับโชคลางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกือบตลอดเวลา เช่น ในเรื่อง "มือเสือ" และ "สลัดเตรา" สะท้อนให้เห็นความเชื่อในเรื่องการเช่นสรวงบวงสรวง และจุดประทัดก่อนที่จะนำเรือออกทะเล หรือเมื่อจะเลือกคู่ครองจะแต่งงาน แม้กระทั่งเมื่อทรัพย์สินถูกขโมย ชาวบ้านก็มักไปพึ่งหมอ การเข้าทรง และการบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้ช่วยเหลือ เช่น ในเรื่อง "คนกินเมีย" "มรสุม" และ "สิ่งศักดิ์สิทธิ์" เป็นต้น แต่ในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ อีกหลายเรื่องก็แสดงให้เห็นว่าความเชื่อในเรื่องโชคลางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างงมงายนั้นทำให้ชาวบ้านถูกหลอกลวงได้โดยง่าย ดังปรากฏตัวอย่างในเรื่อง "นั่งเทียน" "สร้อยระย้า" และ

¹มนัส จรรยงค์ ป่าเกาะ หน้า 118

²มนัส จรรยงค์ เกิดกลางนา หน้า 142

"เหมมอ" เป็นต้น นอกจากนั้นมันส์ จรรยาต์ ยังได้สะท้อนให้เห็นเรื่องราวของภูติผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เร้นลับยากแก่การพิสูจน์ไว้ในเรื่องสั้นอีกหลายเรื่อง เช่น "บาโหย" "สีดา" "แรงครู" "ประสบการณ์มืด" และ "ชิงรี" เป็นต้น ซึ่งในแต่ละเรื่องนั้นได้แสดงให้เห็นค่านิยมเรื่องความเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ในหลายแง่มุมด้วย

2.2 ประเพณี ประเพณีคือ "ระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติที่เห็นว่าดีว่าถูกต้อง หรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคม และมีการปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมา เช่น เกิด ฝน หมายถึง สมรส ตาย บวช ปลุกบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น"¹ ซึ่งมันส์ จรรยาต์ ได้สะท้อนให้เห็นไว้ในเรื่องสั้นของเขาหลายประการ เช่น

2.2.1 ประเพณีการเกิด เนื่องจากสังคมไทยถือว่าการเกิดมีความสำคัญอย่างหนึ่ง ประเพณีการเกิดจึงมีความเชื่อและพิธีการที่จะต้องปฏิบัติตามมายาวนานในเรื่องสั้นของมันส์ จรรยาต์ จะไม่ได้กล่าวถึงขั้นตอนอย่างละเอียดนัก แต่ก็สามารถบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการเกิดไว้ได้พอสมควร นับตั้งแต่การกล่าวถึงลักษณะของผู้มีครรภ์ไว้ว่า "เจ้ากระดินนั้นท้องแก่แล้ว ความงามของมันยิ่งทวีขึ้นเพราะเป็นท้องสาว รูปร่างสัดส่วนของมันก็ขยายออกไปทุก ๆ ทาง ทั้งสองแก้มของเจ้านั้นเปล่งปลั่งอัฉฉานแทบจะปริเต็มไปด้วยรอยสายเลือดฝอย ทำให้แก้มเจ้าแดงเหมือนผิวมะพร้าวง"² สำหรับสามีของผู้มีครรภ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อยู่ในสังคมชนบท จะต้องเตรียมตัดพินเป็นท่อน ๆ มากองไว้เพื่อไว้บรรยาได้ช้อยู่ไฟหลังคลอดบุตรแล้ว และในบางแห่งก็เชื่อว่า "ถ้าคลอดแล้วกลิ้งพินะพองลม"³ ส่วนการทำคลอดนั้นเป็นหน้าที่โดยตรงของหมอตำแย โดยมีชาวบ้านใกล้เคียงมาคอยช่วยเหลือ ดังที่ มันส์ จรรยาต์ กล่าวถึงบรรยากาศในการทำคลอดไว้ในเรื่อง "มือทอง" ตอนหนึ่งว่า "ที่เรือนกระดิน ผู้คนพลุกพล่านผุดสังเกตุ ทั้งคนนำพาเครื่องประคบและเฝ้าหาเหล่าน้ำกระสายกินยาเลือด"⁴ และเมื่อคลอดแล้ว จะต้องมีการตัดสายสะดือให้แก่เด็กซึ่งโดยทั่วไป

¹สุพัตรา สุภาพ สังคมและวัฒนธรรมไทย หน้า 148

²มันส์ จรรยาต์ มือทอง หน้า 8

³ด. หน้า 9

⁴ด. หน้า 11

2.2.2 ประเพณีการบวช การบวชถือว่าเป็นประเพณีสำคัญสำหรับผู้ชายที่นับถือพุทธศาสนา เพราะในสังคมไทยเห็นว่าจะสามารถอบรมสั่งสอนให้เป็นผู้ดีเป็นคนดีได้ รวมทั้งเชื่อว่าเป็นการทดแทนบุญคุณบิดามารดาผู้ให้กำเนิดด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าบวชก่อนการสมรสด้วยแล้ว บิดามารดาจะเป็นผู้ได้รับผลบุญกุศลสูงสุด ดังนั้นในสังคมชนบทของไทยนอกจากบิดามารดาจะไม่พอใจที่จะให้บุตรชายแต่งงานก่อนบวชแล้ว บิดามารดาของฝ่ายหญิงก็มักจะไม่นิยมนอมยกบุตรสาวให้ชายที่ยังไม่ได้บวชมาก่อนด้วย ดังปรากฏในเรื่อง "คนไม่มีโบสถ์" เป็นต้น

สำหรับพิธีกรรมเกี่ยวกับการบวชนั้นมีขั้นตอนที่ต้องปฏิบัติดังต่อไปนี้
ในเรื่องสั้นของมนัส จรรย์กต์ หลายประการ นับตั้งแต่เมื่อชายใดมีอายุครบ 20 ปีแล้ว ถ้าประสงค์จะบวชต้องไปแจ้งให้เจ้าอาวาสได้รับทราบเป็นเบื้องต้น เมื่อได้กำหนดฤกษ์ยามวันบวชแน่นอนแล้ว บิดามารดาก็จะเตรียมสิ่งของที่จำเป็นต้องใช้ในการบวชไว้ให้พร้อม ส่วนผู้ที่บวชซึ่งเรียกกันว่า "นาค" ก็ต้องไปอยู่วัดเพื่อเตรียมตัวหลายประการ ดังที่ มนัส จรรย์กต์ ได้เล่าถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการบวชไว้ในเรื่อง "คนโบสถ์เดียว" ดังนี้

เจ้านาคผู้จะกลับใจเปลี่ยนนิสัยตัวก็เข้าอยู่วัดปรณิบัติพระและท่องบนคำขานนาคอยู่ตลอดมา ไม่กี่วันนั้นก็ถึงวันงานตามฤกษ์ของสมภาร เวลานั้นเป็นฤกษ์รอนของเดือนสี่ต่อเดือนห้า ลมว่าพริกเรือรทำให้เจ้าคนผู้จะบวชเต็มไปด้วยความเข้มนั่นและแจ่มใสในบุญของตัวอันจะมีมาในเวลาอันรวดเร็ว แม้แต่เขาไปจ่ายของมาเตรียมไว้พร้อมสรรพ ทั้งไตรครองและเครื่องอัฐบริขารโดยครบถ้วน เจ้าอัฐิผู้นั้นดีใจนัก เพราะเจ้าคนรักมันจะกลับตัวกลับใจเป็นคนดี เจ้าจึงมาช่วยแม่เพ้าทำงานและเป็นเพื่อนคุย ครั้นแล้ววันงานก็มาถึง ทั้งสมัตรพรตพวกและเพื่อนฝูงมาช่วยงานมันพร้อมหน้า ทั้งเงินทอง ทั้งของและพิณพาทย์ เครื่องคู่ที่ใหม่ขึ้นด้วยเพลงอันไพเราะทำให้กรีกกรนและกึกกักกันอยู่ตลอดเวลา แม่เพ้าก็นำตาลอดอยู่ด้วยความปลาบปลมและปิติใจในวาสนาของลูกชายที่จะได้พบผกาสาวพัตรในวันรุ่งขึ้นพุ้นนี้...

ทอดกัณฑ์ เลี้ยงดูชาวปลากันเสร็จแล้ว เสียงทำขวัญนาคก็โอดกรวยเจียรแจวขึ้นมา เจ้านาคผู้จะครองผ้าในวันพรุ่ง หมอบอยู่บนพรมสีแดง ข้างหน้ามีบายศรีและเครื่องพลีกรรม ความสงบเงียบเข้าครอบงำที่นั่น มีแต่เสียงหมอลำทำขวัญเท่านั้น ที่ขับลำนำออกมาอย่างไพเราะและจับใจผู้ฟังไปทั่วทุกตัวคน ทำขวัญนาคเสร็จแล้วการเล่นก็ดำเนินต่อไปอีกทั้งลิเกทั้งเพลง...

ขบวนแห่วันรุ่งขึ้นนั้นครึกครื้นนัก มีแต่นำหน้า ถัดมาก็กลองยาวและพรรคพวก เจ้านาคแต่งตัวเป็นคนป่าคนดอนอย่างแปลกประหลาด ทั้งไตรครองและเครื่องถวายพระอันดับ กลวนแล้วไปด้วยของคหิราดาทั้งสิ้น ทั้งที่ลานวัดยังมีกระป๋องของ นาคเวียนโบสถ์เสร็จแล้วก็ไหว้พัทธสีมา แม่เจ้าเกาะเจ้านาคเข้าประตูโบสถ์ แกรงไหวด้วยความปลื้มปิติใจ เจ้านาคขานนาคได้ถูกต้อง น้ำเสียงก็แจ่มใสเต็มไปทั่วทั้งงานกองไปทั่วโบสถ์ ทั้งภูสวด อุบไซฉาย และต่อหน้าพระอันดับในเวลาต่อมาเพียงชั่วสองนาฬิกาเศษ ภิกษุที่นั่งอันได้ฉายาว่าสุปัญญ์ ภิกษุที่นั่งรับของถวายอันเหล่าชาวบ้านญาติมิตรและเพื่อนฝูงเขากวายนั่งอยู่ไม่ขาดสายเป็นเขาวงกตในใหญ่ ทั้งเครื่องใช้และเครื่องขบฉัน ภิกษุบวชใหม่เดินขึ้นกุฏิด้วยสีหน้าอันอัมบอ อันท่านได้พบแล้วจากความชั่วทั้งปวง

ในเวลาเช้าก็จะออกบิณฑบาตทั่วหมู่บ้าน ทั้งหัวบ้านท้ายบ้านและมาถึงที่สุดเอาที่บ้านโหมอันเป็นมารดา ทั้งสำรับกับข้าวโหมวัดส่งไปที่วัดเสร็จ...¹

เนื่องจากการบวชถือเป็นงานบุญที่สำคัญ ดังนั้นในสังคมไทยจึงนิยมจัดเป็นงานพิธีที่ใหญ่โตหรูหรา โดยเฉพาะการวัดกระบวนแห่นาคมักประชันขันแข่งให้พิสดารออกไป เช่น ในเรื่อง "พลายทองคำ" ไซ่ซางหลายเชือกมาเป็นพาหนะในการแห่นาคเป็นต้น

2.2.3 ประเพณีการสมรส การสมรสถือการที่ชายและหญิงตกลงปลงใจที่จะอยู่ร่วมกันในฐานะสามีภรรยาอย่างเป็นทางการ โดยนิยมวัดเป็นงานพิธีขึ้นเพื่อให้

¹ มนต์ จรรงค์ เมื่อนานของวันนี้ หน้า 88 - 95

สังคมรับรู้ ส่วนพิธีการจะใหญ่โตหรูหรา มากน้อยเพียงใดมักขึ้นอยู่กับฐานะทาง
ครอบครัวของผู้สมรสเป็นสำคัญ แต่โดยทั่วไปขั้นตอนการสมรสจะเริ่มกันเมื่อฝ่ายชาย
ต้องใจหญิงใดก็จะส่งผู้ใหญ่ไปขอร้องตามธรรมเนียม, เมื่อทางฝ่ายหญิงตกลงก็จะมีการ
หมั้นและกำหนดฤกษ์ยามวันเวลาที่วัดพิธีสมรสในโอกาสต่อไป โดยเฉพาะในงาน
วันสมรสนั้นมักกระทำกันอย่างใหญ่โตมีญาติมิตรและผู้ที่รู้จักคุ้นเคยมาช่วยงานกันมาก
มาย ซึ่งในขณะเดียวกันก็จะมีการเลี้ยงชาวปลาอาหารกันเป็นที่เอิกเกริกด้วย เช่น
ในเรื่อง "มือเสือ" มนต์ จรรงค์ ได้กล่าวถึงการเตรียมงานแต่งงานไว้อย่าง
ชัดเจนดังนี้

เพื่อนบ้านญาติมิตรทั้งหลายก็มาช่วยงานกันพร้อมหน้า พวกตัดไม้เหลาชะโงน
ตัดหวาย ทั้งพวกลงอวนทอดแหก็หยุดงานกันสิ้น มาคอยช่วยการวิวาห์ของเจ้า
เตรียมคนสวดยเกาะกูด ที่มีปลากี่ช่วยปลา มีน้ำออยน้ำตาลทั้งเยื่อเคี้ยวก็รีบยกหา
มาสู่เรือนเถาแก่ลุงคนสำคัญ พวกหญิงเขาโรงกรั่วตำน้ำพริกชูกะพรว
บางไม้แบ่งทำขนมจีนน้ำยา ทั้งเงาะทุเรียนผลไม้ในเกาะอุดมสมบูรณ์...

พวกหนุ่ม ๆ เลือดทะเลตีวงกันเข้าแล้วกรำสุรา ทั้งกับแกล้มเหลายาไม่
มีขาด เพราะดื่มกันขึ้นไวรับงาน เสี่ยงเอะอะเฮฮารองรำทำเพลงกันตาม
ประสาคนหนุ่มเพราะเป็นวันมงคล เจ้าเตรียมตัวเจ้าสาวก็ช้อนหนานิ่งอยู่ใน
ห้อง เพราะกระดากที่จะเข้าห้องโรงมีเรือนใหม่...¹

ในเรื่อง "สลัดเถรา" ก็กล่าวถึงการสมรสที่เอิกเกริกไว้ในทำนอง
เดียวกัน ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

ชาวแต่งเจ้าโตงกับสารภีก็กระพือไปรวดเร็วเหมือนไฟไหม้ป่า พอหมั้นเสร็จ
กันวันแต่งกันเสียเลย... กำนันเกาะเป็นคนกว้างขวางอยู่แล้ว ทั้งเจ้าโตงก็
คบเพื่อนคบฝูงเป็นคนกว้าง แซกเหรอจึงเต็มบ้านจนรับไม่ไหว ทั้งวิวทั้งหม
ลลงแล่นน้ำออกเลี้ยงดู เหลาเถอนเหลาโรงตลอดจนเหลาดี ๆ สำหรับคน

¹ มนต์ จรรงค์ มือเสือ หน้า 32

- มีเกียรติก็มีไว้พร้อม ทั้งประจำโรงครัวเนืองแน่นไปด้วยคนมาช่วยงาน
เจ้าบ่าวหมอบเคียงอยู่กับเจ้าสาว สีหน้าสีทองแดง เปล่งปลั่ง นัยน์ตาทั้งคู่
สุกสว่าง เขาเต็มไปด้วยความปลาบปลัมและภาคภูมิใจเป็นที่สุด...¹

พิธีกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งในการสมรสคือการหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ โดย
คู่บ่าวสาวจะมานั่งหมอบเคียงกันบนสถานที่ที่จัดไว้ ซึ่งในชนบทโดยทั่วไปมักจะนั่งกับ
พื้น วางแขนลงบนหมอน ขึ้นมือออกไปประนมตรงชั้นรองน้ำ บนศีรษะของทั้งคู่สวม
มงกุฎแฝด แล้วรอนญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ และอวยพรให้แก่
คู่บ่าวสาวเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงมีการรดองมงคลออก จากนั้นก็อวยฤกษ์ยามส่งตัวคู่บ่าว
สาวเขาเรือนหอแล้วเป็นเสร็จพิธี

นอกจากนี้ในกรณีที่คู่สมรสมีฐานะดีด้วยกันทั้งสองฝ่าย ในสังคมชนบทของ
ไทยมักนิยมวางสินสมรสให้แก่คู่สมรสเป็นพิเศษด้วย เช่น ในเรื่อง "คนบ้านเรา"
ตอนหนึ่งดังนี้

การแต่งงานได้เริ่มขึ้นแล้วอย่างเอิกเกริก ท่านขุนกำนันวางโฉนดปักเบ้อเริ่ม
เป็นทุนสินเดิม ทั้งเงินสด ทองรูปพรรณงัดเอามากองประกวดประชันกัน ทำให้
เจ้าบ่าวขำเลี้งมองอยู่ด้วยนัยน์ตาคำเป็นมันปลาบ ทางเจ้าสาวก็ไม่ยอมแพ้
พอทีมเตรบฐีชาวนามาแต่คึกคักบรรพ ก็ไม่ยอมแพ้ แก้มืออะไรเอาออกมากอง
หมด...²

อย่างไรก็ตามในเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ จำนวนมาก ได้สะท้อน
ให้เห็นว่ากระบวนการสมรสในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบทนั้นมักมี
อุปสรรคอยู่มากมาย เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาการกีดกันจากผู้อุปการะฝ่ายใด
ฝ่ายหนึ่ง ปัญหาการบังคับให้สมรสกับคนที่ตนไม่รัก หรือปัญหาความไม่พอใจอย่างใด
อย่างหนึ่ง ทำให้มีชายหนุ่มหญิงสาวที่รักใคร่ชอบพอกันตัดสินใจพากันหนีไปเป็นจำนวนมาก

¹มนัส จรรยงค์ สลักเรา หน้า 15 - 16

²มนัส จรรยงค์ เลิวงตุ๊กทุ่ง หน้า 166

ดังปรากฏในเรื่อง "ความรักลอยไป" "สามชาย" "เพลงหอมแก้มอิฐ" "สามประตู" "วิมานร้าง" "แม่คนป่า" "แม่หมอ" "พี่มา" "ละครทุ่ง" และ "วิกแตก" เป็นต้น

2.2.4 ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ในสังคมไทยโดยทั่วไป เมื่อผู้ใดปลูกบ้านใหม่ก็มีกนิษฐาทำบุญเนื่องในโอกาสเขาไปอยู่ในบ้านใหม่นั้น เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ซึ่งนอกจากเจ้าของบ้านจะได้ไปบอกญาติมิตรให้มาร่วมทำบุญ ตักบาตรเลี้ยงพระแล้ว มักมีการเลี้ยงสุราอาหารและการสนุกสนานรื่นเริงในหมู่ผู้มาร่วมงานด้วยเสมอ ดังที่ มนต์ จรรงค์ ได้เล่าไว้ในเรื่อง "บ้านใหม่ของเต็น" ตอนหนึ่งดังนี้

ครั้นแล้วรุ่งอรุณก็มาถึง พวกผู้ใหญ่แก่ หญิงสาวและวัยรุ่น วัยเด็กต่างก็หมผ่าสไบเฉียงถือนขันข้าวหอมแก้มหมอ เดินออกมาจากบ้านตักบาตรพระหางัดพร้อมด้วยบาตรพระพุทธรูป แล้วก็นำพวงกับข้าวมาวางประเคนไว้ตรงยกพื้นที่ทำเป็นแคร่ขึ้นไว้ พวกที่วัดสำหรับก็จัดกันไป พวกเด็ก ๆ นำปิ่นโตมาด้วยสำหรับฉันเพล พระฉันเสร็จแล้วและส่งพระเสร็จ ทุกสิ่งทุกอย่างก็เหลือแต่ความสนุกสนานร่าเริงกันเท่านั้นเอง

เหล่าลูกโรยลงมาจากเรือนที่ละหวดสองหวด เขามีเหล้าทั้งหมดยกถึง 20 ขวดด้วยกัน และยังมีสำรับไว้อีกสำหรับเวลาเย็น แห่ทุกคนดื่ม - ดื่มเหมือนกับคนกระหายน้ำมาจากทะเลทราย เสียงร้องรำทำเพลง เสียงขลุ่ยและฉิ่ง เสียงผู้หญิงเมาสะบัดลงไปในนอนกลิ้งนอนเกลือกแล้วอาเจียน นั่นแหละมันถึงจุดประสงค์อันแท้จริงของการขึ้นบ้านใหม่ของเจ้าเต็น

แล้วในที่สุด - คนเหล่านั้นก็เลิกกันไปเอง หอแตกออกกรอนจืดเขาสักหน่อย เขาก็รู้สึกง่วงนอน โผบยั้งคงตะโกนอยู่โหวก ๆ ว่าเย็นวันนี้จะมีการรื่นเริงกันอีก และจะมีรางวัลเลี้ยงด้วย ทุก ๆ คนใจหัวขึ้นฟัง แล้วก็กลับพับลงไปควยฤทธิ์สุรา...¹

¹มนต์ จรรงค์ ชายเฟื่อง หน้า 328 - 329

2.2.5 ประเพณีการตาย ในวรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ไม่ได้กล่าวถึงประเพณีการตายไว้อย่างชัดเจนนัก นอกจากในเรื่อง "ตายแล้วเกิดใหม่" ที่กล่าวถึงพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพไว้อย่างคร่าวๆ

ความตายของเป่ารู้กันแต่เฉพาะในหมู่ญาติสาครญาติ เป่าตายไปแล้วเหลือแต่เรือนร่างที่ปราศจากชีวิต ปราศจากวิญญาณ พวกญาติช่วยกันต่อหีบศพคนละไม้ละมือ พี่เทพ นักเลงโตคุมท่ารถเมย์มีสีหน้าวันเต้รำมะนาที่เขานำพวงหรีดที่ทำด้วยกระดาษทองงามอร่ามตา ไปวางที่ศพ เทพรองไหและขอขมาลาโทษศพ...

พระจากวัดป่าภูนิมนต์มาสวดในตอนกลางคืน เสียงสวดอภิธรรมวิเวก
วังเวงแหวกอากาศ และความสังัดของราตรีทำให้เกิดความวังเวงยิ่งขึ้น...¹

2.2.6 ประเพณีสงกรานต์ เนื่องจากวันสงกรานต์ ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ ประเพณีสงกรานต์จึงมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนไทยอย่างแน่นแฟ้น เพราะนอกจากจะมีการทำบุญตักบาตร การสรงน้ำพระ การรดน้ำอวยพรให้แก่ผู้ใหญ่ การก่อพระทรายและการปล่อยนกปล่อยปลาแล้ว ชาวบ้านโดยทั่วไปยังถือเป็นงานสนุกสนานรื่นเริงครั้งสำคัญอีกด้วย ดังนั้นก่อนถึงวันสงกรานต์ชาวบ้านต่างก็เตรียมตัวไปซื้อข้าวของ อาหาร เสื้อผ้าและสิ่งจำเป็นอื่น ๆ จากในเมืองมาไว้ทำบุญตักบาตรกันอย่างคึกคัก ดังปรากฏในเรื่อง "เน่หนูของสายทอง" เป็นต้น และในเรื่อง "พืมา" มนัส จรรยงค์ ก็ได้สะท้อนให้เห็นลักษณะทั่วไปของประเพณีสงกรานต์ตอนหนึ่งว่า

สงกรานต์ปีนี้มันตรึกตรึงเอาการนัก เพราะนอกจากงานวัด ก่อพระทราย ทำบุญตักบาตร ปล่อยนกปล่อยปลา เป็นการบุญแล้ว ยังจะมีการสาดน้ำกันอย่างสนุกสนาน หมู่สาวเจ้าแกล้งไม่มีการถึงตัวกัน

พวกสาว ๆ เส่จจากก่อพระทรายสรงน้ำพระและตักบาตรตอนเช้าแล้ว

พวกเจ้าหนุ่มก็คอยดักประตูดัดสาน้ำกัน เป็นที่สนุกสนานครั่นเกรงไปทั่วหน้ากัน...¹

ในเรื่อง "เสียดุล" มนัส จรรยงค์ ก็ได้กล่าวถึงบรรยากาศอันสนุกสนานในวันสงกรานต์ไว้อย่างนี้

ฤดูร้อนตั้งแต่ต้นขึ้น พวกเด็ก ๆ เริ่มเล่นน้ำ ลมว่าวอันตลกสนุกสนานลอยอยู่ทั่วไป ในที่สุดสงกรานต์ก็มาถึง เป็นงานที่หนุ่มสาวจะจัดทองกันพร้อมหน้ากัน แดงกัน ไปทำบุญวัดเขาแล้วลงดำสรงน้ำพระ ที่มั่งคั่งอยู่หน้าวัดเขาไปหม่อมพระเอกพระทราชาวัดเขา แล้วก็สาน้ำกัน

ที่วัดเขานั่นครึกครื้นนัก แต่มันก็ยังไม่ครึกครื้นเท่าที่บานตอนพุทราในเวลาเย็น ทั้งคนหนุ่มคนเฒ่าเล่นกันเล่นสนุก ดมน้ำตาลเมา เหล้าเถื่อนกันนั้น ผู้หญิงผู้ชายเล่นช่วงรำและส่ำบาทตลอดจนรำเพลงปรบไก่ไม่ถือเนื้อถือตัวกัน...²

2.2.7 ประเพณีไหว้ครู การไหว้ครูถือการรำลึกถึงครูอาจารย์ที่ได้อบรมสั่งสอนวิชาอย่างใดอย่างหนึ่งให้กับตน นับเป็นธรรมเนียมนิยมที่กระทำกันอยู่ทั่วไปในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เป็นศิลปินต่าง ๆ มักเคารพนับถือและกระทำพิธีไหว้ครูเป็นประจำ เช่น ในเรื่อง "ศิลปินวิบัติ" เฒ่าไป่ครูดนตรีไทยได้จัดพิธีไหว้ครูขึ้น และมีผู้มาร่วมงานมากมาย ถึงขอความคอนหนึ่งว่า

หัวเฒ่าตั้งเด่น เป็นสง่าอยู่ในงาน กระหม่อมน้อยสะอากสะอ่านปูพรมไว้อย่างสวยสะอาก นอกจากหัวเฒ่าที่ประดิษฐานไว้ที่สูงแล้ว ถัดมาก็โต๊ะบูชาแขกเห่หรือมาเนืองแน่น ที่มาเพราะเวทนาส่งสารก็มาก ที่มาด้วยถือว่าเป็นครูเก่าครูแก่ก็มาก ชวงจดหมายปราศจากจดหมายเต็มไปด้วยเงิน การเลี้ยงอันมโหฬารได้จัดดีให้มีขึ้น เพราะเสียสงวนพามาเมียของเขามารดน้ำด้วย พอเฒ่าไป่ให้ลีโลให้พรบรรดาศิลปินซึ่งมาช่วยงานทุกคนไป³

¹ มนัส จรรยงค์ เลือดลูกทุ่ง หน้า 75

² มนัส จรรยงค์ ทะเลหลัง หน้า 106 - 107

³ มนัส จรรยงค์ สินในเลือด หน้า 182

ในเรื่อง "พืมา" หมอฉิมซึ่งรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้แก่ชาวบ้าน ก็จัดให้มีพิธีไหว้ครูทุกปี ซึ่งนอกจากจะทำบุญไหว้ครูแล้วยังจัดให้มีการละเล่นเพลงฉ่อย เป็นที่สนุกสนานด้วย ดังข้อความตอนหนึ่งดังนี้

หงหัวหมู บายศรี เครื่องทำบุญไหว้ครู บ้านหมอฉิมก็เต็มลานเรือน ทั้งศิษย์
หาทั่วไปตลอดจนชาวบ้านร้านถิ่นที่เคารพรักษาถิ่นเอากลวอยอย ขนุกขนม
ตามมีตามเกิดยกขึ้นเรือนหมอฉิมเป็นผู้มีคุณ พวกที่มีเงินพอหยิบพอฉวยก็ช่วย
ด้วยเงิน ที่ยากจนคนแก่คนชราช่วยกันด้วยกำลังแรงแบกหามของตัว ที่ซ่านหนาบาน
เป็นโรงเพลง ทำไว้อย่าง ๆ หลังคาใบตาคเพราะใช้ชั่วคราว ทยอยเพลง
หนองเตียน กำลังปรึกษาหารือกันอยู่ด้วยการจัดตัวเพลง¹

2.2.8 ประเพณีนั่งตบ* การนั่งตบ เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของภาคอีสาน
ซึ่งเปิดโอกาสให้ชายหนุ่มหญิงสาวไปพบปะเกี้ยวพาราสีกันอย่างเปิดเผย ดังปรากฏ
รายละเอียดในเรื่อง "นั่งตบ" ของมนัส จรรยงค์ ดังนี้

อันนั่งตบนี้จะมีที่งานสำคัญ คือส่งกรานต์เรือไหว้พระ แต่ซ่อมพระปรารภ
ใหญ่ที่วัดจตุรพักตรพิมาน หลวงพ่ออันเป็นสมภารเจ้าวัดได้บอกแก่พวกลูกบ้านว่าได้จัด
ให้มีการนั่งตบกันปีนี้ พวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ จะได้มาพบกันทำให้รักใคร่กัน ไม่ต้อง
จัดทองหาพวกอ้ายหนุ่มสาวไขว่คว้ากันเอง²

สำหรับวิธีนั่งตบนั้นจะเริ่มต้นด้วยการที่ทางวัดจัดเตรียมสร้างตบไว้ตาม
จำนวนที่ต้องการ แล้วให้ชาวบ้านหาบุตรสาวไปนั่งบนตบนั้น เพื่อให้ชายหนุ่มมาเข้าแทน
เกี้ยวพาราสีตามความพอใจ ส่วนจะรักใคร่ชอบพอกันอย่างไรนั้นเป็นเรื่องที่จะต้อง
ตกลงกันเอง อย่างไรก็ตามการนั่งตบนี้บางคนก็พอใจ แต่บางคนก็ไม่เห็นด้วย ดัง
ข้อความตอนหนึ่งว่า

¹ มนัส จรรยงค์ เลือกลูกทุ่ง หน้า 80

* ตบ แปลว่ากระท่อม เรียกว่ากระตอบ กระตูป ก็มี

² มนัส จรรยงค์ ไฟไหม้หน้า หน้า 108

ข่าวลือนี้ถึงหูบรรดาไปทั่วทุกหมู่บ้าน ทุกหนทุกแห่งที่มีลูกสาวสามคน ก็มักจะหึงหึงมึงมึงใจ พอใกล้งานเขาไปแล้วก็หอบเอาลูกสาวสามคนของตัวเองมา แต่งเนื้อแต่งตัวเสียสวยอล้น ทั้งเสื้อชั้นในสีแดง สีเขียวฉูดฉาด ยังแถมเอา ผ้าแถบกลองกลีก็เอามาติดกัน ฉะนั้นก็เกล้าเสียสวยหยาดเยี่ยมไปด้วยน้ำมัน คานี้ กลิ่นหัวน้ำหอมกระจายไปเกือบจะทั่ววัดนั้น ตัวบิลันผู้คนไหลมาเทมา พวกเจ้าหนุ่ม ๆ นั้นในมือก็ถือแกนขาวลั่นเงินเป่าแล้วดังเสนาะนัก มุ่งหน้า ผ่าแสงแดดมาแต่ระยะทางไกล

ลูกมณีน้อยอมส่งลูก เพราะแกล้งเห็นว่าเป็นเรื่องน่าที่จะเอาลูกสาวของตัวเอง ไปอวดคน แต่อย่าล้าใจหายอมไม่ เพราะแกล้งอยากให้ลูกแกล้งเรียน

"อ้ายแกล้งมันบ้า" ยายล้าใจพูด "ใคร ๆ เขาก็ไปกันทั้งนั้น จะเก็บลูก ไว้นูชาหาอะไรกัน อีหนูคนกลางลาไม่ได้ตัวคราวนี้ก็อย่าลอง"

"ฮือ" "ตามมรดกรางออกมาด้วยความรำคาญใจ "หมู่บ้านก็หาได้ลงไป วาอวยเรื่องผี ต้องไปนั่งตากหน้าเอาลูกสาวอวดคนเขา"

"ก็มันเรื่องคนเก่าคนแก่เขาทำกันมาเป็นที่สนุกสนาน"

"ก็แล้วเผื่อว่ามันไม่ได้ผลละ" "ตามมรดกขึ้นนั่ง" "เอ็งจะว่ายังไง?"

"ไม่ได้อะไรมันเป็นไร แล้วใครรักใครชอบมันก็มาเสียผีเราเอง"...

ในลานวัดแข่งแข่งเรื่องหนึ่งไปด้วยเสียงปี่พาทย์และฆ้องกลอง ผู้คนเดิน ขวักไขว้แต่งตัวฉูดฉาดไปด้วยสีสัน... ทุก ๆ คนทั้งหนุ่มสาวเฒ่าแก่วัย วนมาหลังจากทำบุญเสร็จ ถ้วนกันไปหา "นั่งดู" อันมีอยู่ 14 ห้องเป็นแถว ยาว เขาไฟหรือพระอาทิตย์ตกดินค่ำวันนี้แล้วก็จะไค้ชมสาวต่างบ้าน อันเต็มไปด้วยความหมกตมดงามเสียให้เต็มตา...

ยายล้าใจกระโดดเข้าไปเลือกเอาห้องริมสุด เป็นห้องเด่นกว้างขวาง พวกอายุหนุ่มจะไค้มาคุยด้วยทั่วทิศ แกล้งเอาเนื้ออย่างปลาเก็มออกมาใส่ไว้ให้ เป็นที่ ร้องเรียกหาชาววัดมาเลี้ยงลูกเลี้ยงพี่ ทั้งคนอื่น ๆ เขาก็ทำกัน แกล้งกลางพูดพลางด้วยเสียงสดใส... พวกพ่อทั้งหลายที่ในหมู่บ้าน ๆ คนเงิบ ขี้น ไม่มีใครพูดเลยแม้แต่คำเดียว ที่ลมตัวลงนอนเสียแหละมาก แล้วยกมือขึ้น

โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

KING CHULALONGKORN MEMORIAL HOSPITAL

MD 014

ใบส่งตรวจคลื่นหัวใจ (E.K.G.)

ส่งตรวจโดย ร.ร. จุฬาลงกรณ์

วันที่ เดือน พ.ศ. _____ เลขที่กายนอกระบบ _____

ชื่อ นามสกุล _____ อายุ _____

เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง โรค _____ ความดัน _____

แพทย์ _____

ตรวจคลื่นหัวใจ (EKG)

ภาพ ชั้น 13 ห้อง 1332

ใบรับผลการตรวจคลื่นหัวใจ (E.K.G.)

ชื่อ _____ วันที่ตรวจ _____

วันนัดรับผล _____ หรือวันแพทย์นัด _____

คลินิกพิเศษนอกเวลาราชการ วิทยากร วิทยากร

ส่งตรวจโดย ร.ร. จุฬาลงกรณ์

ภายหน้าพวกมองดูคนที่เดินผ่านไปผ่านมา... เหลือแต่ความสว่างเล็กน้อย
 ที่ในหล่งลอยอยู่ เจ้าตลกก็ขยพระเอา "กระบอง" หรือไคมาแจกทุกหล่ง
 คุหา พอโพลเพลเหลือแต่ความมืด ไคเหล่านั้นก็จุกกันขึ้น ทำให้แสงสว่าง
 ปรากฏขึ้นที่ลานวัด พวกคนลอมแน่นอยู่ที่หน้าตูป เหมือนกับตูหนึ่งตุละคร...
 เสียงแคนดังขึ้นทั่วไปทุกตูป กันสองกันก็มีและสองกันสามกันก็มี แต่ตูปของ
 พ่อเพี้ยลอมมียี่สุ่น ยี่โงและมณฑามีแคนถึงสี่คัน... แม่เขาลำไยคอยเชียวไค
 ถ้าใครเกี่ยวลูกสาวแกก็คอยช่วยคอยแก ยี่สุ่นยี่โงนั้นไม่ปรารภนานัก แต่มณฑา
 เท่านั้นคนรุมลอมแน่นเหมือนมดตอมน้ำตาล¹

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ทางสังคมและ
 วัฒนธรรมดังกล่าวแล้ว แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมกับสังคมและวัฒนธรรมย่อมมีความ
 สัมพันธ์เกี่ยวของกันอย่างลึกซึ้ง เพราะเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ สามารถสะท้อน
 ให้เห็นลักษณะของสังคมไทยทั้งในเรื่องระบบครอบครัว ระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ
 ระบบการเมืองการปกครองและระบบสันตนาการ ตลอดจนลักษณะของค่านิยมและ
 ขนบธรรมเนียมประเพณีไทยหลายประการไว้อย่างชัดเจน แต่ในขณะเดียวกันก็ชี้ให้
 เห็นว่า สังคมและวัฒนธรรมย่อมมีอิทธิพลทำให้เกิดวรรณกรรมขึ้นมาด้วย ดังนั้นจึงอาจ
 กล่าวได้ว่า "เราดูวรรณกรรมได้จากสังคมและดูสังคมได้จากวรรณกรรม"²

¹ มนัส จรรยงค์ ไฟไหม้หน้า หน้า 113 - 122

² เสถียร จันทิมาธร คนเขียนหนังสือ หน้า 2

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวិเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ พอสรุปรายละเอียด
เกี่ยวกับการวิจัยและผลการวิจัยได้ดังนี้

ความมุ่งหมายในการศึกษาครั้งนี้

1. เพื่อศึกษาวิธีการในการแต่งเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ ในด้านโครงเรื่อง
ตัวละคร ฉาก และบทสนทนา
2. เพื่อศึกษาศิลปะการใส่ถ้อยคำและสำนวนภาษาของมนัส จรรย์งค์
3. เพื่อศึกษาโลกทัศน์ของมนัส จรรย์งค์
4. เพื่อศึกษาอิทธิพลของชีวประวัติและบุคลิกภาพของมนัส จรรย์งค์ ที่ปรากฏ
ในวรรณกรรม

5. เพื่อศึกษาวรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ ทางสังคมและวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาชีวประวัติและบุคลิกภาพของมนัส จรรย์งค์ จากวิธีการต่อไปนี้
 - 1.1 รวบรวมจากหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้อง
 - 1.2 สัมภาษณ์จาก ออม จรรย์งค์ มนุ จรรย์งค์ ออมนอย (จรรย์งค์)

ทวีศักดิ์สกุล และ ยศ วัชรเสถียร

2. ศึกษาเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ จากหนังสือรวมเรื่องสั้นของมนัส
จรรย์งค์ จำนวน 27 เล่ม

3. วิเคราะห์หลักวิธีการแต่งเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งค์ ตามแนววรรณศิลป์
4. วิเคราะห์อิทธิพลของชีวประวัติและบุคลิกภาพของมนัส จรรย์งค์ ที่ปรากฏ

ในวรรณกรรม

5. วิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ ทางสังคมและวัฒนธรรม

6. การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยจากเอกสารและเสนอผลแบบพรรณนาวิเคราะห์ การศึกษาวิจัยตามความมุ่งหมายและวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า ปรากฏผลว่า มนัส จรรยงค์ มีกลวิธีการแต่งเรื่องสั้นเฉพาะตัว คือนิยมแต่งเรื่องสั้นชนิดสร้างตัวละครไว้มากที่สุด และทำได้ดีที่สุด สร้างโครงเรื่องโดยเปิดเรื่องด้วยการบรรยายฉาก บรรยายตัวละคร หรือบรรยายเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นปมปัญหาหรือแนวคิดสำคัญเพื่อนำเข้าสู่เรื่องอย่างรวดเร็ว แล้วใช้ข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เช่น การใช้เล่ห์เหลี่ยมกลโกงหลอกลวงกัน การชิงรักหักสวาท การแกล้งแค้น ฯลฯ และข้อขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เช่น ความยากจน ความเชื่อต่าง ๆ ในสังคม ฯลฯ มาเป็นจุดเราใจในการดำเนินเรื่องเป็นส่วนใหญ่ โดยผู้ประพันธ์ทำตัวเป็นผู้รู้แจ้งเห็นจริงในเหตุการณ์ หรือใช้ตัวละครที่ใกล้ชิดเหตุการณ์เป็นผู้เล่าเรื่องเกือบทั้งหมด และปิดเรื่องแบบเตลויไว้มากกว่าอย่างอื่น

การสร้างตัวละครของมนัส จรรยงค์ มีทั้งตัวละครที่เท่าเทียมกัน เช่น มาวี่ สุนัข ฯลฯ และตัวละครที่เป็นคน ซึ่งมักจะเป็นเรื่องราวของสามัญชนหลายแบบหลายอาชีพ ที่มีลักษณะนิสัยสลับซับซ้อน ผู้อ่านต้องสังเกตจากการกระทำ บทสนทนา การปฏิบัติ หรือปฏิกิริยาต่อตัวละครอื่นเอาเอง เป็นส่วนใหญ่จึงจะตัดสินใจได้ว่าตัวละครนั้นมีลักษณะนิสัยอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสนอพฤติกรรมของตัวละครชุดเดิมซ้ำ ๆ กัน เช่น ชุด "เพ้า" แห่งท้องนาที่ประกอบด้วยเฉาหนู เฉาเหมือน เฉาโพล่ง ฯลฯ ไว้มากหลายเรื่อง หลายแง่หลายมุม และแฝงไว้ด้วยอารมณ์ขันอยู่เสมอ ตัวละครของมนัส จรรยงค์ จึงมีลักษณะที่เด่นชัดเหมือนกับมีชีวิตจิตใจหรือตัวตนจริง ๆ ส่วนการสร้างฉากและบรรยากาศเต็มไปด้วยสีสันและรายละเอียดเกี่ยวกับชนบทอย่างดียิ่ง เรื่องสั้นส่วนใหญ่ของมนัส จรรยงค์ จึงสะท้อนให้เห็นสภาพสังคม และวัฒนธรรมไทยในชนบทอย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านระบบครอบครัว ระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมืองการปกครอง ระบบนันทนาการ ค่านิยมและประเพณีบางประการ ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ แบบเครือญาติในสังคมเกษตรอย่างชัดเจนมาก ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นโลกทัศน์ของมนัส จรรยงค์ อย่างกว้างขวาง เช่น ทศนะเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่อง

กฎแห่งกรรม ทักษะเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ และประเพณี
บางประการ รวมทั้งการเสนอทักษะเกี่ยวกับปัญหาสังคมในแง่มุมต่าง ๆ ไว้มากมาย
เช่น ปัญหาการหลอกลวงกัน ปัญหาการลักขโมย ปัญหาความยากจน ปัญหาการปฏิบัติ
ราชการโดยมิชอบ และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลของอารยธรรมเมืองหลวงที่มีต่อสังคม
ชนบท เป็นต้น

นอกจากนี้ มนัส จรรยงค์ ยังนิยมใช้ถ้อยคำสำนวนโวหาร และการเสนอ
ภาพพจน์อย่างง่าย ๆ สั้นกะทัดรัด แต่มีความแปลกใหม่ เป็นลักษณะเฉพาะตัวเสมอ
และเป็นที่สังเกตได้อย่างชัดเจนว่าชีวประวัติและบุคลิกภาพของมนัส จรรยงค์ มี
อิทธิพลปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นของเขาเป็นอันมาก เช่น การนำประสบการณ์การ
ท่องเที่ยวผจญภัยในท้องถิ่นต่าง ๆ ไปสร้างฉากและบรรยากาศของเรื่องอย่างสมจริง
หรือการนำลักษณะนิสัยของตนเองบางประการอย่างการมีอารมณ์ขัน การชอบดื่มสุรา
การรักดนตรี และความสามารถในการเล่นดนตรีไปสอดใส่ไว้ในตัวละครได้อย่าง
เหมาะสม เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ จำนวน 270 เรื่องที่นำมาใช้
ศึกษาในครั้งนี้ มีคุณภาพไม่เสมอกันโดยตลอด เพราะในขณะที่เรื่องสั้นส่วนใหญ่มี
เนื้อเรื่องเข้มข้น กลวิธีการแต่งแนบเนียน แต่ก็มีเรื่องสั้นบางเรื่องที่ไม่น่าสนใจนัก
เพราะเนื้อเรื่องจืดชืดไม่เร้าใจเพียงพอ บางครั้งก็คัดลอกเรื่องโดยใช้เหตุบังเอิญ
มากเกินไป และมีเรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ วนหลายเรื่องที่ใช้โครงเรื่องคล้ายคลึง
กันมาก

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาวรรณกรรมประเภทอื่นของมนัส จรรยงค์ ด้วย เพื่อ
ประโยชน์ในการศึกษาวรรณกรรมของมนัส จรรยงค์ ให้สมบูรณ์
2. ควรมีการศึกษาวรรณกรรมเรื่องสั้นของนักประพันธ์อื่น ๆ ที่อยู่ร่วมสมัย
กับมนัส จรรยงค์ ซึ่งนอกจากช่วยให้เข้าใจวรรณกรรมของมนัส จรรยงค์ ชัดเจน
ขึ้นแล้ว ยังจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาเปรียบเทียบด้วย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- ✓ กระแสร์ มาลาภรณ์ วรรณกรรมปัจจุบัน โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย 2512, 206 หน้า
- กุหลาบ มลลิกะมาต วรรณกรรมไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2517, 208 หน้า
———— วรรณคดีวิจารณ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2520, 149 หน้า
- คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ผู้ร่วมพิมพ์) วรรณกรรมไทยปัจจุบัน วิทยาลัยการพิมพ์ เชียงใหม่ 2516, 166 หน้า
- ✓ คุณรัญจวน อินทรกำแหง สมพันธ์ เลขะพันธ์ และ ประทีป วาทิกทินกร
การอ่านและการพิจารณาหนังสือ อักษรเจริญทัศน์ 2519, 252 หน้า
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีไปมากับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา วชิรญาณวโรรส ธนาการกรุงศรีอยุธยา 2514, 56 หน้า
- เจือ สตะเวทิน ประวัตินวนิยายไทย โรงพิมพ์สุทธินิสารการพิมพ์ 2517, 254 หน้า
———— เรื่องสั้นตัวอย่าง องค์การคำของคุรุสภา 2509, 320 หน้า
———— วรรณคดีวิจารณ์ โรงพิมพ์สุทธินิสารการพิมพ์ 2517, 254 หน้า
———— ศิลปการประพันธ์ 145 ข้อรวมจัด 2498, 192 หน้า
- เฉลิม อยู่เวียงชัย "ชีวิตกวีของมนัส จรรยงค์" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 10 (1) : มกราคม 2515 หน้า 56 - 65
- ✓ ชลธิรา กลัตอยู่ และ คนอื่น ๆ การใช้ภาษา พิมพ์ครั้งที่ 2 เกล็ดไทย 2511, 448 หน้า
- ชลธิรา สัตยชาวนา การนำวรรณคดีวิจารณ์ใหม่แบบตะวันตกมาเข้ากับ วรรณคดีไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2522, 207 หน้า
- อัสสำเนา
- ซูทิพย์ นาถ เรื่องสั้นภาษาอังกฤษและเรื่องสั้นอเมริกัน มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2518, 53 หน้า

- ศุภ ชุ่มสาย, ม.ล. วรรณกรรมพินิจเชิงจิตวิทยา ไทยวัฒนาพานิช 2516,
163 หน้า
- ทองสุข เกตุโรจน์ การเขียนแบบสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2519,
123 หน้า
- บรรจบ พันธุเมธา ลักษณะภาษาไทย โรงพิมพ์คุรุสภา 2504, 319 หน้า
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. วิเคราะห์สัณฐานคดีไทย ไทยวัฒนาพานิช 2517,
226 หน้า
- เปลื้อง ณ นคร คำบรรยายวิชาการประพันธ์และการหนังสือพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช
2507, 226 หน้า
- "วิชาประพันธ์ศาสตร์วาดยรอยแก้ว" ใน คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูง
โรงพิมพ์คุรุสภา 2511, หน้า 158 - 220
- พรพรรณ วัชรากัญ สำนวนการเขียน บริษัทประชาชน จำกัด (แผนกพิมพ์)
2509, 103 หน้า
- พิศมัย สิงห์แก้ว การใช้เรื่องสั้นของมนัส จรรยงค์ สอนการเขียนเชิงสร้างสรรค์
วิทยานิพนธ์ ค.ม. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2519, 322 หน้า
- เพชร ชมพู "มนัส จรรยงค์" ฟ้าเมืองไทย 33 : 6 พฤศจิกายน 2512
- มนัส จรรยงค์ เกิดกลางนา ประพันธ์สำสน 2519, 160 หน้า
- ซาฟเจาเป็นยาไป 36 ชั่วโมง ประพันธ์สำสน 2512, 185 หน้า
- ถนนกรุง ประพันธ์สำสน 2510, 192 หน้า
- กัณวินหนึ่งทอนนตะแลงแกง ประพันธ์สำสน 2510, 175 หน้า
- จอมขวาน บรรณกิจ 2519, 192 หน้า
- จับตาย ประพันธ์สำสน 2510, 399 หน้า
- ชาติทรหด บรรณกิจ 2519, 223 หน้า
- ชายเพื่อย ประพันธ์สำสน 2509, 384 หน้า
- ซาเกาะ ประพันธ์สำสน 2509, 392 หน้า

- มนัส จรรยงค์ ขิงสี ประพันธ์สำส่น 2509, 381 หน้า
- เขาลอยลย ประพันธ์สำส่น 2509, 395 หน้า
- เพาโถกีย ประพันธ์สำส่น 2509, 332 หน้า
- ตึกเสี้ยวแล้ว แผลงพิมพ์เรื่อไบ 2516, 200 หน้า
- ทะเลวน ประพันธ์สำส่น 2510, 175 หน้า
- ทะเลหลับ บรรณกิจ 2519, 159 หน้า
- ฉุทธยศ ประพันธ์สำส่น 2520, 191 หน้า
- ไฟไหม้น้ำ ประพันธ์สำส่น 2518, 239 หน้า
- มือทอง ประพันธ์สำส่น 2519, 176 หน้า
- มือเสือ ประพันธ์สำส่น 2510, 190 หน้า
- เงื่อวานของวันนี้ ประพันธ์สำส่น 2514, 216 หน้า
- ยาส่ง ประพันธ์สำส่น 2509, 409 หน้า
- เลือดถูกทุง ประพันธ์สำส่น 2516, 188 หน้า
- สลัดเครา ประพันธ์สำส่น 2510, 179 หน้า
- ส่วสี่ที่ ฒ. ฒ. ฒ. ประพันธ์สำส่น 2509, 376 หน้า
- สัพเพชชีวิก ประพันธ์สำส่น 2510, 200 หน้า
- สินในเลือด ประพันธ์สำส่น 2510, 183 หน้า
- หนึ่นรูก ประพันธ์สำส่น 2518, 232 หน้า
- อายแสนเป็นโจร ประพันธ์สำส่น 2519, 166 หน้า
- มนุ จรรยงค์ หากินกับพอ การเวก 2521, 114 หน้า
- ขศ วัชรเสถียร มนัส จรรยงค์ และ ไร่ เมืองเดิม เดล็ดไทย 2520, 173 หน้า
- เรื่อไบ (ผู้รวมพิมพ์) อนุสรณ์มนัส จรรยงค์ โรงพิมพ์เกษมสันพันธ์ 2509, 466 หน้า ภาพประกอบ
- วนิดา ลิขิตกันทิมา การศึกษาวาลิกภาพของสุนทรภูตามหลักจิตวิทยา ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนารินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2517, 375 หน้า

วิภา กงกะนันทน์ วรรณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร 2520, 191 หน้า
 วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ สมาคมภาษาและหนังสือ 2514,
 372 หน้า

สมบัติ จันทรวงศ์ "โลกทัศน์ของสุนทรภู่" มหาวิทยาลัยศิลปากร 2 : 172 - 211
 เมษายน - มิถุนายน 2521

สังคมกาศรแห่งประเทศไทย, สมาคม (ผู้ร่วมพิมพ์) วรรณคดี ไทยวัฒนาพานิช
 2514, 157 หน้า

สีธธา พินิจภูวนทล และ ทิพยสุเนตร นาคธน การอ่านและการพิจารณาหนังสือ
 วัฒนาพานิช 2520, 195 หน้า

สีธธา พินิจภูวนทล และ นิทยา กาญจนวรรณ ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย
 พิมพ์ครั้งที่ 2 ดวงกมล 2520, 459 หน้า

สุชาติ สวัสดิ์ศรี "ความเป็นมาและกลุ่มความคิดของเรื่องสั้นไทยสมัยใหม่" ใน
ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย ดวงกมล 2518, หน้า (19) - (47)

สุธีรา สุขนิยม มาลัย ชูพินิจ และผลงานประพันธ์เชิงสร้างสรรค์ วิทยานิพนธ์
 อ.ม. คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2518, 293 หน้า

สุพรรณิ วราทร ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
 และมนุษยศาสตร์ 2519, 300 หน้า

สุพิตรรา สุภาพ สังคมและวัฒนธรรมไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 ไทยวัฒนาพานิช 2520,
 195 หน้า

เสรีรโกเศศ การศึกษาวรรณคดีแง่วรรณศิลป์ ราชบัณฑิตยสถาน 2507, 176 หน้า

เสรีร จันทิมาธร กนเขียนหนังสือ ประพันธ์สำส่น 2517, 254 หน้า

———— กนเขียนหนังสือ มิตรนราการพิมพ์ 2511, 136 หน้า

———— กนอนหนังสือ กัมภีร์ 2519, 308 หน้า

อานนท อากาภิรม มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย พิมพ์ครั้งที่ 2
 แกไขเพิ่มเติม โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ 2515, 249 หน้า

อุดม รุ่งเรืองศรี นักเขียนและวรรณกรรมไทยปัจจุบัน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 2518, 298 หน้า อัศสำเนา

Brooks, Cleanth, and Warren, Robert Penn. Understanding Fiction.

Second Edition, New York, Appleton Century Crof's, Inc., 1959.

512 p.

Foster, E.M. Aspects of the Novel. A Penguin International

Edition, London, 1970. 173 p.

Lipking, Lawrence I., and Litz, A. Walton, Modern Literary

Criticism, New York, 1972. 554 p.

Scott, Willbur, Five Approaches of Literary Criticism Collier

Book, New York, 1974. 351 p.

ภาคผนวก

รายชื่อเรื่องสั้นของมนัส จรรย์งศ์ ที่นำมาวิเคราะห์

1. กฎหมาย 2 กง
2. กระตอมลึงทอง
3. กลิ่นจันทร์
4. กาเม
5. กาเมวิบัติ
6. กำแพงน้ำคร่ำ
7. กินเมีย
8. ลูกก๊ - ผู้ก่อตัวเอง
9. กุมารทอง
10. กุญรา
11. เกิดกลางนา
12. เกียรติศักดิ์ในทองนา
13. ไกลอวสาน
14. ขวัญใจนางสิงห์*
15. ชุนนา
16. เขาฆ่าคนตาย
17. เขาต้องการเรื่องป่า
18. เขาเป็นคริสต์เถียน
19. เขารองเพลงใบปลิว
20. เขากรุง
21. คนกรุง
22. คนกลางถนน
23. คนสี่

* เรื่องเดียวกับ ขวัญใจมืด

24. คนจรจัด
25. คนทาวัว
26. งานบ้านเรา
27. คนโบสถ์เคี้ยว
28. คนเผือก
29. คนไม่มีโบสถ์
30. ครูแก
31. ความรักลอบไป
32. กางโหนด
33. ลาไถ่
34. การาวาน
35. คำสารภาพของชายชั่ว
36. ก็นั่นหนึ่งที่ถนนตะเลงแกง
37. กุญแจ
38. กุญแจ
39. กุญแจ
40. กุญแจวิเศษ
41. กุญแจ
42. แกนหัก
43. เงินแดง
44. จอมขวาน
45. จอมคน
46. จอมขาง
47. จับตาย
48. จาตี

49. จํานํกน
50. จํเลยสารภาพ
51. จิราทร
52. จาวกลาด
53. เจาพระลุด
54. เจาหนู
55. แดไผย
56. ใจไลเปนนํ
57. ชัวชีวิตพราน
58. ชาติทรหด
59. ชีวิตที่ 13
60. ชอผี
61. ฆ่าเกาะ
62. ช่าเหมา
63. ชิงผี
64. ดวงตก
65. ดอกจิวโรย
66. ดอกสรอย
67. คึกเสียบแคว
68. เดชตีนเอจ
69. แดฤรอน
70. ดอกทอย*
71. ตายเฟอ
72. ตายมด

* เรื่องเดียวกับ ผู้ทรยศ

73. ตายแล้วเกิดใหม่
74. ตางขาว
75. ต้าวจวงง
76. จิดชวาก
77. ถือฉิว
78. ทนายทุง
79. ทนายนี้่ม
80. ทอมมีเตาเคีย
81. ทอนแซนนางรำ
82. ทะเลไฟ
83. ทะเลลึก
84. ทะเลวน
85. ทะเลลับ
86. ทางใน
87. ทาน
88. ทานชุนท
89. ทานอาจารย์
90. หินเอยในนา
91. หินมายมรณะ
92. หูลเสด็จ
93. โทรภาพน้ำมันกาส
94. นรกกั๊ราม
95. นอกจอ
96. นอกบท
97. นังตูป
98. นังเทียน

99. นางโจรใจพระ
100. นางใน
101. นางบุญ
102. นายคาน
103. นายท่า
104. นายฝรั่ง
105. น้ำตาเลือด
106. น้ำบอหวา
107. น้ำผิงนา
108. นิภาแห่งความหลัง
109. นิยายความรักของผู้ชายปีศาจกับพ่อพระ
110. นีแหละรัก
111. เนออุของสายทอง
112. แนวนก
113. แนวรบด้านตะวันตก เหตุการณ์เปลี่ยนแปลง
114. ในทองนา
115. ในทองน้ำ
116. มทรักใหม่ที่ไหน ๆ ยังเขาไม่ถ่วงนอกจากเขา
117. บอกคุณพ่อด้วยว่าเขาไปดูงานที่ฮ่องกง
118. บางแก้ว
119. บาโหย
120. บานของเรา
121. บานแตก
122. บานเพื่อนเรือนหัว
123. บานเล็กลูกน้อย

124. บ้านใหม่ของเทิน
125. แอมใหม่เที่ยวเล่นเอง
126. เบองหลังคำพิพากษา
127. ประสพการณ์
128. ประสานยาก
129. ปักเปาทอง
130. ปาดงพงพี
131. ป่าเปลี่ยว
132. ป่าราบ
133. ปู่โคง
134. ปู่ทะเล
135. ไปดริบ
136. ไปตระวาง
137. เปลป่า
138. ผาเหลียง
139. ผูกกลับมา
140. ผูกอเวร
141. ผู้เกิดมาใหม่
142. ผู้เขาดังเขียน
143. ผู้ลงหอย*
144. ผู้ทำบุญ
145. ผู้ผูกกับตัวเอง
146. ผู้มาจากกรุง
147. ผู้มาเยี่ยมแม่

* 4
เรื่องเดียวกับ ถวายตัว

148. ผู้มาเหนือฟ้า
149. ผู้เหยียบเมฆ
150. แผลนดินทอง
151. ฟ้า้ง นุ้ย
152. สันเวานในฤดูร้อน ✓
153. ฟอนซิกา
154. ฟังทน
155. พบกันนิวหยอก
156. พยอมคนเดียว
157. พยอมคง
158. พระเป็นเจ้า
159. พรากผู้เบา
160. พลายทองคำ
161. พสุธาของซาเอีย
162. พอครุ
163. พิทุยกร
164. พิมา
165. พิวัน
166. เพลงหอมแก้มฮิท
167. เพลงแก้วียน
168. เพื่อนน้ำมิตร
169. ภัสดาเพลิง
170. มณฑายำกรุง
171. มนุสส์เงียบ
172. มรสุม
173. มารเสนหา

174. มีดขายธง
175. มีธ*
176. มีดทอง
177. มีดโกนกำสรวล
178. มีดปิ่นไม้ควัก
179. มีดเสื่อ
180. แมงดาบุลล
181. แมงจาวเรือน
182. แมงกบ่า
183. แมงยังไม่กลับมา
184. แมงเสื่อสาว
185. แมงหมอ
186. ไม่มีจุดดับ
187. ไม่งาม
188. ยกเคียว
189. ยอดฟิลบิน
190. ยอดหญิง
191. ยอดอินธพาล
192. ยังไม่สิ้นเสียงกลอน
193. ยาสั่ง
194. ยาวิม
195. ยิมจาชีพ
196. ยี่สิบแปดหมาย
197. รวมแก้ว

* ๔
เรื่องเดียวกับ กากมนุชธรรม

198. รอยพิมพ์มอ
199. ระหว่างวัดกับตุ๊ก
200. รักที่เผาใจ*
201. แรงครู
202. โรงแรมมหากาฬ
203. ฤดูใบไม้ร่วง
204. ล่องนา
205. ละครทุง
206. ละครนอกบท
207. ลาดยาวคอมโบ
208. ลูกบานนา
209. วันแรกแห่งชีวิตวิวาท
210. วันสุดท้าย
211. วางยา
212. วาระสุดท้ายของโสภณ
213. วิกแตก
214. วิกตุตการณที่บ้านกอไผ่
215. วิมานราง
216. วีรบุรุษโคลน
217. เวอร์ดิก
218. สฟในชีวิต
219. ศาลเตี้ย
220. ศิลปินวิบัติ
221. โสภนาฏกรรมในทุ่งกว้าง

* เรื่องเดียวกับ พิษหัวใจ

222. สปอนเซอร์
223. สร้อยระย้า
224. สลักเตรา
225. สวมรอย
226. สวัสดิ์ความหลัง
227. สองอาจารย์
228. สะพานข้ามแม่น้ำกวาย
229. สะพานพุทธ
230. สักหลั่น
231. สัญญาไพร
232. สัมมนาในทุ่งกว้าง
233. สาวใช้คนที่แปด
234. สามชาย
235. สามประตู
236. สามตุก
237. สามลอบอล
238. สิ่งศักดิ์สิทธิ์
239. สินคาสด
240. สิ้นในเลือด
241. สิบสองภาษา
242. สีดา
243. เสมอชีวิตร
244. เสือเกา
245. เสือจุก
246. หนึ่งกับเขา
247. หนังสือเล่มหนึ่ง
248. หนึ่งนรก

249. หน้มนอยเลือกกั
250. หมอญ
251. หมอหลวง
252. ฃอนไคญุหน
253. หลีซง
254. หอพัก
255. หัวใจวอด
256. เหนบปีก
257. เหลาประจำตระกูล
258. อนาคตมืด
259. อนุสาวรีย์ 2580
260. อมิตตาเพริต
261. อรทัยผอนสง
262. อรทัยมสือ
263. อาสานแหงเกล็ดทิพย
264. ออรลิน
265. อาชญากรนอกจอ
266. อามาแหงคนกฏหนาว
267. อาชนอย
268. อายแพบ
269. อายยัง
270. อาขแสนเป็นโจร